

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DİNİ GRUPLARDAKİ DAYANIŞMA FAKTÖRÜNÜN
GRUP AİDİYETİNE ETKİSİ (GAZİANTEP ÖRNEĞİ)**

Doktora Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN**

**Hazırlayan
Mine BİNDAL**

Malatya-2024

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**DİNİ GRUPLARDAKİ DAYANIŞMA FAKTÖRÜNÜN GRUP AİDİYETİNE
ETKİSİ (GAZİANTEP ÖRNEĞİ)**

DOKTORA TEZİ

Mine BİNDAL

**Danışman
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN**

MALATYA-2024

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN danışmanlığında Doktora Tezi olarak hazırladığım “Dini Gruplardaki Dayanışma Faktörünün Grup Aidiyetine Etkisi (Gaziantep Örneği)” başlıklı bu çalışmamın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu bunlara atıf yaparak faydalanmış olduğumu beyan ederim.

Mine Bindal

ÖNSÖZ

İnsan, ihtiyaçları olan, sosyal bir varlıktır. Doğumundan itibaren bir grubun içinde yer alır ve ömrü boyunca da birçok gruba girer ve çıkar. İnsanda var olan dayanışma, aidiyet, güven, kimlik gibi olgular, insanı kendine uygun, ihtiyaçlarını karşılayacak grup arayışına yönlendirir. İnsanlar, yaşamı boyu maddi-manevi birçok sorunla karşılaşır. Bu sorunlarına çözüm bulmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için dayanışma içerisinde olmak zorundadırlar. Hemen hemen bütün dinlerin özelde de İslamiyet'in öğretilerinde ve kültürümüzde, gelenek ve göreneklerimizde dayanışma tavsiye ve teşvik edilmiştir. Dini gruplar da buna bağlı olarak gerek grup devamlılığını gerekse de grup bütünlüğünü sağlamak gibi birçok sebepten ötürü dayanışmaya azami derecede önem vermektedir. Dini gruplar, genel olarak maddi-manevi her türlü dayanışmayı sağlarken; kişiler de bu çatı altında, samimiyet, maddi-manevi dayanışma, prestij, güvenli sosyal çevre, huzur gibi birçok nedenden dolayı bu dini gruplara üye olmaktadır. Bu dayanışmalar sonucunda grubuna karşı aidiyet geliştiren üyeler; grubun sahip olduğu öğretiler, normlar, değerler ve dünya görüşü nedeniyle, kimliklerini, benliklerini, davranış ve söylemlerini şekillendirirler.

Bu araştırmada; genelden, özele doğru bir yol izlenmiştir. Çalışma giriş bölümü hariç üç ana bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Giriş; araştırmanın konusu, amacı ve önemi, kapsam ve sınırlılıkları son olarak da literatür değerlendirmesinden oluşmaktadır.

Birinci bölüm; çalışmanın teorik ve kavramsal çerçevesidir. Yedi üst başlıktan oluşmaktadır. Çalışma, dini gruplar üzerine bir saha araştırması olduğu için ilk olarak toplumsal grup kavramından başlanmıştır. Sonrasında; dini grup kavramı, dini gruplarda grup bütünlüğünün ne olduğu ve nasıl sağlandığı, dini gruplarda aidiyet, dini gruplarda dayanışma ve dini grup dayanışmasında kullanılan kavramlar ve semboller, dini gruplarda tampon kurum olma durumu, siyaset ve dünyevileşme ve dini gruplarda popüler din başlıklarından oluşmaktadır.

İkinci bölüm araştırmanın yöntem bölümüdür. Araştırmanın sayıltıları, problemleri ve alt problemleri, hipotezleri, modeli, araştırmanın evren ve örnekleme üst başlığı altında araştırma sahasının genel bilgileri ve çalışma gruplarının tarihçeleri, veri toplama süreci,

veri toplama araçları başlığı altında kaynakların incelenmesi, gözlem, mülakat ve ölçek çalışması, son olarak verilerin analizi bu bölümde yer alır.

Üçüncü bölüm bulgular ve yorumlar bölümüdür. Bu bölümde; çalışma gruplarının öne çıkan görüşleri ve dayanışma faaliyetleri, araştırmadan elde edilen veriler ve bunların hipotezlerdeki karşılıklarına değinilmiştir. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular kısa bir şekilde özetlemiştir.

Bu araştırmayı yaparken; tavsiye, yardım ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Mustafa ARSLAN'a, tezimin takip sürecinde yol gösterici olan Tez İzleme Komitesi (TİK) üyeleri Prof. Dr. Gökhan TUNCEL'e ve Dr. Öğr. Üyesi Gültekin EROĞLU'na, Doç. Dr. Abdurrahman GÜNEŞ'e, Doç. Dr. Mustafa Derviş DERELİ'ye, akademik birikimlerini esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet Faruk SİNANOĞLU'na, Öğr. Gör. Engin KABAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÇİÇEK'e çok teşekkür ederim. Saha çalışmasında bana yardımcı olan Bülbülzade Eğitim Sağlık ve Dayanışma Vakfı ile İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği'nin başkan, yönetici, müdür, hoca ve üyelerine teşekkür ediyorum. Ayrıca beni her zaman motive eden ve bana inanan sırtımı yasladığım karlı dağım annem Hatice AKKOYUNLU'ya, babam Adil AKKOYUNLU'ya, yorulduğumda beni tekrardan cesaretlendiren kardeşlerim Prof. Dr. Muhammed Emin AKKOYUNLU'ya Dr. Betül AKKOYUNLU'ya, Müh. Bilal AKKOYUNLU'ya ve benim için çok kıymetli olan Prof. Dr. Asım KÜNKÜL'e teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak eşim Dr. Mehmet Emin BİNDAL'a ve onlara rağmen değil onlarla birlikte yol aldığım cennet çiçeklerim, evlatlarım; Hatice Kübra, Zerrin Berra, Muhammed Sirac ve Saliha Erva BİNDAL'a çok teşekkür ederim.

Mine Bindal

Ağustos –2024

ÖZET

Dini Gruplardaki Dayanışma Faktörünün Grup Aidiyetine Etkisi (Gaziantep Örneği)

Bu araştırmanın amacı dayanışma ve aidiyet odağında dini grup üyelerinin cemaate bağlılıklarının, özerk benliklerinin, dini gruba güvenlerinin, dayanışma eğilimlerinin, demografik değişkenlerle ölçümü ve bunların birbirleri ile korelasyonunun nasıl ve ne durumda olduğunu araştırmaktır. Bu kapsamda araştırma Gaziantep ilinde faaliyet gösteren Bülbülzade Eğitim Sağlık ve Dayanışma Vakfı ile İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneğine üye, basit gelişmiş güzel yöntemle seçilmiş 300 yetişkin birey oluşturmaktadır. Her iki gruptan gelen veriler ortak bir havuzda birleştirilip istatistiksel verilere ulaşılmıştır. Araştırmada nicel araştırma modellerinden kapalı uçlu anket çalışması ve bu çalışmayı destekleyici olarak nitel araştırma modellerinden mülakat ve katılımlı gözlem teknikleri ile bir karma çalışma yapılmıştır. Araştırmada ölçme aracı olarak Kişisel Bilgi Formu; Horozcu ve Kalkan (2017) tarafından geliştirilen Cemaate Bağlılık Ölçeği; Bindal (2023) tarafından geliştirilen Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Ölçeği; Bindal (2023) tarafından geliştirilen Dini Gruba Güven Ölçeği; Bindal (2023) tarafından geliştirilen Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; dini gruba üye; kadınların, orta ve ileri yaşların, eğitim seviyesi düşük olanların, aktif çalışma hayatı olmayanların, evlilerin, ekonomik durumu düşük olanların, çalışma alanında altı yıldan fazla ikamet edenlerin cemaate bağlılıkları, gruba güvenleri ve dayanışma eğilimleri yüksektir. Dini gruba üye; erkeklerin, gençlerin, eğitim seviyesi yüksek olanların, aktif çalışma hayatı olanların, bekârların, ekonomik durumu yüksek olanların özerk benlikleri yüksektir. Bu demografik özelliklere sahip olan grupların özerk benliklerinin yüksek olması cemaate bağlılık oranlarını, dini gruba güven oranlarını ve dini grup dayanışma oranlarını düşürmektedir. Sonuç olarak; dini gruplardaki dayanışma faktörü grup üyelerinin grup aidiyetlerini artırmakta ve üyelerin gruba güvenlerine ve dayanışma eğilimlerine de önemli katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın dini grup üyelerinin aidiyet durumlarının temelindeki nedeni analiz etmesi açısından alana katkı sunması ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal grup, dini grup, grup aidiyeti, grup dayanışması, grup bütünleşmesi.

ABSTRACT

The Effect of Solidarity on Group Belongingness in Religion Group (Gaziantep Example)

The aim of this study was to observe the effect of solidarity in religious group to group loyalty, autonomous individuality and reliability to their groups and evaluate correlation of these parameters with distinct demographic factors. The sample of the study was random selected 300 adults whose were the members of two foundation, Bülbülzade Education, Health, Solidarity Foundation and İhsaniye Education and Welfare Assosiation serving in Gaziantep. Data from both groups were collected in a single pool and statistical data was obtained. Closed-ended Questionnaire was used as quantitative observation model and for supporting this model interview and participant observation were used as qualitative observation model. Personal information forms Congregational Commitment Scale improved by Horozcu (2017); Autonomous Individualty Scale improved by Bindal (2023); Religion Group Reliability Scale improved by Bindal (2023); Religious Group Solidarity Tendency Scale improved by Bindal (2023) was used as measurement scale. Religion group members that women, middle and advanced age, lower educational status, whose don't have active occupation, married, lower economic status, accomodation more than six years in obsevation region have a higher groups loyalty, confidence and solidarity. Religion group members that are men, young, having higher education, active occupational status, singles, higher economic status have higher autonomous self. Demografic properties similar with latter which have higher autonomous self decrease the ratio of loyalty, confidence, solidarity to religion group. As a result solidarity in religion group increases the loyalty to group and have a significant contribution to group confidence and solidarity tendency. We hope this study contribute to area as analysing the reasons of loyalty of religion group members.

Keywords: Social group, Religious group, Group loyalty, Group solidarity, Group entegration.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	2
4. Literatür.....	3
4.1. Uluslararası Alanda Yapılmış Çalışmalar	4
4.2. Ulusal Alanda Yapılmış Çalışmalar.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN TEORİK-KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Toplumsal Grup Kavramı.....	9
1.2. Dini Grup Kavramı.....	12
1.2.1. Dini Grupların Çeşitleri.....	16
1.2.2. Modern Dönemde Dini Gruplardaki Değişimler.....	28
1.3. Dini Gruplarda Grup Bütünlüğü Nedir, Nasıl Sağlanır?	31
1.4. Dini Gruplar ve Dayanışma	34
1.4.1. Dini Gruplarda Güven	44
1.5. Dini Gruplarda Aidiyet.....	46
1.6. Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Algısı.....	51
1.7. Dini Gruplarda Tampon Kurum Olma Durumu, Siyaset ve Dünyevileşme	54
1.8. Dini Gruplar ve Popüler Din.....	59

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Sayıtları.....	62
2.2. Araştırmanın Problemleri ve Alt Problemler.....	62
2.3. Araştırmanın Hipotezleri	65
2.3.1. Cemaate Bağlılık ve Demografik Değişkenlerle ilgili Hipotezler	65
2.3.2. Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik ve Demografik Değişkenlerle ilgili Hipotezler.....	66
2.3.3. Dini Gruba Güven ve Demografik Değişkenlerle ilgili Hipotezler	67
2.3.4. Dini Grup Dayanışma Eğilimi ve Demografik Değişkenlerle ilgili Hipotezler	67
2.3.5. Cemaate Bağlılık, Özerk Benlik, Dini Gruba Güven ve Dini Grup Dayanışma Eğilimi İle İlgili Hipotezler.	68
2.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	68
2.4.1. İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği	68
2.4.2. Bülbülzade Eğitim, Sağlık ve Dayanışma Vakfı	71
2.5. Verilerin Toplanma Süreci.....	72
2.5.1. Kaynakların İncelenmesi	73
2.5.2. Gözlem	74
2.5.3. Mülakat	74
2.6. Veri Toplama Araçları	75
2.6.1. Kişisel Bilgi Formu	75
2.6.2. Cemaate Bağlılık Ölçeği (CBÖ)	75
2.6.3. Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği.....	76
2.6.4. Dini Gruba Güven Ölçeği	79
2.6.5. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği	82
2.6.6. Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile İlgili Sorular	84
2.6.7. Popüler Dini İnanış ile İlgili Sorular	85
2.6.8. Grupla Bütünleşme ile İlgili Sorular	85
2.6.9. Mülakat Soruları	85
2.7. Verilerin Analizi	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Gaziantep İlinin Tarihsel ve Sosyo-Kültürel Yapısı	87
3.2. İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği'nin Öne Çıkan Görüşleri ve Dayanışma Faaliyetleri	90
3.3. Bülbülzade Eğitim, Sağlık ve Dayanışma Vakfı'nın Öne Çıkan Görüşleri ve Dayanışma Faaliyetleri	107
3.4. Katılımcıların Demografik Özellikleri	115
3.5. Örneklem Grubunun Cemaate Bağlılık Durumları ile İlgili Bulgular	119
3.6. Örnek Grubunun Özerk Benlik Durumları ile İlgili Bulgular	125
3.7. Örneklem Grubunun Dini Gruba Güven Durumları ile İlgili Bulgular.....	129
3.8. Örneklem Grubunun Dini Grup Dayanışma Eğilimleri ile İlgili Bulgular.....	134
3.9. Örneklem Grubunun Cemaate Bağlılık, Özerk Benlik, Dini Gruba Güven ve Dini Grup Dayanışma Eğilimleri ile İlgili Bulgular.....	139
3.10. Örneklem Grubunun Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile İlgili Bulgular.....	144
3.11. Örneklem Grubunun Popüler Dini İnanışları ile İlgili Bulgular.....	146
3.12. Örneklem Grubunun Dini Grupla Bütünleşme Durumları ile İlgili Bulgular.....	148
3.13. Mülakat Sorularına Verilen Cevaplar ile İlgili Genel Dağılım Bulguları.....	151
SONUÇ	154
KAYNAKÇA.....	162
EKLER	179
Ek 1. Etik Kurul Onay Belgesi.....	179
Ek 2. Cemaate Bağlılık Ölçeği İzin Belgesi	180
Ek 3. Kişisel Bilgi Formu.....	181
Ek 4. Cemaate Bağlılık Ölçeği.....	184
Ek 5. Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Ölçeği.....	185
Ek 6. Dini Gruba Güven Ölçeği	186
Ek 7. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği.....	187

Ek 8. Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile İlgili Sorular.....	188
Ek 9. Popüler Dini İnanış ile İlgili Sorular	189
Ek 10. Grupla Bütünleşme ile İlgili Sorular	190
Ek 11. Mülakat Soruları.....	192

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği'nin Ölçek Faktörleri	77
Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Kabul Edilebilir Değer Aralığı (Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği).....	78
Tablo 3. Dini Gruba Güven Ölçeği'nin Ölçek Faktörleri	80
Tablo 4. Araştırmada Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Kabul Edilebilir Değer Aralığı (Dini Gruba Güven Ölçeği).....	81
Tablo 5. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği'nin Ölçek Faktörleri.....	83
Tablo 6. Araştırmada Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Kabul Edilebilir Değer Aralığı (Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği)	84
Tablo 7. Gaziantep'in Nüfus Verileri.....	87
Tablo 8. Gaziantep'in Eğitim Verileri (6+ yaş)	88
Tablo 9. Gaziantep'in Yükseköğretim Verileri.....	89
Tablo 10. Gaziantep'in İşgücü Verileri.....	89
Tablo 11. Gaziantep'deki Dernekler ve Faaliyet Alanları	89
Tablo 12. Gaziantep'teki Kütüphane, Sinema ve Tiyatro Verileri	90
Tablo 13. Örneklemin Demografik Özelliklerinin İncelenmesi	115
Tablo 14. Örneklemin Cinsiyet Durumu.....	115
Tablo 15. Örneklemin Yaşla İlgili Durumu	116
Tablo 16. Örneklemin Eğitim Durumu	117
Tablo 17. Örneklemin Çalışma Durumu.....	117
Tablo 18. Örneklemin Medeni Durumu.....	117
Tablo 19. Örneklemin Ekonomik Durumu	118
Tablo 20. Örneklemin Gaziantep Şehrinde İkamet Süresi ile İlgili Durumu.....	118
Tablo 21. Örneklemin Önceki İkametgâh ile İlgili Durumu.....	118
Tablo 22. Ölçeklere Dair Tanımlayıcı İstatistikler	119
Tablo 23. Cemaate Bağlılık Ölçek Puanı Bakımından Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi	119
Tablo 24. Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Ölçek Puanı Bakımından Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi	125

Tablo 25. Dini Gruba Güven Ölçek Puanı Bakımından Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi	129
Tablo 26. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçek Puanı Bakımından Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi	134
Tablo 27. Ölçek Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	139
Tablo 28. Örneklem Grubunun Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile İlgili Bulgular.....	144
Tablo 29. Örneklem Grubunun Popüler Dini İnanışları ile İlgili Bulgular.....	146
Tablo 30. Örneklem Grubunun Dini Grupla Bütünleşme Durumları ile İlgili Bulgular	148
Tablo 31. Mülakat Sorularına Verilen Cevaplar ile İlgili Genel Dağılım Bulguları ...	151

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği'nin Tek Boyutlu 1. Dereceden DFA Modeli	78
Şekil 2. Dini Gruba Güven Ölçeği'nin Tek Boyutlu 1. Dereceden DFA Modeli	81
Şekil 3. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği'nin Tek Boyutlu 1. Dereceden DFA Modeli	83

KISALTMALAR

c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
s. .	: Sayfa
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi)
ss.	: Sayfa Sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ter.	: Tercüman
THK.	: Tahkik Eden Kişinin
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
Yay.	: Yayınları
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

İnsan sosyal bir varlıktır, fitratı gereği biyolojik, sosyo-ekonomik, kültürel, iletişim, hizmet, sağlık, güven gibi hem maddi hem de manevi dayanışmaya muhtaçtır. Bundan dolayı bir insan ilk olarak, kan bağı olan aile, kabile gibi grubun içine doğar ve hayatı boyunca da daha başka birçok gruba girip çıkar ve bu gruplara da aidiyet geliştirir.

Bu çalışmada, dayanışma olgusu dini grup üzerinden ele alınmıştır. Dini gruplar, bir toplumda, dinin nasıl yaşandığını görmek için kitabi-resmi dine sahip az bir kesim dışındaki geniş halk kitlelerinin sahip olduğu popüler dini yapının önemli unsurlarından biridir. Dini gruplar, gerek normları, değerleri, öğretileri ve ritüelleriyle gerekse de toplumsal düzene katkısıyla içinde bulunduğu toplumla etkileşim halindedir. Bu yönüyle de din sosyolojisinin konuları arasında yer alır.

Dini gruplar, soyut bir olgu olan dinin toplumdaki görünür halidir. Dini gruplar dini sosyalleşmeyi, popüler kültürün yaşatılmasını ve aktarımını, bireysel veya toplumsal değişim, dönüşüm, kırılma gibi durumlarda esneklik sağlar, tampon kurum görevi görür. Küçük ya da büyük dini gruplar doğrudan veya dolaylı olarak siyasetle ilgilenebilirler. Hatta üye potansiyeli fazla olan dini gruplar siyaset alanında ciddi etkiler yapabilir. Burada da dini grup için en büyük güç grup üyelerinin aidiyet durumlarıdır.

Bu araştırma; insanların dini grupları sadece dini sebeplerden dolayı değil dayanışma, güven, samimiyet, prestij gibi daha birçok nedenden dolayı tercih etmedikleri başka bir ifadeyle dini grup üyelerinin dayanışma faktörü bağlamında aidiyet durumlarını konu edinmektedir. Dini grup üyelerinin dayanışma eğilimleri ne düzeydedir? Dini grup üyelerinin cemaate bağlılıkları, özerk benlik durumları, dini gruba güven ve dayanışma eğilimleri nasıldır ve bunların arasında bir korelasyon var mıdır, varsa ne yöndedir? Dini grup üyelerinin dini bilgi edinmesinde (dini sosyalleşmesinde) hangi faktörler etkilidir? Dini grup üyelerinin popüler dini durumları ve grupları ile olan bütünleşmeleri nasıldır? Bunları ve benzeri hususları belirli metotları ele almaya çalıştık.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı dini gruplardaki dayanışma faktörünün grup aidiyetine etkisini uygulamalı olarak ele almak ve bilimsel bir temelde incelemektir. Ayrıca cemaate bağlılığın, grup üyelerinin özerk benliğinin, gruba güvenin ve grup dayanışma düzeylerinin cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, çalışma durumu, medeni durum, gelir seviyesi, şu anki yaşadığı ve daha önce yaşamının geçtiği yer gibi demografik değişkenler bakımından nasıl bir farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmak da araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Buna ilaveten çalışılan dini grupların; kurucusu; kurucusunun dini eğitimi; grubun takip ettiği yayınlar, okunan kitaplar, varsa yayınevleri; popüler inançları; sosyal faaliyetleri; dayanışma faaliyetleri; üyelerin aidiyet, güven, benlik, dini bilgi edinme yolları (dini sosyalleşme), popüler din uygulamaları ve grup bütünleşmesinin araştırılması ve cemaate bağlılığın, grup üyelerinin özerk benliğinin, gruba güvenin ve grup dayanışma eğiliminin birbiri ile olan ilişkisini tespit etmek amaçlanmıştır.

Dayanışma üzerine; sosyal hizmetler, siyasal bilimler, antropoloji, ekonomi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, tarih, psikoloji, iletişim bilimleri, alanlarında pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu araştırmanın konusu olan dini grupların dayanışması üzerine Türkiye genelinde herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Ayrıca Gaziantep'teki dini gruplarda, dayanışmanın üye aidiyetine etkisi üzerine de herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu araştırma, Gaziantep örneğinden hareketle dini grupların, dayanışmayı sağlayarak insanların gruba bağlılık/aidiyetinin tespit edilmesini sağlamaktır. Bu sebepten çalışma önem arz etmektedir. Bu çalışmanın Türkiye'deki din sosyolojisi alanında dini gruplar ve aidiyet üzerine yapılacak yeni çalışmalara veri sağlamak ve alan yazınına katkıda bulunmak bakımından önemli olacağını düşünmekteyiz ve ileride yapılacak çalışmalara yol göstermesini umuyoruz.

3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

1. Grup üyelerinin dayanışma faktörü bağlamında gruba bağlılıkları, güvenleri, benlik durumları, popüler dini inançları, dini grupla bütünleşmeleri ve dini sosyalleşmeleri bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

2. Bu araştırma 05.08.2023 ile 09.01.2024 tarihleri arasında Bülbülzade Eğitim Sağlık ve Dayanışma Vakfı ile İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği adıyla anılan dini gruplar ile sınırlıdır.
3. Bu dini gruplara mensup 18 – 60 (+) yaş arası kişilerle yapılan anket ve mülakat çalışması ile sınırlıdır.
4. Bu çalışmada incelenen dayanışma faktörü ve grup aidiyeti; Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik, Dini Gruba Güven, Dini Grup Dayanışma Eğilim, Cemaate Bağlılık nicel ölçeklerden ve bu ölçekler bağlamında yapılmış yarı-yapılandırılmış mülakatlarla sınırlıdır.
5. Bu çalışma dini grup üyelerinin sosyo-demografik özellikleri hakkındaki kendi yanıtladıkları cevaplarla sınırlıdır.
6. Araştırma, her iki dini gruptan toplam 300 katılımcıdan oluşan bir nicel örneklem ve 21 nitel örneklem ile sınırlıdır.
7. Çalışmamız Gaziantep şehri merkez ilçeleri ile sınırlıdır.

4. Literatür

Konuyla ilgili literatür taraması sonucunda yardımlaşma, dayanışma, bağlılık, aidiyet, dini gruplar gibi temel başlıklar altında çok sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Bu temel başlıkların; sosyoloji, din sosyolojisi, psikoloji, din psikolojisi, sosyal hizmetler, ekonomi, iktisat, hukuk, kamu yönetimi, çalışma ekonomisi gibi çok geniş alanda yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmalar genel olarak şu konular üzerindedir: Yoksulluk-fakirlikle mücadele, yardımlaşma ve dayanışma araçları olarak sosyal medya, sosyal devletin sosyal yardım politikaları ve kurumları, belediyelerin yaptıkları yardımlar. Ancak dini grupların, yaptıkları dayanışma ve bu bağlamda dini grup üyelerinin aidiyeti üzerine doğrudan bir çalışma tespit edilememiştir.

Aşağıda araştırma konusuyla ilgili olarak ulusal ve uluslararası alanda yapılmış çalışmalardan bazı örnekler verilecektir.

4.1. Uluslararası Alanda Yapılmış Çalışmalar

Sosyal grup bağlılığı ile ilgili birkaç ölçek çalışmasına rastlansa da bir dini gruba bağlılık ile ilgili herhangi bir ölçek bulunamamıştır. Literatür taraması sonucunda tespit edilen sosyal gruplara bağlılık ve aidiyet ölçekleri şunlardır:

1. B. M. Hagerty, R. A. Williams, J. C. Coyne, M. R. Early (1996) tarafından yapılan “Sense of Belonging and Indicators of Social and Psychological Functioning” isimli bu çalışmada kadın ve erkeklerdeki aidiyet duygusu ile bunların kişisel özellikleri ve sosyo-psikolojik işlevsellikleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışma üniversite öğrencileri üzerine yapılmıştır. Sosyal destek, dini hizmetlere katılım, yalnızlık, aidiyet duygusu gibi kavramlar incelenmiştir. Araştırmanın sonucu olarak bireylerin, hem sosyal hem de duygu durumlarıyla yakından ilişkili olduğudur (Hagerty, B. M., Williams, R. A., Coyne, J. C., ve Early, M. R., 1996).
2. Christopher Justin Einolf’un (2006) tarafından “The Roots of Altruism: A Gender and Life Course Perspective” isimli Virginia üniversitesinde yapılmış bir doktora tez çalışmasıdır. Çalışma ABD’de 1995 yılında Midlife (MIDUS) çalışmasından elde edilen görüşme ve anket verilerini analiz etmiştir. Fedakâr davranışların cinsiyete ve yaşa göre nasıl değiştiği üzerine yapılan bir araştırmadır. Burada fedakâr davranışlardan kasıt, akraba olmayan insanlara gönüllü olarak vakit ve emek harcamak, din kurumlarına ve laik hayır kurumlarına maddi yardım yapmak, çok az bir maddi yarar sağlayan veyahut da hiçbir maddi faydası olmayan davranışlardır (Einolf, 2006).
3. S. J. Lepore, G. W. Evans ve M. L. Schneider (1991) tarafından yapılan “Dynamic Role of Social Support In The Link Between Chronic Stress and Psychological Distress” isimli bir çalışmadır. Konusu kişilerdeki psikolojik sıkıntı ve strese sosyal desteğin rolü üzerinedir. Bu çalışmada, bizim tez çalışmamızla alakalı olarak dini grupların, hem kişilere manevi yardım ve destek hem de toplumdaki kırılmalarda tampon görevi görme gibi durumuna dolaylı olarak da olsa değinmiştir (Lepore, Evans, Schneider, 1991).

4.2. Ulusal Alanda Yapılmış Çalışmalar

- 1) Abdulmuttalip Baycar'ın (2019) “Dini ve Sosyolojik Boyutlarıyla Dayanışma-Yardımlaşma Olgusu” adlı çalışmasıdır. Bu çalışma yardımlaşma ve dayanışma olgularını hem dini hem de sosyolojik boyutları ile ele alan bir makale çalışmasıdır. Baycar, bu çalışmasında toplumdaki bireylerin birbirleri ile yardımlaşması ve dayanışmasının önemli olduğuna ve modern-geleneksel toplumlarda göçle beraber yalnızlaşan bireyin yardımlaşma ve dayanışma araçlarından yoksun kalmasının sosyolojik sonuçlarına değinmiştir. Göç eden ve yalnızlaşan bireyin adaptasyon sürecinde hemşerileri tarafından kurulan yardımlaşma ve dayanışma oluşumlarından destek aldığını; dinlerin yardımlaşma ve dayanışma öğretilerine çok önem verdiğini dinlerin inanç ve uygulama sistemleri ile örneklendirmiştir. Baycar, dayanışma ağları zayıf olan dinlerin mensuplarının psiko-sosyal sorunlarla kendi kendilerine baş etmek zorunda kaldıklarını belirtir. Baycar, genel olarak dinlerden konuyu alıp özel olarak İslamiyetin yardımlaşma ve dayanışma ağlarına değinir. Özellikle camilerin dini kimlik kazanma ve dayanışma için önemli merkez olduklarını ifade eder (Baycar, 2019) .
- 2) Ali Ayten'in “Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü” başlıklı, 2009 yılında yaptığı bir doktora çalışması vardır. Yardım etmeyi dindarlık ve empati başlıkları ile ele alan bir çalışmadır. Dindarlık ve empatinin, başkalarına yardım etmede nasıl etkili olduğunu ve bunların cinsiyet, yaş, meslek ve eğitim durumu gibi değişkenler üzerinden tespiti yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, empati ve yardım etme eğilimleri ile dindarlık arasında hem güçlü hem de olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dindar bireylerin empati eğiliminde ve yardım etme konusunda olumlu katkı sağladığı görülmüştür. Ayrıca dindarlık, başkalarına yardım etme konusunda diğerkâm motivasyonu artırabilir ve bireylerin koşulsuz yardım etmelerine yardımcı olabilir. Örneklem özelinde ve genel olarak, Türk halkının yardım etmeye eğilimli olduğu ve hayır kurumlarına yönelik yardımın yaygın olduğu görülmüştür. Yardım etmenin, kime yapıldığından daha önemli olduğu vurgulanmış, kadın ve erkeklerin cinsiyet rollerine uygun yardımlara yöneldiği belirtilmiştir. Kentler ile kırsal kesim arasında yardımlaşmanın farklı formlarda olduğu,

ekonomik durumun ise yardımlaşmayı artırmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ekonomik olarak zor durumda olan bireylerin daha iyi empati kurabildiği gözlemlenmiştir (Ayten, 2009).

- 3) Erhan Tecim'in (2011) "Sosyal Güven Oluşumunda Dinin Etkisi" isimli doktora tez çalışması vardır. Bu çalışma, Konya ilinde 1299 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 'kümeleme örneklem' tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırmadan çıkarılan genel sonuçlar şu şekildedir: Toplum genelinde sosyal güven düzeyi oldukça düşükken, grup içi güven daha yüksek seviyededir. Sosyal güven ve din arasında çok ciddi bir ilişki vardır ve sosyal güven oluşumunda dinin oldukça etkili olduğu görülmüştür. Hem dini yapılanmalara hem de dindar insanlara daha çok güven duyulduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Faktör analizi sonucunda "din eksenli güven", "genel güvensizlik" ve "genel sosyal güven" olmak üzere üç alt faktör tespit edilmiştir. En yüksek varyans açıklayıcılığına sahip faktör ise "din eksenli güven" olarak belirlenmiştir." (Tecim, 2011).
- 4) Mehmet Ata Kurt'un, (2016) "Dinin Sosyal Dayanışmaya Etkisi" adlı yüksek lisans tezidir. Teorik bir çalışmadır. Kurt, bu tezde dinin genel olarak toplumdaki gerçekliği, işlevleri ve sosyal bütünleşmeye etkisi gibi başlıklar üzerinde durmuştur. Ayrıca dinin, bireylerin tek başına yaşayamayacağı bir durum olduğundan, sosyal hayatta karşılığı olan sosyal ağın bir parçası olduğunda bahseder. Bu ağın güçlü olması ve gücünü devam ettirebilmesi için din mensuplarının bütün emir ve yasaklara uyması gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, din, sosyal dayanışmanın sağlanmasında çok önemli bir rol oynamaktadır (Kurt, 2016).
- 5) Mehmet Ertuğrul Uçar (2010) tarafından "Grup Aidiyeti Ölçeği" geliştirilmiştir. 6 maddeden oluşan beşli likert tipi ölçektir. Bu araştırma, üniversite öğrencileri veya mezunlarının güvene dayalı ve maddi olmayan sosyal sermayenin ele alındığı bir çalışmadır. Üniversite öğrencileri ve üniversiteden mezun 590 kişi üzerinde yapılmış bir çalışmadır. İnsanların tek başlarına zorlanacakları veya yapamayacakları işleri, amaçları; karşılaşacakları her türlü fırsatlar ancak diğer insanlarla kurulan ve devam ettirilen iyi ilişkiler sayesinde olacağı belirtilmiştir. Uçar, bu çalışmasında sosyal sermayenin

güven olgusunu Stratejik güven, birbirini tanıyan insanların güveni; genelleştirilmiş güven, birbirini tanımayan insanların birbirine güveni; kurumsal güveni de genelleştirilmiş güvenle bağlantılıdır ve birbirini tanımayan insanlara inanmaları, güven duymalarıdır. Yani insanlar zarar verse bile kurumlara karşı “bunu düzeltir” inancıdır. Uçar’ın elde ettiği bulgulardan bazıları şunlardır; çalışma grubu içinde genelleştirilmiş güven ve kurumsal güvenin düşük olduğu, stratejik güvenin yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca stratejik güven, cinsiyet, ilişkisel benlik, grup aidiyeti, ortak değerler düzeyinde de anlamlı bulunmuştur. (Uçar, 2010).

- 6) Selma Dede (2019) “Bireylerin Dini Gruplara Katılma ve Bağlanmalarındaki Psikolojik Faktörler” isimli yüksek lisans tezidir. Örneklem grubu Kayseri’de yaşayan ve farklı tarikat gruplarına üye olan kişilerden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, bireyler dini gruplara katılmak ve bu gruplara bağlanmak için çeşitli psikolojik faktörleri kullanmaktadır. Bireyler, aynı anda birçok faktörün etkisi altında dini gruplara katılabilirler. Gruba katıldıktan sonra, bireylerin ihtiyaçları dini grup tarafından karşılanıyorsa, birey bu gruba bağlılık yaşamaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, bireylerin dini gruplara katılma ve bağlanma nedenleri arasında, dini daha iyi yaşama isteği, anlamlı bir hayat, aidiyet duygusu, ölüm korkusu, kişisel gelişim, grup psikolojisi, ve dinin terapi işlevi önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, dini grupların gerçekleştirdiği zikir, rabıta ve hatme gibi uygulamalar da gruba katılımda etkili faktörlerden biridir (Dede, 2019).
- 7) Ümit Horozcu-Kübra Kalkan (2019) tarafından “Cemaate Bağlılık Ölçeği” geliştirilmiştir. 13 maddeden oluşan beşli likert tipi ölçektir. Bu ölçek çalışması, Ümit Horozcu’dan izin alınarak (Ek: 2) bu çalışmada kullanılmıştır (Horozcu & Kalkan, 2017).
- 8) Zehra Işık’ın (2021) “Dinî Grup Mensubu Kadınların Dinî Grup Aidiyeti ve Diğer Dinî Gruplara Yaklaşımları: Cerrahî Grubu Örneği” adlı makale çalışmasında, günümüz modern koşullarında geleneksel bir tarikat yapısına sahip “Cerrahi” grubundaki kadınların gruplarına karşı geliştirdikleri aidiyet ve başka gruplara karşı tavırları üzerine yapılmış bir çalışmadır (Işık, 2021).

Yukarıdaki çalışmalara ek olarak birçoğu hemen hemen her il ve ilçede faaliyet gösteren devlete bağlı vakıflar üzerine yapılan tez çalışmaları da mevcuttur. Bizim yaptığımız çalışmanın yukarıdaki çalışmalardan farkı, dini gruplardaki dayanışma faktörü ve bunun sonucunda ortaya çıkan üyelerin gruplarına bağlılığı, güveni, grup tarafından kimliklerinin oluşturulması gibi durumların incelenmesidir. Dini grup üyelerinin gruplarına bağlılığını, güvenini, grup içindeki özerk benlik durumlarını ve dayanışma eğilimlerini tespit etmek amaçlı çoklu ölçek uygulanmıştır. Dini grupların, popüler kültür, ekonomi, siyaset, eğitim, aile ve daha birçok toplumsal kurum ve yapıları etkilemesine ve hatta bazen gruplar arası şiddete varacak kadar grup fanatizmi durumlarının sağlayıcısı olan grup aidiyetinin, dayanışmadan beslendiğine dair alanda yapılmış herhangi bir çalışmanın olmaması ve tarafımızdan bu eksikliğin tespit edilmesi bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN TEORİK-KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Toplumsal Grup Kavramı

Bütün toplumsal sistemleri oluşturan üç ana unsur vardır. Bunlar; insanlar, toplumsal ilişkiler ve gruplardır. Ayrıca grupları sınıflandırırken birçok kriter vardır. Bunlardan en çok tercih edileni karşılıklı ilişki ve iletişimidir (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012: 507-508). İnsanoğlunun toplumsal bir varlık olup karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşim içinde olmasıyla beraber toplumsal gruplar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Yani bir yerde insan varsa orada grup vardır, eğer bir yerde insan yoksa orada da grup yoktur (Fichter, 1994: 52). İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından beri en ilkel toplumda ve hatta yerleşik düzene geçememiş toplumlarda bile çeşitli toplumsal grupların var olduğu bilimsel araştırmalarla tespit edilmiştir. Bu da grupların evrensel olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebepten, hem toplumsal gruplar hem de dini gruplar üzerine yapılacak bütün çalışmalarda bu evrensellik göz ardı edilemez (Sinanoğlu, 2014: 34). Grup; “Bazı ortak özellikleri olan bireyler topluluğudur. Dış görünüş, dil, sosyo-ekonomik statü veya kültürel değerler ve uygulamalarla diğer insan topluluklarından ayrılır.” (Kirman, 2004: 93).

İnsanoğlu yaratılışından beri ve yaratılışı gereği hem bir grup içinde doğar, yaşar hem de devam eden bir şekilde yeni yeni gruplar kurar ve hayatı boyunca da birçok gruba girer çıkar. Başka bir ifade ile insanın, sosyal ve toplumsal bir varlık olmasından dolayı hayatını devam ettirebilmesi için başka insanlara ihtiyaç duyması fitratı gereğidir. Bu durum da insanların sürekli grup oluşturmaya ve bu gruplara katılmalarına neden olmuştur. Bu sebepten ötürü toplumsal grup dediğimiz olgu sosyolojinin ilgilendiği temel konularından biridir. Hatta "Grup Sosyolojisi" adıyla da sosyolojinin bir alt dalı vardır (Dönmezer, 1978: 181).

Sosyal grupların genel olarak bazı özellikleri vardır, bunlar; aynı gruba mensup kişiler arasında bilinçli bir ilişki ve karşılıklı etkileşim vardır. Eğer bu gerçek ilişki ve etkileşim yoksa fiziki yakınlık grup oluşturmak için yeterli değildir (Gelles- Levine, 1995: 179). Sosyal gruplarda süreklilik vardır. Geçici veya kısa süreli birliktelikler yine

grup oluşturmaz (Dönmezer, 1984: 198). Her grubun ortak inancı, değerleri ve grup birliği vardır. Bu durum evrenseldir ve bütün gruplarda görülür (Çağatay, 2021: 105). Grup tarafından evvelden beri oluşturulmuş ve üyeler tarafından kabul edilen belli ortak normlar ve değerler ve yine bunlara göre oluşturulmuş bireysel veya karşılıklı roller ve son olarak da bütün bunları yerine getiren kişiler vardır. Bu sosyal gruplardaki birleşmeyi sağlayan önemli unsurlardan ve amaçlardan biri de dindir. Hakeza din kaynaklı gruplardan toplumda çokça vardır (Günay, 2011: 25).

Bir kişinin davranışlarının oluşmasında, şekillenmesinde ve düzenlenmesinde o kişinin sahip olduğu genetik özellikleri kadar içinde doğduğu, büyüdüğü, çevresi dediğimiz grubun özellikleri de oldukça etkilidir (Sinanoğlu, 2014: 35). İnsanlar, doğum ile birlikte aile, sülale, kabile gibi mecburi olarak bir grubun içinde doğarlar. Bu mecburi olarak üye oldukları grupların dışında, kendi istekleri ile başka gruplara da girerler. Bu gruplara üye olma ihtiyacının altında yatan temel nedenler vardır. Bunlardan bazıları şöyle özetlenebilir:

- Gruplar, insanların bir yere ait olmak veya başka insanlardan ilgi görmek gibi önemli psikolojik ve sosyal gereksinimlerini karşılamaya yardımcı olmaktadır.
- İnsanlar ferdi olarak gerçekleştiremeyecekleri görevleri ve işleri grup içindeki diğer üyelerle birlikte başarabilmektedirler.
- Grup üyeleri, tek başlarına ulaşamayacakları veya elde edemeyecekleri bilgilere daha çabuk ve daha kolay ulaşabilmektedirler.
- Gruplar, üyelerine güven, emniyet, saygınlık, sorumluluk duyguları vermekte ve onları grup dışı herkese karşı himaye etmektedir.
- İnsanlar bu gruplara üye olmakla birlikte kendilerine bir toplumsal kimlik edinirler ve böylelikle kendilerini daha iyi hissetmektedirler.
- Saygın, elit ve seçkin bir grubun üyesi olan kişi, hem benlik saygısına hem de toplumsal saygınlığına olumlu katkıda bulunmaktadır (Festinger, Schahter ve Back, 1963).

Bir insan, doğumundan ölümüne kadar birçok grubun üyesi olmaktadır ve bu gruplar vasıtasıyla toplumda varlığını sürdürmektedir. Başka bir ifadeyle; gruplar, hem insanın değer görme, iletişim, bağlanma, ait hissetme gibi kişisel ihtiyaçlarını karşılar

hem de insanın büyük, genel ve bütün bir topluma bağlanmasını, adaptasyonunu ve entegrasyonunu sağlar. Bu yüzdendir ki insanın, doğumundan ölümüne kadar bütün ihtiyaçlarını karşıladığı ve bütün gelişim evrelerini geçirdiği aile, eğitim kurumları (okullar, etütler, spor kulüpleri vb.), ekonomi ile ilgili birimler (esnaf ve mesleki birlikler, localar, odalar vb.), siyasi kurumlar, boş zamanın değerlendirildiği ve aktivitelerinin yapıldığı topluluklar (gönüllü müzik dinleme, söyleme ve enstrüman çalma, resim yapma, eliş yapma, film izleme ve paylaşma, gezi turları, kişisel gelişim gibi) ve bir araya gelme nedenleri din temelli olan dini gruplar her zaman ve mekanda var olmuşlardır (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012: 508).

Grupların bu çok farklı özellik ve oluşumlarından dolayı grupları kategorize etmek zordur. Ancak yine de grupları grup içindeki ilişki ve iletişimine göre; büyük-küçük; basit-karmaşık veya mesleki, dini, siyasi durumuna göre sınıflandırabiliriz (Günay, 2011: 259). Birçok sosyolog grupları iletişim ve etkileşim biçimine göre sınıflandırmışlardır. Örneğin; sosyolog Charles Horton Cooley, grupları birincil gruplar ve ikincil gruplar olarak ikiye ayırmaktadır.

“Birincil Gruplar”; bu grubun üyeleri arasında ilişkiler güven ve samimiyete dayanır. İlişkiler daha sıkı, daha yoğun daha samimidir. Bireylerin kendi menfaatleri değil grup menfaati ve amacı ön plandadır. “Biz” düşüncesi vardır. Aile, komşuluk, mahalle ve arkadaş grupları gibi oluşumlar birincil gruplara örnektir. “İkincil Gruplar” da ise ilişkiler resmidir ve kurallar yazılıdır. “Ben” düşüncesi hâkimdir. Kişisel özgürlük vardır. Gruba girip çıkmak kişinin gönüllülüğüne bağlıdır. Siyasi partiler, sendikalar, mesleki örgütlenmeler gibi oluşumlar da ikincil gruplara örnektir (Cooley, 1962, 113-114). Geleneksel toplumlardaki sosyal gruplarda insanların özelliklerine bağlı farklılık daha az hatta bazen neredeyse hiç yok iken modern toplumlardakinde ise oldukça fazladır. Geçmişteki sosyal gruplar bugünkü sosyal grupların temelini ve başlangıcını oluşturur. Ancak modern zamanlarda sosyal gruplar daha çok çeşitlidir. Geleneksel toplumlarda daha çok birincil gruplar yaygın iken, modern toplumlarda da daha çok ikincil gruplar yani ortak bir amaç, düşünce, inanç ve davranış temelli gruplar daha yaygındır (Akdoğan, 2019: 332-333). 19. yüzyıl Alman sosyolog Ferdinand Tönnies’in bu konudaki “Gemeinschaft” (Community) Cemaat- “Gesellschaft” (Society) Cemiyet kavramları çok önemlidir ve birçok sosyoloğa da öncü olmuştur. Rus asıllı Amerikalı sosyolog Pitirim Sorokin de grupları “Yatay ve Dikey” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yatay gruplara örnek;

dini yapılanmalar ve siyasi oluşumlardır. Dikey gruplar; ekonominin önemli belirteç olduğu sınıflardır (Koenig, 2000: 213). Bu kadar farklı oluşum ve özellik gösteren gruplar ayrıca alt gruplara da bölünebilir ve bu gruplar diğer gruplarla bir rekabet ve mücadeleye de girebilirler (Sinanoğlu, 2014: 35). Başka bir ifadeyle: Her bir grubun kendi içinde güçlü dinamiği vardır. Dayanışma gücü, aidiyet duygusu bu dinamiği kuvvetlendiren öğelerin başında gelir. Grup üyeleri, grup içinde kendilerini “biz” kendi dışındakilerini de “onlar” diye nitelendirirler ve bu grup duygusunun, bağlılığının şiddetine göre grup dışı olanlarla çekişmeye girerler bu bazen çatışmaya da dönebilir (Dönmezer, 1984: 190-191).

1.2. Dini Grup Kavramı

Bir dine, inanca, yaratıcıya, kutsal bir varlığa veya nesneye inanmak insanın doğasında, yaratılışında vardır. İnsanoğlu da bu ihtiyacını, bir tanrıya, birden çok tanrıya, ruhsal varlıklara veya eşyalara tapmak gibi farklı inançlara sahip olarak karşılar. Bireysel olarak insanda din olgusu olmasa bile inançsız bir toplum neredeyse yoktur. İnsanlar kendileri gibi bir dine, inanç doktrinine ve değerlerine sahip olan kişilere karşı kendilerini daha yakın ve samimi hissederler. Böylelikle din temelli bir grup oluştururlar. Grup üyeleri sadece bir dini inanç için bir arada ise bu tam manasıyla bir dini gruptur. Ancak başka faktörlerin yanı sıra din faktörü de varsa bu sadece dine bağlı bir grup değildir (Akdoğan, 2019: 334-335). “Dini grup; aynı ilgi ve yönelimler içinde genel toplumsal yapıda birbirinden ayrılan farklılıklarıyla bariz bir yapı özelliğine sahip, din dili, aktivite ve temsil açısından ana bünyeye arasına mesafe koyan grupları ifade etmek için kullanılmaktadır.” (Subaşı, 2017: 113).

Din; inanç, ibadet ve grup temelleri üzerinde yükselir ve gelişir. Herhangi bir dinin tarihi nedir, nasıldır sorularına verilebilecek en doğru cevap o din içinde yer alan grupların tarihidir. Çünkü din denilen şey soyut bir olgudur ve tek tek o dinin mensuplarını incelememiz tamamen imkânsız bir durumdur. Bizim o dini inceleyebilmemiz için o din içinde yer alan dini grupların yapılarını, işleyişini, inanç sistemlerini, üyelerin dindarlığını ve diğer toplumsal olgularla olan iletişimini ve etkileşimini araştırmamız gerekmektedir. Primitif ilk toplumdan tutun da bugünkü teknoloji çağındaki modern toplumlarda bile değişmeyen nadir olgulardan biri de din orijinli dini gruplardır. Çünkü bir gruba veya cemaate sahip olamayan din toplumunda kök

salamaz, gelişemez ve yayılamaz (Efe, 2013: 11). Din, kişinin aşkın bir varlıkla kurduğu manevi bir bağ olsa da dinin, meydana geldiği, geliştiği, yayıldığı, yaşandığı ve etkileşim içine girdiği asıl zemin toplum ve gruplardır. Bu yüzden grupların, sosyolojik açıdan incelenmesinin yanında dini açıdan incelenmesi de gayet normal bir durumdur (Kınsün, 2016: 210). Dini gruplar sadece İslamiyet'te değil, diğer dinlerde de görülen bir olgudur. Hatta dini grupların ilk ortaya çıkışları Batı toplumları ve Hristiyanlık gibi Batıda var olan dinlerdir. Türkiye'de ise ilk ortaya çıkışı tarikat yapısındadır. 1950'li yıllarda da tarikatların değişimiyle beraber kendisini gösteren cemaat yapıları şekliindedir. Gerek tarikat gerekse de cemaat olarak bilinen bu dini grup formları çok önemli sosyal öğelerdir.

Küreselleşmenin ivme kazandığı günümüzde insanlar mecburi olarak birbirlerine bağımlıdır. Bu bağımlılık yüzünden insanlar sonsuz özgür ve kendi kararlarının tek efendisi değillerdir. Her bireyin mutlaka yüz yüze geldiği sorunları ve üstesinden gelmek zorunda oldukları sorumlulukları ve görevleri vardır. Ama şartlar gereği insanlar bir yandan da birbirlerine mesafe koymak, sınır çizmek zorundadırlar. Durum böyle olunca yani hem sınır çizen hem de bağımlı olan insan tek başına bu zorlukların üstesinden gelemeyebilir. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek adına kendilerine güvenli bir liman arayan insanlar kolektif hareket edebilecekleri gruplara dâhil olmaktadır (Bauman, 2006: 156-157). Başka bir ifadeyle; insan varsa; topluluk, aile, klan, kabile ve millet vardır. Din bu gruplarla hep içi içe olmuştur. Din insanları birleştiren ve bir arada tutan yapısı sayesinde inananları ile bir topluluk, grup oluşturmaktadır. Çünkü din toplumda hayat bulur. Bu yüzden dinin toplumdaki formu genellikle cemaat, grup şekliindedir. Bu dini gruplar, sosyal grupların alt şubeleridir. Dini grupları, yüz yüze ilişkinin, samimiyetin, dayanışmanın ve duyguların yoğun olduğu, birincil grup kategorisine dâhil edebiliriz (Günay, 2001: 238). Ayrıca, antropolojik, sosyolojik, ekonomik, siyasi, kültürel ve dini gibi birçok durumdan dolayı yalnız yaşaması ve hayatta kalması imkânsız olan insan, bir gruba katılmakla birlikte, aidiyet duygusunu geliştirmekte, birlik, beraberlik ve dayanışma çabası içinde de olmaktadır (Kınsün, 2016: 212).

Grup üyelerinin, din bağı sebebiyle birbirine bağlı olmasıyla dini grup oluşur (Sinanoğlu, 2014: 35). Hiçbir dini grup, içinde bulunduğu yapıdan ayrılmak, kopmak, ana dine karşı heretik bir yapı oluşturmak için kurulmaz. Böyle bir amaçları yoktur. Asıl amaç, dini özüne uygun olarak, saf, gerçek haliyle yaşamak ve yaşatmaktır. Dini gruba katılanların da amacı budur. Bu hedef, grup içindeki birliğin, dayanışmanın temelini

oluşturmaktadır. Bir kişinin, tek başına veya yalnız veremediği kararı ve gösteremediği cesareti, bir grup içinde ortak bir tecrübe ile kolaylıkla yapması grup olmanın en önemli özelliklerindendir. Dini gruplar ve bunların incelemesi, din sosyolojisinin alanına girmektedir. Din sosyolojisi uzmanlarının toplumdaki dini yaşayışın nasıl olduğunu araştırmak için bakacakları ilk yer de dini gruplardır.

Şöyle bir gerçek vardır; her dinin teşkilatlanması toplumdan topluma, kültürden kültüre ve hatta aynı toplum içinde, aynı dini anlama, yorumlama ve yaşama açısından bile farklılık göstermektedir. Genel olarak dinler teşkilatlanma açısından asgari ve azami olarak ikiye ayrılır.

- a) Asgari Teşkilatlanma; teşkilat içerisinde ki herkesin eşit olduğunu ifade eden bir yapıdır. Örneğin; İslamiyet'te bütün müminler, renk, ırk, maddiyat ayrımı yapılmadan eşittir ve ruhban sınıfı yoktur.
- b) Azami Teşkilatlanma; hiyerarşik bir yapı mevcuttur (Akdoğan, 2019: 352). Örneğin; Hristiyanlık gibi bazı dinlerde ruhban sınıfı vardır ve bu dinin kemik kadrosunu oluşturmaktadır.

Dini gruplar, genellikle resmi oluşumlar değildir ve gruba üyelik için gönüllülük esastır. Dini gruplar yapı, işleyiş ve süreç açısından açık veya gizli/kapalı olabilir (Akdoğan, 2019: 335-336). Ayrıca dini gruplar, her toplumun kendine özgü problemlerine çözüm olarak, din eğitimi, sosyal yardım, kişilik ve ahlaki gelişim gibi toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan yapılardır (Bulut, 2020: 373).

İçinde yaşadığımız modern çağın en büyük korkularından biri güven ve güvenlik olgularıdır. Bu sebepten ötürü insanlar, kendi düşünceleriyle, amaç ve değerleriyle uyumlu aracı bir kuruma ihtiyaç duyarlar. Bunu da günümüzde genellikle bir dini grup vasıtasıyla gerçekleştirmektedirler. Bir toplumda dayanışmanın meydana gelebilmesi için, o toplumdaki insanların birbirine güvenmeleri yine birbirine karşı samimi ve iyi niyet duygularına sahip olmaları gerekmektedir. Ancak Resmîyetin, rekabetin, gösteri kültürünün, güvensizliğin, ayak kaydırmaların yoğun yaşandığı ve bir karşılığı olmaksızın çok az yardım alınan günümüz dünyasında, bu dini gruplar, insanlara istediklerini sunmak konusunda önemli bir yere sahiptir. Başka bir ifadeyle; bir dini gruba üye olmayı sağlayan nedenlerden belki de en önemlisi içinde bulunduğumuz mevcut durumdaki modernizmin ve sekülerizmin dayattığı yaşamsal şartlardır. Dini bir gruba üye

bir kimse için, içinde bulunduğu cemaat; samimiyyetin olduğu, rahat ve güvende oldukları, çevrelerindeki insanlarla hemfikir oldukları, kafalarının karışmadığı, asla yabancı hissetmedikleri ve güzel, motive edici duygulara sahip oldukları yerlerdir (Bauman, 2006: 7).

Din Sosyolojisinde dini gruplar, dörtlü tipolojiye ayrılır. Bunlar:

- 1) Kilise (Church) / Ecclesia / Cemaat; kurumsallaşmış ve devlet desteğinde olan dini örgütlenme biçimidir. Weber ve Troeltsch sosyolojik açıdan kilise sekt tipolojisini geliştirmişlerdir. Kilise, Hristiyan inancında önemli kutsal bir tapınaktır ve hiyerarşik yapı söz konusudur (Kirman, 2004: 129).
- 2) Sekt (Sect) / Fırka; büyük toplumun inanç sistemini, doktrinlerini, gelenek-göreneklerini reddederek üyelerinin genellikle duygularına hitap eden, yerleşik ve kurumsallaşmış ana dinden ayrılan yapılardır (Kirman, 2004: 196).
- 3) Denominasyon; devletten bağımsız bir dini yapılanmadır. Din adamlarının özel güçleri olduğuna inanmazlar (Kılıç, 2007: 46).
- 4) Cult (Kült) / Yeni İnançlar; toplumun sahip olduğu gelenek, görenek ve inançların dışındadır. Genellikle yerleşmiş, geleneksel dinin bölünmesi veya yeniden yorumlanıp düzenlenmesiyle ortaya çıkar. Kültler “yeni ve yaygın” yapılardır. Farklı kültürü ve inanç sistemi, beyin yıkama, kuvvetli duygusal bağlar gibi özelliklerinden dolayı aşağılayıcı bir ifade olarak kullanılır. Üyelik, gönüllülük esasına dayanır (Kirman, 2004: 136).

Türkiye’deki dini grupları dört temel sınıfa ayırabiliriz. Bunlar; dini grup denilince ilk akla gelen ve herkesçe bilinen tarikatlar, cemaatler ve sonrasında siyasal gruplar ile bağımsız gruplardır. Bunlardan sadece tarikatlar, köklü bir yapıya sahip iken diğer üçü cumhuriyet sonrası oluşan yapılardır (Efe, 2013: 12). Peygamber ya da dini önderin ölümüyle dini grup ya tamamen yok olur, ya da “karizmanın rutinleşmesi” denilen olgu gerçekleşir. Yani kurumsallaşarak varlığını devam ettiren bir yapı ortaya çıkar. Bu kurumsallaşan din, çok farklı toplumlara yayılarak büyük kitleleri bünyesine alır. Bu topluluklar kendi sahip oldukları gelenekler ve kültürle dini öğretiyi harmanlayıp farklı yorumlara sebep olurlar. Böylelikle birçok dinde ortaya çıkan mezhepler ve tarikatlar oluşur (Günay, 2001: 265). Cemaatler, modernleşme ve sekülerleşme ile tarikatların

kısmen de olsa farklılaşmamış ama dönüşmüş halidir. Daha geniş kitlelere ulaşma amacı taşımaktadır (Türkdoğan, 2004: 690).

Türkiye’de dini grup kavramı, sanayileşme, göç ve şehirleşme kavramlarıyla çok ilişkilidir. Dini gruplardaki artış bu üç kavramın artışıyla doğru orantılıdır. Bütün dini gruplar, kendilerine üye çekmek ve devamlılığı sağlamak için bir takım amaçlar edinir. Dini grup üyeleri, eylemleri ve söylemleri ile kendilerini aşkın bir varlıkla yakın bulup, kaynağını buradan aldıklarını, grup liderinin, insanüstü ilahi bir güce sahip olduğunu ve amaçlarının bu dünya değil ahiret olduğunu iddia ederler.

Dini grubun yazılı olmayan kuralları, “içerisi” ve “dışarı” sınırını iyi çizmektedir. Bu kurallar grup içi birliği ve beraberliği oluşturup, kuvvetlendirirler. Yardımcı, ilgili, samimi olarak insanlar ortak düşünce ve uyuma ikna edilirler (Bauman, 2006: 20). Sanayileşme ile birlikte şehirlerdeki ekonomik, eğitim, sağlık, sosyal imkânlar ve özgürlük gibi birçok neden şehirlere hızlı ve kontrolsüz göçlere neden olmuştur. Türkiye’de dini gruplar, bu süreçte tampon mekanizması ve güvenli liman işlevi görmüştür.

1.2.1. Dini Grupların Çeşitleri

Din sosyologları genel olarak dini grupları iki ana sosyal gruba ayırır. Bunlar; doğal/tabii dini gruplar ve sırf dini gruplardır (Freyer, 1964: 39).

Doğal dini gruplar: Özdeş gruplar da denilir. Doğal dini gruplar aynı zamanda milli gruplar anlamına da gelir. Doğal dini gruptan çıkmakla dinden çıkma, dinden çıkmakla da topluluktan çıkma silsilesi vardır (Arslan, 2015: 70-71). Herhangi bir zorlamayla değil kendiliğinden oluşan gruplardır. Din bu grupların oluşumunda tek neden değildir. Ancak bu dini grupların ortak görüşüdür. Her ne kadar din, bazı gruplarda daha çok bazı gruplarda daha az etkin olsa da grubun ortak paydasıdır (Akdoğan, 2019: 336-337). Kan birliğine dayalı olarak; aile, klan, kabile, millet; komşuluğa bağlı olarak mahalli birlikler, köyler, şehirler gibi oluşumlara dayanan aynı zamanda kendilerine mahsus totem, itikat, ritüel ve ibadet biçimleri gibi bir dini inanca dayalı olarak ortaya çıkan bu gruplara doğal dini gruplar denilir. Kısacası; doğal, organik bağla birlikte, dini bağlarında birleşmesiyle tabii gruplar meydana gelir. Daha çok, çok tanrılı halk dinlerinde görülür (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012: 513).

Doğal dini gruplar kısaca şunlardır:

Aile: İnsanlığın yaradılışıyla var olan en kadim kurumlardan biri aile kurumudur. Yani insan bir grubun içinde doğar ve doğduğu andan itibaren de sosyalleşmeye başlar. Bir birey için sosyalleşmenin ilk başladığı yer ailedir. Anthony Giddens, aileyi bir insanın, hayatındaki tüm evreleri kapsayan; bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinliği içine alan hem birincil ve hem de ikincil sosyalleşme aşamalarının da mevcut olduğu kurum olarak ifade eder (Giddens, 2005: 25-28). Birincil sosyalleşme aşamasının gerçekleştiği ilk ve asıl alan aile kurumudur. Ayrıca dini öğretilerin ve ritüellerin ilk öğrenildiği yapıdır.

Batıda aydınlanma döneminden sonra geçmişe ait anlamında “Geleneksel”, şimdiye ait anlamında “Modern” kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Öncelikle Batıda başlayıp sonra bütün dünyaya yayılan modernleşme, toplumdaki bütün kurumları etkilediği gibi aile kurumunu da etkilemiştir. Geleneksel ailelerde duygu daha yoğun yaşanır ve “biz” düşüncesi hâkimdir. Toplum baskısı, örf, adet, anane ve gelenek bireyler üstünde yoğun bir şekilde hâkim durumdadır. Geleneksel aile üyelerinin çoğunlukla mekânı ve geliri ortaktır. Eş seçimi, eşlerin ilişkisi, anne-baba-çocuk ilişkisi kısacası bireyin bütün bir hayatını kapsayan her durumda din ve gelenek etkin bir rol oynar (Akdoğan, 2019: 246-247). Dini önem geleneksel toplumlarda daha kuvvetliyen; özellikle sanayileşme, modernleşme ve sekülerleşme ile beraber başta Batı ülkeleri olmak üzere dünya üzerindeki birçok ülkede, şehirlerde ve hatta köylerde bile ailelerin dini hassasiyeti ve ilgisi zayıflamıştır (Mensching, 1994: 14-15).

Klan (sop) ve millet: Klanlar; aileden sonra toplumun en küçük birimidir. Kan birliği esastır. Ortak bir atadan gelen yani aynı soydan gelen ailelerin birleşmesiyle meydana gelen, akraba grubu/topluluğudur. Genellikle her klan topluluğu, inandığı, kutsal saydığı; bitki, cansız nesne ve özellikle de hayvan figürlerinin kullanıldığı totemlere inanırlar. Hatta bazı klanlar geçmiş atalarının ruhlarına taparlar. Klanlar, bu ortak inanç sisteminden dolayı dini birliklerdir. Aileler, klanları; klanlar da kabileleri (boyları), kabilelerin de birleşmesiyle toplumlar meydana gelir (Kirman, 2004: 131). Ailelerin geçmişte vefat etmiş ortak ataları, klan ve kabileleri oluşturan ailelerin ortak geçmişini ve kutsalını oluşturur. Klan ve kabilelerde de ailelerde olduğu gibi kan bağı önemlidir (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012: 513). Bu tarz kabile dinlerine daha çok Almanya,

Arabistan, Filistin topraklarında, Asya'nın büyük bir kısmında ve Kuzey Amerika'da rastlanır (Mensching, 1994: 25).

Kabile (oymak); birden çok klanın birleşmesiyle meydana gelir. Ortak dil, kültür, gelenek, örf- adet ve dine sahip toplumlardır. Türkçede kabileyi en iyi karşılayan kelime “boy ”dur (Kirman, 2004: 119). Milletler, tabi bağların dini bağlarla güçlendirildiği büyük toplumsal birliklerdir. Bu milletlerin genelinde milli dinlerin hâkim olmasının yanı sıra farklı dinler de mevcuttur. Millet/ulus, ortak soy, dil, din, yerleşim, tarih, değerler sistemi gibi birçok şeye sahip insanların oluşturduğu bir yapıdır (Kirman, 2004: 238).

Mahalli birlikler: Köyler ve şehirler: Kan bağının yanı sıra komşuluk da tabi gruplardandır. Ancak toplumda büyük birliklerin oluşumunda sadece kan bağı önemli değildir. Klanların büyümesiyle köyler oluşur ve bu köylerde yaşayan insanların kutsal kabul ettikleri ortak inanç sistemi vardır. Komşuluk da hem dini kültürümüzde hem de Türk medeniyetinde önemli bir unsurdur ve doğal dini gruplar içinde yer alan güçlü bir birliktir. Hatta Aristo birden fazla evden oluşan köy cemaatini, kan bağı ve akrabalıktan meydana gelen aileden daha büyük bir sosyal birlik olarak kabul eder (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012: 514). Bu mahalli birlikler aynı zamanda tabi dini grupları oluşturur. Ortak yapılan dini ibadetler ve törenler aradaki bağı güçlendirmektedir. Bu küçük mahalli birlikler zamanla büyüyüp site veyahut da şehirleri oluşturur. Örneğin; Sümerlerde bir tapınak etrafında şehirleşme başlamıştır. Kurulan bu ilk şehirler “Tapınak Şehirler” olarak bilinmektedir. Bu şehirleşme modeli dünyadaki ilk şehirleşmedir. Bu tapınak şehirler-siteler daha sonra gelişip, büyüyerek imparatorlukları oluşturmuştur (Günay, 2001: 246). İslamiyet'te de kutsal mekân olan camiler önemlidir. Yerleşim yerlerinin merkezinde cami yer alır ve şehir bu şekilde caminin etrafında büyüyerek oluşur (Akdoğan, 2019: 346). Bu sebepten dolayı bazı sosyologlar şehirlerin ortaya çıkışında ekonominin değil dinin etkili olduğunu iddia etmişlerdir (Günay, 2001: 246).

Sırf dini gruplar: Sırf dini gruplar ya da “dinden doğan gruplar” dır. Herhangi bir dinin kendi başına, bir tarikat, din kardeşliği, kilise, cemaat, dini grup oluşturmaya sırf dini gruplar denilir. Üyeler birbirine samimi bağlarla bağlıdır ve kardeşlik duygusu esastır. Hatta bu kardeşlik duygusu doğal/tabii kardeşlikten daha ileridir. Grup üyelerini bir araya getiren din unsurudur. Sırf dini gruplar, daha çok toplumsal yapısı farklı evrensel dinlerde ve yeni dini hareketlerde ortaya çıkar (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012: 513). Ayrıca sırf

dini gruplar farklı dinlerde bulunduğu gibi aynı dini yapı içinde de bulunmaktadır (Akdoğan, 2019: 346). Sırf dini grubun, özellikle evrensel dinlerin karizmatik bir din kurucusu olmalı, ayrıca kişinin bir din arayışı ve dinin de bu arayışa karşılık verebilmesi gerekmektedir (Akyüz, 1999: 47).

Sırf dini grupların da farklı formları vardır:

- a) Bir kısmı içinde doğdukları geleneksel dini yok ederek onun yerini alır.
- b) Bir kısmı kapalı bir formda iken kendine uygun coğrafya bulup orada büyür.
- c) Bir kısmı da milli bir din iken yeni yeni yorumlarla evrensel bir hale gelmiştir (Günay, 2001: 253).

Sırf dini gruplarda, kan ve akrabalık bağı yerine “manevi kardeşlik” veya “din kardeşliği” gibi ifadeler vardır (Freyer, 1964: 47). Hatta bu ifadeler, kan bağındaki anne, baba, evlat, kardeş, dayı, amca gibi bağlardan daha güçlü bir haldedir (Taplamacıoğlu, 1983: 235-236). Sırf dini gruplara, daha ileri kültürlerde ve daha karmaşık topluluklarda rastlanmaktadır. Bunun sebepleri; sosyal yapının daha hızlı değişmesi ve kişilerin, grupların ve cemaatlerin dini tecrübelerinin modernleşmeye, sekülerleşmeye ve küreselleşmeye bağlı olarak farklı din ve inanışlarla etkileşiminin yaşanması ve dindeki çeşitliliğidir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2012: 515).

Sırf dini gruplar da kendi içinde şu şekildedir:

Tarikatlar: Sırf dini gruplar içinde yer alan yani bizzat, direkt dinden doğan grupların liste başında tarikatlar gelir. Tarikatlar, İslamiyet ve Hristiyanlık gibi İbrahim’i dinler ile Budizm, Jainizm ve Taoizm gibi önceleri bölgesel olup daha sonraları evrenselleşen dinlerin hepsinde görülür. Cemaat şekli olarak diğer dini gruplara göre daha sert ve daha sıkı bir disipline sahiptir (Efe, 2017: 291). Tarikat; Arapça yol, takip edilen ve izlenen yol, meslek anlamlarına gelir (Akdoğan, 2019: 365). Joachim Wach’a göre tarikat; üyelerinin ortak bir takva hayatı yaşamayı amaç edindikleri teşkilatlı ve kapalı bir cemaat yapısıdır. Tarikat üyelerini bir araya getiren, grup bütünlüğünü sağlayan, ortak bir ikametgâh, gruba özgü kıyafet ve ibadet, beraber yenilen yemek, grup kararına uygun davranış ve uygulamalardır. Ayrıca grup üyeleri dünyevi her şeyden, mal ve mülkten feragat etmelidir. Manevi kardeşlik düşüncesi ile hareket etmeli, birbirlerine güvenmeli ve samimi davranmalı. Grup kararlarına uymak zorundadırlar. Ayrıca bunlar aynı

zamanda dindarlık göstergesi de olmaktadır (Wach, 1995: 233). Gustav Mensching’e göre tarikat, kutsal ve kutsal olmayanın birbirinden net bir şekilde ayrıldığı örgütlenmelerdir. Tarikat üyesi olmak, dünyevi bütün bağlardan, zevklerden vazgeçmektir (Mensching, 1994: 201-203). Tarikat, Hristiyanlıkta kilise tipi ile mezhep tipi arasındaki bir örgütlenmedir. Bu yapılar, büyük oranda ve genellikle kilise yapısına dönüşmezler (Marshall, 2005: 721). Tarikatın amacı; hakikati bulmak ve bilmektir. Buradaki hakikat, Hak ile yani Allah ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Güngör, 1996: 82).

Tarikatların genel özellikleri: Benliği oluşturmak, iradeyi geliştirmek ve ahlaki eğitim için okul niteliğindedir. Dinin nasıl uygulanacağına dair bir model sunarlar. Rasyonel, usulcu, gramerci bir din dili yerine duygulara hitap eden, sıcak, samimi, mistik bir dil kullanırlar. Siyasi güce sahiptirler. Kalabalık halk kitlelerinin sahip olduğu popüler dindarlığın asıl mekânı tarikatlardır (Arslan, 2021: 109-112). Silsileleri vardır. Tarikat mensupları, mistik bir düşünce ve hayat tarzıyla ilahi bilgiye ulaşmayı, hakikati elde etmeyi, kurtuluşa ermeyi, dünyadan el etek çekmeyi hedefler. Tamamen inzivaya ve ibadete yönelmiş bir dini gruptur. Bu grubun üyeleri kendilerini diğer dindarlara göre daha dindar görürler ve sosyolojik tanımıyla “toplantı” adını verdikleri buluşmalarda, dua, düşünme, kutsal metin okumaları, birbirlerine tavsiyelerde bulunma gibi faaliyetlerde bulunurlar (Wach, 1995: 224- 226).

Tarikatlar, züht ve takva hareketleri olarak da bilinir. İslam geleneği içerisinde yer alan tasavvufun çeşitli ekollerin her birinin kurumsallaşması ile ilgili bir kavramdır. Farklı adlarla da olsa yeryüzündeki hemen hemen bütün dinlerde görülmektedir yani evrensel bir yapıdır. Dini anlama, yorumlama ve yaşama açısından dolayı ana dini gelenekten daha da ileri giden bir dini gruptur. Dini yaşantıyı daha yoğun bir şekilde yaşamak isteyen insanların eleştiri ve protestoları sonucu oluşmuştur. Tarikatlarda, dini lideri o dinin kurucusuna veya peygambere bağlayan bir silsile vardır. Bütün sufi teorisyenleri (Gazali hariç) şeyhsiz hakikate varılamayacağı konusunda hem fikirlerdir. Bir kişinin şeyhlik görevini hakkıyla yerine getirip getiremeyeceğini anlamanın yolu şeyhin silsilesine bakmaktır. Tasavvufta silsile çok önemlidir. Bu silsile tarikatın kurucu şeyhine kadar kesintisiz bir şekilde devam etmelidir. Tasavvufta velilerin de vazgeçilmez, çok önemli bir yeri vardır. Tarikat üyeleri, “Veli” inancının kaynağının, Kurandaki “Allah dostları (Evliyaullah)” olduğunu ifade ederler. Ancak tasavvuftaki Veli’nin, özelliği

keramet sahibi olmasıdır. Yani, Allah ile konuşabilme, aynı anda iki yerde bulunabilme, hayvanlarla konuşabilme, bulunduğu yerden başka bir yere yürümeden ve vasıtasız gidebilme gibi kerametlerdir (Güngör, 1996: 83-85). Tam bir ifadeyle; tarikatlar, tasavvufun kurumsallaşmış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ören, 2022: 2).

Her tarikatın kendine özel bazı adet ve prensipleri olsa da temelde bazı ortak uygulamaları, inançları ve prensipleri de vardır. Tarikatların ortak temelleri şunlardır;

1. Tövbe: Tarikata girmek tamamen gönüllülük esasına dayandığı için kişi tarikata girmeden hemen önce samimi bir şekilde tövbe etmelidir.
2. Kanaat: Tarikata mensup olan kişi gayret etmeli ancak eline geçene de razı olmalıdır ayrıca dünyalık hırsları olmamalı ve nefsinin de devamlı bir şekilde mağlup etmelidir.
3. Tevekkül: Allah'tan gelen her şeye razı olmaktır.
4. Züht: Dünyalık her şey, manevi olarak faydasız ve boş kabul edilir. Bunlara aldanmamak ve iradeli olmaktır.
5. Uzlet: İnsanlardan uzaklaşıp, zikirle meşgul olmaktır.
6. Tebettür: Dünyevi bütün istek ve arzulardan uzaklaşarak kişinin, tamamen hakka yönelmesi kendini hakka adamasıdır.
7. Sabır: Tasavvuf yolunda her türlü zorluğa göğüs germek, sabır göstermektir.
8. Riyazet ve Çile: Tarikat ehlinin nefsin isteklerini kırmak için genellikle 40 gün olan ama bazı tarikatlarda sayısı değişen çile günleridir. Örneğin; Rufailikte 10 gün, Mevlevilikte de 1000 gündür.
9. Zikir: Allah'ın isimlerini sıkça tekrarlamaktır. Tarikattaki asıl amaç Allah'a yakın olmaktır. Bu sebepten zikir tarikat ehli için oldukça önemlidir. Bir kişi tarikata girince ilk iş olarak kendisine belirli sayıda zikir ödevi verilmektedir. Tek tek olabileceği gibi toplu da olmaktadır. Zikir yapılış şekli bakımından tarikatlara göre farklılık göstermektedir. Bazı tarikatlarda örneğin, Kadiriyye'de sesli, Nakşibendiyye'de sessiz (gizli) yapılır. Mevlevilikte, sema şeklindedir. Halvetilik'de ise oturarak ve hafif sallanarak yapılır.
10. Mukabele: Tarikat mensuplarının, karşılıklı olarak zikir yapmalarıdır.

11. Rabıta: Tarikat mensubunun, oturup, gözünü yumup, şeyhini gözünün önüne getirmesidir. Böylelikle nefsi kontrol edip, kendi kendini hesaba çeker.

12. Rıza: Tarikatta en son seviyedir (Tatlılıoğlu, 2009: 116-117).

İslam tarihinde tasavvufun en büyük canlanması 9. Yüzyılda olmuştur (Güngör, 1996: 144). Arap-İslam devletlerinin fetihlerle beraber zenginleşmesi, dünyevileşmesi, israfın zevk ve eğlencenin yaygınlaşmasına karşı tepki olarak tasavvufun (Zahitlerin) ilk oluşumu meydana gelmiştir. Zahitler sürekli bir şekilde dünya hayatının fani ve geçici olduğunu, dünyada elde edilen saltanatın aslında değersiz bir hiç olduğunu, Allah'ın ahiret azabının çok şiddetli olduğunu ifade etmişlerdir. Tasavvufun ikinci evresini oluşturan durum kelamcılara yönelik bir tepkidir. Kelamcılar felsefenin de etkisiyle dini, akli ve dünyevi yorumlarla bir ispatlar sistemi haline getirmişlerdir. Ancak Tasavvufun amacı ise imanı, şeksiz, şüphesiz, sağlam bir zemine oturtmaktır (Güngör, 1996: 159).

İslamiyet'teki tarikatlar zikir esası üzerine kurulmuştur. Grup üyelerinin kendilerini ait hissedecekleri ortak kıyafetleri, toplantı yerleri vardır. Tarikatların genel standart ibadetleri dışında başka ödev ve görevleri de vardır. Vird, Rabıta, Hatme-i Hâcegan dersleri gibi. Çoğunlukla birlikte yemek yiyip, birlikte faaliyetlerde bulunarak, daha çok bir arada vakit geçirirler (Wach, 1995: 233). Tarikatlar, aslında ana dinden ayrı bir yapılanma değil tam aksine aynı din içerisinde yer alan fakat ana dini daha yoğun yaşayan yapılarıdır (Freyer, 1964: 63). Bu yoğun dini hayattan kasıt, çok fazla nafie ibadetlerin olması, sürekli Kuran okumalarının yapılması, sema, zikir, tesbihat, kendilerine özgü kıyafetleri vb. ritüelleridir.

Tarikatlar kuruldukları ilk andan itibaren günümüze kadar birer sosyal kurum olmuşlardır. Resmi dine paralel bir dini kültürün halk arasında yayılmasında ve yaşanmasında çok etkin bir fonksiyon icra etmişlerdir. Çok büyük halk kitlerini etkileyen bu gücünden dolayı yönetimi destekleme ya da direnme hareketlerini yönetmiş, dini yaşayışa set çekildiği zamanlarda da gizli ya da açık bir şekilde sosyal akışkanlığı sağlamışlardır. Şartlar uygun olduğunda da halkın sosyal, ekonomik, kültürel, musiki kurum ve değerlerine katkı sağlamışlardır. Hatta siyaset kurumuna adamlar yerleştirmiş, siyasi otoriteye destek vermiş ya da karşıt görüşteki siyasî ve toplumsal güçlere destek olmuşlardır (Mardin, 1990: 70-71). Cumhuriyet tarihinde de şöyle bir durum vardır; Mustafa Kemal 1919 yılında, Anadolu'nun bazı şehirlerinde halkın ilgi gösterdiği, ileri

gelen şeyhlerine birer mektup yazarak, bu kişilerin kendilerinin ve kendilerine tabi kişilerin Millî Mücadele'ye destek vermelerini istemiştir. Çünkü Mustafa Kemal, o günün toplum yapısını çok iyi tanıyordu ve tasavvuf ehlini yok sayarak bir vatan savunması yapılamayacağını biliyordu. Daha sonrasında ise 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından hemen önce, bir tarikat şeyhi olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kabri ziyaret edilmiş, Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'nde Cuma namazı kılınmış ve birinci meclis dualarla açılmıştır. Birinci meclise seçilen, iki başkan vekilinden biri olan Abdülhalim Efendi, Konya mebusu (milletvekili) ve Konya Mevlânâ Dergâhı'nın şeyhiydi. Diğer başkan vekili ise, Cemâleddin Efendi'dir. Kendisi Kırşehir mebusu (milletvekili) olup Hacı Bektaş Dergâhı şeyhi idi (Kara 2015: 98). Bütün bunlar tarikatların toplumsal ve siyasi olarak ne kadar güçlü, etkili bir otorite olduğunun örnekleridir.

Günümüz modern toplumlarında insanlar kendini ait hissedebileceği, sağlıklı ve güvenli sosyalleşebileceği bir cemaatin açlığını çekmektedir. Bu açıdan bakarsak tarikatlar bireysel olarak ruhu arındırma ve tasavvuftan öte bir cemaatleşmedir. İnsanlar en az haftada bir kere bir araya gelirler, sohbetler yapılır, zikirler çekilir, ilahiler söylenir, öğütler alınır. Bütün bunlara bakarsak tarikatlar için sosyalleşme ve kültürü aktarma yerleridir diyebiliriz (Efe, 2017: 293).

Mezhepler (Sect/Denomination): Sequi kelimesinden gelir ve takip anlamındadır. İçinde bulunulan toplumun fiziki, beşeri, kültürel, coğrafi ve siyasi gibi olgulara bağlı olarak dinin anlaşılması için yapılan yorum farklılığından kaynaklanan görüş ayrılıklarının kurumsallaşması ile ortaya çıkar (Kirman, 2004: 152). Tarikatlar ana din içinde yer alırken, mezhepler ana dini gruptan ayrılmaktadır. Bu durum yine büyük, İbrahim'i dinlerde görülmektedir. Aslında ilk zamanki fikirleri ana dinden ayrılmaya yönelik değildir. Grup içinde kalıp kendilerince, gördükleri problemleri çözmek için çabalarlar, fakat sonuç alınamayınca çareyi ana dinden ayrılmada görürler (Freyer, 1964: 63).

Mezhepler, birçok nedenden dolayı ortaya çıkar. Bu nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- A) Psiko sosyal faktörlerdir: Bu faktörlerde kendi arasında üçe ayrılır. Birincisi; insanların algılama biçimleri farklı farklı olduğu için dinin de insanlar tarafından farklı algılanması söz konusudur. İnsan bu süreçte mezheplerin

oluşmasında ve devam etmesinde aktif rol oynar. İkincisi; bazı Kur'an ayetlerinin ve hadislerinin farklı yorumlanmaya zemin hazırlamasıdır. Psiko sosyal faktörlerin üçüncüsü ise doğuya, batıya, kuzeye ve güneye yapılan fetihler veya ticaretler sonucunda farklı kültür, din ve medeniyetlerle etkileşim içine girilmiştir (Büyükkara, 2017: 46-47). İkinci maddedeki, ayet ve hadislerin farklı yorumlanması, ayetlerin birbirleri ile çeliştiği anlamı asla ortaya çıkmasın. Buradaki durum çok anlamlılıktan kaynaklanmaktadır. Zaten Kur'an'ın birçok ayetinde insanın akletmesi gerektiği ya da neden akletmediği yönündedir.

- B) Sosyo-politik faktörler: peygamberimizin vefatından sonra özellikle Hz Osman'ın hilafetiyle başlayan ve daha sonralarda Cemel ve Sıffın gibi savaflara da yol açan siyasi süreç Müslümanların zihninde bir takım değişikliklere ve kırılmalara yol açmıştır. (Büyükkara, 2017: 48). Peygamberimiz zamanında olmayan ve onun vefatından sonra ortaya çıkan bu olaylar daha sonrasındaki saltanat savafları daha fazla mezhebin oluşmasına neden olmuştur.
- C) Kader Problemi: Hulefâ-yi Râşidîn dönemi, İslam tarihinde önemli bir dönemdir. Bu dönem, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin halifeliği sırasında yaşanmıştır. Daha bu dönemde kader meselesi de önemli bir tartışma konusu olmuştur. Hatta Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye de kader konusunda sorular sorulmuş ve onlar da bu konuyu açıklamaya çalışmışlardır. Cemel ve Sıffın savafları, ayrıca, daha sonrasında Emevîler döneminde yapılan usulsüz icraatlar ve bunların kader inancıyla meşrulaştırılmaya çalışılması farklı kader yorumuna sahip mezheplerin doğmasına neden olmuştur (Üzüm, 2004: 528).

Gustav Mensching, mezhepleri ikiye ayırır.

- a) Dogmatik Mezhepler; dinin daha çok inanç ve itikat tarafıyla ilgilenir.
- b) Dini Pratikli Mezhepler; dini yaşayış, pratik ile ilgili mezheplerdir (Mensching, 1994: 197).

Genel olarak sosyolojide mezhepler ikiye ayrılmaktadır. Anayol (Ortodoks) ve ayrılıkçı (heterodoks) dır (Kirman, 2004: 152). İslami gelenek içerisinde ise mezhepler genel olarak üçe ayrılmaktadır.

- a) İtikadi Mezhepler; inanç, doktrinler ve akaid ile ilgili konularda yapılan eleştiriler ve yorum farkından dolayı oluşan mezheplerdir. Örneğin; Maturidiyye, Murcie, Mutezile gibi.
- b) Fıkhi Mezhepler; ibadetlerle ilgili konularda yapılan yorum farklılığına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Hanefi, Maliki, Şafi, Hanbeli mezhepleri gibi.
- c) Siyasi Mezhepler; Şia ve Haricilik gibi (Akdoğan, 2019: 368).

Mezhep kavramını, sosyal bilimler literatüründe işleyen ve sosyolojik çerçevesini oluşturan Max Weber'dir. Weber'den sonra önemli bir kavram olan mezhep, toplum, kültür ve iktisat gibi alanlarında konuşulmaya ve çözümlenmeye başlamıştır. Mezhep, teolojik ve dini olduğu kadar sosyolojinin de önemli konuları arasındadır (Subaşı, 2012: 51). Mezhepler dinden doğar, insanların zihninde oluşur ama toplumda şekillenir, gelişir ve yaşar.

Zaman zaman mezhep kelimesinin yerine kullanılan hizip kavramı, tam olarak mezhebi karşılamamaktadır. Mezhepler için din merkezli sosyal yapılardır diyebiliriz. Hristiyanlık dininde yer alan mezhepler ile İslam dinindeki mezhepler birbirinden farklıdır. Hristiyanlık dinindeki mezhepleşme, dine yönelik protesto hareketleridir (Tekin, 2018: 236). İslam dinindeki mezhepleşme ise dini temelli olmaktan çok siyasi ve kültürel nedenlidir. İslamiyet'teki mezheplerin üç ana temeli vardır. Bunlar; Sünnilik, Şiilik ve Hariciliktir. Mezhepler, toplum içindeki çeşitli düşünceleri, perspektifleri, değerlendirme ve kabul etme kıstaslarını kendi farklı özellikleriyle etkiler. Toplumda var olan yerleşmiş bazı düşünce ve davranış kalıplarının mezhepler ile olan ilişkisi tarihsel bir devamlılık gösterir. Mezhepler, bireyin tercih, değerlendirme ve yorumlarını o kişiye bir kimlik ve aidiyet çizgisi sağlayarak gerçekleştirir. Belli bir düşünce yapısı içinde şekillenen kimlik, zamanın getirdiği değişimleri bile kendi mezhep perspektifi içerisinde yorumlamaya çalışır (Subaşı, 2012; 52-53). Başka bir ifadeyle; mezhepler, inançların yorumlanması, anlaşılması ve yaşanmasında ortaya çıkan çeşitli görüşleri temsil eder. Ayrıca inançların temel dayanakları, farklı pratikleri ve kuralları da mezheplere göre

değişir. Gerek ameli gerekse de itikadi konularda yapılan bu farklı yorumlar bireyler arasında alt kimliklerin oluşmasına neden olabilir (Aydınlı, 2018: 196).

Cemaatler: Cemaat, Arapça'da cem mastarından türemiştir. Toplanma bir araya gelme anlamındadır. Cemaat, din temelli ve din kardeşliğine dayalı olan birlik ve beraberliktir (Subaşı, 2017: 118-119). Cemaat üyelerinin paylaştıkları ortak bir kimlik, kimlik duygusu ve hayata dair çok yönlü bir dayanışma ağı vardır (Marshall, 2005: 90). Manevi (ahiret) kardeşliğine dayalı dini gruplardır ve bu insanları bir araya getiren dini duygu ağırlıklı yapılardır. Ortak hedefleri ve ortak davranışları vardır. Hatta ortak mal-mülk sahipliği bile yaparlar. Herkes elindekini diğeriyle paylaşmalıdır. Birbirlerini, dini hayatı gerçek anlamıyla yaşamak için desteklerler. Ana gruptan ayrılmamışlardır (Freyer, 1964: 60).

Cemaat kavramı din sosyolojisinde üzerinde çokça çalışılmış bir kavramdır ve birçok tanımı yapılmıştır. Çünkü din sosyolojisi demek yani din ve sosyoloji konusunda çalışma yapmak demek; toplumdaki grupları ve dini grupları çalışmak demektir. Dini grupların karakteristik yapılarını bilirsek eğer, bunların toplumda oluşturduğu kimliği, genel dini yapıyı ve içinde bulunduğu toplumun yapısını da kolaylıkla anlayabiliriz (Taştan, 2021: 429-430). Hemen hemen bütün dinler cemaat olmayı teşvik etmektedir ve bu yapı nerdeyse bütün dinlerde görülmektedir. Bu yüzdendir ki cemaat denildiğinde aklımıza hemen dini grup gelmektedir. Cemaatlerdeki insanlar, dini değerlerden beslenen ortak duygu ve düşünce birlikteliğine sahiptir. Aslında genelde dinlerinde ilk ortaya çıkma aşamalarında da din kurucusunun veya peygamberin etrafında ona inanan insanların oluşturduğu küçük çaplı topluluğa da cemaat denilmektedir. Daha sonraları ise bu cemaat büyür, gelişir, yayılır ve yeni adlar alır (Akdoğan, 2019: 369-370). Kan bağından da daha önemli olan ve İslami kültürde yer alan manevi kardeşlik müessesesinin gözle görünür kurumu olan cemaat yapılarının temelinde dayanışma ve yardımlaşmayı sürdürmek vardır (Soydemir, 2013: 172).

İslami gelenek içindeki cemaat kavramının hiçbir şekilde modern ve seküler literatürde etimolojik ve semantik tam bir karşılığı yoktur. Çünkü cemaat kavramı hâlâ günümüzde dinsel yapıları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yapılar ortak bilgi, aidiyet ve dayanışma ağı içerir. Cemaat yapıları somut yapılardır ancak üyeler arası ortak bir geçmiş ve gelecek düşüncesi, amaçlar, bilgi ve dayanışma gibi faktörler sayesinde çok

güçlü bir aidiyet duygusu ile soyut bir yapıda da olabilmektedir (Subaşı, 2017:120). Teoloji alanındaki cemaat, tarikat, mezhep gibi kavramlar sosyoloji literatüründe “grup” ifadesiyle temsil edilir ve her biri dini grup sosyolojisinde birer başlık oluşturur. Mezhep ve tarikat gibi dini gruplar her ne kadar teoloji alanında yer bulsa da bunların sosyolojik yönleri gerek kendi içinde gerekse toplumla arasındaki iletişim ve etkileşimde, sosyolojinin özellikle de din sosyolojisinin alanına girer (Kınsün, 2016: 223). Cemaatler kendi ifadeleriyle, tasavvufi unsurlardan tamamen bağımsız olduklarını iddia etseler bile özünde tasavvufi yapılanmanın daha çağdaş bir görüntüsünü yansıtan ve paralel İslam da denilen halk İslam’ı içinde yer alan oluşumlardandır (Efe, 2007: 291).

Cemaat mi dini grup mu? Hangi kavramı kullanmalıyız? Bu sorulara cevaben; dini, İslami bir topluluğu ifade etmek için halk arasında hem eskiden beri gelen bir kullanıma sahip olduğu için hem de daha samimi hissettirdiği için cemaat kavramı kullanılır. Akademik kesimde ise dini grup kavramı kullanılmaktadır. Grup kavramı Latince kökenli yeni bir kavramdır. Grup kavramı işlevsel olarak; herhangi bir şeyin veya olgunun bütün parçalarının birbirleriyle uyumlu ve sistemli birliği ve birlikteliğidir. Cemaat kavramı; İslami metinlerde geçen doğrudan İslam’ın özü ile ilgili, olumlu bir anlama sahiptir. Grup kavramı Batı kökenli iken, cemaat kavramı İslami gelenek kökenlidir. Aslında cemaat kavramı da sosyolojide ilk dönemler sıklıkla kullanılan bir kavramdı ve cemaat kavramı sosyologlara çok fazla teorik gelmekteydi. Sosyologlar, cemaat kavramına alternatif olacak daha toplumsal ilişkileri ele alan, daha somut, daha gözlemlenebilen ve ölçülebilen bir alana yönelmek istediler. Bu kavram arayışı sonucunda bütün yer ve zamanlarda genel ve sürekli bir şekilde kullanılabilecek grup kavramını bulmuşlardır. Başka bir deyişle; grup kavramı büyük, küçük, geniş, dar, alt, üst, iç, dış gibi birçok kolektiviteyi kapsayan bir anlamda kullanılmaya başlandı. Böylelikle grup kavramı, hem akademik hem de halk tarafından kolayca anlaşılabilir hem de toplumdaki çeşitli şekil ve tarzdaki birliktelikleri kapsayacak işlevsel bir kullanıma sahip olmuştur (Arslan, 2021: 13-14).

Dini grup ve cemaatler, aidiyet duygusu, paylaşılan ortak değerler, kolayca örgütlenebilme, birbirlerine bağlılık, sıkı bir dayanışma ve zor dağılma gibi önemli özelliklere sahiptir. Ayrıca dini grup/cemaatlerde, yüz yüze ilişki daha samimi ve yoğundur (Efe, 2007: 298).

1.2.2. Modern Dönemde Dini Gruplardaki Değişimler

Anadolu halkının İslamiyet’le tanışmasında tarikatların çok önemli etkisi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nda cemaatlerin ve tarikatların etkisi oldukça büyüktü. Bunun birkaç nedeni vardır. Osmanlı İmparatorluğu’nun, şeri hükümlerle yönetilmesinden dolayı bu tarikatlar ve cemaatler Osmanlı İmparatorluğu içinde hukuk, eğitim, idare, sosyo-kültürel hayat gibi toplumsal hayatın hemen hemen her alanında etkindi. Ayrıca yeni yerler fethedilip, devlet büyüdükçe, başkent ve önemli merkez şehirlerin dışında kalan devletin yetkisinin ve hizmetinin ulaşamadığı özellikle en ücra yerlerde cemaatler bu boşluğu doldurarak, güçlenmişlerdir. Genel olarak bu yapılanmalardan, Osmanlı devleti, idari, dini, hukuki, mali, askeri, eğitim ve sosyal hayat olmak üzere birçok alanda yararlanmıştı. (Akıncı, Acar, 2020: 22-23). Kısacası, cumhuriyet öncesi dönemde din, siyasi alanda baskın bir yapıdaydı. Bütün siyasi, sosyal, ekonomik, hukuki kararlar din üzere alınırdı.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte modernleşme hareketlerinin başladığı bilinse de aslında cumhuriyetten itibaren değil Osmanlı’dan hatta daha net bir tarih vermek gerekirse III. Selim (1789-1807) zamanında, askeriyede yapılan reformlarla başlamıştır. 1727 yılında matbaanın da kullanılması ile birlikte sadece askeriyede değil sosyal hayatın birçok alanında modernleşme başlamıştır. Modernleşme açısından 1839’da Tanzimat Fermanının ilanı modernleşme sürecinde önemli bir kilit taşı olmuştur. Özellikle hukuk alanında yapılan reformlarla İslam hukukunun yanı sıra Avrupa hukukunu da hukuk sistemine katan karma bir yapı ortaya çıkmıştır. Askeri, siyasi, hukuk ve toplumsal alanlardaki bütün bu değişimlerden dini hayat da etkilenmiştir. Şöyle ki; medrese ve tekke yapılanmaları, kendi aralarında fikri manada gerginlikler yaşamışlar ve sonuç olarak; aşırı muhafazakâr bir din anlayışı gelenekselleşmeye başlamıştır. Bu da şekilci, törenselleşmiş, yoğun ibadet içeren bir din anlayışı olmuştur (Kirman, 2004: 64-65). II. Mahmut (1808-1839) kendinden önce denenmiş ve başarısız olan reformlardan tecrübe çıkararak, başarılı ve kendinden sonrası için de kalıcı olan reformlar yapmıştır (Karataş, 2019: 31). II. Mahmut, 1826’da özellikle tarikatları, disiplin ve denetim altına almak için bütün din görevlilerinin bağlı olacağı “Meşihat”ı kurmuştur. Ancak tarikatların büyük bir bölümü II. Mahmut’u “gâvurluk” la suçlayarak yer altına çekilmiştir yani gizli yapılanmaya ve örgütlenmeye başlamıştır. Sultan Abdülmecit (1839-1861) döneminde; askerlik, kanun önünde eşitlik, mal edinme, vergi, vatandaşlık hakları gibi siyasal ve hukuksal açıdan

reformlar içeren Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839) ilan edilmiştir. Daha sonrasında Tanzimat'ın devamı olarak (18 Şubat 1856) Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Bu fermanla, Müslümanların imtiyazlı durumu değiştirilerek amaçlanan eşitlik durumunun tersine gayr-i Müslüm ve yabancı tebaanın daha avantajlı duruma gelmesine neden olmuş ve böylelikle din faktörü kanunen dikkate alınmamaya başlanmıştır. Daha sonraları ise varlıklarını devam ettirebilmek adına bazı tarikatlar özellikle konumuzla alakalı olarak Nakşibendi tarikatı da düzene karşı çıkmakla beraber kısmen de olsa uyum sağlamıştır. Cumhuriyetin kurulması ile de tarikatlar ve cemaatler sorunu devam etmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından bugünüme gelinceye kadar toplumsal anlamda üç büyük kırılma söz konusudur. Bunlar; 1923 cumhuriyetin kurulması, beyaz ihtilal olarak da adlandırılan 1950 seçimleri, büyük sosyal ve siyasi değişmelerin yaşandığı 1980'li yıllardır (Kirman, 2004: 64-65; Mardin, 2017: 14). Bu üçüne ek olarak; 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye ve dünya üzerinde birçok devlette yapılanması ve üyesi bulunan, bir dini grubun ayaklanması ile yaşanan olaylar da Türkiye tarihinde önemli bir olaydır.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte M. Kemal Atatürk, Türk toplumunu çağdaş bir toplum yapmak için İslam'ı, Batılı devletlerde olduğu gibi siyasal, hukuki ve eğitim gibi alanlardan ayırmıştır. Buna laiklik denilmektedir (Efe, 2017: 295) Ümmet modelinden ulus devlete, saltanattan demokrasiye geçişler yapılmış; halifelik kaldırılmış, medreseler, Şer'iyye mahkemeleri kapatılmıştır. Bu devlet kurumlarındaki sekülerleşme faaliyetleri, sosyal hayatta da yer bulmuş günlük kıyafetlerden olan cübbe, sarık, fes yasaklanmış; hafta sonu tatilleri ve ölçü birimleri reformize edilmiştir. Daha böyle birçok reform ve yasaklamaların sürecinde dinin toplumsal ve kurumsal etkisi de zayıflamaya başlamıştır. Başını tarikatların çektiği birçok dini yapılanma; dini, devlet kurumlarından ve sosyal hayattan dışlayan bu duruma karşı çıkmış ve bu durum 1925 Şeyh Said isyanına kadar sürmüştür. Bu olay üzerine 30 Kasım 1925' de çıkarılan bir yasayla tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Bu yasaya karşı birçok ilde başını Nakşibendi tarikatının çektiği protestolar olmuştur. Her ne kadar bu tepki ve itirazlarda asıl sebep dini olarak dursa da sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik birçok nedenleri vardır. Yapılan bütün reformlar gibi tekke ve zaviyeleri kapatan reformlar da halkın bilinç düzeyinde bir ikna ve anlaşılma yoluna gidilmeden tepeden inmeci olunca halkın kendini kapatmasına neden olmuştur. Başka bir ifadeyle; savaştan yeni çıkmış olan halk, yeni kurulan devlete ve sisteme daha adapte olamadan, siyasi, sosyal, hukuki, dil, eğitim gibi daha birçok alanda değişime gidilmesi

insanları, ne yapacaklarını bilemez bir şekilde ve kimlik sorunu ile boşlukta bırakmıştır. Hatta yaptırımların uygulanmasında devletin sert yüzüyle karşı karşıya kalan halk sığınacağı bir liman aramaya başlamıştır. Kapatmalar sonucunda faaliyetlerini gizli bir şekilde yürüten tarikatların sıcak, samimi ve kucaklayan tavırları, dayanışmayı esirgemeyen tutumları halk arasında tarikatlara katılım açısından ikna edici olmuştur. Özetleyecek olursak; Cumhuriyetin ilanından hemen sonra arka arkaya sert ve alışılmışın çok dışında gerçekleştirilen devrimler, çok uzun yıllardır toplumsal hayatın belirleyicisi olan dini grup/cemaatlerin kamusal alandan çekilmesi ile bu toplumsal ve kültürel yapı içinde hayatını sürdüren geniş halk kesiminde kırıncı ve sarsıcı bir aidiyet kaybına neden olmuştur. Bazı tarikatların gizliden gizliye faaliyetlerine devam etmesi, bazılarının ise sessiz ve tepkisiz bir şekilde beklemeleri 1950'deki Demokrat Parti dönemine kadar sürmüştür. Bu dönem tarikatların dönüm noktası olmuştur (Kirman, 2004: 66). 1950'li yıllara gelinceye kadar, özellikle tek parti dönemindeki uygulamalar örneğin; ezanın Türkçe okutulması, ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi, din derslerinin eğitim ve öğretim müfredatından kaldırılması ayrıca hem siyaset hem de halk üzerinde etkin olmayan bir diyanet kurumunun varlığı gibi durumlar yüzyıllardır bu topraklarda yaşayan, kendisini, kimliğini, rollerini, düşüncesini, gündelik hayatını ve sosyal etkileşimini dini inanç ve pratikleri üzerinden belirleyen halkı ciddi manada travmatize etmiştir.

Adnan Menderes hükümetine kadar olan zamanda, tarikatların yerine dini değil ulus bilincini ortaya çıkaran yapılar “Türk Ocakları” ve “Halk Evleri” kurulmuştur. Ancak halk bu yapıları fazlasıyla benimsememiştir. Bu sebepten dolayı halk arasındaki tarikat ve buna bağlı olarak gelişen popüler dini inanışlar da bitirilememiştir. Adnan Menderes hükümeti zamanında ise dine karşı ılımlı bir devlet politikası işlemeye başlanmıştır (Arslan, 2019: 28-32). Çok partili siyasal hayata geçmekle birlikte rekabet artmış halkın desteğini almak çok önemli hale gelmiştir. Böylelikle daha sonrasında siyasi partiler, tarikatlarla iyi ve sıkı ilişkiler kurmaya başlamıştır (Ören, 2022: 20).

Cumhuriyet döneminde, tekkelerin kapatılmasından günümüze gelinceye kadar ki süreçte birtakım tarikatlar, tamamen dünyevileşirken bazıları tamamen dünyevileşmek yerine kısmen de olsa gelenekselliği devam ettirmektedirler. Özellikle Türkiye’de büyük nüfusa sahip ve birçok alt dalı olan Nakşibendi gibi tarikatlar da cami ve ev sohbetlerine, Kuran öğretmeye, zikir halkaları kurmaya, tarikatı ve tarikat hayatını anlatan kitapları okumaya devam ederek tarikat kültürünü devam ettirmişlerdir. Nakşibendi tarikatının,

bunca yıldır varlığını devam ettirmesine baktığımızda altında yatan sebep, değişen şartlara uyum sağlayabilme pratikliğinden kaynaklanmaktadır. Günümüze kadar gelen daha sonraki süreçlerde Nurculuk, Süleymancılık gibi tarikat geleneği içinde yer alan cemaatler seküler eğitim kurumlarından da faydalanmışlardır. Okullar, dershaneler, öğrenci yurtları veya el beceri kursları açıp bu sayede temel dini bilgilerin öğretimini ve bunların yaşanmasını amaç edinmişlerdir. Ayrıca cami sohbetleri de Nakşibendi gibi tarikatların yayılmasında, varlığını devam ettirmesinde ve grup bütünlüğünü sağlamasında önemlidir. Önceleri resmi görevli imamlığa karşı çıkan bu cemaat, sonraları ise bizzat görev alıp faaliyetlerini camilerde devam ettirmeye çalışmışlardır. Örneğin; M. Zahid Kotku, Süleyman Hilmi Tunahan da belli bir dönem camilerde vaizlik görevinde bulunmuşlardır. Ya emekli olduktan sonra ya da resmi görevlerinin yanı sıra şeyhlik görevlerini devam ettirmişlerdir (Kirman, 2004: 74).

1.3. Dini Gruplarda Grup Bütünlüğü Nedir, Nasıl Sağlanır?

Toplumsal bütünleşme; birleşme, birlik, kaynaşma, uyum ve denge içinde olmaktır. Batı dillerinde “Integration”dır. Sosyolojide ise cemaatler, küçük alt gruplar gibi yapıların kendi içinde kaynaşması durumudur. Bir toplumun bütünleşmesi, o toplum içindeki kişilerin birbirleriyle olan karşılıklı bağların gelişmesidir. Gruplarda ise üye sayısı, mekân birliği yani mekânın ortak kullanımı, üyelerin benzerliklerinin fazla olması, grupta karizmatik bir lider varsa ve grup içi disiplin hâkimse, grup üyelerinin maddi-manevi beklentileri karşılanıyorsa, üye kendini güvende ve huzur içinde hissediyorsa bu gibi faktörler bütünleşmeyi sağlar. Ancak grupta farklı kültürlerin yer alması, toplumda hızlı bir değişimin olması yine toplumda yoğun ve seri bir akıcılık, mobilizasyon olması durumunda toplumda bütünleşmeyi sağlamak zordur (Günay, 2012: 454-455). Özetle çeşitli iç ve dış unsurlar grup bütünleşmesinin sağlanması açısından önemlidir.

Bütünleşme kavramı, genel olarak birlik ve dayanışma terimleriyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bütünleşme gerek gruplarda gerekse de toplumda sağlanan uyum, düzen ve devamlılıktır (Sinanoğlu, 2002: 19). Toplumsal bütünleşme, fonksiyonalist sosyologların özellikle de Emile Durkheim’in çalışmalarında üzerinde sıkça durduğu bir kavramdır (Kirman, 2012: 42). Ayrıca Durkheim’e göre (2006: 109) toplumsal bütünleşmenin parçalarından biri olan kolektif bilinç, bir toplumu meydana getiren bütün üyelerin sahip olduğu ortak duygular ve ortak inançların tümüdür. Bu

değerlere aykırı davrananlar, mutlaka ortak bilinci kuvvetlendirmek, toplumda kabul gören veya görmeyen davranışları belirlemek ya da pekiştirmek için cezalandırılır (Aron, 2014: 260). Emile Durheim'in "kolektif bilinç" teorisinde, toplumun yazılı veya yazılı olmayan kuralları, bütünün faydası için kişilerin farklılıklarını gerekirse toplumsal baskı gibi zorlayıcı unsurlarla ortadan kaldırır ve o kişilerden çok daha önemli ve uzun ömürlü olan topluma o kişileri bağlar (Durkheim, 1984: 105). Böylelikle toplumun varlığını devam ettirebilmesi ve toplumsal düzeni sağlayabilmesi için bu kişilere dayatılan ortalama inançları, doğruları ve duyguları bu kişiler kabul eder ve içselleştirir (Durkheim, 1992: 156). Bir toplumdaki dinin, birleştirici, bütünleştirici rolünün etkisi grup, topluluk, cemaat veya ümmet şeklinde tezahür etmektedir (Akyüz- Çapcıoğlu, 2012: 512).

Toplumlara ve gruplara bir araya getiren din, ideoloji, dayanışma gibi bazı asabiye unsurları vardır. İbn Haldun, bir toplumu ayakta tutan şeylerin; din ve ideoloji olduğunu ifade eder. Hatta dini ve ideolojisi olmayan veya zayıf olan toplumlarda asabiyesinde oldukça zayıf olacağı görüşündedir (İbn Haldun, 2015: 379). Asabiyye, motivasyonu sağlarken din, birlikteliği ve bütünlüğü sağlar. Başka bir deyişle; günümüzde dini gruplaşma ve şehirleşme arasında çok sıkı bir ilişki vardır ve bu ilişki birçok sosyolog tarafından da kabul edilmektedir. İbn Haldun'un "neseb ve sebep asabiyesi" dikatomisinde, dini gruplar, "sebep asabiyesi" çerçevesinde hem motivasyon hem de ortak bir dini inanç etrafında bütünleşme sağlarlar (İbn Haldun, 2015: 378-379).

İnsanların, yalnız kalmama, sosyalleşme buna bağlı olarak kimliklerinin şekillenmesi, manevi doyum sağlama, yaşamsal veya bireysel kaygılarını ve yüklerini hafifletme, sevilme, duygusal ve sosyal destek sağlama ve kendini tanıma gibi sosyal ve psikolojik (Buradaki psikolojik durum, kişinin tamamen salt kendisiyle alakalı, ruhsal bir durum olmuyor. Bu durum, kişinin gündelik hayatına ve sosyal ilişkilerine yansımaktadır.) ihtiyaçları vardır. Bütün bunların yanı sıra çıkar ve menfaat sağlamak, zıt fikirlere sahip kişilere veya gruplara karşı rekabet gücü elde etmek gibi birçok farklı nedenler sosyal gruplaşmanın oluşmasında etkilidir (Cebeci ve diğerleri, 2019: 93).

Dini gruplar, grup bütünlüğünü ve devamlılığını sağlamak için insanları gruba çekmeleri gerektiğini bilirler. Bunun için de insanlara yardım etmek, dayanışma sağlamak, insanların kaygı ve sıkıntısını azaltacak maddi-manevi destek sağlamak üyelerin ekonomik, ruhsal, sağlık sorunlarını çözmek, üyelere yol göstermek, motive

etmek gruba katılım sağlamak için ikna edici unsurlardır. Başka bir ifadeyle; grup bütünleşmesini sağlamak için insanları etkilemek amacıyla grubun inanç, ritüel, toplantı, amaç, ekonomi gibi durumlarda bir çekiciliği olmalıdır. (Horozcu- Kalkan, 2017: 29). Emile Durkheim da hem grup bütünlüğünü sağlayan hem de kolektif bilincin oluşmasında ve pekişmesinde toplu bir şekilde yapılan ibadet ve ayinlerin çok etkili olduğu görüşündedir (Durkheim, 1983: 162-241). Üye bu zamanlardan aldığı güç ve motivasyonla, grup arkadaşlarına karşı daha özgeci ve daha dayanışmacıdır. Üye her ne kadar grubuna veya toplumuna bağlı ise de bu bağlılık zaman zaman zayıflar. Ancak periyodik aralıklarla ve kolektif olarak yapılan, sohbet, ibadet, gezi, sosyal faaliyet ve yemek gibi ortak geçirilen zamanlarda bağlılık yeniden pekişir, kuvvetlenir ve canlanır (Özyurt, 2015: 213). Grup üyelerinin birlikte geçirdikleri süre ile birbirlerine olan bağlılıkları ve sevgileri doğru orantılıdır. Durum böyle olunca birlikte vakit geçirmek için sohbetler ve ibadetler yapılıyor, zikir çekiliyor, yemek yeniliyor. Özellikle yemek ve ikrama çok önem veriliyor. Kuran-ı Kerim’de de dindâşlarla bir arada yenilen yemeğin grup dayanışmasını ve bütünlüğünü sağladığına dair Maide Suresinde de ayetler vardır. Bu ayetler Hz. İsa’nın dindâşları ile yediği yemekten bahsetmektedir. Ayrıca dini gruplarda yine grup bütünleşmesini ve grubun devamlılığını sağlamak adına üyelerden, kurbanlarını veya derisini, adaklarını, fitrelerini, sadakalarını ve zekâtlarını bağışlamaları tavsiye ve teşvik edilmektedir. Böyle bir iletişim içine giren grup üyelerinin arasındaki duygularda artış oldukça, grup bütünleşmesi de artmaktadır. Böylelikle üyeler, birbirlerine karşı yakınlık ve sıcaklık hissederler. Ayrıca grubun, üyelerine sağladığı maddi-manevi yardım ve destek, samimiyet, sıcaklık ve yakın ilgi, grup içi etkinliklerden hoşnutluk duyma gibi durumlar, grup bütünleşmesine olumlu bir katkı sağlar. Sonuç olarak; üyelerin grupta devamlılığı ve grubun etkinliklerine gönüllü ve istekli katılımı sağlanmış olur.

Hemen hemen her dini grup, grup bütünleşmesini sağlamak ve varlığını devam ettirebilmek için gerçek dini bilgiye yalnızca kendilerinin vakıf olduğu kanaatine sahiptir ve üyelerine de sürekli bunu empoze eder. Her din yapısının içinde belirlenmiş bir inanç, ibadet ve dini yaşayış kriterleri vardır. Dini gruplar yorum farklılığından dolayı dini daha ileri bir seviyede yaşama iddiası ile diğer dini gruplardan kendini farklı tutar. Zaten gruplaşmanın da temelinde bu farklılaşma iddiası bulunmaktadır (Bulut, 2020: 377). Bütün dini grupların kuruluş amacı hemen hemen aynı olsa da bu farklı olma iddiası dini

grupları gizli bir rekabete sokmaktadır. Dini grupların yazılı olmayan kuralları, “içerisi” ve “dışarı” sınırını iyi çizmektedir. Bu kurallar grup içi birliği ve beraberliği oluşturup, kuvvetlendirir. Yardımcı, ilgili, samimi olarak insanlar ortak düşünce ve uyuma ikna edilirler (Bauman, 2006: 20). Bir dini grup bireysel düşüncelere, kararlara ve yargılara ne kadar önem veriyorsa o toplulukta devamlılık, tutarlılık ve paylaşım canlılığı o kadar azdır. Bu yüzden grup üyelerinin grup kararlarını sorgulanmasına, itiraz edilmesine ve tartışılmasına asla izin verilmez. Çünkü bu durum grup bütünlüğüne zarar verir. Dini gruplar sürekliliği ve bütünlüğü sağlamak adına, ortak ikametgâha, ortak kıyafete, ortak yemeğe, kendi yorumlarını barındıran özel ibadetlere ve ortak bir amaca yönelik çalışmaya önem verirler. Bu şekilde kendilerinin diğerlerinden farklı olduğu mesajı da verilmektedir. Bir dini gruba üye olan kişi kendini dindar olarak görür ve kabul eder. Bu dindarlık üzerinden dini grup da üyenin, gündelik hayat, sosyal ilişkiler, aile hayatı, giyim, pazarlama, alış-veriş, ticaret gibi faaliyetlerini etkiler. Dini gruplar, üyelerinin alış-veriş yerlerini dahi belirleyebilir, belirli ürünleri yasaklayabilirler (Mittelsteadt, 2002: 6). Bu durum da uyumlu davranan üyenin, grup aidiyetinin göstergesidir.

1.4. Dini Gruplar ve Dayanışma

Dayanışma; İngilizce’de “solidarity”dir. Latince, sahici, sağlam anlamlarına gelen “solidus” kelimesinden türemiş olan bu kavram, anlam olarak siyasi bir ortamdaki insan toplulukları arasında var olan uyumu ve bunların devam etmekte olan ortak değerlerini nitelendirmektedir (Ekinci, 2018: 2). Dünya var olduğundan bu yana bütün bir insanlık, yaratışı gereği birilerinin dayanışmasına ve desteğine ihtiyaç duyar. Yardımlaşma ve dayanışma sağlıklı bir bireyin varlığı için gereklidir. Kişi ne kadar çok maddi imkânlarla, yüksek statüye veya donanımlı eğitime sahip olursa olsun yine de fizyolojik, biyolojik, sosyo- kültürel, manen ve psikolojik olarak dayanışmaya muhtaçtır. Dayanışma maddi ve manevi olarak ikiye ayrılır. Manevi dayanışma kutsaldır, grup üyelerini birleştirir ve grup aidiyeti oluşturur. Maddi dayanışma, manevi dayanışmayı destekler.

Kullanım olarak ilk defa Batı’da karşımıza çıkan dayanışma kavramının ilk görüldüğü alan Roma hukukudur. Roma Borçlar Hukuku’nda geçen ve iki ya da birçok borçlunun, içlerinden herhangi birinin borç ödeyemeyecek olması durumunda üstlenilmesi gereken ödeme zorunluluğunu ifade eder. Aydınlanma Çağı’yla beraber dayanışma kavramı da dönüşüm geçirmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise dayanışma

kavramı iki farklı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Birinci anlamı, bireyler arasındaki karşılıklı bağımlılıktır. İkinci anlamı ise, yardımlaşma ve kardeşlik duyguları üzerine kurulu bir toplumsal düzendir (Borlandi, 2011: 172). Dayanışma kavramının bu anlamlarda kullanılmasının nedenleri; 19. Yüzyılda modernleşen, bireyselleşen ve din, aile, akrabalık, komşuluk gibi toplumsal birliği sağlayan kadim kurumların gücünü ve işlevini kaybedeceği ön görüşü ve düşüncesi etkili olmuştur. Bu bağlamda dayanışma toplumu bir arada tutacak bağın ne olacağı sorusuna bulunan cevaptır (Aksan, 2014: 10). Yine bu dönemde, sosyolojinin kurucu babaları dayanışma kavramına ilgi duymaya, kuramlarına dâhil etmeye ve bu kavrama yeni anlamlar yüklemeye başlamışlardır. Karl Marx (1818-1883), Ferdinand Tönnies (1855-1936), Emile Durkheim (1857-1917), George Simmel (1858-1918) ve Max Weber (1864-1920) gibi Sosyolojinin kurucuları olan bu isimler, toplumsal yapıyı güçlendirmek, toplumsal uyumu sağlamak ve artırmak için yaptıkları makro analizlerde dayanışma kavramından faydalanmışlardır (Ekinci, 2018: 2-3). Türk sosyoloji tarihinde ise Ziya Gökalp, düşünce olarak Emile Durkheim'den etkilenmiştir. Bu sebepten, görüş olarak dayanışmacı bir anlayışı savunmuştur ve dayanışmanın da Türk kültürüne uygun bir sistem olduğunu belirtmiştir (Gökalp 1986: 174 içinden Kirman, 2004: 57).

Dayanışma kavramı en genel ifadeyle; bir grup içindeki yer alan bireylerin kendi aralarında karşılıklı olarak yardımlaşma, ortak davranış ve harekete bağlı olarak gelişen bağıllık duygusudur (Demir ve Acar, 1993: 81). Ayrıca bireyin kendini diğerleriyle bir birlik halinde görme boyutuyla psikolojik özellikler gösterse de karşılıklılık esasına dayandığı için sosyal özelliğe sahip bir hareket tarzıdır (Bilgin, 2003: 79). Yardımlaşma, dayanışma, dürüst ve paylaşımcı olma gibi insanlık yararına olan bu kavramlar, sosyal bilim araştırmalarında “prososyal davranış”lar olarak işlenmektedir (Ayten, 2009: 5).

Dayanışma kavramı, modern zamanların kavramı değildir. Daha ilk sosyologlar tarafından çalışılmaya ve araştırılmaya başlanmış bir konudur. Klasik sosyoloji geleneğinde, bireylerin nasıl bir bağla birbirine bağlanacağı problemi tartışılırken, daha sonraları bu durum sosyal dayanışmaya kaymıştır. Çağdaş sosyolojide ise dayanışma konusunda toplumu bir bütün olarak içine alan çözümlerden ziyade grup dayanışmasına odaklanıldığı görülmüştür. Bu yönelmede etkili olan durum sosyal ilişkilerde dayanışmanın kendisini bu şekilde göstermesidir (Aksan, 2014: 24). İbn Haldun'un “Asabiye”si; Emile Durkheim'in “Organik Dayanışmalı Toplum ve Mekanik

Dayanışmalı Toplumu”; Ferdinand Tönnies’in “ Cemaat- Cemiyet” kavramları ve bu gibi daha birçok çalışma, toplumsal dayanışmanın temellerini atmıştır. Dayanışma kavramına değinen İbn Haldun’un, Emile Durkheim’in ve Ferdinand Tönnies’in bu konudaki görüşlerini bilmeden bu kavrama tam olarak hâkim olamayız.

İbn Haldun, dayanışma kavramından bahsetmese de asabiye kavramı ile asıl olarak dayanışmayı konuşmuştur. İbn Haldun’a (ö. 1406) göre bireyin varlığını sürdürebilmesi için iki temel ihtiyacın karşılanması gereklidir: Barınma ve beslenme. Bu ihtiyaçlar, insanlığın ilk günlerinden itibaren var olmuştur. Hem kırsal bölgelerde yaşayanlar (bedeviler) hem de şehirde yaşayanlar (hadariler) için bu iki ihtiyaç ortaktır. Bu temel ihtiyacın karşılanabilmesi için insanların bir arada yaşaması ve birbirleriyle dayanışma içinde olması gerekmektedir. Allah, hayvanlara doğada kendilerini savunmaları veya avlanmaları için türlerine özgü özellikler vermiştir. İnsana ise akıl ve el vermiştir. Ancak, insanın tek başına bu özelliklerle hayatta kalması mümkün değildir. İnsan, diğer bireylerle yardımlaşarak ve dayanışarak ancak bunu başarabilir (İbn Haldun, 2013: 213). Zorunlu ihtiyaçları karşılanan insanların bir sonraki aşamada lüks ihtiyaçları oluşur. İnsanlar bu sefer de bu ihtiyaçları karşılamak için yardıma ihtiyaç duyarlar (İbn Haldun, 2017: 1: 213).

İbn Haldun, ortak bir geçmiş, toplumsal dayanışma, nesiller arası iletişim, güç, iktidar ilişkileri gibi düşünceleri kapsayan ve hepsi de asabiye ile ilgili olan bir toplum teorisi geliştirmiştir (Hasanov, 2016: 1445). İbn-i Haldun’un, “Asabiye” kavramı anlam olarak aynı gruba, topluluğa, kabileye ya da ırka mensup olmaktır. Kısacası grup duygusu ve dayanışmasıdır. Toplumsal sürekliliği sağlayan ve işbirliğini teşvik eden katalizör güç dindir. Din, insanların, aynı grup, topluluk veya kabileyi paylaşan diğer bireylere yakın hissetmelerine ve onlara güvenmelerine yardımcı olur. Dini öğe, asabiyet sahipleri arasındaki çekişme ve kıskançlığı ortadan kaldırır, onların dikkatini yalnızca Hakk’a yöneltir. Bu şekilde, ileriye dönük bir hedef ve vizyon geliştirirler (İbn Haldun, 2015: 378). Asabiye yani dayanışma duygusu, tarih boyunca hem toplumsal hem de siyasal yapıların oluşumunda önemli bir role sahiptir (Korkusuz, 2016: 668).

Emile Durkheim (1858- 1917): Dayanışma kavramı sosyoloji disiplini içerisinde tek başına ele alınmamış, birçok kavram ve alanla kesişen konularla ilişkilendirip çalışılmıştır. Dayanışma kavramını ilk kez tek başına ele alan Durkheim’dır. Her bir

toplumsal yapı varlığını devam ettirebilmek için dayanışmaya ihtiyaç duymaktadır (Durkheim, 2006: 141). Durkheim'in, sosyoloji bilimine yön veren birçok çalışması mevcuttur. Bu çalışmalarından biri de Durkheim'in doktora tezi olan çalışma ve daha sonra kitap olarak basılan "Toplumsal İşbölümü" dür. Bu eser, Durkheim'in, Auguste Comte'un, tezine karşı bir cevabıdır. Auguste Comte'un tezi şu şekildedir; bir toplum, ortak değerlere sahip olduğu dönemlerde, bireylerin birbirine karşı fedakârlığı, ahlaki inançları yoğun bir şekilde yaşanır. Ancak modern toplum şartlarında, bunlar ortadan kalkar. Durkheim'in antitezi ise modern toplumlarda insanlar arasında bir benzerlik olmadığı için onları bir arada tutan şey benzerlik değil birbirlerine olan mecburi bağımlılıklarından doğan işbölümüdür (Ritzer, 2014: 198). Durkheim, kolektif bilinci önemsemiştir. Din, bu kolektif bilincin ve toplumu bir arada tutan "dayanışma" olgusunun oluşmasına pozitif bir katkı sağlamaktadır (Winton, 2006: 84). Durkheim, toplumun işlemlerini sosyal düzene ve dayanışmaya bağlamaktadır. Toplumsal iş bölümü ise, bu sosyal düzen ve dayanışmanın kaynağıdır.

Durkheim, Toplumsal İşbölümü adlı kitabında dayanışma için, toplumu oluşturan insanları bir arada tutan ve bu insanlardan bir bütün oluşturan bağlar olarak bahsetmiştir. Tek tek bireylerden oluşan topluluklar, toplumu oluşturlar ve bu toplumlarda da bir fikir birliği vardır. Durkheim bu fikir birliğini açıklarken işbölümünü temele alır ve toplumsal dayanışma olgusunun nedeni ona göre bu işbölümüdür. Dayanışma farklı toplumlarda farklı olmaktadır ama Durkheim, dayanışmayı genel olarak ikiye ayırır. Bunlar; mekanik dayanışmalı toplumlar ve organik dayanışmalı toplumlardır (Durkheim, 2020: 163) .

Mekanik dayanışmalı toplumlar; insanlar küçük gruplar halinde bir arada yaşadığı için herkes birbirini tanır ve ortak bir geçmişe sahiplerdir. Yüz yüze ilişkiler çok gelişmiştir. Değişim çok yavaş ve pasif gerçekleşmektedir. İnsanlar çalışma çeşitleri ve yaşam alışkanlıkları olarak birbirine benzerlik göstermektedir. Bireyler arası iletişim yoğun iken farklılıklar azdır benzerlikler çoktur. Gelenekler, yoğun toplumsal iletişim ve kontrol mekanizmaları bu tür toplumların karakteristiğidir. İnsanlar birbirlerinden çok farklılaşmamışlardır hatta sahip oldukları değerler ve inançlar birbirinin neredeyse aynıdır. Bu tür toplumlarda bireysel eylem, kolektif bir vaziyet almakta ve böylelikle kolektif bilinç baskın ve egemen olmaktadır (Swingewood, 1998: 140). Mekanik dayanışmalı toplumlardaki dayanışma türü; ortak bilinçtir. Durkheim, ortak bilinç

kavramını, bir toplumu oluşturan üyelerin sahip oldukları ve o toplum tarafından kabul edilen ortak bir inanç ve duyguların hepsi olarak tarif eder (Durkheim, 2020: 109).

Organik dayanışmalı toplumlar; sanayileşmeyle birlikte geleneksel toplumsal yapılar da etkilenmiş, köyler çözülmeye başlamış, yeni gözde yaşam alanları şehirler olmuştur. Kırsalın aksine çok fazla sayıdaki insanın yaşamaya başladığı şehirlerde benzerliğin yerini çeşitlilik ve farklılıklar almıştır. Böylelikle mekanik dayanışma yerini işbölümüne dayanan organik dayanışmaya bırakmıştır. Organik dayanışma, bireylerin farklılaştığı, modern toplumlarda görülmektedir. Başka bir ifadeyle; Modernleşme, teknolojinin gelişmesi, şehirleşmenin artması gibi faktörler bireyselleşmeyi, insanlar arasındaki farklılığı arttırır ve değerli kılar. Böylelikle organik dayanışma toplumda hâkim olur.

Durkheim, Toplumsal dayanışma konusunda intihara da değinmiştir ve bu konuda geniş çaplı bir çalışma yapmıştır. İntihar, her ne kadar bireysel bir vaka gibi gözükse de Durkheim, intiharın toplumsal nedenlerine inerek açıklamaya çalışmıştır. 19. yüzyılın en çok tartışılan sorunlarından biri intihardır. İntihar eylemi bireysel olarak kabul edildiği için psikolojinin alanına girmektedir. Ancak Emile Durkheim, intihar olayını toplumsal bir olay olarak ele almıştır ve istatistiki verilerden faydalanmıştır (Taş, 2020: 446). Durkheim, grup bağlılığı ve intihar arasında bir ilişki kurarak çalışmalar yapmıştır. Eğer bir grupta yardımlaşma ve dayanışma yoksa veya zayıf ise sosyal bağlar da zayıflayacak, insanların yalnızlığı artacak buna bağlı olarak da intihar oranları artacaktır. Toplumsal iş bölümünün tam olarak gerçekleşmediği toplumlarda bazı kişisel ve toplumsal bunalımlar, anomaliler oluşabilir. Bu bunalımlar ve anomaliler intihar vakalarına neden olacaktır. Durkheim, bu intiharları önlemenin ve toplumsal dayanışmanın sağlanmasını bireylerin, kişiliklerini, duygu, düşünce ve ahlaklarını zenginleştirerek ve farklılıklarını koruyarak sağlanabileceğine dikkat çekmektedir (Durkheim, 2002: 437). Din ile intihar arasındaki ilişki konusunda da araştırma yapan Durkheim, Katoliklerin, kendi üyeleri arasında kuvvetli bir bütünleşmenin olduğunu ancak bunu yapmayan Protestanların her ne kadar özgürlük verse de bu bütünleşme bağına kuramadığı için Protestanlarda intihar oranının yüksek olduğunu belirtmiştir.

Ferdinand Tönnies (1855- 1936): Alman sosyologdur ve toplumcudur. Tönnies çalışmalarında, modern toplumda insanların bireyselleşmesi ve buna bağlı olarak

toplumsal bağı sağlayan birlik duygusunun yok olması fikrine odaklanmış ve çözümlemeler yapmıştır (Aksan, 2014: 18). En çok bilinen eseri, “Gemeinschaft und Gesellschaft” tır. Toplulukları “Cemaat ve Cemiyet” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Cemaat üyelerini birbirine bağlayan belli başlı bazı prensipler vardır. Bunların en önemlileri ve en önde gelenleri; gelenek birliği, kültür birliği ve kader birliğidir (Eren, 2000: 96). Ayrıca Tönnies’e göre, hangi çeşit gruba ait olursa olsun, bir cemaatte üyeler arasındaki bağlılığın canlı, aktif ve sürekli olmasını sağlayan şey, her durumda aynı Tanrı’ya olan bağlılıktır (Tönnies, 1942 – 1943: 719 – 720). Grubu bir arada tutan, grubun bütünlüğünü ve devamlılığını sağlayan, aidiyetin ve kimliğin oluşmasına neden olan duyguların temeli bunlardır. Özelde Türkiye’de ve genel olarak da bütün dünyada insanlar köylerden göç ederek, şehrin kenar bölgelerine yerleştiklerinde, kendilerini şehrin kaosundan, yabancılığından korumak, güvenli bir yol çizmek ve kendilerini kaybetmemek için köydeki sahip olduğu inancı şehirde de sürdürmek isterler. Bu yüzden de göç eden insanların buluştukları, samimi oldukları, kendileri oldukları ve en önemlisi ortak paydaları olan dini inançlarından kaynaklı dini birliktelikler kurarlar veya daha önce kurulmuş olan bu birlikteliklere, cemaatlere katılırlar. Böylelikle şehir yaşamı ve sorunları bu insanlar için daha kolay olmaktadır (Güngör, 2000: 26). Başka bir ifadeyle; modernleşme, sekülerleşme ve şehirleşmeye bağlı olarak geleneksel cemaat tipi toplum yapısından cemiyet tarzı toplum yapısına geçilmiştir. Şehir hayatında kendine bir çevre, yer bulmak isteyen kişiler, manevi destek alacakları, maneviyatlarını koruyacakları veyahut da huzur bulacakları cemaatlere yönelmektedirler (Kirman, 2005: 3). Günümüzde cemaat kavramı artık sadece dini geleneksel temelli değil değer, kimlik, dayanışma, yardımlaşma kavramları çerçevesinde oluşan duygu yönü ağır basan bir yapı haline gelmiştir (Subaşı, 2017: 120).

Karl Marx (1818- 1883): İnsanlık tarihini toplumdaki sınıflar arasındaki mücadele olarak görmektedir. Marx, dayanışma kavramı hakkında da olumlu düşüncelere sahiptir. Dayanışma kavramına ekonomik-politik açıdan bakmıştır. Marx’ın tarihsel materyalizm teorisinde, insanları birbirlerine bağlayan bağlara ya çok az önem vermiş ya da hiç vermemiştir. Marx, dayanışma konusunda ise, toplumsal refahı sağlayan bir üst şemsiye niteliğinden çok grup dayanışması şeklinde yani grup içi dayanışma olarak görür ve dayanışmanın, grup içinde, grubun dışındakilerine karşı bağlayıcı olan özelliğini ele almıştır. Aslında Marx’ın, dayanışma konusunda sistematik bir yaklaşımı yoktur. Ancak

modern üretim tarzının dayanışmayı azalttığından ve toplumsal ilişkileri olumsuz etkilediğinden bahsetmektedir (Aksan, 2014: 19). Bu sebepten de toplumsal dayanışmayı işçi sınıfının bir fazileti, erdemi olarak değerlendirmiştir. Marx, işçi sınıfının hem toplumsal hem de siyasal aktör haline gelmesini örgütlü bir kimlik algısıyla beraber politik bir dayanışmayla ancak mümkün görmektedir (Ekinci, 2018: 3).

Max Weber (1864- 1920): Klasik sosyoloji geleneğinde toplumsal dayanışmaya katkı sağlayan, anlamacı ve yorumsamacı sosyolojinin kurucusudur. Weber, dayanışmanın micro düzeyde yani daha dar, yerel topluluklar içerisinde ve bireyler arasında cereyan edeceğini ileri sürmüştür (Weber, 1978: 28). Modern toplumlara karşı optimist yaklaşmamıştır. Çünkü modern toplumlarda hâkim olan rasyonellik, akılcılık insanın üretkenliğine ve iradesine zarar vermekte, insanları demir kafeslere ve büyüsü bozulmuş bir dünyaya mahkum etmekte olduğunu belirtmiştir (Ritzer, 2016: 89-91). Weber'in dayanışma düşüncesi ele alındığında ise iki tür ilişki söz konusudur. Birincisi toplumsal ilişkiler; insanların ortak bir duygu temelinde birbirini düşünmesi, gözetmesi, koruması ve aitlik hissetmesidir. İkincisi birliksel ilişkiler; insanların maddi veya maddi olmayan çıkarlarına göre davranmalarındır. Weber'e göre topluluk dayanışması daima uyum ve gönüllülük üzerine kurulmayabiliyor. Ayrıca topluluk dayanışmasında çatışma ve baskının en yoğun haline de rastlanmaktadır (Oorschot/Komter, 1998: 7-8). Weber, dayanışmanın, resmi, şekilci akılcılıkla beraber karşılıklı çıkarların ortaya çıktığı modern zamanlarda değil de “biz” duygusunun yer aldığı, “Vergemeinschaftung”da yani daha sınırlı, yerel cemaatlerde görüleceğini ileri sürmüştür (Weber, 1978: 28).

Yukarıda verilen sosyologların da görüşlerine bakıldığında dayanışma birey, grup ve toplum açısından önemli bir kavramdır. Dayanışmanın az veya yetersiz olduğu toplumlarda insanlar, karşılaştıkları sorunlara, sıkıntılara, talihsizliklere ve kayıplara karşı mücadele etmede zorlanmaktadırlar. Bu durum bir kişiyle ya da birkaç kişiyle sınırlı kalmayarak o toplumdaki yaşayan insanların çoğunu etkilemektedir. Bu anomik duruma karşı, dayanışma ve din ilişkisine değinen sosyal bilimciler, dinin toplumda dayanışma bağları kurmak gibi önemli bir fonksiyon icra ettiği kanaatindeler. Böylelikle insanların daha umutlu, mutlu ve yalnızlık hissetmediği bilinmektedir (Baycar, 2019: 200). Bu bağlamda hemen hemen bütün dinler, üyelerine yardımlaşma ve dayanışmayı gerek tavsiye etmekte gerekse farz kılmaktadır.

Günümüz modern şartların gereği şehirlerde yaşayan insanlar arasında ikincil ilişki mevcuttur. İnsanlar arasındaki özellikle güven sorunu, iş hayatının yoğun olması gibi nedenlerden dolayı ilişkiler daha zayıf ve daha resmidir. Bundan dolayı bireysel yardımlaşma ve dayanışmadan ziyade aracı bir kurum bu görevi yerine getirmektedir. Bunlardan biri de dini gruplardır. Bundan dolayı dini grup yapılarını ayakta tutan ve devamlılığını sağlayan temel yapı taşlarından en önemlisi dayanışmadır diyebiliriz. Başka bir ifadeyle; grubun en temel yapısal özelliği, grup dayanışmasıdır. Dayanışma ve birliktelik üyeler arasında sıkı bir bağ kurar. Ortak hareket etmeye, birbirlerine maddi-manevi destek olmaya, dışarıya ihtiyaç duymadan kendi kendilerine yetebilmeye vesile olur. Grup dayanışması, grup birlikteliğini güçlendirir. Bu durumda grup üyelerinin iletişimlerinin, benzerliklerinin ve yakınlığının artmasına neden olur (Kip, 2018: 94). Gerek insanlık tarihinde gerek toplumların kültürlerinde gerekse de dinler tarihinde dayanışma hep var olmuş, teşvik ve tavsiye edilmiştir. Dini grupları ayakta tutan, grubun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olan, üyeleri birbirine bağlayan, üyelerin bağlanma, aidiyet duygularını geliştiren, gruba sosyal bir saygınlık ve güç sağlayan; üyelerinin de dindarlığına etki eden, sosyalleşmelerine katkı sağlayan en önemli etken dayanışmadır. Dini grup ve cemaatler, grup bütünlüğünü, devamlılığını sağlamak ve insan potansiyelini artırmak amaçlı kendi üyelerine veya dışarıdaki kişilere ihtiyaçlarına göre dayanışma sağlar. İnsanların bir dini gruptan aldıkları yardım, dayanışma ve sosyal destek, insanları bu cemaate bağlamakta ve cemaat dışındaki hayat bu insanlar için cazibesini kaybetmektedir. Hatta işi radikalliğe çeviren bazı üyeler cemaat dışındaki hayata itibar etmek şöyle dursun düşmanlık besleyecek bir durum da bile olabilirler. Grup dayanışmanın temel birimidir. Toplum aslında fertlerden değil gruplardan meydana gelen bir bütündür. Din veya ideoloji de bu grupların birleşmesine bağlı olarak dayanışma yapısını etkileyen en önemli unsurlardandır (Batur, 2021: 155-156). Dini gruplar, bünyelerinde kurulan, dernekler ve vakıflar aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak, hem yurt içinde hem de yurt dışında sosyal yardımlarda bulunmaktadır. Dini grupların, yaptıkları yardımlar genel olarak şu başlıklar altında toplanabilir: Gıda, giyim, aşevi, kira ve faturalı ödemeler, barınma, eğitim, sağlık, psikolojik destek, sosyal, kültürel ve sanatsal etkinliklerdir.

Dini grup üyelerini bir araya getiren bazı kavramlar vardır. Bunlar; din, iman ve inanç ilkeleri, Allah'ın rızasını kazanmak, İslam'a, davaya hizmet ve cihat etmek, zekât,

sadaka, kefare, kutsallık kavramı ideoloji, lider ve grup liderinin gösterdiği kerametler, rüyalar, dayanışma, ekonomi, siyaset, kitle iletişim araçlarıdır. Bunlar kısaca şöyledir:

Din, iman ve inanç ilkeleri: Gerek semavi dinlerde gerek semavi dinler dışındaki diğer dinlerde de dayanışma unsurları vardır. Örneğin Budizm’de merhamet etmek, ihtiyacı olana vermek, iyilik etmek tavsiye ve teşvik edilmektedir (Eisenberg, 2001: 133). Öğretilerinde ve kaidelerinde, dayanışma ve yardımlaşma tavsiyelerinde bulunan dinlerin, bu tarz tavsiyelerde bulunmayan veya daha az bulunan dinlere göre inananlarında umut, manevi tatmin ve yüksek aidiyet görülebilir. Konumuzla ilişkili olarak İslam dini de yardımlaşmanın önemi üzerinde durmuş ve her konuda Müslümanların birbirleriyle dayanışması teşvik edilmiştir. İslam tarihine baktığımız zaman ise yardımlaşma ve dayanışmanın çok fazla örneğini görürüz.

İslam dininde dayanışma ile ilgili bazı ayetler şunlardır:

“Mallarını gece ve gündüz, gizlice ve açıkça infak edenler yok mu, işte onların Rableri katında ecir ve mükâfatları vardır. Ve onlara herhangi bir korku yoktur, onlar hiçbir zaman mahzun da olmazlar.” (Bakara: 2/274).

“Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.” (Al-i İmran: 3/92).

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olamayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye layıktır.” (Bakara: 2/267).

“Onlar, Allah’a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emrederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerde birbirleriyle yarışır. İşte onlar salihlerdendir.” (Al-i İmran:3/114).

Dayanışma ile ilgili ayetlerin genel olarak verdiği mesajlar şunlardır: İnsanlara iyi davranmak, faydalı olmak, yardım etmek tavsiye ve teşvik edilmektedir. İhtiyaç fazlası olan şeylerden ve zenginlerden zekât vermeleri ayrıca verilen malların işe yaramaz, eski, kullanılmaz, yenilmez, içilmez; gözden çıkmış şeylerden değil de; temiz ve iyi olanlarından verilmesi istenmektedir. Verilecek şeylerin mümkünse gizli tutulması ve iyilik işlerinde acele edilmesi, koşuşturma hatta yarışma tavsiye edilmektedir. Son olarak da insanların, imkânsızlık ve yoklukta da bir şeyler yapılması isteniyor. Hiç değilse

yapılacak iyiliğe aracı olmak da sevap kazanmak için yapılan güzel bir hareket olarak kabul edilmektedir.

Allah rızasını kazanmak: Dini grup ve cemaatlerin, genel olarak felsefesi Allah'ın dinini yaymak, insanların kalbini dine ısındırmak ve bu dine hizmet etmektir. Dini grupların kuruluş amacı temelde budur. Ancak zamanla, grup bütünlüğü, devamlılığı, grubu büyütme ve modernizmin şartlarına uyum sağlama işin içine girer yani dini tanıtmak, yaymak, kalpleri ısındırmak gibi temel dini faaliyetlerin dışına çıkılır. Dini gruplarda bu durumlarda bile bilinçli veya samimi olarak yani mevcut durumu kabullendirmek ve meşrulaştırmak veya öyle olması gerektiğine inandıkları için her amaç, istek, davranış ve söylemlerde “Allah rızası” için kavramı kullanılmaya devam etmektedir (Bulut, 2020: 366).

Zekât: İslamiyet'te dayanışma denildiğinde ilk akla gelen zekâtıdır. Zekât, varlıklı her Müslümana farz kılınmış olup, toplumsal dayanışmayı tesis etmektedir. Zekât olarak kabul edilmeyen ancak yine zorunlu olan bir diğer dayanışma kavramı da fidyedir. Fidyeye, yapılan bireysel bir ibadetteki kusur, hata ve eksiklikleri gidermek için fakirleri yedirme-içirme veya para verilmesi durumudur (Baycar, 2019: 215).

Sadaka: Zekâtтан sonra sadaka yine çok bilinen dayanışma kavramlarından. Sadaka da zekât gibi insanlar arasında birliği, beraberliği, sevgiyi ve dayanışmayı sağlar. Sadaka sadece mal ile yapılan bir ibadet değildir. Kişinin, ağaç dikmesi, hayvanlara su veya yiyecek vermesi, insanlara zarar verebilecek taş, diken gibi şeyleri yoldan kaldırması, güzel söz söylemesi ve tebessüm etmesi dahi sadaka sayılmaktadır (Akyüz, 2008: 92). İslamiyet'teki oruç ibadeti bile dayanışma için bir katkı sağlamaktadır. Empati kurmak veya açın halinden anlamak adına toplumsal kaynaşma için etkili bir ibadettir. Ayrıca iftar sofraları eşi, dostu, akrabayı, arkadaşı, ihtiyaç sahibini, yoksulu bir araya getiren, kaynaştıran güzel bir dayanışma örneğidir.

Kefaret: Oruç bozma kefareti de eğer imkânı varsa bir köle azat etmek, buna gücü yetmiyorsa ara vermeksizin iki ay süreyle oruç tutmak, eğer buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri sabahlı akşamlı doyurmaktır. Yemin Kefaretinde de; Kur'an'da şöyle buyrulur: “Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutmaz; fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları

giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti işte budur. Yeminlerinizi koruyunuz. Allah size ayetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz” (Maide 5/89). Görüldüğü üzere yapılan bir hatayı ya da işlenen bir günahı telafi etmek için mutlaka muhtaçlara yardım yapılması şart koşulmuştur.

1.4.1. Dini Gruplarda Güven

Güven, hayatımızı kolaylaştıran, başkalarından emin olmamıza yardımcı olan soyut ama görselliği açısından çoğunlukla somut olan bir duygudur. İnsanoğlunun, ilk varlığıyla beraber var olan kadim bir duygudur. Başka bir ifadeyle; insanlık tarihiyle birlikte; din, aile, grup, güven, aidiyet gibi birçok kavram da insani bir zorunluk ve gereklilik olarak var olmuştur. Güven kavramının da literatürdeki diğer birçok kavram gibi tek ve evrensel bir tanımı yoktur. Güven kavramının genel tanımı; “bir şeye, kişiye ve kendine karşı duyulan bel bağlama hissi, itimat” (Doğan, 2005: 493). Giddens’a göre güven (1994: 33) “Olası sonuçlara olan itimadın bilişsel bir süreçten çok, bağlılık ifade eden bir inanç biçimi”dir. Bu tanımdan güven ve aidiyetin iç içe olduğunu görmekteyiz.

Güven kavramı, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, tarih, yönetim bilimi gibi birçok alanda yer almaktadır (Tüzün, 2007: 95). Güvende matematik hesapları yoktur. Güven, insanlık tarihi boyunca, dinsel gelenek ve bilgidен doğmuş bir kavramdır (Çetinel, 2008: 4). Soyut bir hissiyat durumunun somut bir duruma gelmesidir.

Modernleşme ve sekülerleşme sonucunda rasyonelleşen ve bireyselleşen toplumdaki bireylerde yalnızlık ve güven sorunu ortaya çıkar. Zayıflayan aile, akraba ve komşuluk ilişkilerinden dolayı arayış içinde olan birey, yardımlaşma, paylaşım, dayanışma, güven ve samimiyet içinde olan cemaatlere katılır ve kendini buralarda güvende hisseder (Doğan, 2016: 331). Güven, insanın, normal standart bir şekilde yaşayabilmesi için elzem bir ihtiyaçtır. Çünkü insan sosyal bir varlıktır ve toplum içinde var olmaktadır. Örneğin; ekmek aldığımız fırıncıya, et aldığımız kasaba, çocuklarımızı emanet ettiğimiz servisçiye, öğretmene, ameliyat kararı veren doktora, komşumuza, haber kanallarına, satıcıya, devlet görevlilerine kısacası hayatımızı az ya da çok etkileyecek herkese ya gerçekten güvenmek veya başka çaremiz olmadığı için kabullenmek, razı olmak zorunda kalıyoruz. Dini gruplar da işte tam bu noktada bireyi kuşatır, bireyin ihtiyacını gidererek, dayanışma sağlarlar. Kısacası; arıyı çeken çiçek gibi

cezbedicidirler. İnsanlar da içinde bulundukları gruplarına güvenirlere ve aidiyet geliştirirler. İnsanlar kendilerini ait hissettikleri, bağlandıkları, ortak amaç ve değerlere sahip oldukları, vakit geçirdikleri, diğer üyelerle beraber sosyalleşip, yemekler yedikleri, etkinlikler yaptıkları, yardımlaşma ve dayanışma aldıkları gruplarına ve buradaki insanlara güven duymaktadırlar. Bu durum grup bütünleşmesinin sağlanmasında ve devamlılığında önemlidir. Dini bir grupta, güven ve aidiyet kavramaları birbirleri ile çok ilişkilidir.

Anthony Giddens' a göre (1994: 102) din, bireysel, grupsal, toplumsal gibi birçok anlamda, güven tanzim eden bir araçtır. Güven konusunda önemli çalışmalar yapan Fukuyama (2000) güvenin, ölçülü, akla uygun, hesaplı olmaktan öte tamamen uhrevi ve manevi bir kavram olduğunu belirtir. Bir dinin inananlarının ya da bir milletin tarihsel süreci içinde dinsel alışkanlıklardan doğan bir olgudur. Güven, bir din mensuplarının, bir millete ait insanların ya da bir gruba üye olanların, ortak normlara ve değerlere bağlı olarak hem dini hayatlarında hem de sosyal hayatlarında dürüst, düzenli, toplumsal işbirliğine katılan kişiler olması beklenir (Çetinel, 2008: 4).

Dini gruplar için güven çok önemli bir olgudur. Çünkü dinin öğretilerinde ve peygamberimizin uygulamalarında güven kavramına çok fazla atıf yapılmıştır ve önem verilmiştir. İslamiyet'te güven iki şekilde incelenmiştir. Müslüman hem güven verecek hem de kendisi güvende olacaktır. Gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse de hadislerde selamet, eminlik, emanet ve güven olguları Müslümanlara önemle tavsiye edilmektedir (Kurt, 2000: 279). Müslüman kişiler ilk karşılaşmalarında birbirlerine selam verirler. Bu, benden sana zarar gelmez, benden emin ol şeklinde anlaşılmaktadır. Bu yüzden bir dini gruba üye olan kimse, hem grubuna çok güvenir hem de kendisini daha korunaklı ve güvende hisseder. Bu güven ortamında üyeler birbirleriyle bütünleşir ve grup birliğini sağlarlar. Dini grupta güveni sağlamak ya da sağlayamamak tamamen grup lideri ve grubun önde gelenlerine bağlıdır. Lidere olan güven örgüte olan güvene neden olmaktadır. Liderin dürüst ve dayanışma yanlısı davranışları ve söylemleri üyelerin, gruba olan güvenini ve aidiyetini artırır (Çetinel, 2008: 29-30). Gruba aidiyeti gelişen ve zamanla pekişen üye, kendini grubun bir parçası sayar ve grubun ortak amaçları için emek, para, vakit harcar.

Modernizm, her şeyin ölçülebildiği ve maddi bir karşılığının olduğu bir yaşam sunmaktadır. Ancak güven kavramı maddi olmayan tamamen kutsal bir kavramdır. Aynı sofrada yemek yiyen, en az haftada bir olmak üzere bir arada bulunan kişilerin arasında güven ortamı oluşmaktadır. Bireysel amaçlar değil grup amaçları önemlidir. Bu ortak amaçların ve değerlerin de varlığı grup üyeleri arasındaki güveni, samimiyeti ve dayanışmayı artırmaktadır. Güven sağlandıktan sonra, bütünleşme, aidiyet, bağlılık olur (Kurt, 2000: 279). Dini gruplar, güven, dayanışma ve yardımlaşma esasına dayanmasına rağmen devlet kadrolarına eleman yerleştirme, siyaset alanında söz sahibi olma ve ekonomik gücü elinde bulundurma gibi dünyevi amaçlara yönelmektedirler.

1.5. Dini Gruplarda Aidiyet

Aidiyet bireysel bir duygu olmasına rağmen sosyolojik bir ihtiyaçtır. Kişi, diğer insanlarla birlikte bu duyguyu yaşar ve içinde yaşadığı toplumla güvenli, daha iyi bir ilişki kurar. Aidiyet kelimesi Arapça “a-v-d” harflerinden türemiştir, Türkçeye de Arapçadan geçmiştir ve dilimizde de aslına uygun bir şekilde kullanılmaktadır. Türkçe kullanımı olarak ait olma, mensubiyet, bağlılık ve ilişkinlik anlamlarında kullanılmaktadır. Aidiyetin kelime kökünde yer alan “âde” bağlanma, bir şeye aşinalık ve bir iş üzerinde ısrarla durmak gibi anlamlara gelmektedir (Halil b. Ahmed, 2003: 249). Sosyolojik olarak aidiyet, bir insana, eşyaya, sosyal sınıfa ve topluluğa/gruplara yönelik olabilir. Özellikle insanın kendini tanımasında ve tanımlamasında aidiyet kavramı kişiye önemli katkı sağlar (Alptekin, 2011: 20). Aidiyet, ayrıca ait olunan şey ile bütünleşme çabasıdır. Başka bir ifade ile dâhil olmak, içinde olmak, kapsanmak ve içerilmek gibi duygular temel insan ihtiyaçlarındandır. Böylelikle soyut bir duygu durumu olan aidiyet, kişinin etrafında yer alan sosyal çevre ile doğrudan ya da dolaylı olarak kurduğu ilişkiler sonucunda somutlaşır (Demir, 2022: 45). Kişi, içinde bulunduğu toplumun/grubun kültürünü, geleneğini, kurallarını, değerlerini ve duygusunu içselleştirirse o topluluğa, gruba aidiyet hissetmesi daha kolay olur.

Aidiyet ihtiyacı ile ilgili Baumeister ve Leary (1995), kavramsallaştırma çalışmaları yapmışlardır. Aidiyet ihtiyacını, en bazal düzeyde insanlar arasında ilişki kurma ve kurdukları bu ilişkileri sürdürme ihtiyacı olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca aidiyet ihtiyacının evrensel olduğunu ve insanın doğumundan beri var olduğunu belirtmişlerdir. Böylelikle insanlar bir grup dışında kalmaktan ya da bir grup tarafından dışlanma

korkularından dolayı çok güçlü bir aidiyet duygusuna sahip olmuş ve bunu geliştirmişlerdir. Topluluk olmak için gerekli olan aidiyet kavramı, kişi için de temel bir motivasyon unsurudur. Kişinin, kaygı, depresyon, yalnızlık, asosyallik gibi olumsuz duygu durumlarını hafifletmekte veya tamamen yok etmektedir (Baumeister & Leary, 1995: 499). Aidiyet, kişinin bir gruba katılma, oradaki kişilerle ilişkiler kurma, bu ilişkileri güven, samimiyet ve dayanışma içerisinde geliştirmedir diyebiliriz. Rousseau'ya göre insanoğlunun kaderi, diğerlerine mutlaka ihtiyacımızın olmasıdır. Çünkü yaradılış olarak eksikiz. Bu bağlamda Rousseau'nun düşüncesi, insanın zayıf olduğunu düşünen Aristo düşüncesiyle buluşmaktadır. Bu eksiklik, her birimizin bir diğerine kalben bağlanmaya muhtaç olduğumuzu yani aidiyet duygumuzu da ifade eder (Todorov, 2008: 33).

İnsanların aidiyet ihtiyaçlarını ve aidiyet kavramını araştıran, inceleyen ve aidiyet, denildiği zaman ilk olarak akla gelen düşünürlerden biri şüphesiz Abraham Maslow ve onun, ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramıdır. Bu ihtiyaçlar hiyerarşisi gelmiş geçmiş tüm insanlar için geçerlidir ve bu sıralama birbirinden kopuk değil, bir puzzle parçası gibi bir bütün oluşturmaktadır. Maslow'un meşhur ihtiyaçlar hiyerarşisi beş basamaktan oluşmaktadır. Bu basamaklar, en alttan üste doğru sırasıyla; fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sevgi ve aidiyet ihtiyacı, saygınlık ve özsaygı ihtiyacı beşinci ve son basamak ise kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır. Bir ihtiyacın ortaya çıkması için bir önceki ihtiyacın karşılanıp karşılanmadığı çok önemlidir (Maslow, 1943). Maslow (1943), ihtiyaçlar hiyerarşisinde ait olma, bağlı olma ve sevilme ihtiyacını, fiziksel ve güvenlik ihtiyaçlarının üstünde konumlandırmıştır. (Akın, 2021: 3). Başka bir ifadeyle; kişi, eğer aidiyet ihtiyacını gerçekleştiremezse özsaygı ihtiyacını ve son aşama olan kendini gerçekleştiremeyecektir. Buradan da anlaşılıyor ki aidiyet duygusu insanlar için bir tercih değil, çok önemli temel bir ihtiyaçtır. Aidiyet duygusu, derin ve diğer ihtiyaçların da kökeninde olan bir ihtiyaçtır. Aidiyet duygusu, bireyin toplumdaki diğer insanlar tarafından, kabul edilme, sevilme, sahip çıkılma, bilinme, önemsenme, saygı duyulma, fark edilme, bağlı olma ve değer verilme ihtiyacıdır. Aidiyet duygusu, insanın sosyalleşebilmesi, topluma uyum sağlayabilmesi, kendini toplumun bir ferdi olarak görebilmesi ve psikolojik sağlığı için önemlidir. Aidiyetin yokluğu ise; reddedilme, içinde bulunduğu toplumdan ve gruptan soyutlanma, yabancılaşma, yalnızlaşma, uyumsuzluk, bazen toplumla savaşma, sosyalleşememe gibi duygulara sahip olması yanı

sıra bireyin ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. Aidiyet ihtiyacının karşılanması iki farklı temelde olmaktadır. Bunlardan biri kişilerarasındaki ilişkiler aracılığıyla olurken; diğeri grup üyeliği aracılığı ile olmaktadır (Akın, 2021: 4).

Aidiyet duygusu evrensel olmakla birlikte, etnik kökene, topluma, kültüre, gruba, kimliğe, hatta bir alan ve mekâna göre değişebilmekte ve gelişebilmektedir (Duru, 2015: 37). Sosyal çevremizde, bir kavram ile ilgili birbirinin aynı veya benzeri durumlar, olaylar ve nesneler mevcuttur. Bunları bazı başlıklar altında tipleriştirmek anlamamız için kolaylık sağlamak açısından önemlidir. Aidiyet kavramı ile de alakalı olarak sosyoloji literatürüne girmiş birçok aidiyet tipi vardır. Bunlar:

- A) Etnik Aidiyet; insanlar, zaten önceden var olan etnik gurubun içinde doğarlar ve yine hali hazırda var olan kültürün özelliklerini alırlar. Başka bir ifadeyle; birey, bu aidiyeti aramaz, emek harcamaz, bireyin kendi isteği dışındadır.
- B) Örgütsel Aidiyet; bir örgüt çalışanının değerleri, amaçları ve inançları ile içinde bulunduğu örgütün değer, inanç ve amaçları birebir örtüşüyorsa bu durumda ortaya çıkan aidiyettir.
- C) Mekânsal Aidiyet; mekânlar, bireylerin statüsünü gösteren referans kaynaklarıdır. Ayrıca birey bu mekânlardan istediği doyumunu sağlıyorsa bu mekânlara kolaylıkla aidiyet geliştirebilir. Buradaki bu aidiyet hissi mekânın fiziksel yapısına değildir. Ayrıca bu mekânlar, kişinin gündelik hayatında önemli yer tutar.
- D) Dinsel Aidiyet; din, gelenek ve kültür birbirlerini besleyerek, insanlar üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca din, toplumları meydana getirir ve devamlılığını sağlar.
- E) Ulusal Aidiyet; insanlar, kendileri ile ortak bir toprak parçasına, dil yapısına, tarihe, duyguya, geleneğe, kültüre, hafızaya kısacası, ortak maddi ve manevi faktörlere sahip kişilerle bir aidiyet oluştururlar. (Lomanov, 2020: 13-14).

Kişiler, içinde bulundukları gruba gerek maddi, gerek emek gerek zaman gibi yatırımlar yaptıkça ait olma algıları çok yükselmektedir. Kişisel yatırımlar, aidiyet üzerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Böylelikle insanlar grubu sahiplenmekte ve kendilerini grubun bir parçası olarak hissetmektedirler (McMillan ve Chavis, 1986). Eğer

birey ile grup arasında bir aidiyet gerçekleşmezse grup bütünlüğü ve devamlılığı tehlikeye girer. Kadın veya erkek, genç veya yaşlı, okumuş veya okumamış, zengin veya fakir, köylü veya şehirli olsun hemen hemen bütün insanların ve her şeyin çok hızlı değiştiği, dönüştüğü, sanalın gerçeğe ağır bastığı, hiçbir şeyin kesin ve net olmadığı, insan ilişkilerinin ve gündelik olayların kaygan bir zeminde yer aldığı bir çağdayız. Bu yüzden insanlar, kesin ve sürekli bir şekilde ait olacakları bir grup ve cemaat ararlar, bulurlar, denerler ve içinde yer alırlar (Bauman, 2006: 21). Bir grupta, ortak amaçlar, grup tarafından daha önceden oluşturulmuş ve üyeler tarafından da kabul görmüş belli ortak normlar, değerler ve karşılıklı roller ve son olarak da bütün bunları yerine getiren üyeler vardır. Bu yüzden bu sosyal gruplarda ortak bir kültür, tarih ve fayda olduğu için aidiyet duygusu yoğundur.

Örgütsel aidiyetin oluşabilmesi için üç aşama vardır. Bunlar:

- 1) Kabul; üye kendi üzerinde başkalarının etkisini kabul eder ve bir gruba, örgüte ait olmaktan dolayı gurur duyar.
- 2) Uyum; grubun değerlerini kendi değerleriyle uyumlu bulur.
- 3) İçselleştirme; grup veya örgüt artık kişinin dünyası olmaktadır. Grubunu savunmak için gerekirse çatışmaktan dahi çekinmemektedir (Tabatabaee, Koohi, Ghandali, ve Tajik, 2016). Grup bağlılığının/aidiyetinin belirleyicileri; grubun üyelerinin davranışlarını, içsel enerjilerini harekete geçiren, motive eden ve sürekliliğini sağlayan ortak norm ve amaçlardır. Grup bağlılığını/aidiyetini pekiştirenler ise grubun sağladığı dayanışmadır. Böylelikle insanların grubu maddi-manevi ödüllendirici bulurlar. Ayrıca dini grupların, bazı dini ritüellerle üyelerini bir araya getirmesi, birbirine yaklaştırması, aralarında güven ve samimiyetin oluşmasına neden olur. Grup dışında kalan kişilere veya gruplara karşı korumacılık, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, grup içi dayanışma sağlamak, sosyal ve kişisel problemlere çözüm bulmak dini gruplara katılımı sağlayan faktörlerdendir (Wach, 1990: 41; Koenig-Larson 2001: 72). Dini gruplardaki üyelerin de diğer sosyal gruplardaki üyeler gibi az ya da yoğun bir şekilde ama mutlaka aidiyet hissi vardır.

İnsanların kendilerini bir gruba ait hissetmesi doğal bir ihtiyaçtır ama bunun da bazı olumlu ve olumsuz yönleri vardır: Gruplar, kendilerine bağlı/ait hissedenden kişilerin benliğini ve kendilerini ne olarak tanımladıkları vasıflarını oluşturur. Grup arkadaşları, akrabalık bağının da ötesine geçebilir. Kişi ait olduğu gruptaki kişileri, farklı gruplarda yer alan kişilere göre yani grup dışında yer alan kişilere göre daha temiz, daha saf, daha güvenilir görür ve bu yüzden bu insanlara kendisini daha yakın hisseder. Kişi, kendini ait hissettiği grup üyelerine karşı daha olumlu duygu ve düşüncelere sahiptir ve dahası toleranslıdır. Grup üyeleri, bireysel hayatlarında gösteremedikleri tepkiyi, almadıkları riski, yapamadıkları veya söyleyemedikleri şeyleri grup içinde rahatlıkla yapar ve söylerler. Çünkü takdir ve kabul edilme isteği veya dışlanma korkusu vardır. Yine bir grup içinde etkileşimin daha hızlı olması ve insanların, duygularıyla harekete geçmesi daha çabuk ve daha kolaydır. Bazen grubun normalleri ile bireyin normalleri çelişir. Bu durumda grubun normalleri, bireyin normallerini yener ve grubun oluşturduğu kimlik, bireyin sahip olduğu kimliği yok eder. Bireyin hayatında artık “ben” in kuralları değil, “biz”in kuralları geçerli olur. Grup kararları, bireyin kararlarının üstündedir. Bu da grupta aynılığa sebep olurken, bireyin özbenliğine yabancılaşmasına neden olabilir (Kip, 2018: 90-92). Ayrıca toplumda çok fazla dini grup varken insanların neden bir grubu tercih etmeleri gerektiği hususunda ikna etmek için; insanlara zor zamanlarında yardıma bulunurlar ve dayanışmayı sağlam tutmaya çalışırlar. Aidiyet duygusu sadece birey için değil grup için de çok önemlidir. Çünkü bir grubun var olabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için gerekli temel unsurlardandır. Eğer insanlar kendilerini bir grubun üyesi olarak görmüyorlarsa ve böyle bir algıya da sahip değillerse, içinde yer aldıkları grubun değerlerini, normlarını, kurallarını, grup özelliklerini anlayamayacaklar böylelikle benimsemeyecek ve sahip çıkmayacaklardır (Demir, 2022: 48). Dini gruplarda, “aynılık” kavramı vardır. Yani öteki ya da alternatif yoktur. Herkes aynı düşünür, aynı konuşur, aynı giyinir, aynı hitap şeklini kullanırlar. Buralarda yabancı kimse yoktur. Yabancı kimseden kasıt tanınmayan ya da milleti farklı değil, grup dışında olan herhangi bir kişidir (Bauman, 2006: 122).

Herhangi bir dini gruba yönelik, grup dışındaki insanlardan veya gruplardan gelen eleştiriler, pejoratif söylemler ya da fiziki saldırılar olabilmektedir. Bunlar ara sıra olursa grup üyeleri, grubun öğretilerine, ideolojilerine, amaçlarına tavizsiz bir şekilde sahip çıkıp savunmaya geçerler. Bu sözlü veya eylemsel eleştiri veya saldırılar, sürekli oluyorsa

bu durum grup üyelerinin fanatikliğini artıran ve savunma yapmaktan çok saldırı yapan durumuna da getirebilir. Çünkü insanlar, kendilerini ait hissettikleri, kimliklerini buldukları, maddi-manevi doyum elde ettikleri yere sahip çıkarlar. Üyenin samimiyet ve heyecanı fanatizm boyutunda olmasa bile bu gibi yapılanmalar sundukları her bir yardım ve dayanışmanın neticesinde, üyelere şartsız ve koşulsuz sadakat isterler. Üyenin bu sadakati gerçekleştirmeme eylem ve söylemleri ihanet ve nankörlük olarak kabul edilebilir. Üye, parasını, emeğini, mülkünü, vaktini hatta özgürlüğünü bile feda edebilmelidir (Bauman, 2006: 10).

Grup üyelerinin sadakatini ve bağlılığını anlamamıza yardımcı olan, merkezi bir öneme sahip kavram, İbn-i Haldun'un asabiyesidir. Her ne kadar grup bağlılığını kültüre dayandıran Durkheimci ve ekonomi temeline dayandıran Marxçı görüşler olsa da birçok sosyolog, grup dayanışması olmadan sosyal düzenin neredeyse imkânsız olduğunu kabul etmiştir. İbn-i Haldun'a göre insan sosyal bir varlıktır. Asabiye kavramı; kan bağına indirgenmemesi gereken grup birliğinin, bilincinin, uyumunun ve dayanışmasının yoğun olduğu bir bağlılık duygusu içerir. Asabiye, sadece grup uyumu değil aynı zamanda da yöneticiler tarafından uygulanan siyasi iktidar aracıdır (Malesevic, 2015: 1-4).

Aidiyet kavramı birçok kavramı kapsayabileceği gibi yine birçok kavramla birlikte de anılmaktadır. Aidiyet duygusu; kimlik, benlik, güven, dayanışma gibi kavramları da kapsamaktadır.

1.6. Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Algısı

Benlik, günümüzde başta psikoloji olmak üzere sosyoloji gibi daha birçok bilim dalında, üzerine çalışmalar yapılan bir kavramdır. Benlik kavramı yeni bir kavram olmamakla birlikte kökeni, milattan öncelere dayanmaktadır. Örneğin Milattan önce 600'lerde yazılan ve Vedalar'ın (en eski Hindu metinleridir) tamamlayıcısı durumundaki Upanişad'larda (daha çok felsefi ve mistik yapıda kutsal kitaptır.) benlik kavramına değinilmiştir (Gül, 2010: 4)

Sosyolojide benlik kavramı sembolik etkileşimciliğin temelini oluşturur. Charles Horton Cooley, George Herbert Mead ve William James'in felsefelerinden çıkmıştır (Marshall, 2005: 62). Benlik kavramı, Cooley, James ve Mead'in, çalışmalarında yaptıkları açıklamalarıyla başlamıştır. Daha sonrasında ise Freud'un "ego" kavramıyla birlikte önem kazanmıştır (Yıldız, 2006: 88). Aslan'a (1992: 7) göre benlik, bireyin

şahsiyetini yönlendiren, şekillendiren, kendini idrak etme biçimidir. İnsan, sıfır bilgi ile doğar. Daha sonrasında yetiştiği aile, çevre, kültür, din, aldığı eğitimler sonucunda bir benlik kazanır.

Benlik kavramı iki temel boyutta incelenir. Bunlar birbirine zıt iki kutup olan; “özerklik” ve “ilişkisellik”tir. Ancak son zamanlardaki bilimsel çalışmalar, bu iki kutbun birlikteliğinin önemine vurgu yapmışlardır. Başka bir ifadeyle; olgunluk, kemale erme ve bireyselleşme ile bağımlılık ve ilişkisellik birbirini tamamlayan kavramlardır (Özdemir-Çok, 2011: 123). Bireysellik, özerk benlik ile ilgiliyken toplumsallık ise ilişki benlik ile ilgilidir (Karatekin, 2013: 14). Benlik konusunda bağımlı ve bağımsız kavramları kesin, net bir şekilde birbirlerinden ayırmamışlardır. İnsanlar farklı kişilere, farklı zamanlarda hem bağımlı hem de bağımsız benlik gösterebilirler. Birey davranış olarak bağımsız, duygu olarak bağımlı olabilir (Kağıtçıbaşı, 1996: 38). Çünkü hem bağımlılık/aidiyet hem de özerklik diğer bir ifadeyle otonomluk insanların yaratılışında olan temel ihtiyaçlardır. İnsanların içinde bulunduğu toplumsal yapılar, gruplar, dini grup ve cemaatler, insanların bu temel ihtiyacını ne kadar çok desteklerlerse, bu kişilerin aidiyeti de doğru orantılı olarak o denli gelişir. Özerklik, bireyin kendi eylemlerini istediği şekilde ve zamanlamada başlatabilme yeteneği, hangi davranışları seçeceğini belirleme özgürlüğü, kendi eylemlerini kabul edip onaylayabilme ve sonuçlarının sorumluluğunu üstlenebilme yetisidir (Budak, 2021: 559) İlişkisellik ise bireyin sosyal çevresiyle bağ kurma arzusu olarak tanımlanır (Kowal ve Fortier, 1999). Bireylerin temel ihtiyaçları arasında ilişkisellik ve özerklik bulunur (Ryan, Deci ve Grolnick, 1995). Dini gruplardaki özerklik gruptan tamamen kopma, ayrılma değildir, özerk-ilişki boyutta bir ilişkidir.

Ayrıca grup benliğinin oluşmasında aidiyet duygusu önemli bir görev görmektedir (Lomanov, 2020: 17). Aidiyet duygusu yeterince karşılanmış kişi kendini, huzurlu ve güvende hisseder. Bir gruba üye olma isteği de tamamen bununla alakalıdır. Benlik din ilişkisine baktığımızda din, insanın manevi olarak huzurlu, arınmış ve mutlu hissedebileceği bir hayat vadederken, bunları gerçekleştirebilecek ve sağlayacak inanç ve yaşama gücü verir. Bu sebepten Allah inancının, benlik duygusunun kazanılması ve gelişmesinde temel öğelerden olan, güven, barınma ihtiyacı, sevilme, değer ve kabul görmede önemli rolü vardır (Koç, 2002: 93). Dini gruplar da tam olarak buradan beslenir ve insanlara, güvenli, samimi, sıcak bir ortam sunarlar.

Dini gruplardan alınan din eğitimi, öğrenilen kültür ve değerler kişinin “Ben kimim? Benim toplumsal rollerim nedir?” sorularını sormasına ve böylelikle benliğinin oluşmasına neden olabilir. Ancak burada dini grubun geleneksel mi yoksa modern mi olduğu çok önemlidir. Geleneksel bir çevrede yetişen ve daha sonrasında da geleneksel bir grup ve dini grup içinde yer alan bireyin, kendine ait görüşleri çok yoktur. Genel otoritenin görüşlerine daha çok bağlıdır. Zamanla bu kişilerde, başkalarının düşünceleri ve yargıları oldukça önemli hale gelmektedir. Böylelikle birey, sosyal çevresi tarafından kendisine verilen rollere göre davranmaya, konuşmaya ve düşünmeye başlar. Bu kişilerin özerk benliği, istenilen standart gelişimde olamamaktadır. Özerk benliği gelişmemiş kişiler, asla savaş ve mücadele vermezler, teslimiyetçi ve kadercilerdir ve kendi adlarına başkalarının karar vermesini isterler (Yumru, 2012: 39-40).

Kimlik kavramı benlik kavramına eşlik ettiği için burada kimlik kavramına da kısaca değineceğiz.

Kimlik, Kirman’a göre (2004: 129); “Bir insanın kişiliğini ya da bir grubun niteliğini belirleyen ve onların diğerlerinden ayrılmasını sağlayan karakteristik özelliklerdir. Gerek bireyin ve gerekse de grubun kimliği önemli ölçüde toplumsal faktörler tarafından belirlenir.” Başka bir ifadeyle; kimliğin hem oluşumu hem de devamlılığını içeren sosyal süreçler bireyin içinde bulunduğu sosyal yapı tarafından belirlenir (Berger ve Luckmann, 2008: 250). Kişi “Ben kimim” sorusuna cevap verebiliyorsa, benliğinin farkındaysa ve kendini güvende hissedebiliyorsa, kendine bir kimlik bulabiliyorsa ve kendini tanımlayabiliyorsa o insana, nesneye, topluluğa ve gruba aidiyet hisseder.

Kimlik üzerine çalışma yapan araştırmacılar, çok farklı çeşitlikte kimlik olduğunu ifade edip tanımlamalar yapmışlardır. Aslında bu kavrama genel olarak bakıldığında iki tür kimlik ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

- A) Bireysel/şahsi kimlik; kişinin kendine özgü, spesifik psikolojik, bedensel ve zihinsel özellikleriyle bir bütün olan ve kişiyi diğer insanlardan ayıran durumudur. Çok yönlüdür, duruma göre önem derecesi değişir. Bireyin tercih ve duyguları önemlidir. Gelişmiş ve modern toplumlarda görülür.
- B) Sosyal/ kolektif kimlik; kişinin, etnik, sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik gibi gruplara üyeliği ile ilgili o grupta yer alan diğer üyelerle birlikte ortak bir

şekilde paylaştığı kolektif kimliktir. Etnik ve milli bağlar da denilebilir. Kapsayıcıdır. Kolektif bağ önemlidir. Geleneksel ve daha kapalı toplumlarda görülür. Bu toplumlardaki kişiler, kendilerini ait oldukları gruba (kabile, aile gibi) ve bu gruptaki görevlerine göre tanımlarlar (Yapıcı, 2006: 211; Erkan, 2013: 1828).

Tajfel ve Turner, insanların bir gruba üye oldukları zaman kendi kişisel kimliklerinde ve buna bağlı olarak da algılarında, güdülerinde ve yargılarında ne gibi değişimler geçirdikleri üzerine çalışmışlardır. Açıklamaları ise şu yöndedir, grup içindeki bireyin öncelikle benlik-algısı değişmektedir. Yani kişisel kimlik yerini sosyal kimliğe bırakmaktadır. Sosyal kimliği belirleyen etkenler ise; sosyal bir gruba üye olmaları sonucunda elde ettikleri bilgiye anlam ve duygu yüklemeleridir. Bu sebepten ötürü insanlar, genellikle bir birey, fert olarak değil de, belirli bir grubun üyesi olarak hareket ederler (Mummendey ve Schreiber, 1983: 390).

Dini gruplar/cemaatler, üyelerinin gerek grup içi gerekse de grup dışı diğer insanlarla olan sosyal ilişkilerini etkilemektedir. Dahası üyeler, farkında olarak ya da olmayarak dine ve dünyaya bakışlarını, okuyacakları kitapları; nasıl giyineceklerini, hangi yiyeceği yiyeceklerini, hangi partiye oy vereceklerini, evlenecekleri kişiyi belirleme gibi daha birçok alanda dini grup öğretilerinin, normlarının, hocalarının ve liderlerinin etkisi veya baskısı altındadırlar (Efe, 2013: 318). Bu da grubun devamlılığı açısından oldukça önemlidir. Bir kişinin, grup kimliğini sahiplenebilmesi için bağ kurması, aidiyet hissetmesi, grubu benimsemesi ve dayanışma içinde olması oldukça önemlidir. Böylelikle insanlar grup içinde kimlik kazanmaktadırlar.

1.7. Dini Gruplarda Tampon Kurum Olma Durumu, Siyaset ve Dünyevileşme

Bütün toplumlar, yavaş, orta ve hızlı düzeyde sürekli değişmektedir. Bu değişim sırasında bazı sıkıntılar, zorluklar, toplum yapısına ters giden şeyler ve fonksiyon bozuklukları ortaya çıkmaktadır. Ancak işlevselci sosyologlar, bu değişimlere rağmen toplumun sürekli bir şekilde dengede olduğunu çünkü toplumsal değişimleri dengeleyen bir takım tampon mekanizmaları olduğuna dikkat çekerler. İşlevselci sosyologların bu yaklaşımına karşın yine de toplumdaki insanların ve kurumların üstesinden gelemedikleri kırılmalar, düzensizlikler ve bozukluklar olmaktadır. Genelde orta ölçekli değişimlerin yaşandığı bu toplumlardaki anomiyi gidermek amacıyla devreye bir ara form girer. Hem

eski hem de yeni yapıları bünyesinde barındıran tampon kurumlar, toplumu dengeye oturtur. Ayrıca tampon kurumlar, toplumun değişen ve değişmeyen bütün kurum ve öğeleri arasındaki işlevsel bütünlüğü sağlar. Dünya üzerinde değişmemiş bir topluma rastlamak imkânsızdır. Bir toplum kendi bünyesinde, değişmemiş, değişmekte olan ve değişmiş yapıları bir arada bulundurmaktadır. Bu değişim düzensizlik anlamına gelmez. Değişimlerde değerleri koruyan, kırılmaları ve anomiyi önleyen, denge sağlayan bütün kurumların yaptığı işlev, tampon mekanizmasıdır (Kaçmazoğlu, 2017: 406-407). Başka bir ifadeyle; toplumsal değişimlerdeki sertliği ve kırılabilirliği yumuşatmak ve esnetmek böylelikle bir intibak ve entegrasyon sağlamak görevlerini tampon kurumlar üstlenmiştir. “Tampon mekanizmaları” kavramını ilk olarak Türk sosyoloji ve sosyal bilimler literatürüne kazandıran isim Mübeccel Belik Kıray’dır. Sivil toplumların ya da ara form denilen cemaatlerin ortaya çıkmasında sadece toplumsal değişmeye karşı yaşanan bir güvenli liman arayışından başka ekonomi, eğitim, siyaset gibi alanlardaki yetersizlik ve donanımsızlık durumlarında da başvurulabiliyor.

Mübeccel Belik Kıray, dini grup ve cemaatleri, tampon kurumlar ya da ara form kavramları ile açıklar. Kıray’ın tampon kurumlarını şu şekilde özetlersek; her toplumsal yapı mutlaka bir bütünlük özelliği taşır ve bu bütünlük hem o toplumdaki insan ilişkilerinden hem de bu ilişkilerin sonucunda ortaya çıkan etkileşimden meydana gelir. Bu toplumsal bütünlük, iyi-kötü, hızlı- yavaş, ileriye – geriye doğru bir değişim göstermektedir. Tampon kurumlar (ara formlar), toplumsal değişimin kriz ve çözülme olmadan, toplumsal yapıyı bir arada tutmaya çalışır. Bu değişim zamanında, toplumsal bağı çeşitli bazı yönleri ile birbirine bağlayamayan, bütünlük, birlik ve uyumu sağlayamayan yapılar yok olur. Bu boşlukları tampon kurumlar doldurur. Sonuç olarak toplum bu değişimde dengede kalır ve tekrar eski düzenli durumuna döner (Kıray, 2000: 9). Burada dini gruplar ve cemaatler toplumsal değişimlerde, sahip oldukları değerler ve normlar ile kırılmaları yumuşatan, toplumsal bütünlüğü sağlayan önemli tampon kurumlar olmaktadır.

Günümüz Türkiye’inde dini gruplar, tarikat ve cemaat yapılarını ifade etmekle birlikte hem dini yaşayan hem de anlatan sosyal yapılardır. Bu dini gruplar, cemaate üye toplamak, grup bütünlüğünü ve devamlılığını sağlamak, varlıklarını devam ettirmek için ekonomi, siyaset, sosyo-kültürel, sağlık, medya, eğitim gibi alanlarda faaliyetlerde bulunarak modern toplumsal yapıya ayak uydurmaya çalışmaktadırlar (Bulut, 2020: 362).

İslami toplum kuruluşlarının, cemaatlerin, vakıfların, derneklerin ortak özellikleri, diğer bazı akımlar gibi insanların tam anlamıyla hiçbir zaman tecrübe etmedikleri, gelecekte olabilecek ütöpik bir düzen veya toplum iddiası öne sürmezler. Tam aksine geçmişte peygamberimizin devri dediğimiz Asr-ı Saadetin hasretini duyup o zamanki olanları uygulamak isterler. Yani gelecekte olacak bir hayale değil tam aksine geçmiş bir dönemi model almaktadırlar. Bu da, bazı İslami oluşumların radikalizmini destekler durumdadır. Ancak şöyle de bir durum vardır; bu radikalizm, günümüzde modern dünyadan kaçmaz ya da modern dünyaya karşı kendini iğreti hissetmez. Modernliğin gereği olarak dünyevi işlere katılır. Başka bir ifadeyle İslami oluşumlar ve bunların üyeleri dünyayı asla ret etmez ve içinde bulundukları çağın gereklerini yerine getirirken bunu İslam’a hizmet ve insanlığa adil bir düzen sağlamak için yaptıklarını ifade ederler. Aslında yapılmaya çalışılan şey İslami geleneği, modernizm ile harmanlamaktır (Göle, 2002: 23-24). Cemaatlerin örgütlü bir şekilde organize ettikleri sosyal çevre, zamanla bir güç haline dönüşerek, hızlı ve yoğun bir şekilde insan kaynağı elde etmektedirler. Ayrıca eğitim almak amaçlı, üniversiteli gençlerin sayısında yaşanan artışlar sonucunda barınma, burs, kurs gibi faaliyetlere, ailelerin de güvenli bir mekân arayışı eklenince dini gruplar, cazibe merkezi haline gelmiştir (Akarsu, 2015: 313).

Türkiye’nin siyasi hayatı için kullanılacak genel ifade “geçiş toplumu”dur. Şöyle ki; yeri gelmiş dini figür ve semboller tamamen yasaklanmış yeri gelmiş tamamen serbest bırakılmış ya da ılımlı bir politika güdülmüştür. Dini grup ve cemaatler de bu tarihi seyir içinde bazen görünür olmuş bazen de faaliyetlerine gizli bir şekilde devam etmişlerdir (Arslan, 2019: 32). Dini grupların siyasallaşması üzerine Türkiye’nin tarihine baktığımız zaman; 1950’lerdeki ılımlı politikanın da etkisiyle cemaatler kendilerini açıktan ifade etmeye başlamışlardır. Dini grupların üye potansiyelindeki artış, bu dini grupların, ekonomi ve siyasi arenada da güçlenmesine yol açmıştır. Siyaset ve din arasında hep sıkı bir ilişki var olmuştur. Marksist düşünceye göre siyasetin kendini meşrulaştırma ve halk kitlelerine karşı kendilerini ve yaptıklarını kabul ettirmek için sıklıkla başvurduğu araç dindir. Özellikle Türkiye’de, bu yüzdendir ki siyaset sosyolojisi üzerine çalışma yapanlar ve yapmak isteyenler birinci olarak din-siyaset ilişkisi ve ikinci olarak da dinin siyasallaşması gibi konularda da çalışma yapmaktadır veya en azından bunlar hakkında bir bilgi sahibidir (Kirman, 2004: 204). Araştırmalara konu olan din-siyaset ilişkisi, halkın gündelik hayatında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. İşte tam da bu noktada

devreye patronaj kavramı girer. Siyaset-patronaj ilişkisinde, her türlü hizmeti yapılan veya yapılma sözü verilen gruplar ve bu grupların desteklediği siyasetçiler arasında bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır. Böylelikle hem siyasi parti veya kişiler kendi mevcut durumlarını korurken ya da daha iyi duruma gelirken hem de dini grup ve üyeleri çeşitli hizmetlere kavuşurlar ve bir siyasi himaye, ayrıcalık kazanmış olurlar. Mesela; laik bir ülke olmamıza rağmen özellikle seçim zamanları, sağ-sol partiler din üzerinden siyaset yapmakta ve dini grup liderleri ile daha sık görüşmektedirler. Her ne kadar resmi olarak din ve siyaset birbirinden ayrı ise de defacto olarak, siyasetçiler, dini gruplarından oy toplama, dini gruplar da bu destek sonucunda bazı imtiyazlar elde etmek istemektedirler. Esas olarak bu durum dini grupların sahip olduğu üye potansiyeli ile ilgilidir. Bu durumda siyasetle iki yönlü ilişki söz konusudur. Birincisi; dini grubun kendi planına göre ve ikincisi; siyasal kurumların dini gruplara yönelik planlarına göre. Başka bir ifadeyle; hem dini gruplar hem de siyasi partiler bu insan potansiyelini kendileri için kullanmak istemektedir. Çünkü Türkiye henüz tam olarak hukuk ve demokrasi standartlarının olması gerektiği seviyeye gelmediği için dini grupların, siyasetle yakından ilişkili olduğu, oy durumlarını etkileyecek bir güce sahip olduğu ve tampon kurum vazifesi gördüğü durumlara sıkça rastlanmaktadır (Arslan, 2021: 111).

Müslüman dini grup/cemaatlerin, devlet yönetiminde ve kadrolarında söz sahibi veya etkili olma niyetlerinin ilk hareketi Necmettin Erbakan tarafından kurulan Milli Selamet Partisi (Bu partiden önce kurulan ilk parti, Millî Nizam Partisi'dir ancak çok kısa ömürlü olmuştur.) hareketidir. Necmettin Erbakan, Nakşibendi tarikatına bağlı İskender Paşa cemaatinin şeyhi Mehmet Zait Kotku'nun desteğini arkasına alarak siyasete girmiştir (Ayık, 2016: 73). Hatta daha sonrasında Turgut Özal da aynı cemaate bağlı olduğu için bu cemaatin desteğini almıştır. Yakın bir tarihte yaşadığımız 15 Temmuz darbe kalkışmasında başrolde yine bir dini grup vardır. Kısacası; Türk siyasi tarihine baktığımızda ya Müslüman dini grup/cemaatlerin destekleri alınmıştır ya da yapılan askeri darbelerde bu dini gruplar siyasetten uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Günümüz iktidar partisi de ılımlı İslam politikasıyla yine dini grup ve cemaatlerin desteğini alan bir parti konumundadır. Bu durumda liyakat sorunu ortaya çıkar ve genel olarak nepotizm olarak adlandırılır. Nepotizm de herhangi bir kişinin asıl önemli olan bilgisine, becerisine, kabiliyetine, başarısına ve eğitim düzeyine bakılmaksızın yani bu konularda değerlendirilmeye alınmaksızın o iş veya mevki için yeterli mi sorusu dahi sorulmaksızın

sadece kan bağı, akrabalık ilişkileri veya grup ilişkileri esas alınarak istihdam ve terfi ettirilmesi durumudur (Özler vd. 2007: 438). Başka bir ifadeyle; Dinsel, etnik, ideolojik vb. cemaat yapılarında özellikle siyasi güç elde etmekle birlikte güçlenen dini gruplar, bürokrasiye ve devlet kadrolarına kendi üyelerini yerleştirerek gruba daha fazla avantaj sağlamaktadırlar. Böylelikle ortaya adam kayırma, patronaj ve nepotizm çıkmaktadır ve gruplar toplumsal ilişkilerini bu şekilde sürdürmektedir. Toplumun sosyal ve kültürel yapısı da bu himayeciliği ve kayırmacılığı beslemektedir.

Asıl amacı dini anlatmak ve yaşanır kılmak olan dini grupların siyasete doğrudan veya dolaylı olarak girmesi ve destek vermesinde dünyevileşme olgusu söz konusudur. Modernleşme ve din ilişkisi ya da dinin modern zamanlardaki yansıması denildiğinde mutlaka akla sekülerizm (dünyevileşme) gelir. Sekülerleşme, “doğaüstü güçlerden veya kutsaldan uzaklaşma yönünde gerçekleşen bir eğilim; dünyevileşmedir” (Kirman, 2004: 196). Şöyle de bir durum var; dünyevileşme ve sekülerleşme kavramları her ne kadar birbirini yerine kullanılıyor olsa da aslında farklı anlamlara sahiptirler. Dünyevileşmek dünya nimetlerine yönelmek iken sekülerleşme ise doğaüstü, insanüstü, aşkın, kutsal bir gücün etkisinin toplumsal ve bireysel alanda azalmasıdır. Tanım böyle olunca dünyevileşen bireyler sekülerleşmiş, sekülerleşmiş bireyler de dünyevileşmiş kabul edilemez (Ertit, Çifçi, 2021: 28). Genel olarak dini grup ve cemaatlere de bu çerçeveden bakarsak, bunlar sekülerleşiyor mu yoksa dünyevileşiyor mu bunu tam olarak tespit edebiliriz.

Türkiye’de dini grupların dünyevileşmesinin tarihi, 1980 sonrasındaki hükümet politikalarında, ekonomi, siyaset, eğitim, toplum gibi birçok alanda dönüm noktalarının yaşanmasıdır. Birçok dini grup konut, turizm, finans, pazarlama, özel hastaneler, özel okullar, dershaneler, kurslar, öğrenci yurtları ve medya gibi alanlarda faaliyet göstermeye başlamışlardır. Dinî grupların, yeni üyeler bulmak, halk tabanında hatırı sayılır bir yer elde etmek, değişen teknolojik, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal şartlarda varlıklarını devam ettirmek ve grup bütünlüğünü sağlamak için bu şekilde farklı alanlarda faaliyet göstermeleri, şartlara uyum sağlamaları ve dışı açılmaları gerekmektedir (Kirman, 2005: 113-125). Dini gruplar, dini yorumlama, giyim-kuşam, ekonomi, siyaset gibi daha birçok alanda dünyevileşmeyi, grubun bütünlüğü ve devamlılığı için elzem görürler. Bu durumla ilgili olarak; literatürde “Tarikatların sekülerleşmesi” de denilen bir kavram vardır. Hakiki, uhrevi bir dini yaşantı amacı güden, dünyadan el etek çeken ve Tanrı’da yok

olmayı amaçlayan tarikat mensupları zamanla sahip oldukları bu mistik, uhrevi ve bir lokma, bir hırka düşüncesinden sıyrılıp dünyaya, maddiyata yönelerek teknik anlamda bozulmaya ve hedeflerinden sapmaya başlamışlardır. İşte bu duruma tarikatın sekülerleşmesi denilir (Kirman, 2004: 226). Kısacası; sekülerleşme, dünyevileşme ve modernleşmeye bağlı olarak dini grup ve cemaatlerde bir takım değişimler söz konusudur. Müslümanların maddiyata önem vermeyen, sadece Allah'ın rızasını gözetten tüm düşünce ve davranışları, modernleşmeye bağlı olarak farklılaşan bakış açısından dolayı muhafazakâr, modern, zaman zaman dünyevileşme kavramlarına sahip “karma bir desen” olmaktadır (Göle, 2002: 17). Başta sadece İslam'ı anlatmak, Kur'an-ı Kerim'in Arapçasını ve mealini okumak için kurulan cemaatler/dini gruplar, her ne kadar bazıları bunu kabul etmese de zamanla sosyal, ekonomik ve kültürel dayanışma kurumlarına dönüşmüşlerdir. Başka bir ifadeyle; her işlevine dinsel bir söylem veya durum kazandırılmış olsa dahi 1950'lerden sonraki ve özellikle günümüz dini gruplarının, başta siyaset- politika ve ekonomik işlevleri de kapsayan dini olmayan işlevleri vardır.

1.8. Dini Gruplar ve Popüler Din

Din, içinde bulunduğu toplum, toplumsal kurumlar ve kültürel dokuyla sıkı bir ilişki içerisinde ve karşılıklı bir etkileşim halindedir (Günay, 1999: 239). Dinî hayat toplumsal yapıya bağlı olarak yorum farklılığı arz eder. Hatta bir toplumda var olan sınıflara göre dinî yorumlama ve yaşama farklılıkları da vardır. (Weber, 2012: 201). Dinin, toplumdaki insanların yeme-içme, giyim-kuşam, alışveriş, evlilik, savaş-barış kurallarına, doğum-ölüm ritüellerine, rutin alışkanlıklarına (ki bunlara kültürel doku da diyebiliriz.) etkisini anlayabilmek için toplumların gündelik hayatına bakmamız gerekmektedir. Çünkü gündelik hayat ve din arasında çok sıkı bir ilişki vardır (Arslan, 2012: 651).

İnsanlar dini grupların sohbetlerinden edindikleri bilgi ile gündelik hayatlarını şekillendirirler. Önceden bilmedikleri veya bilip de yapmadıkları uygulamaları, davranışları, eylemleri ve söylemleri yapmaya başlarlar. Dini grupların insanların gündelik hayatlarındaki etkilerini görebilmek adına gündelik hayat ve gündelik hayattaki popüler din konularına değinmekte fayda vardır. Başka bir ifadeyle; dini gruplar, insanlık tarihi boyunca popüler dini kültürü taşıyan ve popüler dindarlığı besleyen kurumlar olmuşlardır. Popüler kavramı, Latince “popularis”, “halka ait” anlamına gelen kelimeden

türemiştir. Ayrıca bayağı, değersiz anlamlarına da gelir. İlk önceleri hukuki ve siyasi bir terim olarak kullanılmıştır. Daha sonraları 19. Yüzyılda, halk tarafından üretilen değerler, inançlar ve kültür anlamına gelmiştir. Popüler din, halk arasında yaygın olan eski dinlere ve kültürlerle ait inanç ve uygulamaların yanı sıra resmi, kitabi dine ait inanç ve uygulamaları da kapsayan eklektik bir yapıdır (Arslan, 2004: 46-53). Şöyle ki; dini gruplar, bir dinin, o toplumdaki insanların günlük yaşantıları ve kültürlerinin üretilmesinde, uygulamasında ve devam ettirmesinde en önemli araçlarından biridir.

Genelde bütün dinler özelde de İslamiyet ilahi, belli, açık ve net bir kaynaktan beslense dahi dinin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanması toplumsal etkiye bağlıdır. Bu sebeple din içinde yoruma dayalı olarak iki farklı kategori ortaya çıkar; popüler, halk dini ve resmi kitabi din. Robert Redfield'in (1956), meşhur Büyük Gelenek / Küçük Gelenek şeklindeki dikatomisi vardır ve şu şekildedir; bir toplumda derin düşünceye sahip azınlığın büyük geleneği ve derin olmayan, daha yüzeysel bir düşünceye sahip çoğunluğun küçük geleneği vardır. Büyük gelenek, yönetici, entelektüel ve eğitilmiş sınıfın yüksek kültürü; küçük gelenek ise sıradan halkın kültürüdür. Büyük gelenek ve küçük gelenek birbirinin karşıtı veya zıttı değil, birbirlerine bağımlıdır. Hatta halk/volk dininde eski dinlerin inançları ve uygulamalarının yanı sıra derin ve yüksek düşünceye sahip dinin bazı inanç ve uygulamaları da yer alır. Aynı şekilde yüksek, eğitilmiş, seçkin bir dini bilgiye sahip kişilerin de halk inanışlarını savundukları görülebilir. Redfield'in bu ayrımı kendinden sonrakiler için ilham kaynağı olmuştur (Arslan, 2004: 39-40). Şerif Mardin bu kategorileri "resmi/kitabî din" ve "halk dini" şeklinde tanımlamıştır. "Kitabî /resmi din", dinin temel metinlerine uygun bir dinî anlayışı, tutumu ve davranışları ifade eder. "Halk dini" ifadesi ise 'kitabî din' in prensipleriyle kimi zaman örtüşen kimi zaman da çelişen, toplumun geleneğinin ve kültürünün etkisiyle oluşan, çoğunlukla menkıbe, hikâye gibi duyguları coşturan anlatıların çoklukla yer aldığı dindarlık biçimidir (Mardin, 2006, 159). Başka bir ifadeyle, popüler/geleneksel halk dindarlığı, kentin orta ve alt tabakalarıyla beraber kırsal kesimde de egemen olan bir dindarlık biçimidir. Kitabî/resmi din, felsefî doktrinler, resmi dinî kurumlar ve din bilginleri tarafından temsil edilirken, popüler din/dindarlık ise resmi kurumlardan ve din bilginlerinden bağımsız geniş halk kesimlerince temsil edilir. Resmi, kitabi dinin nitelikleri; sistemleşmiş dini kurallar öğretisi, bir dini kurumu ve derin dini bilgiye sahip din adamları vardır. (Christian JR., 2002). Popüler dinin içinde birtakım kökleşmiş ve kalıplaşmış öğeler vardır. Özellikle

şekilcilik, geleneksellik, taklitçilik ve ibadetler bu tipolojideki dindarlığın temel özellikleridir. Popüler/halk dindarlığında derin dini bilgiler pek yer almaz, bilgi genellikle yüzeyseldir. Türk toplumunun popüler dinî hayatına bakıldığında, dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnetin yanı sıra tasavvufî unsurlar, eski halk inançları ve başka kültürlerden etkileşim yoluyla alınmış inanç ve uygulamaların kaynaşmış biçimi olduğu görülür (Günay, 1999: 263).

Popüler dindarlık, genellikle faydacı bir karakterdedir. Yani başa gelen kötü olaylardan, kaza ve belalardan, yoksulluktan, psikolojik sorunlardan, sıkıntılardan, şifa arayışından, ihtiyaçları giderme arzu ve isteğinden beslenir. Bu durumlar da insanları, bazen cinlerle irtibat kurmaya, falcılığa, kehanet, keramet ve büyüsel birtakım inanç ve uygulamalara sevk eder (Arslan, 2003: 102). Grup lideri veya şeyh, üyenin küçük ya da büyük maddi veya manevi sıkıntılarını çözen kişi olduğu için böylelikle grup üyesi, grup liderinden duyduğu, gördüğü bütün her şeyi gündelik hayatına aktarmak için motive olur (Efe, 2017: 293). Özetle; toplumdaki birçok gelenek, görenek, dini öğreti etkileşim yoluyla gelişir, büyür ve devam eder. Bu sebeple bir dini grupta öğrenilen bir bilgi ya da edinilen bir davranışın devamlılığı bireysel olarak öğrenilen ve yaşanandan çok daha kalıcıdır. Bu yüzden ki dini grupların popüler inancı yayma durumları oldukça kuvvetlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Sayıtları

Araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmiştir:

1. Örneklemenin evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.
2. Araştırma kesitseldir yani belli bir zaman aralığında yapılmıştır. Katılımcıların düşünce ve davranışlarında daha sonra değişiklik olması mümkündür.
3. Araştırma tekniği olarak kullanılan anketin, araştırmanın amacına uygun olduğu kabulüne dayanmaktadır.
4. Araştırma tekniği olarak anketin kendisinin geçerli ve güvenli olduğu kabulüne dayanmaktadır.
5. Araştırmacı ve katılımcıların etki altında kalmadan araştırmanın yürütüldüğü varsayılmaktadır.
6. Araştırmada nicel yöntemlerden anket yöntemi, nitel yöntemlerden de mülakat ve katılımlı gözlem tekniğiyle beraber karma bir yöntem uygulanmıştır.

2.2. Araştırmanın Problemleri ve Alt Problemler

Bu araştırma şu temel sorular çerçevesinde yürütölmeye çalışılmıştır:

1. Dini grup üyelerinin cemaate bağıllık düzeyleri ne durumdadır?
2. Dini grup üyelerinin özerk benlikleri ne durumdadır?
3. Dini grup üyelerinin dini gruba güven düzeyleri ne durumdadır?
4. Dini grup üyelerinin dini grup dayanışma eğilimi düzeyleri ne durumdadır?
5. Dini grup üyelerinin cemaate bağıllığı, özerk benliği, dini gruba güveni ve dini grup dayanışma eğilimi arasında ne yönde bir korelasyon vardır?

Araştırmadaki alt problemler şunlardır:

1. Cinsiyete göre, dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Yaş durumuna göre, dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Eğitim durumuna göre, dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Çalışma durumuna göre, dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Medeni duruma göre dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
6. Ekonomik duruma göre, dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
7. Şu an yaşanılan yerde kalma süresine göre, dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
8. Daha önce yaşadığı yer durumuna göre dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
9. Cinsiyet durumuna göre, dini grup üyelerinin özerklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
10. Yaş durumuna göre dini grup üyelerinin özerklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
11. Eğitim durumuna göre, dini grup üyelerinin özerklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
12. Çalışma durumuna göre, dini grup üyelerinin özerklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
13. Medeni duruma göre dini grup üyelerinin özerklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

14. Ekonomik duruma göre dini grup üyelerinin özerklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
15. Şu an yaşanılan yerde kalma süresine göre, dini grup üyelerinin özerklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
16. Daha önce yaşadığı yer durumuna göre dini grup üyelerinin dini gruba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
17. Cinsiyete durumuna göre, dini grup üyelerinin gruplarına güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
18. Yaş durumuna göre, dini grup üyelerinin gruplarına güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
19. Eğitim durumuna göre, dini grup üyelerinin gruplarına güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
20. Çalışma durumuna göre, dini grup üyelerinin gruplarına güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
21. Medeni duruma göre dini grup üyelerinin gruplarına güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
22. Ekonomik duruma göre, dini grup üyelerinin gruplarına güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
23. Şu an yaşanılan yerde kalma süresine göre, dini grup üyelerinin gruplarına güven düzeyi arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
24. Daha önce yaşadığı yere göre dini grup üyelerinin gruplarına güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
25. Cinsiyete durumuna göre dini grup üyelerinin grup dayanışma eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
26. Yaş durumuna göre dini grup üyelerinin grup dayanışma eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
27. Eğitim durumuna göre dini grup üyelerinin grup dayanışma eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

28. Çalışma durumuna göre dini grup üyelerinin grup dayanışma eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
29. Medeni duruma göre dini grup üyelerinin grup dayanışma eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
30. Ekonomik duruma göre dini grup üyelerinin grup dayanışma eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
31. Şuan yaşanılan yerde kalma süresine göre dini grup üyelerinin grup dayanışma eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
32. Daha önce yaşadığı yere göre dini grup üyelerinin dayanışma eğilimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
33. Cemaate bağlılık ve özerk benlik arasında nasıl bir ilişki vardır?
34. Cemaate bağlılık ve dini gruba güven arasında nasıl bir ilişki vardır?
35. Cemaate bağlılık ve dini grup dayanışma eğilimi arasında ne yönde bir ilişki vardır?
36. Özerk benlik ve dini gruba güven arasında ne yönde bir ilişki vardır?
37. Özerk benlik ve dini grup dayanışma eğilimi arasında ne yönde bir ilişki vardır?
38. Dini gruba güven ve dini grup dayanışma eğilimi arasında ne yönde bir ilişki vardır?

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmadaki problemler ve alt problemlere dayalı olarak geliştirilen hipotezler şunlardır:

2.3.1. Cemaate Bağlılık ve Demografik Değişkenlerle ilgili Hipotezler

1. Dini gruba üye kadınların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye erkeklere göre daha yüksektir.
2. Dini gruba üye orta ve ileri yaş grubunda olanların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye genç yaş gruba göre daha yüksektir.

3. Dini gruba üye eğitim seviyesi yüksek olanların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye eğitim seviyesi düşük olan kişilere göre daha düşüktür.
4. Dini gruba üye aktif bir çalışma hayatı olmayanların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye aktif bir çalışma hayatı olanlara göre daha yüksektir.
5. Dini gruba üye evlilerin dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye bekâr olanlara göre daha yüksektir.
6. Dini gruba üye ekonomik durumu düşük olanların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha fazladır.
7. Dini gruba üye çalışma alanında altı yıldan daha fazla oturanların cemaate bağlılıkları, dini gruba üye altı yıldan az olanlara göre daha fazladır.
8. Dini gruba üye kırsalda yaşamını geçirenlerin, dini gruba üye şehirde yaşamını geçirenlere göre dini gruplara/cemaate bağlılığı daha yüksektir.

2.3.2. Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik ve Demografik Değişkenlerle ilgili Hipotezler

1. Erkeklerin, özerk benlikleri kadınlara göre daha yüksektir.
2. Orta ve ileri yaş grubunda olanların özerk benlik durumu genç yaş grubuna göre daha düşüktür.
3. Eğitim seviyesi yüksek olanların, özerk benlik durumu eğitim seviyesi düşük olan kişilere göre daha yüksektir.
4. Aktif bir çalışma hayatı olmayanların özerk benlik durumu aktif bir çalışma hayatı olanlara göre daha düşüktür.
5. Evlilerin özerk benlik durumu bekâr olanlara göre daha düşüktür.
6. Ekonomik durumu düşük olanların, özerk benlikleri ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha azdır.
7. Çalışma alanında altı yıldan daha fazla oturanların özerk benlik durumları, altı yıldan az olanlara göre daha azdır.
8. Kırsalda yaşamını geçirenlerin, şehirde yaşamını geçirenlere göre özerk benlik durumları daha yüksektir.

2.3.3. Dini Gruba Güven ve Demografik Değişkenlerle ilgili Hipotezler

1. Kadınlar, erkeklere göre gruplarına daha çok güvenmektedirler.
2. Orta ve ileri yaş grubunda olanlar, genç yaş grubuna göre dini gruplarına daha çok güvenmektedirler.
3. Eğitim seviyesi yüksek olanların, dini gruplarına güven seviyesi eğitim seviyesi düşük olan kişilere göre daha düşüktür.
4. Aktif bir çalışma hayatı olmayanların, dini gruplarına olan güveni, aktif bir çalışma hayatı olanlara göre daha yüksektir.
5. Evlilerin dini gruplarına olan güveni bekâr olanlara göre daha yüksektir.
6. Ekonomik durumu düşük olanların, dini gruplarına olan güveni, ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha fazladır.
7. Çalışma alanında altı yıldan daha fazla oturanların gruplarına güveni, altı yıldan az olanlara göre daha fazladır.
8. Kırsalda yaşamını geçirenlerin, şehirde yaşamını geçirenlere göre dini gruplarına olan güveni daha yüksektir.

2.3.4. Dini Grup Dayanışma Eğilimi ve Demografik Değişkenlerle ilgili Hipotezler

1. Kadınların, erkeklere göre grup dayanışma eğilimi daha yüksektir.
2. Orta ve ileri yaş grubunda olanların, genç yaş grubuna göre grup dayanışma eğilimi daha yüksektir.
3. Eğitim seviyesi yüksek olanların, grup dayanışma eğilimi, eğitim seviyesi düşük olan kişilere göre daha düşüktür.
4. Aktif bir çalışma hayatı olmayanların, grup dayanışma eğilimi, aktif bir çalışma hayatı olanlara göre daha yüksektir.
5. Evlilerin grup dayanışma eğilimi olanlara göre daha yüksektir.
6. Ekonomik durumu düşük olanların grup dayanışma eğilimi, ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha fazladır.

7. Çalışma alanında altı yıldan daha fazla oturanların dayanışma eğilimleri, altı yıldan az olanlara göre daha fazladır.
8. Kırsalda yaşamını geçirenlerin grup dayanışma eğilimi, şehirde yaşamını geçirenlere göre daha yüksektir.

2.3.5. Cemaate Bağlılık, Özerk Benlik, Dini Gruba Güven ve Dini Grup Dayanışma Eğilimi İle İlgili Hipotezler.

1. Cemaate bağlılık ve özerk benlik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Cemaate bağlılık düzeyi arttıkça özerk benlik düzeyi azalır.
2. Cemaate bağlılık ve dini gruba güven arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
3. Cemaate bağlılık ve dini grup dayanışma eğilimi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
4. Özerk benlik ve dini gruba güven arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
5. Özerk benlik ve dini grup dayanışma eğilimi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
6. Dini gruba güven ve dini grup dayanışma eğilimi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

2.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evrenini Gaziantep'te faaliyet gösteren Nakşibendi ve Kadiri tarikat geleneklerine sahip İstanbul'daki Sultan Baba grubuna bağlı İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği ile Bülbülzade Eğitim, Sağlık ve Dayanışma Vakfı oluşturmaktadır.

2.4.1. İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği

Üyeler kendilerini Sultan Baba veya Semiye Anne grubu olarak tanıtıyor. Sultan Baba grubu, Nakşibendi tarikatının Halidiye koluna bağlı bir gruptur. Gaziantep ilinde, "İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği" adı altında faaliyet gösteren bir kuruluşları vardır. Sultan Baba grubunun, Gaziantep ilinin liderliğini Semiye Tüzün adında bir kadın

sürdürmektedir. Grup üyeleri, Semiye Anne veya Melek Anne isimlerini kullanırlar. Zikirleri gizli (hafî) ve açık zikir şeklindedir. Sultan Baba cemaati, hem Nakşibendi hem de Kadiri dersleri almaktadır. Nakşibendi ve Kadiri tarikatlarının tarihi kısaca şu şekildedir.

Nakşibendi Tarikatı; kendine özgü bir geleneğe, tarihe ve ritüellere sahiptir. Bir şeyh ve mürit şeklinde statüler ve bunlara bağlı olarak roller ve görevler vardır. Nakşibendilik, herhangi bir şeyi bir yere (akla, zihne vb.) iyice işlemek anlamlarına gelen “nakşî” kelimesi ve Farsça kökenli olup bağ, sıkıca bağlı ve kelepçe anlamlarına gelen “bend” kelimelerinden oluşmuştur. Böylece Nakşibendilik kavramı, Allah’a kalbiyle sıkı sıkıya bağlı olan, Allah’ın zikrinden asla kopmayan ve yöntem olarak da Allah’ı gizli zikredenlere verilen isimdir. Ayrıca Nakşibendiliğin başka bir tanımı da, tarikat mensuplarının (müridin), gözlerini yumup mürşidinin yüzünü aklına getirip ve bu yüzü kalbine alarak şeyhi ile rabıta yani gönül bağı kurmasıdır (Haşimi, 2006: 25-26). Nakşibendiyye tarikatının ismi, XIV. yüzyılda Özbekistan’ın Buhara şehrinde yaşamış olan Bahâeddin Nakşibend’den (ö. 791/1389) gelir (Tosun, 2015: 612). Nakşibendilik ilk olarak XIV. yüzyılda, Türkistan’da Muhammed Bahaüddin Nakşibend (ö. 717-791/1317-1389) tarafından kurulmuştur. Daha sonralarında özellikle başta Türkiye ve Hindistan olmak üzere diğer İslam ülkelerine de yayılmıştır (Efe, 2013: 69). Nakşibendik, tarihsel süreç içinde; Hz. Ebu Bekir’le ilişkilendirilerek “Sıddıkiyye”, erken dönem Nakşibendiliğin öncülerinden Ebu Yezid Tayfur ElBistami (ö. 261/874) ile “Bistamiyye” ve “Tayfuriyye”, yine bu tarikattaki müritlerinin ve özellikle de mürşitlerinin ilmiye sınıfından olmasından dolayı “hocalar” anlamına gelen “Hâcegâniyye” gibi çeşitli isimlerle adlandırılmıştır (Cebecioğlu, 2017: 40). Nakşibendi tarikatı, çok bilinen Müceddidiye ve Halidîyye kolları dışında bir de Ahrariyye olmak üzere üç kola ayrılmaktadır. Bütün tarikatlarda peygamberimiz Hz. Muhammed’e (SAV) dayandırılan bir silsileler zinciri vardır ancak Nakşibendi’ye diğer tarikatlardan farklı olarak yine silsileyi peygamberimize dayandırıyor fakat Hz. Ebu Bekir aracılığıyla devam edegeldiğini ifade ediyorlar. Nakşibendi tarikatı, ehl-i sünnet ve’l cemaat temelleri üzerine inşa edilmiştir (Karataş, 2019: 26).

Nakşibendi tarikatında, “tezkiye” denilen kalp temizliği, müridlerin günlük ders niteliğindeki vird adı verilen zikirlerle sağlanmaktadır (Haşimi, 2006: 99). Nakşibendiliğin, Anadolu ile ilk bağlantısı, Timur’un Anadolu’ya yaptığı akımlarda

orduları ile birlikte gelen derviş ve şeyhlerin vasıtasıyla olmuştur (Usta, 1997: 54). Türkiye’de de yaygın olan Kadiri tarikatında şeyhlik, babadan oğula geçmektedir ancak Naşibendi tarikatında ara ara babadan oğula şeyhlik geçse de asıl olan soy değildir. Tasavvufi eğitimini tamamlayan ve icazetini alan herkes şeyh olabilmektedir. Bu durum da tarikatın yayılmasının en önemli nedenlerinden biri olmaktadır (Yavuz, 2005: 185). Anadolu topraklarındaki dinsel yapılanmaların ve dinsel tipolojilerin ortaya çıkmasında Nakşibendik’in önemi çok büyüktür ve 19. Yüzyıldan itibaren de popülaritesi artmıştır. Aslında Nakşibendiliğin çeşitli kolları, Hindistan’dan Endonezya’ya; Hollanda’dan Dağıstan’a kadar hemen hemen bütün bir dünyayı kuşatmıştır. Nakşibendilik, Türkiye’de de hem Şafii hem de Hanifi gelenekler içinde egemen bir sufi / mistik güce sahiptir. Hatta Türk dinselliğinin temel, önde gelen kaynaklarını sayacak olursak, Nakşibendilik orijinli olanlar mutlaka sayılacaktır (Subaşı, 2003: 48).

Kadiri tarikatı, kurucusu Abdulkadir Geylani’dir. Hicri 470 miladi 1077 yılında İran’da doğmuştur. Doğduğu yer Gılân eyaletine bağlı Neyf köyüdür. Arapçada “el-Cîlî, el-Cîlânî”, Farsçada “Gîlî, Gîlânî”, Türkçede ise “Geylânî” şeklinde telaffuz edilerek, şöhret bulmuştur. Vefatı Hicri 561, Miladi 1166’dır. Genç yaşlarında Bağdat’a gitmiş ve kendi devrinin birçok âliminden fıkıh, hadis ve edebiyat dersleri almıştır. Geylani, önceleri Şafii mezhebindeyken daha sonra Hanbeli mezhebine geçmiştir. Tasavvufu Şeyh Ahmet Debbas’tan almıştır. İslam dünyasında ilk kurulan tarikat Kadiriliktir. Abdulkadir Geylani, çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Kâdirîlik Türkiye’nin yanı sıra İran, Hindistan, Endonezya gibi Güneydoğu Asya’daki ve balkanlardaki birçok İslâm ülkesinde de yayılmışlardır. Tarikat şeyhlerinin iki önemli özelliği olan silsile ve keramet sahibi olmasıdır. Abdulkadir Geylani’de de bu iki önemli vasıf vardır. Geylani’nin soyunun Hz. Ali’ye kadar ulaştığı oradan da peygamberimize dayandığı rivayet edilir. Ayrıca birçok tarikat kitabı Abdulkadir Geylani’nin kerametlerinden bahseder. Abdulkadir Geylani’nin, fıkıh ve tasavvuf konularından oluşan elli kadar eseri vardır. Eserlerinden birçoğu Geylani’nin vaaz ve sohbetlerinden derlenmiş ve kendisinin vefatından sonra basılmıştır. Eserlerinden en meşhurları şunlardır:

- El-Gunye Li-Tâlibî Tarîkı’l-Hak
- Ed-Delâ’il. Evrâd Ve Şalavâtü’l-Kübrâ
- El-Füyûzâtü’r-Rabbâniyye Fî Evrâdî’l-Kâdiriyye

- Mektûbât
- Es-Sirâcü'l-Vehhâc Fî Leyleti'l-Mi'râc (Uludağ, 1988: 236-238).

Nakşibendi ve Kadiri tarikatlarının kısaca tarihi bu şekildedir.

Sultan Baba Grubu: Asıl ismi H. İhsan Tamgüney olan ve müritleri arasında “Sultan Baba” olarak anılan zat, 1904 yılında Artvin’in Arhavi ilçesinde doğmuştur. Aile soyu olarak seyittir. İki yaşında babasını, altı yaşında da annesini kaybetmiştir. Yalova’nın Güneyköy’ün girişindeki bir tepenin üzerindeki bir mağarada erbain/ kırk günlük çile çıkarırken gerçek hayatta hiç yüzünü görmediği Dağıstanlı Şeyh Şerafettin-i Veli Hazretleri ile manevi dünyada tanışır ve ondan ders alır. 1954 yılında İstanbul ilinin Zeytinburnu ilçesine yerleşmiştir. Burada küçük evinin yanına bir bakkal dükkânı açar. Bu dükkânda dersler verir, hastalara, sıkıntıda olanlara, dertlilere şifa dağıtır. Evini de dergâh olarak kullanan Sultan Baba, her gelen ziyaretçisine mutlaka sofrta kurdurup ağırlar. Bu sofrta kurma, daha sonraları da hatta günümüzde de devam etmektedir. Sultan Baba’nın kendisine tabiplik icazeti (diplomalı değil) verilmiştir. Böylelikle Kur’an’dan şifa ayetleri okuyarak hastaları tedavi edebildiğine inanılmaktadır.

Şeyh Şerafettin-i Veli’nin vefatından sonra yerine Sultan Baba geçer. Sultan Baba, 24 Kasım 1991 yılında vefat eder. Yalova’ya bağlı Güneyköy’deki Dağıstanlı Şeyh Şerafettin-i Veli Hazretleri’nin türbesine yakın bir yere defnedilir. Günümüzde bile halen grup üyelerinin çoğunluğu erkek çocuklarına İhsan ismini vermektedirler.

2.4.2. Bülbülzade Eğitim, Sağlık ve Dayanışma Vakfı

Dini gruplar zamanla ilk kuruldukları formdan başka formlara evrilebilirler. Çalıştığımız dini gruplardan Bülbülzade’nin de değişen seyri neredeyse bu şekildedir. İlk olarak bir grup insanın ev sohbetleri ve Kur’an tefsiri ile başlamış ve daha sonrasında ise; dernek, vakıf, yurt, medya, sağlık ve eğitim gibi birçok alanda yapılanmaya gidilmiştir.

Gaziantep’te yaklaşık olarak otuz-otuz beş sene önce Bülbülzade Vâkıfı’nın kurucularından olan Rabia Aldemir kadınlara, eşi Turgay Aldemir de erkeklere ev sohbeti yapmaktadır. Rabia Aldemir’in bir grup kadın arkadaşı ile birlikte tefsir okumaları yaptığı bir zamanda, Kuran mealindeki yardımlaşma ve dayanışma ayetleri ile karşılaştıkça “Biz neden bunları sadece okuyoruz, uygulamıyoruz?” sorusunu sıkça dillendirmeye başlamışlardır. Aynı durum erkeklerin sohbetinde de söz konusudur. Bu sohbetlerin de

etkisiyle öğrenilen ayetlerin hayata geçirilmesi adına en yakınlarındaki yoksul aileler için çevre esnaftan yardımlar istenir ve böylelikle bu yapının temelleri atılmış olur.

Tam adıyla; Bülbülzade Eğitim Sağlık ve Dayanışma Vakfı, 1993 yılında Gaziantep'te yaşayan bir grup arkadaş tarafından kurulmuştur. Daha sonraki süreçte atıl vaziyette bulunan eski Bağ-kur binası grup üyeleri tarafından temizlenir ve yardım faaliyetleri için kullanılmaya başlanır. Ayrıca grubun sohbetlerinin ve birçok çalışmasının yapıldığı ilk yer bu binadır. Burası günümüzde alt katın tamamen büyük bir yardım giyim mağazasına dönüştüğü, üst katlarında ise gönüllü üye öğretmenlerin durumu olmayan çocuklara çeşitli ders verdiği bir mekândır.

Bülbülzade adı; Bülbülzade Abdullah Edip Efendi'den gelmektedir. Gaziantep'in kurtuluşunda hem fikri mücadele vermiş hem de düşmana karşı örgütlenme sağlamış bir kişidir. Vakfın amacı, insanları hem maddi hem de manevi anlamda feraha çıkarmak olduğu için bu sebepten istişare sonucu bu adı almışlardır. Gaziantep genelinde vakıfa bağlı beş adet dernek vardır. Bunlar:

- 1) Semt-i İbrahimli Derneği (İbrahimli)
- 2) Merveşehir Derneği (Merveşehir)
- 3) Fidan Der/Şehreküstü Derneği (Şehreküstü)
- 4) Bilimder (Gazikent)
- 5) Yardım Merkezi (Karagöz)

Ayrıca bu kurula bağlı yardımlaşma, sosyal dayanışma, çevrecilik, dijital dönüşüm gibi daha birçok konuyu kapsayan alt 20 aktif komisyon vardır. Her bir komisyonun kendi içinde bir yönetim ekibi ve bir başkanı vardır. On beş günde bir komisyonların yönetim ekibiyle vâkıfın yönetim ekibi toplantı yapmaktadır. Vâkıfın toplamda 100.000'in üzerinde üye sayısı vardır. Grupta kadın erkek sayısı birbirine yakındır. Grup aileye önem verir. Grup üyelerinin, orta ve üstü düzeyinde bir gelir durumu vardır.

2.5. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla Kişisel Bilgi Formu, Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Ölçeği, Dini Gruba Güven Ölçeği, Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği, Cemaate Bağlılık Ölçeği ayrıca Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini

Sosyalleşme), Popüler Din, Dini Grupla Bütünleşme ile ilgili anket sorularını içeren ölçme aracı oluşturulmuştur. Veri toplama sürecine başlamadan önce İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 27.07.2023 tarih ve E-325907 sayılı numaralı etik kurul izni alınmıştır. Anket çalışması Gaziantep Şehitkâmil ve Şahinbey merkez ilçeleri yanında İslahiye ilçesinde faaliyet gösteren Bülbülzade Eğitim Sağlık ve Dayanışma Vakfı ve İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği üyelerine yöneticilerinden de izin alınarak 05.08.2023-09.01.2024 tarihleri arasında yüz yüze anket tekniği kullanılarak uygulanmıştır.

Araştırma örnekleminde 300 kişilik örneklem grubuna basit tesadüfi örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Buna göre araştırma evreninde yer alan her bir birimin örnekleme girme ya da seçilme şansının diğer birimlerle eşit olduğu bu yöntemle basit tesadüfi örneklem denir (Gürbüz vd., 2017: 135). Araştırmamıza her iki gruptan 18 yaş üzeri her yaştan, farklı cinsiyet, eğitim ve ekonomik gibi duruma sahip, her iki dini grubun sohbetlerine, zikirlerine ve sosyal faaliyetlerine düzenli katılan üyelere uygulanmıştır. Bir örneklemin evreni temsil edebilecek büyüklükte olması gerekir. Bu araştırmanın da örneklem sayısı ve karakteristiği evreni temsil edebilmektedir. Daha fazla sayıda olması tekrar ve zaman kaybı, daha az sayıda olması ise yetersiz olacaktır. Anket ilk öncesinde 50 kişiye uygulamış ve anlaşılmayan ifadeler değiştirilerek üyelerin anlayabileceği bir duruma getirilmiştir. Anket uygulaması yapılmadan önce üyelere; araştırmanın gönüllülük esasına göre yapıldığı, herhangi bir ücret talep edilmeyeceği veya verilmeyeceği, isimlerini yazmamaları, çalışmanın bilimsel olduğu ve başka hiçbir yerde kullanılmayacağına dair grup yöneticilerinin de desteğiyle güvence verilmiştir. Daha sonrasında anketleri sonuna kadar yapmaları, asla boş bırakmamaları ve ankette dikkat edilmesi gereken yerler söylenmiştir. Formlar grup üyeleri tarafından takriben 25 dakikalık bir sürede doldurulmuş ve araştırmacıya teslim edilmiştir.

2.5.1. Kaynakların İncelenmesi

Bu çalışma teorik ve pratik (uygulamalı) olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluştururken; dini ve dini grupları inceleyen eserler taranmıştır. Din sosyolojisi ile ilgili hemen hemen bütün eserlerde, dini grup başlığı yer almaktadır. Araştırmanın teorik kısmında çalışılırken genel sosyolojinin ve din sosyolojisi temel kaynaklarının dini gruplar, aidiyet, dayanışma, güven, benlik ile

ilgili bölümleri incelenmiştir. Yine üzerinde araştırma yaptığımız gruplarımızın faaliyetleri, çalışmaları üzerine de çok fazla araştırma ve inceleme yapılmıştır.

2.5.2. Gözlem

Bu çalışmayı yaparken her iki dini grubun da sohbet, gezi, kermes ve zikir gibi faaliyetlerine katılarak katılımlı gözlemlerde bulunulmuştur. Katılımcı gözlemci, sosyal dünyaya bakışlarını ve nasıl algıladıklarını, tecrübelerini, kültürünü gibi olguları incelemek istediği grubun içine girer ve o grubun üyesi gibi davranır. Böylelikle bazı veriler elde eder ve bunları nitelikli bir şekilde yorumlar (Çapcıoğlu ve Kalkan Açıkgöz, 2018: 2004).

Araştırmamızda anket çalışmasını desteklemek amacıyla nitel yöntemin teknikleri olan katılımlı gözlem tekniği uygulanmıştır. Ankete katılan dini grup üyelerinin; zaman zaman ifade etmekte zorlandıkları hususlar, gözlem tekniğiyle açığa kavuşturulmuştur. Gözlemle ilgili bu veriler, çalışmanın “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde yer almaktadır.

2.5.3. Mülakat

Dini grup üyelerinin duygu ve düşüncelerini daha derinlemesine öğrenmek için nitel araştırma tekniklerinden mülakat yapılmıştır. Her iki grubun da yönetici, başkan, müdür, lider, hoca ve üyeleri ile görüşülmüştür. Bu mülakatlarda, görüşmeciler ses kaydının alınmasını istememişler hatta bundan dolayı endişe etmişlerdir. Bu sebepten dolayı, görüşmeler, kâğıda elle not tutularak alınmıştır. Sonuçta mülakatlar mümkün olduğunca derinlemesine yapılmış ve böylelikle nicel araştırmadan elde edilen bulguların arka planı ortaya çıkartılmıştır. Mülakat, örneklem grubundan rastgele örneklem tekniğiyle seçilmiş 21 kişiye uygulanmıştır. Bu mülakatlar vakıf binasında, araştırmacı tarafından katılımlı gözlem yapıldığı bir buçuk yıllık zaman zarfında gerçekleştirilmiştir. Mülakat çalışmasında katılımcı olanların kendi isimleri değil anonim isimler kullanılmıştır.

Gözlem ve mülakat yapmak için Semiye Anne grubunun Salı ve Cuma günlerindeki ve kandil gecelerindeki sohbet ve zikirlerine; Bülbülzade grubunun Çarşamba ve Cuma günlerindeki sohbetlerine ve ayda bir yapılan kitap tahlillerine bir buçuk seneye yakın bir zaman zarfı içerisinde düzenli olarak katılarak gözlem notları oluşturulmuştur.

2.6. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, pratik olması, daha geniş bir kitleye ulaşma imkânı vermesi, zamandan ve paradan tasarruf sağlaması gibi nedenlerden dolayı anket tekniği kullanılmıştır. Anket tekniğine yardımcı olması için; gözlem ve mülakat tekniklerine başvurulmuştur. Yaptığımız araştırmanın konusuna ve amacına hizmet etmek için üç ölçek geliştirilmiş ve bir tane de hazır ölçek kullanılmıştır.

Anketin ilk bölümünde; kişisel özellikleri tespit etmek için “Kişisel Bilgi Formu”, dini grup üyelerinin gruba bağlılıklarını ölçmek için “Cemaate Bağlılık Ölçeği”, grup üyelerinin benlik durumlarını ölçmek için “Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Ölçeği”, üyelerin gruplarına ve grup arkadaşlarına olan güvenlerini ölçmek için “Dini Gruba Güven Ölçeği” ve grup üyelerinin maddi ve manevi dayanışmaya yönelik düşüncelerini ölçmek için “Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği” kullanılmıştır. Daha sonrasında da Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme), popüler din ve grup bütünleşmesi ile ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmanın veri toplama araçları ilgili açıklamalar aşağıda verilmektedir.

2.6.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırma gruplarının demografik özellikleri ile ilgili veriler kişisel bilgi formu yardımıyla toplanmıştır. Bu form ile katılımcılara ait; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki durumu, ekonomik durumları, araştırma alanında kaç yıldır yaşadıkları ve daha önce yaşamlarını geçirdikleri yer gibi bilgiler toplanmıştır. Form, toplam sekiz sorudan oluşmaktadır. Kişisel Bilgi Formu, Ekler bölümünde; EK 3’de verilmiştir.

2.6.2. Cemaate Bağlılık Ölçeği (CBÖ)

Araştırmamızda Horozcu ve Kalkan (2017) tarafından, geliştirilen Cemaate Bağlılık Ölçeği (CBÖ) kullanılmıştır (Horozcu ve Kalkan, 2017).

Ölçek, 5’li Likert tipi 13 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir. Bu 13 maddeden 9’u olumlu (Örneğin; zor zamanlarımda cemaatimden yardım görüyorum), 3’ü olumsuzdur (kendimi bu cemaatin bir üyesi olarak görmüyorum). Tek faktörlü bir yapıya sahip CBÖ, Hiç Uygun Değil (1 Puan), Uygun Değil (2 Puan), Kısmen Uygun (3 Puan), Uygun (4 Puan) ve Tamamen Uygun (5 Puan) seçeneklerinden oluşmaktadır. 13 maddenin 5’i (3., 5., 7., 9., 12.) ters, 8’i ise düz olarak hesaplanmaktadır. Ölçekten

alınabilecek en düşük puan 13, en yüksek puan ise 65'tir. Puan yükseldikçe kişinin cemaatine olan bağlılığının kuvvetlendiği anlaşılmaktadır.

Horozcu ve Kalkan tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach's Alpha, Spearman Brown iki yarı test korelasyonu teknikleri ile sınanmıştır. Cronbach's Alpha katsayısının .904 olduğu, iki yarı arasındaki korelasyon katsayısı $r = .80$ ve Spearman-Brown Coefficient katsayısının .893 olduğu görülmüştür. 0.70'in üzerindeki değerlerin güvenilir olduğu düşünülürse, bu değerler CBÖ'nün oldukça yüksek bir güvenilirlik katsayısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin bu sonuçlarına bakıldığında, ülkemizde yapılacak araştırmalarda cemaate bağlılık boyutunun ölçülmesinde kullanılabilecek güvenilir ve geçerli bir araç olduğu görülmektedir. Cemaate Bağlılık Ölçeği'nin (CBÖ) soruları Ekler bölümünde; Ek 4'tedir.

2.6.3. Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği

Araştırmada, katılımcı grup üyelerinin özerk benlik durumları ve aidiyet ilişkisini tespit etmek amacıyla, Bindal tarafından *Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği* tarafımızdan geliştirilmiştir. Ölçekte on üç adet soru yer almaktadır. Ölçek; yeme, içme, gezme, giyim tercihlerinde kendini özgür hissetme (özgür benlik), alınan kararları grup arkadaşlarının isteklerine göre kolayca değiştirme (bağlılık/aidiyet) gibi on üç farklı özerk benlik sorusundan oluşmaktadır. Soruların her birinde, dini grup üyelerinin özerk benliğini tespit amacıyla belirlenen beş farklı seçenek yer almaktadır. Bu seçenekler; "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Fikrim Yok", "Katılıyorum", "Tamamen Katılıyorum"dur.

Kaiser Meyer Olkin (KMO) değerinin 0,938 olduğu bulunmuştur. Böylece verilere uygulanacak faktör analizi sonuçlarının yararlı ve kullanılabilir olacağı görülmektedir.

Bartlett Sphericity testi sonucunda değişkenler arasında anlamlı düzeyde yüksek ilişkiler bulunduğu ve verilerin faktör analizi uygulamak için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (X²:2022,809, sd:78, $p < 0,001$).

Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeğinin 13 ifadeden oluşan tek faktörlü yapısının genel olarak iyi uyum sağladığı görülmektedir.

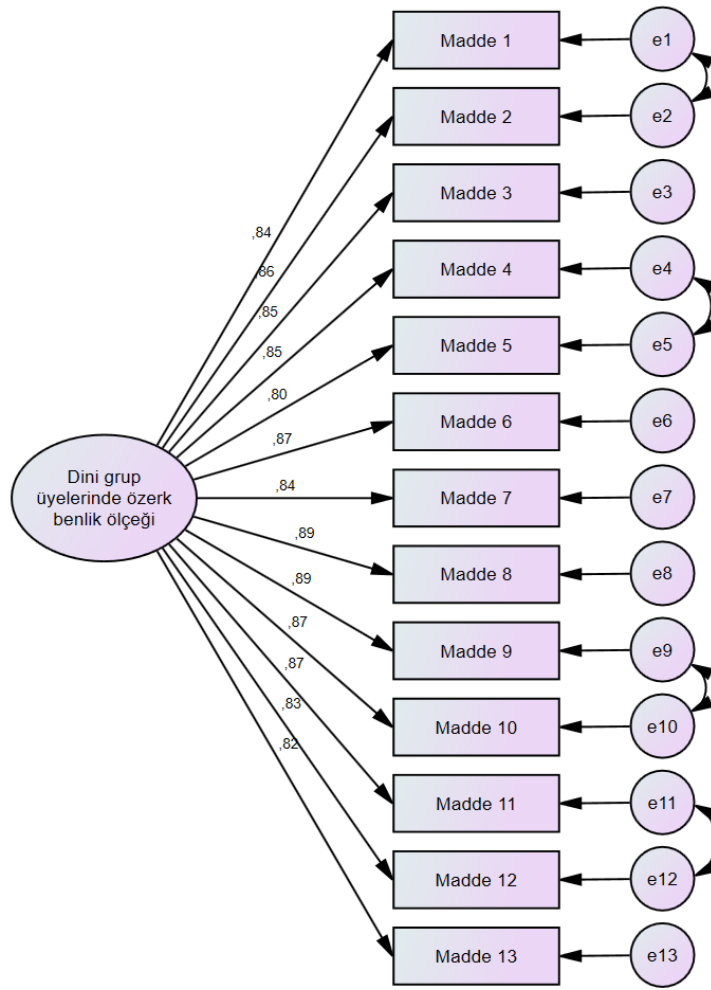
Uygulanan faktör analizi sonucunda 13 olan madde sayısı sabit kalmıştır. Bu 13 maddenin kapsam geçerliliği sonucunda tek faktörde toplandığı ve bütün faktör yüklerinin 0,500'ün üstünde olduğu görülmüştür.

Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği toplam varyansın %75,545'ini açıklamaktadır.

Tablo 1. Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği'nin Ölçek Faktörleri

		Yükler	Varyans Açıklama Oranı	Özdeğeri
Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği	Madde 1	0,864	75,545	9,821
	Madde 2	0,884		
	Madde 3	0,867		
	Madde 4	0,875		
	Madde 5	0,834		
	Madde 6	0,871		
	Madde 7	0,846		
	Madde 8	0,887		
	Madde 9	0,905		
	Madde 10	0,889		
	Madde 11	0,885		
	Madde 12	0,857		
	Madde 13	0,831		

Elde edilen bulgular incelendiğinde, Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeğinin 13 ifadeden oluşan tek faktörlü yapısının genel olarak iyi uyum sağladığı görülmektedir.

Şekil 1. Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği'nin Tek Boyutlu 1. Dereceden DFA Modeli

Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeğinin maddeleri, eklerde EK:5'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Kabul Edilebilir Değer Aralığı (Dini Grup Üyelerinin Özerk Benlik Ölçeği)

İndeksler	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Sonuçlar
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$	$3 \leq \chi^2/df \leq 4$	3,263
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0,906
TLI	$0.95 \leq TLI \leq 1$	$0.90 \leq TLI \leq 0.95$	0,913
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1$	$0.90 \leq IFI \leq 0.95$	0,933
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0,932
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0,132
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.08$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0,036

Elde edilen uyum değerlerine bakıldığında, χ^2/df , NFI, TLI, IFI, CFI ve SRMR değerlerinin iyi olduğu (Meydan ve Şeşen, 2011: 37; Hu ve Bentler, 1999: 27; Tabachnick ve Fidell, 2001: 699-700) görülmektedir. Genel olarak uyum indekslerine bakıldığında Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeğinin kabul edilebilir olduğu söylenmelidir.

Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği için hesaplama yapılmış, Cronbach's alfa değeri hesaplanmıştır. Bu değer genelde kabul edilebilir değer olan 0,70'ten (Nunnally, 1978: 245-6) yüksektir. Bu ölçeğin Cronbach's Alfa değeri 0,972'dir. Bütün bunlardan sonra geçerlilik ve güvenirlikleri olmuştur.

2.6.4. Dini Gruba Güven Ölçeği

Araştırmada, dini grup üyelerinin, grup arkadaşlarına ve gruplarına olan güveni tespit etmek amacıyla, *Dini Gruba Güven Ölçeği* tarafımızdan geliştirilmiştir. Ölçek dokuz adet sorudan oluşmaktadır. Ölçek; grup arkadaşlarına güvenme (güven), grup arkadaşlarını hayatlarında birinci sıraya koyma (güven- aidiyet), resmi kurumlarda işlerin kolay yürümesi için mutlaka gruptan birilerinin olması inancı (güven- aidiyet) gibi dokuz farklı güven sorusundan oluşmaktadır. Soruların her birinde, dini grup üyelerinin, gruplarına ve grup arkadaşlarına olan güvenini tespit etmek amacıyla belirlenen beş farklı seçenek yer almaktadır. Bu seçenekler; “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Fikrim Yok”, “Katılıyorum”, “Tamamen Katılıyorum” dur.

130 kişi ile dini gruba güveni ölçecek bir ölçek oluşturmak amacıyla yapılmış olan çalışmada veriler IBM SPSS Statistic 23 programına aktarılmıştır. Bu veri setine öncelikle açımlayıcı faktör analizi uygulanmış ve faktör çıkarma yöntemi olarak “Temel Bileşenler Yöntemi” tercih edilmiştir. Faktör sayısına ilişkin bir sınırlandırma getirilmiştir ve yapının tek boyut ile tamamlanması amaçlanmıştır.

Kaiser Meyer Olkin (KMO) 0,949 olarak bulunmuştur. Böylece verilere uygulanacak faktör analizi sonuçlarının yararlı ve kullanılabilir olacağı görülmektedir. Bartlett Sphericity testi sonucunda değişkenler arasında anlamlı düzeyde yüksek ilişkiler bulunduğu ve verilerin faktör analizi uygulamak için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (X²:1858,712, sd:36, p<0,001).

Uygulanan faktör analizi sonucunda 9 olan madde sayısı sabit kalmıştır. Bu 9 maddenin kapsam geçerliliği sonucunda tek faktörde toplandığı ve bütün faktör yüklerinin 0,500'ün üstünde olduğu görülmüştür.

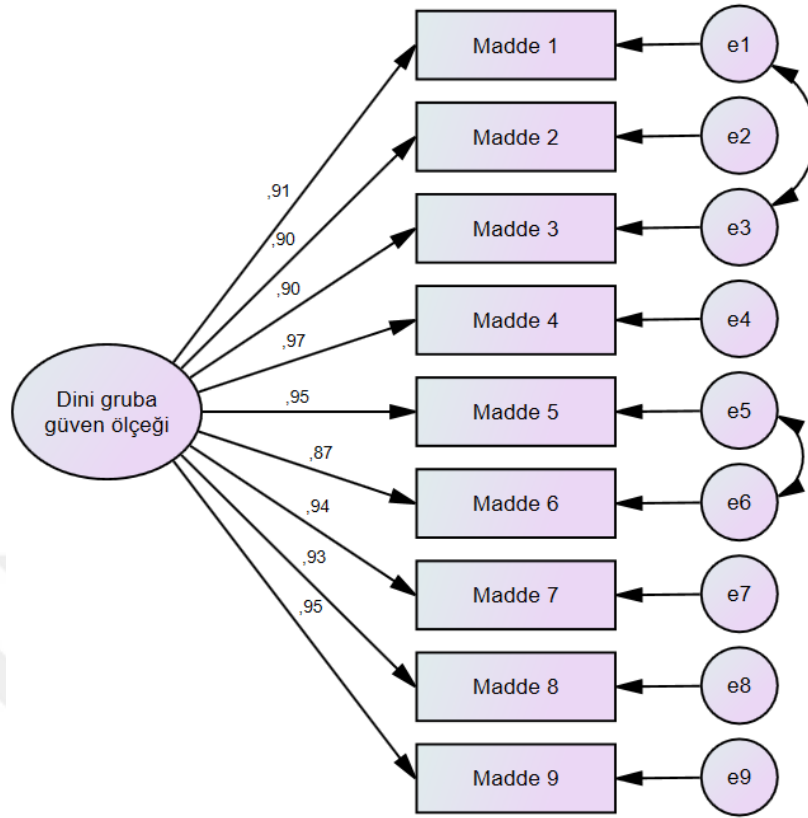
Dini gruba güven ölçeği toplam varyansın %87,023'ünü açıklamaktadır.

Tablo 3. Dini Gruba Güven Ölçeği'nin Ölçek Faktörleri

		Yükler	Varyans Açıklama Oranı	Özdeğeri
Dini gruba güven ölçeği	Madde 1	0,928	87,023	7,832
	Madde 2	0,912		
	Madde 3	0,921		
	Madde 4	0,966		
	Madde 5	0,953		
	Madde 6	0,886		
	Madde 7	0,937		
	Madde 8	0,936		
	Madde 9	0,953		

Boyuta ait öz değerin 1'den büyük olduğu görülmektedir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde, dini gruba güven ölçeğinin 9 ifadeden oluşan tek faktörlü yapısının genel olarak iyi uyum sağladığı görülmektedir.

Şekil 2. Dini Gruba Güven Ölçeği'nin Tek Boyutlu 1. Dereceden DFA Modeli

Tablo 4. Araştırmada Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Kabul Edilebilir Değer Aralığı (Dini Gruba Güven Ölçeği)

İndeksler	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Sonuçlar
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$	$3 \leq \chi^2/df \leq 4$	3,486
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0,955
TLI	$0.95 \leq TLI \leq 1$	$0.90 \leq TLI \leq 0.95$	0,952
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1$	$0.90 \leq IFI \leq 0.95$	0,967
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0,967
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0,139
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.08$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0,023

Elde edilen uyum değerlerine bakıldığında, χ^2/df , NFI, TLI, IFI, CFI ve SRMR değerlerinin iyi olduğu (Meydan ve Şeşen, 2011: 37; Hu ve Bentler, 1999: 27; Tabachnick ve Fidell, 2001: 699-700) görülmektedir. Genel olarak uyum indekslerine bakıldığında dini gruba güven ölçeğinin kabul edilebilir olduğu söylenmelidir. Dini gruba güven ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri 0,981 çıkmıştır.

Dini Gruba Güven Ölçeği'nin soruları Ekler bölümünde; Ek 6'dadır.

2.6.5. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği

Araştırmada katılımcı grup üyelerinin, maddi-manevi dayanışmanın grup aidiyetine, insanların herhangi bir dini gruba yönelmesine, kalplerinin dine ısınmasına, grup birliği, bütünlüğü ve devamlılığının sağlanmasına, üyelerin gruplarından dolayı sosyal fayda, prestij ve herhangi bir mevki sağladığını tespit etmek amacıyla, *Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği* tarafımızdan geliştirilmiştir. Ölçekte sekiz adet soru yer almaktadır. Ölçek; insanların dini gruba yönelmesinde dayanışmanın çok önemli olması, dayanışmanın grup bilinci oluşturmaya, dayanışmanın grup aidiyetini kuvvetlendirmesi gibi sekiz farklı grup dayanışması sorusundan oluşmaktadır. Soruların her birinde, dini grup dayanışmasını tespit amacıyla belirlenen beş farklı seçenek yer almaktadır. Bu seçenekler; “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Fikrim Yok”, “Katılıyorum”, “Tamamen Katılıyorum” dur.

130 kişi ile dini grupta dayanışmayı ölçecek bir ölçek oluşturmak amacıyla yapılmış olan çalışmada veriler IBM SPSS Statistic 23 programına aktarılmıştır.

Kaiser Meyer Olkin (KMO) değerinin 0,899 olduğu bulunmuştur. Böylece verilere uygulanacak faktör analizi sonuçlarının yararlı ve kullanılabilir olacağı görülmektedir. Bartlett Sphericity testi sonucunda değişkenler arasında anlamlı düzeyde yüksek ilişkiler bulunduğu ve verilerin faktör analizi uygulamak için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (X²:981,606, sd:28, p<0,001).

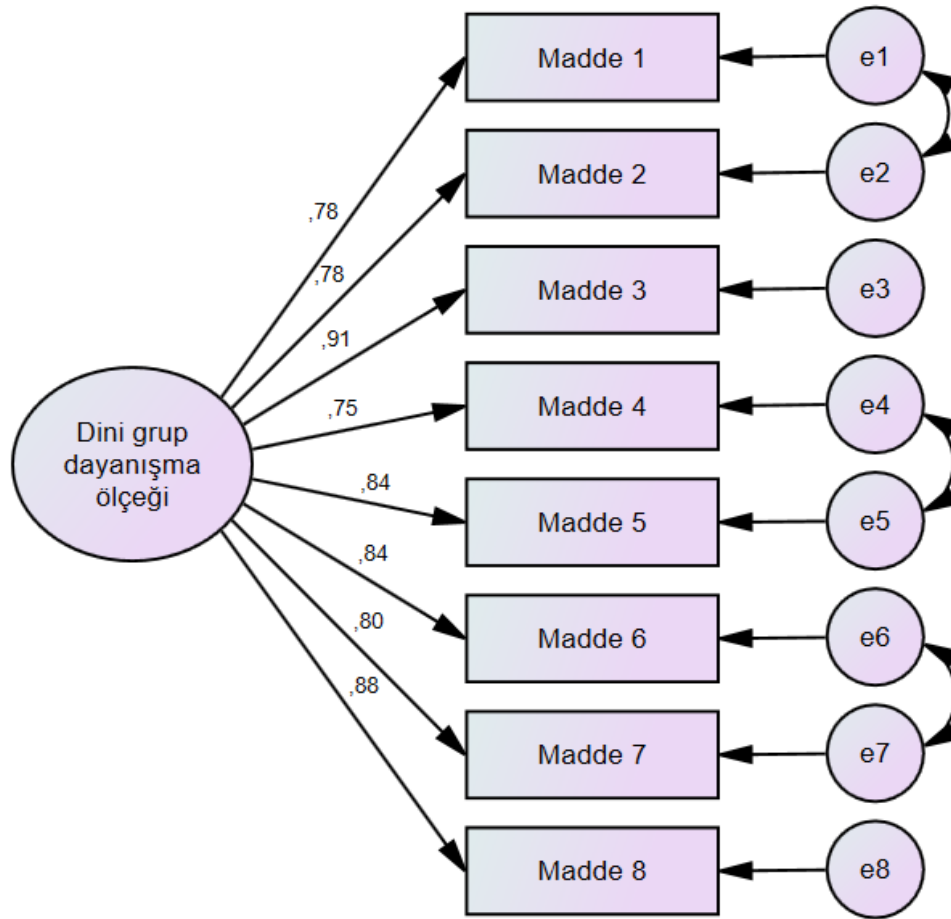
Uygulanan faktör analizi sonucunda 8 olan madde sayısı sabit kalmıştır. Bu 8 maddenin kapsam geçerliliği sonucunda tek faktörde toplandığı ve bütün faktör yüklerinin 0,500'ün üstünde olduğu görülmüştür.

Dini grup dayanışma ölçeği toplam varyansın %73,598'ini açıklamaktadır. Ayrıca öz değerler faktör yüklerinin karelerinin toplamıdır. Bu toplamlar boyut için 1'den büyük olması bu boyut altında toplanan soruların birlikte bu boyutu açıklayabilmek için yeterli olduğunun göstergesidir. Boyuta ait öz değerin 1'den büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği'nin Ölçek Faktörleri

		Yükler	Varyans Açıklama Oranı	Özdeğeri
Dini grup dayanışma ölçeği	Madde 1	0,842	73,598	5,888
	Madde 2	0,838		
	Madde 3	0,899		
	Madde 4	0,809		
	Madde 5	0,873		
	Madde 6	0,880		
	Madde 7	0,844		
	Madde 8	0,875		

Elde edilen bulgular incelendiğinde, dini grup dayanışma ölçeğinin 8 ifadeden oluşan tek faktörlü yapısının genel olarak iyi uyum sağladığı görülmektedir.

Şekil 3. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği'nin Tek Boyutlu 1. Dereceden DFA Modeli

Tablo 6. Araştırmada Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Kabul Edilebilir Değer Aralığı (Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği)

İndeksler	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Sonuçlar
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$	$3 \leq \chi^2/df \leq 4$	1,207
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0,980
TLI	$0.95 \leq TLI \leq 1$	$0.90 \leq TLI \leq 0.95$	0,994
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1$	$0.90 \leq IFI \leq 0.95$	0,996
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0,996
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0,040
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.08$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0,020

Elde edilen uyum değerlerine bakıldığında, χ^2/df , NFI, TLI, IFI, CFI, RMSEA ve SRMR değerlerinin iyi olduğu (Meydan ve Şeşen, 2011: 37; Hu ve Bentler, 1999: 27; Tabachnick ve Fidell, 2001: 699-700) görülmektedir. Genel olarak uyum indekslerine bakıldığında dini grup dayanışma ölçeğinin kabul edilebilir olduğu söylenmelidir. Dini grup dayanışma eğilimi ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri 0,947'dir.

Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği'nin soruları Ekler bölümünde; EK 7'de verilmiştir.

2.6.6. Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile İlgili Sorular

İnsanların dini bilgi edinme yolları hem çok çeşitli hem de farklı farklıdır. Biz bu çalışmamızda bu yolları sorup kişilerin dini sosyalleşmesinde hangisinin daha etkili olduğunu öğrenmeye çalıştık. İnsanların dini bilgi edinme yollarından ilk olarak akla gelen ailedir. Aile dini bilgi öğrenmede ilk adımdır. Daha sonra birey sosyalleşmek için hali hazırda ki mahalle, komşu çevresinden veya arkadaş gruplarından dini öğretilere dair bilgi alış-verişinde bulunur. Böylelikle ya aileden öğrendikleri pekişir ya da yeni din ve öğretiler keşfedilir. Basın ve yayın araçları da dini sosyalleşmede etkili bir faktördür. Özellikle internet erişiminin bu kadar kolay ve hızlı olması insanların istedikleri bilgiye geniş bir yelpazede ulaşma imkânı sağlıyor. Camiler de dini bilgi edinme ve ibadet için merkezi yerlerdendir. Son olarak dini grup ve cemaatler, hem dini bilginin öğretildiği hem de pratiğinin topluca yapıldığı yerlerdir. Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile ilgili soruları Ekler bölümünde; EK 8'de verilmiştir.

2.6.7. Popüler Dini İnanış ile İlgili Sorular

Bir dinin toplumda nasıl uygulandığını bilmek için toplum tarafından günlük hayatta veya özel geçiş (doğum, evlilik, ölüm gibi) dönemlerindeki ritüellerine bakmak gerekmektedir. Dini gruplar yüksek manevi duygu taşıyan bu ritüelleri bünyesine alır ve bizzat uygulayıcısı olur. Böylelikle üyelerine gruba bağlanmasını sağlayabilir. Bu çalışmamızda örneklem dini grupların popüler din uygulamaları incelenmiştir. Popüler din ile ilgili sorular, Ekler bölümünde; EK 9’da verilmiştir.

2.6.8. Grupla Bütünleşme ile İlgili Sorular

Dini gruplarda genellikle ortak inanç, uygulama, normlar ve hedefler çerçevesinde bir araya gelinmesi, grup etkinliklerine katılma, bir arada vakit geçirme, grup içi dayanışma, samimiyet ve güven ile birlikte grup bütünlüğü de sağlanmış olur. Bu bölümde grup bütünlüğüne dair sorular sorularak üyelerin bu konuda ne düşündüğü öğrenilmeye çalışılmıştır. Dini bütünleşme ile ilgili sorular, Ekler bölümünde; EK 10’da verilmiştir.

2.6.9. Mülakat Soruları

Bu çalışmada asıl olarak nicel yöntemlerden anket kullandık. Anket çalışmalarını desteklemek amaçlı anket soruları ile neredeyse örtüşen mülakat soruları da sorduk. Böylelikle bu çalışmadan en iyi verimi almayı sağladık. Mülakat soruları, Ekler bölümünde; EK 11’de verilmiştir.

2.7. Verilerin Analizi

Veriler IBM SPSS Statistics 23 programına aktarılarak tamamlanmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken kategorik değişkenler için frekans dağılımı (sayı, yüzde), sayısal değişkenler için tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, minimum, maksimum) verilmiştir. İki grup arasındaki fark olup olmadığına bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla grup arasında fark olup olmadığına tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) ile bakılmıştır. “Tek yönlü varyans analizi” (ANOVA) sonucunda öncelikle varyans homojenliği için Levene testine, ardından farklılığın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığı “çoklu karşılaştırma testi” (Bonferroni ya da Tamhane’s T2) ile kontrol edilmiştir. Varyans homojenliğini sağlayan değişkenlerde gruplar arasındaki fark

incelemesi için Bonferroni, varyans homojenliğini sağlamayan değişkenlerde gruplar arasında fark incelemesi için Tamhane's T2 testine bakılmıştır. Ölçekler arasında ilişkinin incelenmesi için pearson korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Ölçek güvenilirlikleri için ise cronbach alfa değerinden yararlanılmıştır. Anlamlılık için $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Gaziantep İlinin Tarihsel ve Sosyo-Kültürel Yapısı

Gaziantep; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana' gibi büyükşehirler arasında yer alır. Gaziantep, Anadolu'nun ilk yerleşim yerlerinden biridir. Tarihi İpek Yolu güzergâhında bulunduğu için burası, medeniyetlerin uğrak yeri, kültür ve ticaret merkezi olmuştur. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Gaziantep'te bulunan tarihi eserlerin çokluğu ve çeşitliliği kentin tarih ve kültür zenginliğine tanıklık etmektedir (Ceyhan, 1999:1). Gaziantep'e Haçlı seferleri döneminde "Hantap" deniyordu (Altınöz, 1999: 97). Kurtuluş Savaşı zamanında, halkın verdiği mücadeleden sonra 6 Şubat 1921 tarihinde T.B.M.M. tarafından 'gazilik' unvanı verilmiş ve şehrin adı "Gaziayıntab" olmuştur. 1928 yılında ise şehrin ismi "GAZİANTEP" olarak değiştirilmiştir (Solmaz, 2002: 81).

Gaziantep; fıstığı, baklavası, zengin mutfağı ve el sanatları ile ünlenmiş bir şehrimizdir. Gaziantep'in tarihi bedestenleri, hanları, türkülere konu olmuş hamamları, çeşmeleri, camileri, kiliseleri ve havraları şehri ziyaret eden turistlerin ilgisini çekmektedir. Ancak Gaziantep her ne kadar zengin ve gelişmiş bir şehir olsa da gelenekçi yapısını sürdürmektedir. Mesela; gelin hamamı, kırk çıkarma hamamı, gelin olarak alınacak kızın mutlaka zengin bir semtte oturması ve Gaziantep'in yerlisi olması, kocası olmayan kadının koyu renkli ve üzerinde süs detayı olmayan kıyafet giymesi, yine dul kadınların gülmemesi ve evlerinden çok mecbur kalmadıkça çıkmaması gibi gelenekleri vardır.

Gaziantep İlinin Nüfus Yapısı

Tablo 7. Gaziantep'in Nüfus Verileri (TÜİK, 2023)

Kadın	1.066.288
Erkek	1.087.763
Toplam	2.154.051

TÜİK, 2023

Tablo 7’de görüldüğü üzere Gaziantep nüfus yoğunluğuna sahip bir şehrimizdir. Gaziantep böylelikle, Türkiye’nin altıncı ve içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin ise en büyük şehridir. Dokuz ilçesi bulunmaktadır. Merkez ilçeleri: Şahinbey ve Şehitkâmil’dir.

Gaziantep İlinin Eğitim Durumu

Bir kentin kültür yapısını oluşturan olgulardan birisi de eğitim olgusudur. TÜİK (2023) verilerine göreGaziantep’teki eğitim durumu tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 8. Gaziantep’in Eğitim Verileri (6+ yaş) (TÜİK, 2023)

	Frekans	%
Okuma- Yazma Bilmeyen	52.179	2,79
Okuma-Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	245.023	13,10
İlkokul	428.986	22,93
Ortaokul	413.142	22,08
İlköğretim	164.369	8,79
Lise	319.927	17,10
Yüksekokul	197.718	10,57
Yüksek Lisans ve Üzeri	26.133	1,40
Bilinmeyen	23.220	1,24
Toplam	1.870.697	100

TÜİK, 2023

Tablo 8, Gaziantep’in eğitim verilerini içermektedir. Buna göre; TÜİK (2023) verilerine Gaziantep’te okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 52.179; ilkokul okuyanların sayısı 428.986’tür. Yüksekokul okuyanların sayısı 197.718 iken yüksek lisans ve üzeri eğitim alanların sayısı ise 26.133’tür (TÜİK, 2023).

Gaziantep’te, 2 devlet üniversitesi, 2 de vakıf üniversitesi olmak üzere toplamda 4 üniversitede vardır. Bu üniversitelerdeki öğrenci ve akademisyen sayısı tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Gaziantep’in Yükseköğretim Verileri (YÖK, 2023)

	Gaziantep
Öğrenci Sayısı	53.323
Akademisyen Sayısı	2.354

YÖK, 2023

Gaziantep İlinin Ekonomik Durumu

Gaziantep’in işgücü piyasası tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Gaziantep’in İşgücü Verileri (TÜİK, 2023)

İşgücüne Katılım Oranı (%)	50
İstihdam Oranı (%)	45
İşsizlik Oranı (%)	10,1
Kişi Başına GSYİH (\$)	7.819

TÜİK, 2023

Tablo 10’a göre Gaziantep’teki bir işgücüne katılım % 50 ile çalışan nüfusu yüksek bir şehrimizdir. Ancak dışarıdan hem başka illerden hem de özellikle Suriye’den fazlasıyla göç alması nedeniyle işsizlik oranı % 10’a çıkarmaktadır.

Tablo 11. Gaziantep’deki Dernekler ve Faaliyet Alanları (Sivil Toplum, 2023)

Mesleki	530
İnsani Yardım	311
Din Hizmetleri	181
Kültür, Sanat ve Turizm	145
Spor	232
Eğitim	187

Sivil Toplum, 2023

Tablo 11’e göre Gaziantep ilinin genelinde 1.586 dernek vardır. Bu derneklerden 311’i insani yardım dernekleridir. Bu dernekler yoğun olarak Şehitkâmil ve Şahinbey merkez ilçelerinde yer almaktadır (Sivil Toplum, 2023).

Tablo 12. Gaziantep'teki Kütüphane, Sinema ve Tiyatro Verileri (TÜİK, 2023)

Kütüphane Sayısı	13
Tiyatro Salonu Sayısı	6
Sinema Salonu Sayısı	21

TÜİK, 2023

3.2. İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği'nin Öne Çıkan Görüşleri ve Dayanışma Faaliyetleri

Sultan Baba grubu ve Semiye Anne olarak bilinen grubun ilk ve asıl lideri, Sultan Baba lakabıyla tanınan H. İhsan Tamgüney'dir. Grup içinde H. İhsan Tamgüney'e karşı aşırı bir sevgi vardır. Bu sevginin temelinde lider karizması yer alır. Sultan Baba'nın karizmasının temelleri şunlardır.

1) Silsile: İslam tasavvuf tarihinde her bir dini grup/cemaat lideri olan kişinin ders ve icazet aldığı kendi şeyhinden ve onun da kendi şeyhinden devam edip Hz. Peygamberimize kadar ulaştırılan ve bütün bu şeyhlerin oluşturduğu zincirdir. Bu silsiledeki maksat peygamberimiz aracılığıyla Allah'tan gelen feyzdir. Ayrıca biyolojik olmamakla birlikte, manevi bir soyla peygamberimize ulaşmaktır. Bir tarikat liderinin böyle bir silsileye sahip olması o şeyhin, grup liderinin, hem gerçekliğine hem de peygamberimize varis olduğuna işaretler. Böylelikle silsile bir şeyhin, insanlar tarafından benimsenip, kabullenilmesini ve müritlerinin çoğalmasını kuvvetlendiren bir durumdur (Parlamış, 2022: 42).

Sultan Baba lakaplı H. İhsan Tamgüney'in silsilesi şu şekildedir:

Silsile-i Ricai Tarikat-ı Nakşibendiyye-i Halidiyye Ebu'l Kasım Muhammed Bin Abdullah El Kureeyşi (S.A.V.)

1. Ebu Bekir Es Sıddık (R.A.)
2. Selman-ı Farisi (R.A.)
3. Kasım Bin Muhammed Bin Ebu Bekir (R.A.)
4. Cafer Üs Sadık (K.S.)

5. Beyazıd-i Bestami (K.S.)
6. Ebu Hasan Harkani (K.S.)
7. Ebu Ali Feramedî (K.S.)
8. Yusuf Hamedani (K.S.)
9. Ebul Abbas Cenab-ı Hızır (A.S.)
10. Abdülhalik Gücdevani (K.S.)
11. Arif Ür Rivgeri (K.S.)
12. Mahmut İncir Fağnevi (K.S.)
13. Ali Ramiteni (K.S.)
14. Muhammed Gücdevani (K.S.)
15. Babasemmasi (K.S.)
16. Seyyid Emir Külali (K.S.)
17. Hacı Muhammed Bahaüddin En Nakşibendi (K.S.)
18. Alaüddin-i Attar (K.S.)
19. Mevlana Yakubi Çerhi (K.S.)
20. Ubeydullah Ahrar (K.S.)
21. Muhammed Zahid Ül Buhari (K.S.)
22. Derviş Muhammed (K.S.)
23. Muhammed Hevacegil Emkeneki (K.S.)
24. Muhammed Bakibillah (K.S.)
25. İmam-ı Rabbani Ahmed Faruki Serhendi (K.S.)
26. Muhammed Masum (K.S.)
27. Seyfüddin Faruki (K.S.)
28. Nur Muhammed Bervani (K.S.)
29. Habiyullah Mercani (K.S.)

30. Abdullah Dehlevi (K.S.)
31. Şeyh Mevlana Halidi Bağdadi (K.S.)
32. Şeyh İsmail Kürdemyri (K.S.)
33. Has Muhammed Şirvani (K.S.)
34. Muhammed Yeragiyül Kürali (K.S.)
35. Cemaleddin Gumuki (K.S.)
36. Ebu Ahmet Üs Suguri (K.S.)
37. Ebu Muhammed Medeni El Kikuni (K.S.)
38. Ebu'l Fukara Şeyh Şerafettin Ür Reşadi (K.S.)
39. Sultan'ül Arifin İhsan Tamgüney (Sultan Baba) (K.S.)
40. Muhammed Bin Abdullah El Mehdi (A.S.)

Silsilede 39. sıradaki Sultan Baba, kendisinden sonra mehdi geleceğini söylemiştir. Kendisinin koltuğuna, kendinden sonra sadece mehdinin oturacağını da ifade etmesinden dolayı İstanbul'daki evinde bulunan koltuğa bu sebepten hiç kimsenin oturmasına izin verilmez. Aynı koltuk âdeti Gaziantep'teki Melek Anne grubunda da vardır. Merkezi yurt binasında Melek Annenin koltuğu vardır. Bu koltuğa Melek Anne dışında hiç kimse oturamaz. Kendisi olmadığı zamanlarda koltuğun üstü beyaz bir örtü ile örtülmektedir. Ayrıca her sohbet ve dersten önce yukarıdaki silsile ezber bir şekilde yüksek sesle ya biri tarafından ya da grup üyelerince topluca okunur.

2) Keramet: Sözlükte; (Doğan, 2005: 741). “Allah velilerinden zuhur eden olağanüstü hâl, fevkalade hâl, harikulade hâl. Kerem, lütuf, ihsan” anlamlarına gelir. Her tarikat şeyhinin mutlaka bazı kerametleri vardır. Sultan Baba'nın da gösterdiği ve müritleri tarafından anlatılan bazı kerametleri şunlardır; çok ağır, inleyerek okunmaya gelen hastaları iyileştirdiği, kendi dükkânına, birilerinin gaz döküp yakmaya çalıştığını ancak yanmadığı. Hindikuş dağlarında (Sovyetler Birliği'nin, 24 Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal etmesiyle başlayan savaşa, Türkiye'den de çok fazla kişi Afganistan tarafında savaşa katılmıştır. Afganistan sınırları içindeki Hindikuş dağları bu savaşın sembollerinden olmuştur.) savaşan bir kişinin gelip Sultan Babayı bulduğu ve ona, kendilerine simit ve zemzem (Hatta masanın üzerinde duran zemzem tasını göstererek, o

tas olduğunu ifade etmiştir.) dağıttığını söylemiştir. Sultan Baba'nın dergâhından hiç ayrılmadan ve gözleri de yaşlılıktan artık görmediği bir zamanda Hindikuş dağlarında savaştığı söylenir, yine grup içinde çokça anlatılan ve buna bağlı olarak çok sık kullanılan “bir karpuzda bakarsın bize gelir” sözü vardır. Bu durum şu şekildedir. Sultan Baba grubuna mensup birinin maddi durumu iyi değildir. Ama ev almayı istemektedir. Bir gün kendisine bir iri karpuz gelir. Karpuzun mübarek tarafından gönderildiği söylenir. O kişi de bunda bir hikmet var deyip karpuzu keser ve içinde tam bir ev alacak para çıkar. Bir başka mürit de kendisine gelen karpuzun hikmetini anlamaz ve komşusuna verir. Çok üzülür ama karpuzu basite aldığı için imtihanı kaybettiği söylenir.

3) Vesile: Bir olayın gerçekleşmesi için gerekli olan araç ve vasıta. Sultan Baba grubunun üyeleri, Allah'a varmak ve cennete girmek için şeyhlerinin vesile olacağına inanmaktadırlar. Yurt binasında ve üyelerin evlerinde Sultan Baba'nın fotoğrafları ve ona ait sözlerin yazıldığı kâğıtlar asılıdır. Üyeler, Sultan Baba'nın fotoğrafına bakarak onu çok sevdiklerini sıklıkla dile getirirler.

4) Rüya: Klasik tarikatlarda olduğu gibi Sultan Baba grubunda da rüyalar çok önemlidir. Grup üyelerinin rüyalara inancı çok kuvvetlidir. Rüyalar grubun hocalarına anlatılır ve sadece onlara yorumlatılır. Bu yüzden iyi ya da kötü olsun rüyaları asla bir başkasına anlatmazlar. Üyeler geleceğe dair olacak güzel olayları ve yaptıkları bir davranış veya söyledikleri bir sözden dolayı aldıkları cezaları rüyalarında gördüklerini söylerler. Rüyaların, Sultan Baba grubunun üyeleri için anlamı iyi ya da kötü bir şey hakkında işaret aldıkları yerdir. Başka bir anlatımla; Melek Anne grubundaki hocalar ve üyeler, rüyalara ve rüya tabirine çok büyük önem verirler. Gördükleri rüyaya göre günlük hayatlarını değerlendirirler veya ileriye dönük planlarını yaparlar. Örneğin; grup üyelerinden Döndü Hanım bu durumu “Kötü rüya gördüğüm zaman, anlarım ki gün içinde yanlış bir şey yapmışım ve mübarekler bana kızmış beni ikaz ediyorlar. Uyandığımda bir daha o yanlış yapmamak için bol bol tövbe estağfurullah çekerim. Eğer yanlışın farkına varamazsam ya da gördüğüm rüyayı umursamazsam, o gün ya şiddetli başım ağrır ya da bir yerime bir şey olur ve ben cezalandırılırım.” şeklinde ifade eder.

Sultan Babanın ve diğer önde gelen kişilerin gördükleri rüyalar yapılacaklar veya yapılmayacakları (kurallar) belirlemektedir. Örneğin Sultan Baba grubunda kadın üyeler, siyah eşarp takarlar. Çünkü Sultan Baba'nın rüyasında; kendisinin cennette olduğunu

siyah eşarp takmış bir grup kadın gördüğünü “bunlar kim” diye sorduğunda “sana tabi olanlar” cevabı aldığını anlatır ve siyah eşarp takılmasını tavsiye eder. Bu görülen rüya grupta bir kural halini almıştır. Aslında İslam dininde kutsal bir ruhbanlık ve ruhban sınıfı yoktur. İslam dininde hüküm ancak Allah’a aittir ve Allah adına hiç kimsenin kural koyma, hüküm verme yetkisi yoktur (Sarıkaya, 2001: 9). Ancak klasik tarikatlarda görülen başta grup lideri ve diğer önde gelen hocalar bazı yasaklar, cezalar ve yapılması gerekenler gibi kurallar koymaktadır. Bu durum Semiye Anne grubunda da görülmektedir ve menkıbeler, kerametler, iki manevi önderin sohbeti, rüya gibi olgular bir dini gelenek haline gelmektedir. Grup üyelerinin, mübarekler dedikleri, grubun yaşayan veya vefat etmiş hocalarının söyledikleri, yaptıkları, alışkanlıkları, zevkleri hatta ağız tatları bile önemli ve hikmetli kabul edilir, asla sorgulanmaz, şüphe duyulmaz ve yapılagelmeye devam eder.

Sultan Baba grubunun Gaziantep’teki yapılanması ise şu şekildedir; Sultan Baba’nın ileri gelen müritlerinden Refika Anne ismiyle bilinen Refika Ergül, (kendisi aslen Malatyalıdır) Gaziantep’e gelir ve burada sohbetler verir. O sıralar Semiye anne ismiyle bilinen Semiye Tüzün, ancak daha sonraları müritlerinin tabiriyle Melek Anne de (müridlerin özel ricası üzerine bundan sonra bahsi bazı geçen yerlerde Melek anne ismini de kullanacağız) eşi vefat etmiş, dört çocuğuyla beraber hem maddi hem de manevi çok büyük sıkıntılar yaşadığı, bunalımda olduğu bir zamandadır. Melek Anne, arkadaşlarının tavsiyesi ile sohbetlere gelip gitmeye başlar. Melek Anne’nin tesettüre girmesinde bu dinlediği sohbetlerin çok büyük faydası olur. Ruhsal olarak da kendini çok iyi hissetmeye başlar. Akabinde İstanbul’da Sultan Baba’yı ziyaret eden Melek Anne üç ay burada yüz yüze tarikat dersleri alır. Sultan Baba, Melek Annedeki hevesi görünce ona bazı kitaplar verir. Ancak Türkçe okuması çok iyi olmayan Melek Anne, Sultan Baba’ya okuyamadığını ifade edince Sultan Baba da “Herkes okumak zorunda değil sen de okumayıver, bu şekilde de olgunlaşırsın” der. Melek Anne, daha sonraları zaman zaman İstanbul’a gidip Sultan Baba’yı ziyaret etmeye devam eder. Sultan Baba’yı çok iyi gözlemler ve onun her halini örnek alır. Böylelikle ilk olarak 1979’da Gaziantep’te grup kurulur. Sultan Baba’nın vefatıyla Gaziantep, Melek Anne’ye emanet edilmiş olur. Grubun başında bir kadın olmasından dolayı grubun; yöneticileri, hocaları ve üyeleri çok büyük bir oranda kadınlardan oluşmaktadır.

Melek Anne, küçüklüğünde, ismini Süleyman Hilmi Tunahan'dan alan ve Süleymancılar diye adlandırılan grubun Gaziantep'teki ilk camilerinden olan Ahmet Çelebi Cami'sinden Kur'an-ı Kerim, Arapça ve Osmanlıca eğitimleri almıştır.

Çalıştığımız örneklem gruplarımızdan Melek Anne grubunu, ülkemizde görülen mevcut, üç tip tarikat yapılanmasından Cemaate dönüşerek hem tarikat hem de cemaat özelliklerini devam ettirenler grubuna dâhil edebiliriz. Kısmen de olsa geleneksel tarikat özelliklerinde bazı değişimler söz konusudur. Şeyh- mürid ilişkisi eski geleneksel yapıda olduğu gibi katı ve kontrolcü değildir. Ama yine de belli bir hâkimiyet söz konusudur.

Gaziantep'te Nakşibendi tarikatı, günümüz koşullarında geçmiş zamanlara göre tarihsel yaygınlığını kaybetmesine rağmen hâlâ toplumun dini hayatı üzerinde kuvvetli bir etkiye sahiptir. Sultan Baba grubuna bağlı Melek Anne grubu bunlardan biridir. Gaziantep, sanayi, ekonomi ve çevre düzeni olarak yüksek ve modern standartlara sahip bir şehrimizdir. Buna rağmen köklü bir tarikat geleneğine sahip olan Sultan Baba grubunun en fazla üye sayısının Gaziantep'te olduğu ifade edilir. Bu grubun Türkiye'nin her il ve ilçesinde hatırı sayılır bir çoğunlukta üyesi vardır ve Gaziantep dışından da çok fazla kişi Melek Anneyi ziyarete gelmektedir. Melek Anne grubunun Gaziantep'in çeşitli semtlerinde evleri ve yurtları vardır ve buralarda hafız öğrenci yetiştirme, Kur'an öğretme, sohbetler yapma gibi faaliyetler göstermektedirler. Ayrıca üyelerin kendi evlerinde bir araya gelip yaptıkları zikirli sohbetleri vardır. Özelde Nakşibendiliğin genelde de bütün dini grupların her aktif kolu gibi Melek Anne grubunda da maddi ve manevi dayanışma söz konusudur. Hem sadaka, zekât, giyecek, yiyecek, yakacak olarak verilen yardımların yoksullara ulaştırılması hem de irşat, zikir, hastalara ve ruhsal sıkıntıda olanlara okunma yapma, derdi olanlara nasihat ve tavsiyede bulunma faaliyetleri ile insanların maddi-manevi dünyalarına yönelik hizmetlerde bulunurlar. Nakşibendi tarikatı gelenekçi bir anlayışa sahiptir. Melek Anne grubu, Kur'an okumaya çok önem verdikleri için evlerinde ve yurtlarında Kur'an Kursları ve hafızlık eğitimi ile kadınların ve genç kızların eğitiminde önemli bir hizmet gördüklerini belirtmektedirler.

Klasik bir tarikat yapılanması gösteren Melek Anne grubunun omurgası kısaca şu şekildedir. Melek Anne adında bir kadın lider, bu kadın liderin hemen yanında yer alan ve grubun ilk halkasını oluşturan, liderle yakın ilişki içerisinde olan ve Melek Annenin randevularını ayarlayan, sözcülüğünü yapan, grup üyeleri ve dışarıyla Melek Annenin

arasında yer alan önemli bir kadro vardır. Bunlar kendilerini tamamen Kur'an-ı Kerim okumaya, zikir ve tesbih çekmeye adanmış kimselerdir. Konuştukları zaman sürekli huzursuz olurlar ve vakitlerinin boşa gittiğini ifade ederler. Hayatları Kur'an okuma, tespih çekme ve Melek Anneye hizmet olan kişilerdir. Asıl büyük çoğunluğu oluşturan topluluk ise sohbet ve zikirleri aksatmayan, günlük Kur'an okumalarını ve virtlerini yapan bununla birlikte, bir iş ve meslekle meşgul olan ve gruba ciddi bir gelir sağlayan üyelerdir. Grup lideri Melek Anneye karşı çok büyük bir saygı vardır. Kimse huzurunda sesini asla yükseltmez hatta neredeyse fısıltıyla konuşurlar. Grup üyeleri Melek Anneye karşı çok fazla merhamet sahibidirler. Melek Annenin özellikle en yakınında yer alan kişiler ve grubun bütün üyeleri onun, yemeğine, uykusuna, dinlenmesine çok özen gösterirler, gün içinde çok az kişi ile görüşürler fazla yorulmasını istemezler. Üyeler çok büyük bir müşküleri olduğu zaman Melek Annenin yanındaki kişilerden randevu alırlar ve çok az bir vakitte kendisiyle görüşürler. Sohbet biraz uzayacak olsa, o kişi, Melek Annenin yakınında yer alan hocalar tarafından “mübareği yoruyorsun” diye uyarılır. Tabiri caizse Melek Anneye bir bebeğe gösterilen özen gösterilmektedir. Gruplar, genelde orta yaş ve üzeri insanlardan oluşmaktadır.

Cumhuriyet öncesinden beri faaliyetlerini sürdüren Nakşibendi tarikatı ve onun gibi birçok tarikatın, cumhuriyet sonrası kapılarına kilit vurulmuştur. Ancak daha sonralarda özellikle 1950'lerde, ılımlı bir devlet politikası ile birlikte tarikatlar da varlıklarını devam ettirmek için bazı değişikliklere gitmişlerdir. Nakşibendi tarikatına bağlı Sultan Baba grubu da günümüzde; hem evlerde hem de kendilerine ait merkezi yurttaki ortaokul ve lise öğrencilerine yurt imkânı sağlamakla birlikte hafızlık eğitimi de vermektedir. Grubun devamlılığını sağlamak için en önemli girişimlerden birisi de camilerde resmi görevli imamlık yapılmasıdır ki Gaziantep grubunun başında yer alan Melek Anne'nin de büyük oğlu resmi görevli imamdır. Böylelikle camide yapılan sohbetler de grup devamlılığı ve bütünlüğünü sağlamaktadır.

Dini gruplar, grup bütünlüğünü ve dayanışmayı sağlamak için bazı inançlar, ilkeler, figürler, kavramlar ve semboller kullanırlar. Bunların en önemlilerinden bazıları; karizmatik bir lider, Allah'ın rızasını kazanmak, İslam'a ve davaya hizmet etmek, cihat etmek, iman ve inanç ilkeleri, zekât, sadaka gibi infak kavramlarıdır. Melek Anne grubunda, grubu bir araya getiren en önemli figür Sultan Babaya duyulan çok kuvvetli sevgidir. Herhangi bir grup lideri gibi Sultan Baba da kutsallıkla bağdaştırılmıştır. Bir

lider öldükten sonra yakın çevresinde yer alan kişiler onun geleneklerini, tavsiyelerini devam ettirirler; varsa yazdığı kitapları okumayı da sürdürürler. Hem Melek Anne'nin evinde hem grubun yurtlarında ve evlerinde Sultan Baba'nın büyük fotoğrafları, silsilesi ve söylediği sözler tablolar halinde duvarlarda asılıdır. Ayrıca bazı müritler Sultan Baba'nın daha küçük fotoğraflarını evlerinde, kitaplıklarında veya cüzdanlarında taşımaktadırlar.

Grup bütünlüğünü ve dayanışmayı sağlayan bir diğer kavram; iman sahibi olmak, imanlarını pekiştirmek, yanlış, boş, dünyevi yaşamdan sıyrılmaktır ve Allah'ın rızasını kazanmaktır. Allah rızasını kazanmak ilkesi de imanla birlikte gelir. Bir diğer kavram dayanışmayı sağlayan zekât, sadaka ve infak kurumudur. Bu kavramlar da grup bütünleşmesini, grup dayanışmasını ve grup devamlılığını çok iyi tesis ederler. Melek Anne grubunda da İslamiyet'i öğrenmek, güzelce hakkını vererek yaşamak ve diğer insanların da yaşamasını sağlamak önemlidir.

Diğer ortak değerler; Melek anne grubunun manevi dayanışma faaliyetlerinden bazıları: Okunma, sohbet, zikir, Melek annenin elini öpüp duasını ve tavsiyelerini almak ve türbe ziyaretleridir. Üyeler tarafından insanlar grubun sohbetlerine, yemeğine, okunmasına ısrarla davet edilirler. Melek anne grubunun maddi dayanışma faaliyetlerinden bazıları: Fatura ödemeleri, gıda yardımları, yakacak yardımları, giyim yardımları ve ev eşyası yardımlarıdır. Giyim ve ev eşyası yardımlarında, insanlar genellikle evlerindeki fazla eşyaları çıkarmaktadırlar. Grup üyeleri sürekli bir şekilde eşya biriktirmeme, ihtiyacı olan birilerine verme konusunda uyarılmaktadır.

Melek Anne grubu, eğitime karşı değildir. Ancak erkek çocuklarının ailenin bulunduğu yerde eğitim almasını, kız çocuklarının ise daha çok mesleki eğitim olarak değil de medrese eğitimi gibi hafızlık, İslami ilimler eğitimi alması tavsiye edilir. Merkezi yurt binasında ve grubun evlerinde hafızlık eğitimi alan, yatılı kalan kız öğrenciler vardır. Grubun hocaları genellikle ilkokul ve ortaokul mezunudur. Hocalar dini eğitimlerini kendi ifadeleriyle “aradan” yani hocalarından ve sohbetlerden almaktadırlar. Semiye Anne grubunun, hem grup liderinin hem de hocalarının neredeyse tamamı ne ilahiyat ne de herhangi bir fakülte mezunu değildir. Hepsisi klasik ilmihal bilgisine sahiptir. Sahip oldukları bu ilmihal bilgisi ve kendi hocalarından öğrendikleri ile sorulan fıkhi sorulara cevap vermektedirler.

Melek Anne Grubunun Medya ve Kùltür çalışmaları: Melek Anne grubu medyayı aktif olarak kullanmıyor. Çünkü grubun liderinin ve grup üyelerinin çoğunluğunun kadın olmasından dolayı medyada çok fazla görünmek istemiyorlar. Medyaya fotoğraf vermekten olabildiğince kaçınıyorlar. Hatta sosyal medya aramalarında başta Google arama motorunda olmak üzere hiçbir yerde ne Melek Anne'nin ne de grubun diğerk üyelerinin fotoğraflarına rastlanılmamaktadır.

Sultan Baba Grubuna bağılı Gaziantep'teki Melek Anne grubuna ait bir yayınevi, TV kanalı, radyo gibi medya kuruluşu yoktur. Bunda da en büyük neden grubun başında bir kadının yer almasından dolayı bu şahsın, adının ortalarda çok geçmesini istememeleridir. Ancak Sultan Baba Grubu, gazete olarak Milli Gazeteyi okumakta ve tavsiye etmektedirler. Sultan Baba'nın Zeytinburnu'ndaki dükkânına girip bir şey almadan çıkanlara, Sultan Baba, bir Milli gazete ve bir de sabun almalarını rica edermiş. Sabun ile maddi pisliklerden Milli Gazete ile de manevi pisliklerden arınacaklarını söylemiş. Gaziantep'teki Melek Anne grubunun sahip olduğı yurt, kurs ve evlere de günlük on-on beş adet Milli Gazete getirilmektedir.

Sultan Baba'nın tavsiyesi ile grup hocaları tarafından grup üyelerine sohbetlerde okunan kitaplar şunlardır;

- 1) İrşad: Muzaffer Ozak'ın üç ciltten oluşan eseridir. Eser toplamda otuz üç dersten oluşur.
- 2) Müzekkin Nüfus: Eşrefoğlu Abdullah Rumi tarafından kaleme alınmıştır. Halka tasavvufu anlatmak amaçlıdır. Kitapta dini ve tasavvufi nasihatler yer alır.
- 3) Envarü'l-Âşıkin (Âşıkların Nurları): Ahmed Bican Yazıcıoğlu tarafından yazılmış Osmanlıca bir eserdir.
- 4) Ömer Nasuhi Bilmen'in Büyük İslam İlmihali
- 5) Asım Köksal'ın Siyer-i Nebi.

Ayrıca Sultan Baba Grubu'nun örnek aldığı ve kitaplarının okunduğı bir diğerk yazar; Mehmet Şevket Eygi'dir.

Melek anne grubunun üyelerinin, gündelik hayatları, sosyal ve ailevi ilişkileri, siyasete bakışları, nasıl giyinecekleri, neler yiyip yemeyecekleri ve daha birçok şey

kurallar çerçevesinde düzenlenmiştir. Birçok dini grup gibi bu grup da, sohbetlerle, nasihatlerle, eğitimlerle, bu kuralları grup üyelerine öğretiyor. Böylelikle hem grup bütünleşmesi sağlamak hem de üyelerinin kimliğini oluşturmaktadır. Melek Anne grubunda bazı yasaklanan şeyler vardır. Bunlar; cips, kola, çikolata gibi ürünler, helallliği tartışmalı olduğu için yasaktır. Grup üyelerine sadece Türk kahvesi tavsiye edilir o da keyif amaçlı değil, gecedan kalkıp virtlerini yaptıkları için gün boyu yorgun ve uykusuz olabiliyorlar. Bu durumu ortadan kaldırmak adına kahveye izin veriliyor. Grup içinde anlatılan bir rivayete göre; Ahmet Bican’a “siz Çanakkalelisiniz balık yersiniz. Balık leş yer ve unutkanlık yapar ama siz unutkan değilsiniz.” denilince Ahmet Bican “Ben asla balık yemem” dediği için grubun büyük bir çoğunluğu balık yemez. Grup üyelerinin müzikli (çalgılı) veya kadın, erkeğin karışık olduğu düğünlere, parklara, pikniğe, ılcılara gitmesi de yasaktır.

Melek anne grubunda grup üyeleri, dünyalık zevklere tamamen sırtlarını dönmüş bir şekildedirler ve sürekli bu yönde grup hocalarından telkin alırlar. Örneğin; aynı veya farklı şehirlerdeki akraba ziyaretleri ve yatılı misafir olmak yasaktır. Hatta ibadet ve dini yaşayış olarak kendileriyle birebir örtüşen akrabaları veya arkadaşları bile ziyaret etmeye, gidip evlerinde kalmaya kesinlikle izin verilmemektedir. Çünkü bu durumlarda ibadetler azalacak, azalmasa bile alınan lezzet azalacaktır ve daha çok dünya kelamı edilecektir. Bu cemaate girdiğinden beri (başka şehirdeki) akrabalarını 15-20 yıldır görmeyen ve bununla gurur duyan insanlar var. Ayrıca komşu, arkadaş gezmeleri dünyalık zevklere dalmak olacağı için yasaklanmıştır. Melek Anne grubunda dikkat çeken bu grup normlarına veya yasaklarına bir başka örnek; grup üyeleri asla parklardaki banklara oturmazlar. Bu bankların parasının kaynağı belli olmadığı için bu davranışlardan kaçınırlar. Eğer ki istemeden de olsa oturlarsa cezalandırılacaklarına inanırlar. Bu cezalar; şiddetli baş ağrısı veya vücudun herhangi bir yerinde ağrı, bir kaza, aile içi huzursuzluk, gece kâbus görme, bir işinin olmaması gibidir. Bu sebepten üyeler, ya bir örtü sererek çimlere oturlar ya da ayakta beklerler. Ayrıca mecbur kalınmadıkça çocuğu parka götürmek dahi olsa parklara gitmezler ve bunu iyi görmezler. Belki de bu sebeplerden ötürü gruptaki üyeler, kendi gruplarını en doğru, en üstün, en iyi, en faydalı olarak kabul etmekte ve bunu da ifade etmektedirler. Hatta grup bütünlüğü ve devamlılığını sağlamak adına; gruptaki hocalar, insanlara maddi ve manevi huzur bulacakları yerin ancak bu grup olduğunu sürekli bir şekilde dile getiriyorlar. Hadisi inkâr

eden dini gruplar hariç metot olarak kendilerine benzeyen veya yakın olan grupların hepsinin iyi olduğunu ama en iyisinin kendilerinin grubu olduğunu belirtiyorlar.

Sultan Baba grubunda Melek annenin, grup içi en küçükten en büyüğe bütün olayların detayına varıncaya kadar bilgisi vardır, çözüm ve tavsiye yine Melek Anneye aittir, gruptaki her şey onun kontrolündedir. Üyeler, her konuda onun fikrine danışırlar, eğer net bir cevap alınmaz ise hiçbir şey yapılmaz, soru bir kere sorulur, ısrar edilmez. Cevap her ne olursa olsun kabul edilir. Örneğin Melek Anne, kesilen kurban, adak, hayır gibi hayvanların parasını bizzat kendisi alır. Daha sonrasında oğluna telefon açıp kaç tane hayvan keseceğini sonrasında bu etlerin hangi yemeklerde kullanılacağını, ne kadarının yurda ne kadarının evlere gönderileceğini söyler. Melek Anne, sohbet konularını ve ayrıca mübarek ve kutsal sayılan gün ve gecelerde ve Sultan Baba'nın ölüm yıldönümünde, evlerde ve yurtlardaki bütün programa hatta hangi yemeğin pişirileceğine kadar karar vermektedir. Melek Anne su içtiği zaman önce kendisi içer sonra sağdakine tası verir ve herkes birer yudum içer. Aslında bu sıradan bir olay değildir. Böylelikle üyeler, kendilerini seçilmiş hissederler ve grup bağlılıkları pekişir. Vakıf ve evlerde de her gün sabah, öğle ve akşam yemekleri yapıp büyük sofralar kurulur. Hiç kimse o sofradan bir lokma dahi olsa almadan bırakılmaz. Yemeğin özellikle şifa niyetine yenilmesi istenir. Özel gün ve gecelerde onlarca kişinin bulunduğu büyük yer sofraları kurulmaktadır. Grup sofra kurmaya ve yemek yedirmeye çok büyük önem vermektedir. Çünkü Sultan Baba'nın sofrası herkese açık olduğu ve her gelen ziyaretçisi için mutlaka sofra kurdurduğu söylenir. Bu sofra kurma kültürü, günümüzde de devam etmektedir. Ayrıca haftada bir gün Çarşamba günleri süt kaynatılır ve herkes içer. Maide/114. ayette "Meryem oğlu İsa şöyle yalvardı: "Allah'ım! Ey rabbimiz! Bize gökten öyle bir sofra indir ki, ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir şölen ve senden bir işaret olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısın." Bu ayette de görüldüğü üzere aynı ortak değerlere ve amaçlara sahip insanların bir arada yemek yemesi grup aidiyetini artıran bir olaydır. Böylelikle dayanışmalarını ve grup bütünlüğünü yemek aracılığıyla güçlendirmiş oluyorlar.

İçinde bulunduğumuz zamanın en büyük açlığı insanların kendilerini güvende hissetmemeleri ve yalnız hissetmeleridir. Bu durumda olan insanlar huzursuz ve sıkıntılı bir ruh haline girerler ve sonuç olarak zaman zaman fizyolojik rahatsızlıklar duyarlar. Sultan Baba Grubunda yer alan hocalar da "Biz insanlara huzuru bulmanın yolunu

anlatıyoruz” diyerek içinde bulunduğumuz zamanın yarasına parmak basmaktadırlar. Ayrıca Melek anne grubunda klasik kader inancı oldukça yaygındır. Dünyalık şeyler için çok fazla ısrarcı olmak ve dua etmek hoş karşılanmamaktadır. Bazı şeyler olmuyorsa bir hikmeti vardır ve bu yüzden olmuyordur. Grup üyeleri ısrar edip günaha girmekten çekinirler ve bu dünyada elde edemedikleri şeylere cennette kavuşacaklarına inanırlar.

Adnan Menderes hükümetinin genel olarak dine karşı ılımlı bir politika başlatması sonucunda, tarikatlar, artık gizli durumlarından çıkıp varlıklarını aşikâr etmişlerdir. Siyasette de çok partili hayata geçilmesinden dolayı rekabeti artmış ve halkın desteği önemli hale gelmiştir. Bu da ortaya siyasi partilerin, halk kitlelerini elinde bulunduran tarikatlara yakınlaşmasına hatta sıkı ilişki kurmalarına neden olmuştur (Ören, 2022: 20). Nakşibendi tarikatı Türkiye’de çok fazla üyeye sahip bir tarikat olduğu bilinen bir gerçektir. Böyle bir üye yoğunluğuna sahip bir dini grubun siyasal mevzulardan uzak kalması da imkânsızdır. Kaldı ki az sayıda üyesi olan bir dini grup bile siyasal mevzularda ve çalışmalarda gizli ya da açık tarafını belli etmektedir. Sultan Baba grubu da siyasal konularda duyarsız değildir. Grup aktif olarak siyasette yer almasa da siyasetle ilgilidir. Grup üyelerinin oylarını hangi partiye kullanacağı hususunda tarafları bellidir. Grup hocaları siyasette aktif bir şekilde yer almadıklarını belirtmekle beraber Sultan Baba’nın, zamanında Necmettin Erbakan’ı desteklediğini bu yüzden kendilerinin de Saadet Partisini desteklediklerini söylemektedirler. Sultan Babanın; “Erbakanın arkasında tek bir kişi bile kalsa o benim” sözü grup içinde zikredilir. Bu sebepten, Sultan Baba Grubu’nun örnek aldığı siyasetçiler Necmettin Erbakan ve onun şimdiki varisi kabul edilen Temel Karamollaoğlu’dur. Halen günümüzde bile Saadet Partisi’nin yayın organı olarak bilinen Milli Gazete, Sultan Baba’nın ölüm yıldönümü olan her yıl 24 Kasım günlerinde ilk sayfadan bazen de sürmanşetten haber yapmaktadır. Ancak siyasette aktif olarak bulunmamakla birlikte devlet, belediye, valilik ve üniversite gibi kadrolarda da grup üyeleri neredeyse yoktur.

Tarikatlar, cemaatler kısacası dini gruplar toplumdaki popüler dinin ve kültürün kabullenilmesi, yaşaması ve yaygınlaşmasında çok önemlidir. Melek Anne grubunda da bazı popüler kültürün uygulamaları mevcuttur. Örneğin; grup üyeleri, çocuklarının evlenmesi, iş sahibi olmaları için mutlaka türbe ziyareti yaparlar. Hıdırellez günü gruplar halinde toplanarak dileklerini dilerler ve o günün ritüellerini yerine getirirler. Grup üyeleri her sohbet gününde satılan, okunmuş su, tuz ve sabunu satın alırlar ve evlerinde

kullanırlar. Çocuğu, eşı işe giren, çocuğu evlenen, yeni ev alanlar mevlüt okuturlar. Grubun kendine özgü diğer ibadetleri de şunlardır:

Melek Anneyi ziyaret: Mürşide yapılan ziyarette “mürşid nazarı” kavramı ön plana çıkar ve çok vurgulanır (Karataş, 2019: 30). Maddi-manevi önemli bir sıkıntısı olan kişi Melek Annenin yanında bulunan, ilk halkadaki hocalarla irtibata geçer ve onlardan Melek Anne ile görüşmek için randevu talep eder. Eğer talep uygun görülürse, üyeye görüşme için kısa bir zaman verilir. Melek Annenin tavsiyesini ve duasını alan kişi, kendisini rahatlamış hisseder ve o tavsiyeler üzerine harekete geçer. Grup içinde sürekli; “Melek Anne sana nazar etmiş, sen korkma işin rast gider. Allah dostlarının nazarı iyidir. Ne sıkıntın varsa hallolur.” tarzında cümleler sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca Melek Anne ile görüşmek, elini öpmek grup içinde çok arzulanan bir olaydır.

Hatme-i Hacegân zikiri: Nakşibendilikte topluca yapılan bir zikirdir. Hacegân, kelime anlamı olarak büyük hocalar, ulu zatlar demektir (Haşimi, 2006: 61). Hatmeyi hacegan zikrini bir hoca yönetir ve tespihle zikirler çekilir. Hatme-i hacegân zikri genellikle ikindi vaktinden önce yapılır. Bu zikirde peygamberimizin sahabelerine yaptırdığı zikirden örnek alındığı ifade edilir. Tarikata üye olmayanlar asla bu zikre katılamazlar. On kişiden fazla olanlara büyük hatme, az olanlara da küçük hatme denilir. Hatmede yere oturulur, ayaklar alta alınır ve eller dizlerin üzerinde olur. Özellikle saflar sık tutulur yani dizler birbirine değer. Gözler kapalı olur. Bu zikrin birbirinden farklı uygulamaları olsa da en yaygın olanı şu şekildedir; 7 Fâtiha sûresi, 100 salavat, 79 İnşirâh sûresi, 1001 İhlâs sûresi, 100 salavat çekilir ve son olarak da zikre katılan kişiler herhangi bir müşkülât veya sıkıntıları için dua isterler. Dualar edilir ve hep bir ağızdan âmin denilir ve zikir biter. Bunları tek kişinin okuması zor olacağı için zikre katılan kişiler ellerindeki tespihlerle bunların belli miktarını, alçak sesle okur. Sultan Baba, Hacegan zikrini fazlasıyla önemser, grup üyelerine de “gemiyle üç günlük yol bile olsa gidin ve katılın” diye sık sık tembihte bulunmuştur.

Zikir: Melek Anne grubunun evlerinde veya üyelerin evlerinde zikir halkaları oluşturulur. Melek Anne grubunda, Abdulkadir Geylaniden Kadiri dersleri de vardır. Kadiri dersi yapıldığında sesli zikir; nakşi dersi yapıldığında da hafi yani gizli zikir yapılır. Vakıf binasında onlarca kişinin katıldığı daha büyük zikir halkaları olur. Zikir şu sıralama üzeri gider; üçer kere tekbir ve tekbirin Türkçesi söylenir, üçer kere kelime-i

şehadet ve Türkçesi söylenir, beş yüz kere Estağfurullah çekilir. Bir Fatiha suresi ve on bir İhlas Suresi okunur, beş yüz kere salavat çekilir. Bin defa kelime-i tevhit, bin defa Allah, yüzer defa “Ya Tabib”, “Ya Müsebbibel Esbab”, “Ya Hayy”, “Ya Kayyum” denir. Tekbir ve şehadet getirilir. Yedi Fatiha, yetmiş dokuz tane İnşirah, yüz on İhlas ve tekrar yedi Fatiha süresi okunur. Sonrasında üyeler sırayla, sesli bir şekilde Tekasür, Kadir, Duha, Vel-Asr, Fil, Kevser, üç İhlas, Üç Felak ve Üç adet de Nas süreleri okur. Elele tutuşulur. Salavatlar çekilir, hoca dua eder, Fatiha okunur ve zikir biter. En sonunda mutlaka çay ikram edilir. Melek anne grubu, zikirlerinde “üçler, yediler, kırklar yetiş” ifadesini çok sık kullanırlar. Ayrıca grup üyeleri sohbet dinlerken veya normal bir oturma halindeyken, iş yaparken iç çekip “yetiş Sultan Baba, himmet sultanım” ifadelerini de kullanırlar. Grup üyeleri parmaklarında zikirmatik denilen otomatik tespih taşırlar ve sürekli tövbe ve salavat çekerler. Ayrıca çantalarında veya ceplerinde de taneli tespih bulundururlar.

Sohbetler: Grup bütünlüğünü sağlamak adına haftanın neredeyse her günü ve günün her vakti düzenli bir şekilde sohbetler düzenlenir. Sohbette, katılımcılara dünyevi ve uhrevi hayat için tavsiyelerde ve nasihatlerde bulunulur, beraber aynı sofrada yemek yenilir. Böylelikle karşılıklı sevgi ve anlayışa dayalı arkadaşlığın temelleri atılır. Sohbetler, dini grupların öğretilerinin ve kültürünün aktarıldığı önemli birlikteliklerdir. Böylelikle üyelerin kimliğinin oluşmasında kilit roldedir (Taştan, 2021: 436). Sultan Baba Grubunun Gaziantep'teki temsilcisi olan Melek Anne grubunun ilk kurulduğu zamanlarda, az üyeleri olduğu için sadece Salı günleri ders yapılırken daha sonraları üye sayısı artınca hem evler hem de kurslar artmış ve haftanın her günü sohbetler ve zikirler yapılmaya başlanmıştır. Sohbetlerde; Kur'an-ı Kerim okunur, zikir çekilir, tesbihat yapılır, grup hocaları daha önce yukarıda bahsettiğimiz tasavvufu anlatan ve nasihat veren kitapları okurlar. Grup üyelerinin sohbetlerinden sonra yemekler yenilir, çay ve ikramlıklar sunulur. Bu sırada grup üyeleri birbirleri ile muhabbet ederler, gruba yeni katılanlarla ilgilenir ve onları gruba kaynaştırırlar. Bütün bunlar grup içi bağı güçlendiren uygulamalardır. Günü bitirmeden önce eğer sayı yetersiz ise küçük haccan zikri yapılır. Merkezi vakıftaki sohbetler, grubun diğer mekânlarına göre daha geniş kapsamlıdır.

Virt (Kur'an ve tesbih ödevleri): Gruba katılan kişinin ilk önce Kur'an bilgisi sorgulanır. Eksiklik varsa Kur'an eğitimi verilir. Gruba ilk kez gelen kişiye, beş yüzer kez “Estağfurullah” ve “salavat” sabah namazından hemen sonra çekmek üzere görev

olarak verilir ve terk etmesinin kişi için iyi olmayacağını bunun artık o kişinin ödevi olduğu ifade edilir. Grupta günlük ve haftalık hatimler yapılmaktadır. Ayrıca, ülkemizde veya dünya üzerinde herhangi bir felaket, sıkıntı, afet varsa bunlar için fazladan hatim ve Kur'an okumaları yapılmaktadır. Melek Anne grubu kendilerini dini grup veya cemaat olarak değil, tarikat olarak tanımlıyor. Diğer dini grup/cemaatten farklarını, Kur'an-ı Kerim'i çok sevmeleri ve çok okumaları olarak belirtiyorlar. Melek Anne grubunda, gruba yıllarını veren, bütün ödevlerini ve görevlerini aksatmadan yerine getiren, bir sohbeti dahi kaçırmadan devam eden hocalara "el verme" de denilen bazı yetkiler verilir. Böylelikle hocalarından yıllarca ne gördülerse ne duydularsa bu kişiler de uygulamaya başlarlar. Grup içi sosyalleşme ve kültürel aktarım bu şekilde gerçekleşmiş olur (Efe, 2017: 293).

Türbe ziyaretleri: Topluca türbe ziyaretleri yapılır. Ziyaretler için tur düzenlenir. Şanlıurfa, Kayseri, Konya, Aksaray, Ankara (Hacı Bektaş Veli ziyaret edilir), en son olarak da İstanbul'daki türbeler ziyaret edilir. İstanbul'a sabah namazı vaktinde varılır ve Eyüp Sultan'da sabah namazı kılınır. Konaklamak için asla evlerde veya otellerde kalınmaz. Gece otobüslerde sefer halindeyken dinlenilir. Grup üyelerinin en büyük hayallerinden birisi de bu türbe ziyaretleridir. Son durak olan İstanbul'daki türbelerde ziyaret edildikten sonra geri dönüş başlar. Dünyalığa dalmak, rahat etmek izin verilen bir durum değildir.

Okunma: El alan hocaların görevlerinden biri de "okunma" denilen bazı dualardan ve zikirlerden oluşan bir ritüeldir ve bunu gün içinde sıklıkla tekrarlarlar. Bu durum tam olarak şöyle gerçekleşir, herhangi bir fiziki, biyolojik, psikolojik rahatsızlığı olan veya aile içi huzursuzluğu olan kişiler grubun hocalarına sıkıntılarını anlatırlar. Hocalar da şu kadar gün okunman lazım deyip belli bir takvim verirler. Hasta olan kişi her günün ikindi vaktine kadar, denilen günden bir gün bile aksatmadan ya yurttaki hocalara ya da yurda gidemeyecek kadar sıkıntıdaysa evi kendine yakın olan hocaya gider ve okunmasını tamamlar. Hoca yüksek bir yere oturur okunacak kişiler de yere otururlar hoca okumayı yapar, bitirir oturan insanların üstüne karşı üfler sonra herkes, tek tek hocanın elini öper hoca da elini o kişinin başından itibaren bütün vücuduna sürer. Belli bir hastalığı olmayan kişiler de nazardan, düşük enerjiden kurtulmak için "okunma" ritüeline katılır. Hoca, sıkıntısı veya derdi olanları dinleyip tavsiyeler verir. Bu okunma olayı Sultan Baba'dan gelen bir dini gelenektir. Grup içinde sadece bazı (el verilen) hocalar bunu uygulayabilir.

Kaç gün okunacağını, hastalığın durumuna göre hoca tayin eder. Bu bazen 40 bazen de 100 gün olabilir. Grubun yetkili hocalarından E. S. Bu durumu şöyle izah eder; “Bizim yaptığımız iş psikologluk, onların (fizyolojik veya psikolojik sıkıntı ve bunalımda olan hastaların) bize ihtiyacı var.” Okunma için kesinlikle herhangi bir ücret alınmaz.

Grup üyelerinin gündelik hayatları şu şekildedir: gece saat 02: 00 kalkıp teheccüd namazlarını sonrasında bir günlük veya beş günlük kaza namazlarını kılarlar. Virtlerini okurlar. Gün içinde; beş yüzlük veya binlik estağfurullah ve salavat çekilir. Tarikata bağlananların çektikleri tesbihatlar yapılır. Her gün zikre gidilir.

Melek Anne grubunun üyelerinin ekonomik durumu çoğunlukla iyi değildir. Yani grup ağırlıklı yoksul inanlardan oluşmaktadır. Ancak durumu iyi olan üyeler, yoksul üyeler için yakacak temin etmekle görevlendirilmektedir. Ekonomik durumu iyi olsun veya olmasın bütün üyeler az ya da çok maddi yardımda bulunmaktadırlar. Sultan Baba Grubuna bağlı üyelerden maddi durumu iyi olanlar, kendilerine miras kalan ev ya da araziye gruba bağışlayabiliyorlar. Bazen eşi vefat eden kadınlar, kendilerine kalan evi gruba bağışlar ama kendisi de o evde kalmaya devam eder. Bu gibi bağışlar grup içinde çok büyük takdirle karşılanır. Bu bağışlanan evler, hem hafızlık yapan kız öğrencilerin kaldığı ve eğitim aldığı hem de sohbetlerin ve zikirlerin yapıldığı yerlerdir.

Melek Anne grubunun Gaziantep’te, “İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği” vardır. Buradan ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmaktadır. Grupta genel olarak yapılan yardımlar; gıda, giyim, yakacak ve çeyizdir. Semiye Anne grubunun birçok evleri (üyeler tarafından cemaate bağışlanan evlerdir) ve bir de dört katlı büyükçe merkezi bir vakıfları vardır. Bu binanın alt katının bir kısmı “İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği” diğer kısmı büyükçe bir mutfak ve yine oldukça büyük, sohbet ve zikirlerin yapıldığı bir salondur. Üst katlarında ise yine sohbet odaları ve hafızlık çalışan kız öğrencilerin kaldığı yerler vardır. Ayrıca depo olarak kullanılan bodrum katında erzaklar, giyim ve ev eşyaları bulunmaktadır. Sultan Baba Grubu, üyelerin verdikleri sadakalardan, fitrelerden, zekâtlardan ve kurbanlardan gelir sağlamaktadır. Üyeler, çok az dahi olsa vermeye teşvik edilmektedirler. Yine üyeler tarafından kuru gıda, baklagiller, tahıl ürünleri, yağ ve salça yardımları yapılmaktadır. Bu ürünler, hem grubun evlerinde kalanlara, hem misafirlere ikram edilen yemeklerde kullanılır hem de ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.

Haftalık ya da aylık olarak düzenli bir şekilde para toplanmaz. İsteyen istediği zaman gönlünden ne koparsa verir. Bazen grup hocaları, elektrik, su, doğalgaz veya başka bir harcamanın faturasını üyelere gösterir böylelikle o para üyeler arasında toplanır. Her sohbet günü, grupta okunmuş su, tuz ve sabun satılmaktadır ve bunlar üyeler tarafından kapış kapış satın alınır. Vakıf binasında bir odada, evlerde ise büyükçe bir masanın üzerinde; sirke, sabun, su, tuz, gıda malzemeleri, kıyafet gibi neredeyse iğneden ipliğe temel gıda ve giyim ürünleri satılmaktadır. Melek Anne grubunda, kadınların çarşıya çıkıp alış-veriş yapması uygun bulunmamaktadır. Bir kadının erkeklerin içinde, onlarla diyaloga girerek alış-veriş yapmasının o kadının imanına zarar verebileceği ifade edilmektedir. Çarşıların şeytan yuvası olduğunu, lazım olan ürünlerin grup içinde temin edilebileceği belirtilmektedir. Sultan Baba grubunun, gelir sağlamak amaçlı herhangi bir ticari şirketi, marketi, hac-umre organizasyonu gibi bir kuruluşu yoktur. Melek Anne grubu, faiz sistemine tamamen karşı olduğu için İslami ya da katılım bankaları da olsa kredi çekmeye karşıdır. Helal kazanç teşvik edilmektedir. Satışlardan, yapılan hayırlardan ve sadakalardan elde edilen gelirler ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Yoksulların faturaları ödenir. Manevi, ruhsal hastalar okunur ve nasihat edilir. Hastalar gruba ait evlerde veya yurttaki yatırıya kalmaktadırlar.

Sultan Baba grubunun kendilerine özgü herhangi bir kıyafet tarzı yoktur. Ancak bazı hassasiyetleri vardır. Daha önce de bahsettiğimiz rüyadan dolayı gruba üye kadınlar siyah başörtüsü örterler ve kadınların elbise ve kalın çorap giymeleri tavsiye edilmektedir. Gösteriştan uzak, dikkat çekmeyen sade kıyafetler tercih edilir. Kadınların pantolon ve etek giymeleri yasaktır. Vakıf ve evlerdeki sohbetlere pantolonla gelen kişiler, sert bir şekilde uyarılır. Kadınların yaşadığı hastalıklar, maddi-manevi sıkıntılar, kişisel veya ailevi sorunların sebebinin pantolon giymek olduğu belirtirler. Çünkü bu şekilde Allah'ın şeriatine karşı çıkıldığı ve nefse uyulduğu söylenir. Tavsiye edilen kıyafet elbisedir. Erkeklerle özel bir kıyafet tarzı yoktur. Dini gruplar, kadınların ya da erkeklerin grup normlarına göre belirlenmiş bir şekilde giyinmeleri konusundaki ısrarlı nasihatleri ve uygulamaları sonucunda bu kişilerin kimliğini oluşturmaktadırlar.

3.3. Bülbulzade Eğitim, Sağlık ve Dayanışma Vakfı'nın Öne Çıkan Görüşleri ve Dayanışma Faaliyetleri

Vakıf başkanı ile yaptığımız görüşmede vakfın ismi ile ilgili: “Biz Bülbulzade Abdullah Edip Efendiciler değiliz, bu ismi sadece bir künye olarak kullanıyoruz.” demiştir. 28 Şubat sürecindeki yargılamalarda, grup başkanının Malatyalı olmasından dolayı grup, “Malatyalılar Grubu” olarak isimlendirilmiştir. Ancak grup hiçbir zaman bu ismi kabul etmemiştir. Ayrıca Vakıf başkanı, vakfın sloganını şöyle söylemektedir: “Arzın imarı ve neslin ıslahı”.

Vakfın gelirleri; bağışlar, kermes gelirleri, üyelerin haftalık ya da aylık ödediği aidatlar, vakfın ormanından elde edilen ürünlerin satılması ve geliştirilen projelerden elde edilen gelirlerdir.

Bülbulzade grubuna özgü ibadetler yoktur. Kadınlar ve erkekler için belli bir giyim veya baş bağlama şekli yoktur. Kadınlara yönelik iki haftada bir grubun yönetim kurulu üyesi, Akadde ve Mozaik derneklerinin de başkanının tefsir sohbetleri vardır. Ayrıca grup üyeleri, 10-15 kişilik katılımlarla evlerde tefsir sohbetleri yapmaktadırlar.

Yeme-içme olarak; grup İslami hassasiyetlere sahiptir. Örneğin; üyeler kola içmemektedirler. Vakıftaki sosyal ve kültürel çalışmalar, üyelerin hayatında boş vakit bırakmayacak şekilde kapsamlıdır. Bu durum da üyeler arası samimiyetin, güvenin ve bağın pekişmesini sağlamaktadır. Neredeyse bütün üyelerin sosyal çevrelerini grubun diğer üyeleri oluşturmaktadır. Bülbulzade grubunda, geleneksel popüler kültür ritüellerine rastlanılmamaktadır. Ör; dua zinciri oluşturmak, türbe ziyaretleri, okunmuş su, sabun gibi uygulamalar görülmemektedir.

Bülbulzade grubunun belli bir siyasal görüşü ve açıkça destekledikleri bir parti yoktur. Grup üyeleri bu konuda serbest bırakılmıştır. Ancak grubun, mevcut hükümetle, bakanlıklarla, Gaziantep büyükşehir ve ilçe belediyelerle ortaklaşa sürdürdükleri bazı projeler ve çalışmalar vardır. Ayrıca birçok bakanın, belediye başkanlarının ve AK Parti MKYK Üyelerinin, Bülbulzade Vakfına ziyaretleri olmaktadır. Örneğin; 12 Ocak 2019 tarihinde Gençlik ve Spor Bakanı Dr. Mehmet Muharrem Kasapoğlu'nun vâkıfa ziyareti olmuştur. Bu durum da bazı grup üyelerinin mevcut hükümete olan sempatisine neden olabilmektedir.

Grubun sohbet konularını, dokuz kişilik bir üst kurul belirlemektedir. Grubun sohbet ve eğitim veren hocaları, internet üzerinden tefsir, fıkıh, hadis ve siyer gibi alanlarda uzman akademisyenlerden ders almaktadırlar. Örneğin; Adnan Demircan'dan siyer, Ali Bardakoğlu'ndan tefsir ve fıkıh usulü, Mehmet Görmez 'den hadis dersleri almaktadır. Ayrıca Şaban Ali Düzgün ile de çok sık konferanslar düzenlenmektedir.

Bülbülzade grubunun grup bütünlüğünü sağlayan dayanışma ve sosyal faaliyetleri:

- 1) Katre Sanat Merkezi: Bağlama, keman, gitar, robotik kodlama ve resim kursları vardır. Haftada 200 genç bu merkezden eğitim almaktadır. Bu gençlerin büyük bir kısmını da yetim çocuklar oluşturmaktadır.
- 2) İyilikder: 2013 yılından bu yana ulusal ve uluslararası alanda faaliyet göstermektedir. Ülke genelinde 71 ilde ve başta Gazze, Balkanlar ve Suriye olmak üzere 15 ülkede faaliyetlerine devam etmektedir. İyilikder'in diğer faaliyetleri de "Afrika'da Süt Keçisi", "Afrika'da Su Kuyusu" projeleridir.
- 3) Yetim Merkezi: 2009 yılında altı kişilik bir komisyon tarafından kurulmuştur. Babası olmayan çocuklara ve annelerine yönelik çalışmanın yapıldığı merkezdir. Anneleri ve özellikle bu çocukları sokaktan kurtarmak adına yapılan çok kapsamlı bir programdır. Gaziantep'in yanı sıra İstanbul, Adana, Kilis, Çorum, Kahramanmaraş, Malatya, Adıyaman, Elâzığ illerinde de faaliyet göstermektedir. Yetim çocuklara ve bunların annelerine yönelik dini eğitim, psikolog eşliğinde terapiler, meslek edindirme ve dayanışma kuruluşudur. Yetim çocuklara ve annelerine; gıda, eşya, giyim, yakacak, kira yardımı, ev ziyaretleri, moral ve manevi destek çalışmaları, değerler eğitimi, akademik destek, yaz okulları, geziler, piknik, sinema etkinlikleri yapılmakta yine yetim çocuklara yönelik, keman, gitar gibi eğitimler, tekvando, yüzme gibi sporlar, tiyatro, drama eğitimleri ve resim, ebru eğitimleri verilmektedir. İyilikder'in kardeş aile uygulaması vardır. Vakıftan gönüllü bir aile, bir yetim aile ile kardeş olmaktadır. Bu kardeş aile projesinde yetim ailenin sorunuyla birebir ilgilenmek görevini bir aile üstlenir. Böylelikle yetim ailenin maddi-manevi ihtiyaçlarını daha yakından görüp, daha hızlı bir şekilde vâkıfa bildirirler. Özellikle ramazan iftarlarında iki aile bir araya gelip iftar yaparlar. Yani gönüllü ailenin görevi, vakıf ve yetim ailesi arasında köprü kurmaktır.

Dernek tarafından sosyal durumları, eğitimleri, annenin durumu, ev eşyaları, gıdaları gibi birçok konuda sadece Gaziantep’te birebir ilgilenilen 5000 yetim çocuk vardır. Vâkıfın genel müdürü Yunus Keklikçi ile yaptığımız görüşmede “Dayanışma alan bu çocuklar ve anneleri, bir zaman sonra yardım mağazamızda gönüllü olarak çalışmak istemekte ve çalışmaktadırlar. Çünkü o insanları en iyi kendilerinin anlayacağını biliyorlar.” demiştir.

- 4) Yardım Mağazası: Düzenli olarak yüz gönüllü üye vardiya usulü çalışmaktadır. Ancak yoğun zamanlarda grubun diğer üyelerinden destek almaktadırlar. Yardım mağazasının işleyişi çok koordineli bir şekildedir. Çocuk, kadın, genç, yetim ve aile şeklinde farklı birimlere ayrılmıştır. Yaptığımız görüşmede Akaader ve Mozaik derneklerinin de başkanı “Yardım çalışmasındaki gönüllü üyelerimiz; “Biz yardımda çok iyiyiz, en iyisi biziz” minvalinde bir kibre kapılmaması; yardım alanın da: “Benim yardıma ihtiyacım var, ben hakkımı alıyorum.” tarzı bir duruma düşmemesi için hem yardım dağıtanlar hem de yardım alanlar çok yoğun bir şekilde toplantılara, sohbetlere, grup etkinliklerine dâhil edilmektedir.” demiştir. Yardım Merkezi, 25.000 aileye ulaşmaktadır. Bülbülzade grubu, başta Ramazan ve Kurban Bayramları olmak üzere belli periyotlarda giyim, gıda gibi büyük yardımlar yapmaktadır. Yardım faaliyetleri bittikten hemen sonra, bu kalabalık gönüllü üyelerle akşam yemeğinde bir araya gelinir ve gönüllülere teşekkür edilir.
- 5) Bülbülzade Vakfı Kurtuluş Ormanı: Bülbülzade grubunun Gaziantep’te, 250 dönüm arazi üzerine kurulu ormanıdır. İçinde 38.000 den fazla ağaç bulunmaktadır. Orman içinde; çam, badem, ceviz, zeytin, üzüm gibi birçok ürün çeşidinin yer aldığı ağaç türleri vardır. Ormandan elde edilen bu ürünler, talep eden grup üyelerine satılarak, grup için ek gelir oluşturulmaktadır.
- 6) Mozaik Kadın ve Aile Derneği (Gaziantep’tedir.) ile AKADDER (Anadolu Kadın ve Aile Derneği) merkezi İstanbul’dadır. Türkiye genelinde 43 il ve ilçede temsilciliği vardır. Kadınlara yönelik; sosyoloji, psikoloji, tarih, Türk-dünya klasikleri ve İslami araştırmalar alanında aylık kitap okumalarının ve tahlilinin yanı sıra, tefsir, felsefe, çocuk eğitimi ve meal derslerinin yapıldığı bir dernektir. İki derneğinde başkanı, Rabia Aldemir’dir.

- 7) Evde Karakter Eğitimi (EKE): Bülbulzade Vakfı Evde Karakter Eğitimi (EKE) Komisyonu tarafından her hafta, cumartesi günü 4-12 yaş arasındaki çocuklara yönelik bir çalışmadır. Etkinliklerde Kur'an-ı Kerim eğitimi, değerler eğitimi, İngilizce oyun atölyesi ve masal atölyesi gibi eğitimler verilmektedir.
- 8) Anadolu Öğrenci Birliği
- 9) Bülbulzade erkek öğrenci yurdu
- 10) Bülbulzade kız öğrenci yurdu
- 11) İstikrar spor kulübü: Futbol, basketbol, yüzme, masa tenisi, tekvando, kickboks ve drama tiyatrosu gibi geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir. Durumu olmayan ve yetim ailelerine bu imkânlar ücretsiz sunulurken diğer üyelere veya dışarıdan gelenlere ücret uygulanır.
- 12) ANESİAD (Anadolu Esnaf Sanayici ve İşadamları Derneği): Türkiye genelinde 12 ilde üyeleri bulunan bir dernektir. Genellikle sabah namazından sonra çorba etkinliği yapmaktadır.
- 13) Bekam (Bilim Eğitim Kültür Araştırmaları Merkezi): Çoğunlukla gençlere yönelik olan proje hazırlama, dijital okuryazarlık gibi birçok çalışma alanı mevcuttur. Bu projeler ve çalışmalar, Bülbulzade Vakfı ve Türkiye Ulusal Ajansı, T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Avrupa Birliği projesi olan Erasmus gibi birçok ulusal ve uluslararası kurum ile ortak olarak gerçekleştirmektedir.
- 14) Psikolojik destek: Dini grubun bünyesinde aile bakanlığı ile çalışmaların yapıldığı bir Psiko-sosyal destek merkezi bulunmaktadır. Dezavantajlı gruplara yönelik faaliyetler ve bunların tekrardan topluma kazandırılmasına çalışılmaktadır.
- 15) Kitap tahlili: Grup üyeleri ekim ayından haziran ayına kadar ki dönemde her ay bir kitap okuyup tahlilini yapmaktadır. Grubun yönetim kurulu tarafından tespit edilen; sosyoloji, psikoloji, tarih, din, dünya ve Türk klasikleri olmak üzere sekiz kitap belirleniyor ve üyeler bir aylık bir sürede bu kitapları okuyor. Bir ayın sonunda vâkfın bünyesindeki büyük toplantı salonlarında ikramlar

eşliğinde kitabın değerlendirilmesi yapılıyor. Ayrıca 8-12 yaş çocuk grubu, üniversite öğrencileri grubu, öğretmen grubu için de kitap okumaları vardır. Yetişkin üyeler için felsefe okumaları yapılmaktadır.

- 16) Film tahlili: Yönetim kurulu tarafından tespit edilen filmleri, üyeler bireysel olarak izliyorlar. Büyük bir katılımıla filmin kritiği yapılıyor.
- 17) Üniversite öğrencilerine yönelik proje geliştirme toplantıları.
- 18) Geziler, piknikler: Durumu iyi olan üyeler kendi masraflarını karşılarken, durumu iyi olmayanlar ise grup tarafından karşılanıyor. Gaziantep'i ili genelinde veya farklı illerde yapılan piknik ve gezilerdir.
- 19) Bahar Şenlikleri ve Hayır Çarşısı; gıda, giyim, kitap ve elektronik aletlerden oluşan ve dört gün süren büyük kermes yapılır. Akşamlarında ise müzik dinletisi, spor gösterileri, çocuklar için eğlenceler yapılmaktadır.
- 20) Sohbetler: Üyelerin evlerinde, derneklerde veya vakıf binasında yapılmaktadır.
- 21) Aşevi: Özellikle 6 Şubat depreminde, tanınmış birçok şefin örneğin Rafet İnce, 60'ı mutfak çalışanı olmak üzere toplamda 150 kişilik kadrosuyla depremzedelere üç öğün yemek çıkartmıştır. Gün içinde 100.000 kişi ve 4000 patili hayvanın yemekleri, Bülbülzade'nin mutfak ve malzeme temin etmesiyle sağlanmıştır ve hâlâ da devam etmektedir. Bu yardımlar sadece Gaziantep'e değil Kahramanmaraş ve Hatay illerimize de sağlanmıştır.
- 22) Ev eşyası, evlenecek kızlara çeyiz eşyası, doktor ve tıbbi malzeme temini gibi destekler.
- 23) Eğitim başlığı altında, farklı yaş gruplarına yönelik okuma yazma, resim, enstrüman, sportif faaliyetler, terzilik ve meslek edindirme kursları gibi.
- 24) Gaziantep'in 6 Şubatta büyük yıkım alan ilçelerinden İslâhiye'deki konteyner kentte yaşayan kadınlara kumaş ve iplik dağıtımı yapılmış, gruptan gönüllü eğitmenlerle dikiş öğretilmiştir. Yine buradaki özellikle kadın ve çocuklara yönelik sohbet, sosyal etkinlikler ve eğitim programları gerçekleştirilmektedir.

Anadolu Platformu, 28 Şubat sürecinden sonra, hem resmi ve bürokratik işlerin daha kolaylaşması hem de vizyon açısından daha kapsamlı olması için 2020 yılında

“Anadolu Federasyonu” adını almıştır. Önceki “Anadolu Platformu”, daha kapalı, içe dönük, cemaatçi bir yapıyken daha sonrasında, Anadolu Federasyonu adını alan yapı, daha dışa dönük, dünyaya daha açık olmuştur ve daha genç bir ekiple yoluna devam etmektedir.

Vakfın genel müdürü, platform ve federasyon farkını şöyle açıklamıştır “Platform, ortak zeminde, ortak olan konular; federasyon ise, farklı olanların aynı hedefe yol almasıdır.”

Vakfın yönetim kurulunda yer alan ve Akaader ile Mozaik derneklerinin de başkanı, genel olarak federasyonun kuruluşunu üçe ayırır:

1. Dönem: Tercüme eserlerin okunduğu dönemdir. Özellikle Seyyid Kutup, Mevdudi, Hasan El Benna gibi Mısır ve Pakistan kökenli yazarlar okunmuştur.
2. Dönem: Dünyaya ve Türkiye’ye yöneldikleri dönemdir. Nurettin Topçu, Cemil Meriç, Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu, Mehmet Görmez, Aliya İzzetbogoviç gibi yazarlar okunmuştur. Rabia Aldemir’in “Kendimize geldik, kendimize döndük” dediği dönem olmuştur. Yine bu dönemde başörtüsü yasağının kalkması ile grup üyelerinin birçoğu ya sıfırdan ya da yarım bıraktıkları yerden üniversite eğitimlerini tamamlamışlardır. Bunun sonucunda; gelenekçi ve modern düşünceye sahip üyeler arasında fikri çatışmalar meydana gelmiş, özellikle gelenekçileri kapsayan kesimde gruptan kopmalar yaşanmıştır.
3. Dönem: Tamamen dışa dönük, daha çok okuyan, araştıran, insana sadece insan olduğu için değer veren süreç başlamıştır. Yine bu dönemde akademik camiadaki hocalarla, sık sık bir araya gelinmekte, konuşulup toplantılar düzenlenmektedir.

Mevcut yönetim kurulu 2’si kadın olmak üzere toplam 9 kişiden oluşmaktadır. Bütün kararlar istişare ile alınmaktadır.

Türkiye genelinde 72 ilde faaliyet gösteren dernekleri çatısı altına almış bir yapıdır.

Anadolu Federasyonu’nun tüzüğünde belirtilen 3 temel başlık vardır, bunlar:

- 1) Gençlik ve öğrenci

2) Eğitim ve öğretim

3) Kadın ve aile

Anadolu Federasyonu, geleneksel olarak her yıl aşağı yukarı 1300 kişinin katıldığı büyük buluşmalar gerçekleştiriyor. Önceleri bu toplantılar, sadece yetişkin üyeleri kapsarken son birkaç yıldır gençleri ve çocukları da kapsamaktadır. Alanında uzman kişilerin de katılımıyla bir hafta sürmektedir. Bu yıl (2023) Afyon/Sandıklı’da, “Dönüşen Dünya ve Dayanıklı Toplum” üst başlığıyla 17.’si gerçekleştirilmiştir.

Bülbülzade Vakfının, Medya ve Kültür Çalışmaları: Vakfa ait internet sitesinde Türkçe, İngilizce ve Arapça olmak üzere farklı dil seçenekleri mevcuttur. Ayrıca vakıf birçok sosyal medyada da resmi olarak yer almaktadır. Vâkıfa ait basın ve yayın faaliyetleri şunlardır:

1. Şafak Radyo: Bülbülzade vakfının bünyesinde 1993 yılında vakıfla beraber kurulmuştur.
2. İşrak Gazetesi: 2015’de yayın hayatına başlamıştır. İki haftada bir çıkıyor. Pandemiden sonra yayın hayatına e-gazete olarak devam etmektedir. Arapça, İngilizce, Kürtçe ve Türkçe olarak yayınlanmaktadır. Gazetede daha birçok yazar ve şairin; şiir, deneme, öykü ve makaleleri ile Türkiye’den ve Suriye’den birçok etkinlik ve habere de yer verilmektedir.
3. Fecr Radyo: İngiltere, Katar ve İstanbul’dan alanında uzman kişilerle, Gaziantep’teki stüdyosundan canlı yayınlar yapmaktadır. Ayrıca yakın bir zamanda Azez, Afrin, El-Bab, Cerablus ve Çobanbey’de stüdyo açmayı planlamaktadırlar. Haftanın 7 günü 24 saat yayın yapan Fecr Radyo’da; Kur’an-ı Kerim, dini sohbetler, kadın, çocuk, gençlik, aile, fikir, haber, siyaset ve gündem gibi birçok konuda programlar yer almaktadır. Örneğin; Her Perşembe 15.00 ile 16.00 arası Katar’dan yapılan canlı bağlantı ile Raafah Al-Muhandis’in sunumuyla kadın, çocuk ve aileye yönelik Kadın programı; her Cuma 15.00 ile 16.00 arası İngiltere’den canlı bağlantı ile Psikoloji Uzmanı Dr. Muhammed Halil’in sunumuyla Psikoloji Programı yapılmaktadır.
4. Tire kitap basım
5. Şafak Kurdi radyo

Bülbülzade vâkıfının ve Anadolu federasyonunun başkanı Turgay Aldemir'e ait kitaplar şunlardır:

- 1) Ona Yolculuk; Hz. Muhammed'in Örneği (Türkçe ve Arapça)
- 2) İnsanlığın Geleceği ve Sivil Toplum (Türkçe ve Arapça)
- 3) Muhasebe ve İnşa Sürecinde Akıllı Selim (Türkçe ve Arapça)
- 4) Tarihin Nöbet Değişiminde Zamanın Ruhu (Türkçe ve Arapça)
- 5) Bilgi ve Bilinç (Türkçe ve Arapça)

İnsanlara ulaşabilmek için maddi-manevi dayanışma büyük bir güçtür. Sadece maddi dayanışma çalışmalarının olmaması bununla birlikte manevi dayanışmanın, din ve değerler öğretiminin de olması mutlaka gereklidir. Bu konuda, yaptığımız görüşmede Akadde'in ve Mozaik Derneğinin başkanı, Bülbülzade Vakfı yöneticisi ve kurucu üyesi "Sohbetler, paylaşımlar, manevi yapılanma olmadan tek taraflı maddi yardım ne çocuklara ne de yetişkinlere bir fayda sağlar. Hatta onları daha kolay isteyebilen duruma getiriyor. Biz burada onları iyileştiriyoruz benliklerini keşfediyorlar, bir kimlik kazanıyorlar. Biz bu anne-baba-çocuk sohbetlerimiz ile toplumsal dönüşüm sağlıyoruz." ifadelerini kullanmıştır.

Yine vakfın genel müdürü "Suriye'ye gıda, giyim, battaniye gibi yardımları gönderirken büyük oranda da kitap gönderdik. Çünkü bu insanların yarın tehdit unsuru olarak bize dönmelerini önlemeye çalışıyoruz." demiştir.

Bülbülzade grubu, özellikle toplumda dezavantajlı duruma düşmüş olanlar, yetim çocuklar ve bunların anneleri, yetişkinler, öğretmenler, öğrenciler, çocuklar, ev hanımları üzerine birçok program yapmaktadır. Grup tarafından hem maddi hem de manevi ihtiyacı karşılanan bu kişiler, değer, ilgi, güven, dayanışma ve samimiyet gördükleri bu gruba ve grup üyelerine karşı yüksek aidiyet hissi taşıyor.

Araştırmamızda Gaziantep'e bulunan Bülbülzade Eğitim Dayanışma ve Sağlık Vakfı ve İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği gruplarından alınan ortak örneklem verileri üzerinde birtakım objektif bulgulara ulaşılmıştır.

Bu araştırmada; dini gruptaki dayanışma faktörünün üye aidiyetine etkisini cemaate bağlılık, dini grup üyelerindeki özerk benlik, gruba güven ve grup dayanışma

eğilimini; cinsiyet, yaş, eğitim, mesleki durumu, medeni durum, gelir düzeyi, mevcut yaşamını ve daha önce yaşamını sürdürdüğü yerler bağımsız değişkenleri ile olan ilişkisi çeşitli tablo ve bulgularla değerlendirilmiştir.

3.4. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 13. Örneklemin Demografik Özelliklerinin İncelenmesi (N=300)

		n	%
Cinsiyet	Kadın	238	79,3
	Erkek	62	20,7
Yaş	18- 25 yaş	29	9,7
	26-30 yaş	26	8,7
	31-40 yaş	47	15,7
	41-50 yaş	124	41,3
	51- 60 yaş	54	18,0
	60 ve yaş üzeri	20	6,7
Eğitim	Okur-Yazar	27	9,0
	İlkokul	143	47,7
	Ortaokul	20	6,7
	Lise	15	5,0
	Üniversite	67	22,3
	Yüksek Lisans	28	9,3
Çalışma durumu	Çalışıyor	82	27,3
	Çalışmıyor	218	72,7
Medeni durum	Bekar	231	77,0
	Evli	69	23,0
Gelir seviyesi	Alt tabaka	167	55,7
	Orta tabaka altı	36	12,0
	Orta tabaka	73	24,3
	Orta tabaka üstü	12	4,0
	Üst tabaka	12	4,0
Gaziantep'teki İkamet Süresi	3-5 yıldır	12	4,0
	6-10 yıldır	81	27,0
	10 yıldan çok	207	69,0
Önceki İkametgâh	Kasaba/ilçe	35	11,7
	Şehir	265	88,3

Tablo 14. Örneklemin Cinsiyet Durumu

	N	%
Kadın	238	79,3
Erkek	62	20,7

Örneklem dini gruplarımız içerisindeki cinsiyet dağılımını gösteren Tablo 14'e göre katılımcıların kadın üyeler oranı %79,3 iken, erkek üyelerin oranı ise %20,7'dir. Bu da çalıştığımız örneklem gruplarda kadınların daha yoğun bulunduğunu göstermektedir.

Yaptığımız gözlemler sonucunda da kadınların grubun faaliyetlerine erkeklere göre daha fazla katılım sağlaması, kadınların hemen organize olup küçük ya da büyük çapta sohbetler, kermesler, geziler ayarlaması ve kadınların güvenli bir şekilde sosyalleşme gibi sebeplerden olabilir. Örneklem gruplarımızdan Bülbülzade grubunun yetim çocuklara yönelik projelerinden dolayı bunların anneleriyle sohbetler, meslek edindirme, okuma yazma vb. kursları gibi faaliyetlere ağırlık vermeleri ayrıca Melek Anne grubunun bir kadın lidere sahip olmasından dolayı hem üst düzey hocaların hem de grup üyelerinin çoğunluğunun kadın olmasına neden olmaktadır.

Tablo 14'deki veriler yani araştırmanın örneklemini teşkil eden cinsiyetler arasındaki bu dengesiz dağılım bize araştırmanın evrenini doğru ve isabetli bir şekilde yansıtan gerçektir. Dini gruplar genel olarak kadın cinsiyeti bakımından daha yoğun bir popülasyona sahiptir ve bu gerçeklik doğal olarak araştırmaya da yansımıştır.

Gerek Türkiye'de gerekse de hemen hemen bütün dünyada kadınlar erkeklere göre dine ve dini öğretilere, ibadetlere, dua etmeye daha çok eğilimlidir (Helminski, 2004: 2). Ayrıca kadının, erkek egemen toplumda karşılaştığı toplumsal ve ailevi baskılar, gündelik hayatın sorunları ve sorumlulukları, kadına biçilen rolün kadının omuzlarına yüklediği zorluklar, kadınların toplumda erkekler kadar serbest dolaşıma sahip olamaması gibi birçok neden kadınları dini gruplara yönlendirmektedir.

Tablo 15. Örneklemin Yaşla İlgili Durumu

	n	%
18- 25 yaş	29	9,7
26-30 yaş	26	8,7
31-40 yaş	47	15,7
41-50 yaş	124	41,3
51- 60 yaş	54	18,0
60 yaş ve üzeri	20	6,7

Tablo 15'e göre örneklem gruplarının % 9,7'si 18- 25 yaş, % 8,7'si 26-30 yaş, % 15,7'si 31-40 yaş, % 41,3'ü 41-50 yaş, % 18,0'ı 51-60 yaş ve son olarak % 6,7'si de 60

yaş ve üzeri yaş gruplarından oluşmaktadır. Dini gruplara katılımında 41-50 yaş grubu, en yüksek yaş grubudur, bu durum gözlemlerimizle de doğru orantılıdır.

Tablo 15’deki verilere baktığımız zaman genç ve ileri yaş grubunun dini gruplara katılımları diğer yaş gruplarına göre daha azdır.

Tablo 16. Örneklemin Eğitim Durumu

	n	%
Okur-Yazar	27	9,0
İlkokul	143	47,7
Ortaokul	20	6,7
Lise	15	5,0
Üniversite	67	22,3
Yüksek Lisans	28	9,3

Tablo 16’ya göre örneklem grubunun % 9,0’ı Okur-Yazar, %47,7’si ilkokul, % 6,7’si ortaokul, %5,0 lise, %22,3’ü üniversite, %9,3’ü yüksek lisanstan oluşmaktadır. En fazla katılım sağlayan grup ilkokul mezunlarının olduğu gruptur. Sonrasında üniversite mezunları gelir. Bu kişiler, iş bulabilme, sağlıklı, güvenilir bir ortamda sosyalleşme ve çevre oluşturma gibi birçok nedenden dolayı dini gruplara yönelebilmektedirler.

Tablo 17. Örneklemin Çalışma Durumu

	n	%
Çalışıyor	82	27,3
Çalışmıyor	218	72,7

Tablo 17’deki verilere göre örneklem grup üyelerinin çalışan grubu %27,3, çalışmayan grubu %72,7’dir. Grubun çoğunluğu kadınlardan ve 41-50 yaş ile 51-60 yaş arası kişilerden oluşmaktadır. Bu durum da çalışmayan oranını artırmaktadır.

Tablo 18. Örneklemin Medeni Durumu

	n	%
Bekar	231	77,0
Evli	69	23,0

Tablo 18’deki verilere göre örneklem grubundaki bekârların dini gruplara katılım oranı %77.0 iken evlilerin oranı % 23,0’dır. Evlilere göre düzenli bir aile hayatı olmayan

insanların dini gruplara katılım oranları yüksektir. Kadınların, modernleşmeyle birlikte kariyer yapma ve çalışma isteklerinin birinci sırada olması, evlilik ve çocuk doğurmanın ise ikinci hatta üçüncü planda yer alması ve yine artan boşanma vakalarının sonucunda kadının, yalnızlığını bir dini gruba katılarak azaltmaya çalışması olabilir (Sarmış, 2010: 9).

Tablo 19. Örneklemin Ekonomik Durumu

	n	%
Alt tabaka (fakir)	167	55,7
Orta tabaka altı	36	12,0
Orta tabaka (orta halli)	73	24,3
Orta tabaka üstü	12	4,0
Üst tabaka (zengin)	12	4,0

Tablo 19'a göre örneklem grubunun % 55,7'si alt tabakadan, % 12,0'ı orta tabaka altından, % 24,3'ü orta tabakadan, % 4,0'ı orta tabaka üstünden, % 4,0' üst tabakadan olarak tespit edilmiştir. Alt tabaka (fakir) oranının yüksek olması, dini grupların üyelerine dayanışma sağladığını göstermektedir. Grup üyeleri maddi-manevi birçok avantaj sağlayabiliyorlar.

Tablo 20. Örneklemin Gaziantep Şehrinde İkamet Süresi ile İlgili Durumu

	n	%
3-5 yıldır	12	4,0
6-10 yıldır	81	27,0
10 yıldan çok	207	69,0

Tablo 20'ye göre; Katılımcıların %4,0'ı 3-5 yıldır, % 27,0'ı 6-10 yıldır, % 69,0'ı 10 yıldan daha fazla Gaziantep'te yaşamaktadır.

Tablo 21. Örneklemin Önceki İkametgâh ile İlgili Durumu

	n	%
Kasaba/ilçe	35	11,7
Şehir	265	88,3

Tablo 21'e göre; Katılımcıların önceki ikametgâhlarının % 11,7'si kasaba veya ilçede iken, %88,3'ünün ise şehirdir.

Tablo 22. Ölçeklere Dair Tanımlayıcı İstatistikler (N=300)

	ort	ss	min	maks	Cronbach alfa
Cemaate bağlılık ölçeği	56,19	9,05	39	65	0,948
Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği	43,64	15,82	28	62	0,964
Dini gruba güven ölçeği	41,40	2,43	38	45	0,860
Dini grup dayanışma eğilimi ölçeği	38,09	2,18	34	40	0,818

Cemaate bağlılık ölçek puanı $56,19 \pm 9,05$, dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı $43,64 \pm 15,82$, dini gruba güven ölçek puanı $41,40 \pm 2,43$ ve dini grup dayanışma ölçek puanı $38,09 \pm 2,18$ 'dir.

Ölçek güvenilirliğinin değerlendirilmesi sırasında en sık kullanılan kriterlerden biri içsel tutarlılık ölçüsü olan Cronbach's alfa'dır. Ölçekler için hesaplama yapılmış, Cronbach's alfa değeri hesaplanmıştır. Bu değerler genelde kabul edilebilir değer olan 0,700'den (Nunnally, 1978: 245-6) yüksektir.

3.5. Örneklem Grubunun Cemaate Bağlılık Durumları ile İlgili Bulgular

Tablo 23. Cemaate Bağlılık Ölçek Puanı Bakımından Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi

		Cemaate bağlılık ölçeği		Test	p
		ort	ss		
Cinsiyet	Kadın	58,11	8,80	10,148 ^t	0,000*
	Erkek	48,85	5,60		
Yaş	18-25 yaş	50,66	7,08	44,153 ^F	0,000*
	26-30 yaş	47,42	2,98		
	31-40 yaş	47,21	3,23		
	41-50 yaş	59,69	8,30		
	51-60 yaş	59,93	7,99		
	60 yaş ve üzeri	65,00	0,00		
Eğitim durumu	Okuryazar	53,56	9,29	100,187 ^F	0,000*
	İlkokul	63,39	5,14		
	Ortaokul	52,00	8,02		
	Lise	53,73	8,52		
	Üniversite	47,31	2,80		
	Yüksek lisans	47,54	3,34		

Çalışma durumu	Çalışıyor	47,89	4,06	-15,758 ^t	0,000*
	Çalışmıyor	59,32	8,41		
Medeni durum	Evli	56,78	9,09	2,113 ^t	0,037*
	Bekar	54,23	8,70		
Gelir seviyesi	Fakir	60,53	7,84	44,928 ^F	0,000*
	Orta altı	57,33	8,84		
	Orta	48,44	5,45		
	Orta üstü	46,92	2,23		
	Zengin	48,83	2,33		
Gaziantep'teki ikamet süresi	3-5 yıl	47,50	2,75	7,289 ^F	0,001*
	6-10 yıl	57,89	9,08		
	10 yıldan fazla	56,03	8,99		
Önceki ikametgâh	Köy/kasaba	58,80	8,31	1,951 ^t	0,057
	Şehir	55,85	9,10		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi*: $p<0,05$

Önceki ikametgâh yerleri arasında cemaate bağlılık ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamakta ($p>0,05$) iken cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, medeni durum, gelir seviyesi, Gaziantep'teki ikamet süreleri arasında cemaate bağlılık ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$).

Dini grup üyelerinden kadınlarda cemaate bağlılık ölçek puanı; 58,11 iken erkeklerin oranı; 48,85'tir. Elde edilen bu bulgu, “*Dini gruba üye kadınların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye erkeklere göre daha yüksektir.*” hipotezini desteklemektedir.

Uluslararası alanda yapılan bir araştırmanın raporu da bizim bu hipotezimizi destekler niteliktedir. Raporun bulguları şu şekildedir; dünya üzerindeki kadınların nerdeyse %83,4'ü erkeklerin ise %79,9'u kendilerini bir inanç grubuna dâhil görmektedir. Ayrıca 192 ülkeden 61'inde, bir inanç grubuna bağlı olma durumunun erkeklere göre kadınların daha yüksek bir bağlılığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak geri kalan 131 ülkede ise yaklaşık olarak eşit düzeyde bir bağlılık görülmüştür (Pew Research Center, 2016: 6-8).

Ayrıca Aslan (2013) tarafından Ankara ilinde faaliyette bulunan çeşitli toplumsal gruplara üye gençler üzerinde yapılan araştırmada, kadınların, Arkadaş Bağlılık Ölçeği puan ortalamalarının, erkeklerin puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Aslan, 2013: 159). Dini grup üyelerinin sosyal arkadaş

çevrelerini içinde bulundukları grubun oluşturduğunu düşünürsek bu kişilerin arkadaşlarına bağlılıkları ile cemaatlerine bağlılıkları eş oranlı olabilir.

Farklı benlik kurgularının ergenlerin cinsiyetlerine ve yaşadıkları yere göre farklılaşıp farklılaşmadığı üzerinedir. Çalışmada Özdemir'in (2012) vardığı bulgulardan biri de bağımlı-ilişkisel benlik kurgusunun kızlar arasında erkeklerden daha yaygın olduğudur (Özdemir, 2012: 88). Yukarıdaki çalışmalara bakıldığında şöyle bir sonuca varabiliriz; cinsiyet değişkeni açısından kadınların bir gruba/dini gruba/cemaate bağlılıkları erkeklere göre daha yüksektir.

Örneklem grubunun yaş değişkeni ile ilgili bulgularına göre; 18-25 yaş 50,66; 26-30 yaş 47,42; 31-40 yaş 47,21; 41-50 yaş 59,69; 51-60 yaş 59,93; 60 yaş ve üzeri 65,0041'dir. Buna göre; 60 yaş ve üzerinin ayrıca bu gruba en yakın olarak 41-50 yaş ile 51-60 yaşların cemaate bağlılık ölçek puanları genç yaş grupları diyebileceğimiz 26-30 yaş ve 31-40 yaş grubundan yüksektir. Bu bulgu, *“Dini gruba üye orta ve ileri yaş grubunda olanların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye genç yaş gruba göre daha yüksektir.”* hipotezini desteklemektedir.

Dede (2019) tarafından 2018-2019 yıllarında arasında Kayseri ilinde ikamet eden ve Nakşibendilik, Menzil ve Rifailik dini gruplarına mensup otuz katılımcı üzerine yapılan çalışmada elde edilen bulgularda; 51-60 yaş aralığındaki katılımcıların dini gruplara katılımları yüksek çıkmıştır (Dede, 2019: 82). Yaşın ilerlemesi ve bu yüzden sosyal çevreye uyumun zorlaşması, çocukların büyüüp evden ayrılması, eşlerin vefat etmesi ve ev, çocuk gibi sorumlulukların azalması gibi nedenler bu yaş grubunun, grup bağlılığını etkilemektedir.

Örneklem grubunun eğitim durumu değişkeni ile ilgili bulgularına göre; Okuryazar oranı 53,56; İlkokul 63,39; Ortaokul 52,00; Lise 53,73; Üniversite 47,31; Yüksek lisans ise 47,54'tür. Buna göre; eğitim durumu ilkokul mezunu olanlarda cemaate bağlılık ölçek puanı diğerlerine göre ve okuryazar, ortaokul ve lise mezunu olanlarda ise cemaate bağlılık ölçek puanı üniversite ve üzeri mezunu olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu *“Dini gruba üye eğitim seviyesi yüksek olanların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye eğitim seviyesi düşük olan kişilere göre daha düşüktür.”* hipotezini doğrulamaktadır.

Örneklem grubunun çalışma durumu değişkeni ile ilgili bulgularına göre; örneklem dini grup üyelerinin 47,89 çalışırken 59,32'si çalışmamaktadır. Böylelikle çalışmayan grup üyelerinin cemaate bağlılık ölçek puanı çalışan grup üyelerine göre daha yüksektir. Bu bulgu “*Dini gruba üye aktif bir çalışma hayatı olmayanların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye aktif bir çalışma hayatı olanlara göre daha yüksektir.*” Hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun medeni durumu değişkeni ile ilgili bulgularına göre; dini grup üyelerinden evli olan üyelerin cemaate bağlılık ölçek puanı 56,78 iken bekar üyelerin ki 54,23'dür. Böylelikle evli üyelerin cemaate bağlılıkları bekar üyelere göre daha yüksektir. “*Dini gruba üye evlilerin dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye bekâr olanlara göre daha yüksektir.*” hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun gelir seviyesi değişkenine göre bulguları şöyledir; alt gelir grubu fakirlerin oranı 60,53; orta altı grubu 57,33; orta gelir grubu 48,44; orta üstü grup 46,92 ve zengin grup ise 48,83'dür. Buna göre gelir seviyesi orta altı ve fakir olanlarda cemaate bağlılık ölçek puanı orta ve üzeri olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu “*Dini gruba üye ekonomik durumu düşük olanların, dini gruplara/cemaate bağlılığı dini gruba üye ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha fazladır.*” hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun araştırma sahası olan Gaziantep'teki ikamet süresi ile ilgili bulguları şöyledir; 3-5 yıldır Gaziantep'te yaşayanların oranları 47,50; 6-10 yıldır yaşayanların oranı 57,89; 10 yıldan fazla yaşayanların oranı 56,03'tür. Böylelikle Gaziantep'te ikamet süresi 6 yıl ve üzeri olanlar ile 10 yıl ve fazla olanlarda cemaate bağlılık ölçek puanı 3-5 yıl olanlara göre daha yüksektir. Bu veri şehirlerdeki dini grupların, sadece kırsaldan yeni göç eden insanların bir araya geldiği yerler olmadığını, bununla birlikte şehirde yaşayan insanların da bu dini gruplara aktif ve yoğun olarak katılım sağladıklarını gösteriyor. Ayrıca bu veri dini grupların şehrin kültür ve yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu gösteriyor. Bu bulgu “*Dini gruba üye çalışma alanında altı yıldan daha fazla oturanların cemaate bağlılıkları, dini gruba üye altı yıldan az olanlara göre daha fazladır.*” hipotezini de desteklemektedir.

Örneklem grubunun önceki ikametgah yerleri değişkeni ile ilgili bulgularına göre; Köy/kasaba oturanların oranı 58,80 iken şehirde oturanların oranı 55,85'tir. Önceki ikametgah yerleri arasında cemaate bağlılık ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak

anlamalı derecede bir fark bulunmamaktadır. Bu bulgu “*Dini gruba üye kırsalda yaşamını geçirenlerin, dini gruba üye şehirde yaşamını geçirenlere göre dini gruplara/cemaate bağlılığı daha yüksektir.*” hipotezini desteklememektedir.

Bu verilere göre köy gibi küçük yerlerdeki geleneksel, cemaatçi yapılara katılım bir bakıma mecburi veya zorunlu iken şehirlerdeki dini grup ve cemaatlere katılım ise tamamen insanların kendi iradeleriyle olmaktadır (Efe, 2013: 91). Bu da bireyin, içinde bulunduğu grubu benimsemesini, aidiyet bağı kurmasını ve sosyal kimlik oluşturmalarını kolaylaştırmaktadır (Meşe, 1991: 1). Günümüzde bireyselliğe itilen insanın tecrübe ettiği bazı üzücü, sıkıntılı olaylar veya yaşadıkları maddi-manevi yokluk, anlaşılma ve yalnızlık duygusu gibi durumlar insanların bu sıkıntılarla baş edebilmek ve yalnızlık hissiden kurtulmak amacıyla aidiyet hissettikleri dini gruplara katılmalarına neden olur. Şen tarafından yapılan bir çalışmada da aidiyet ve kimlik, dini görevleri yerine getirme isteği, yoksulluk, dayanışma ihtiyacı ve kişinin yalnızlığı bir dini gruba katılım için temel neden olarak ortaya koyulmuştur (Şen, 2007: 4-9).

Bu noktada örneklem grubundan bazı kişilerle mülakat yapılmıştır ve ifadeleri şu şekildedir:

“Meslek seçimi, eğitim veya evlilik konularında karar vermek için grup liderinin veya grup arkadaşlarının tavsiyelerine uyar mısınız?” şeklindeki mülakat sorumuza şöyle cevaplar verilmiştir:

Özden Hanım: “*Kızım için üniversiteye gitmesi hayırlı mı diye, Melek Anneye sorduğumda senin kızın okusun dedi. Ama benimle birlikte soran arkadaşın kızına izin vermedi. Her şey bu mübareklere gösteriliyor. Evlilik için de cemaat içindeki hocalardan tavsiye alıyoruz.*”

“Bu gruba/cemaate üye olmak siyasete bakışınızı nasıl etkiliyor?” mülakat sorumuza Döne Hanım: “*Biz Sultan Babamızın tavsiyesinden dolayı Saadet Partisini destekliyoruz.*” cevabını vermiştir.

Hemen hemen bütün dini gruplar, az ya da çok ama bir şekilde sekülerleşme/dünyevileşme yaşamıştır ve yaşamaktadır. Şehirleşme sürecinde daha çok ilgi gören ve aktivitesi artan dini gruplar, cemaatler ve tarikatlar dinin siyasallaşmasına neden olmuştur (Çelik, 2006: 104). Tam da bu noktada, Max Weber, geleneklerin, törelerin ve dini kuralların patronaj sistemini meşrulaştırdığını belirtmiştir (Kurtoğlu,

2012: 145). Esasen, dini grup ve siyaset kavramlarının bir arada bulunması her ne kadar dini grup doğasına ters olsa da artık günümüzde dini gruplar ya doğrudan veya dolaylı olarak bir partiyi destekliyorlar ya da direkt kendileri bir parti kurup grup liderini, parti başkanı yapıyorlar. Bu gibi durumlar dini grupların dünyevileşmesi olarak görülebilir. Ayrıca manevi bir bakış açısı çerçevesinde hareket etmesi gereken dini grupların maddi dayanışma sağlamaları da yine dünyevileşmenin örneklerindendir.

“Bir gruba/cemaate üye olmak gündelik hayatınızı nasıl etkiliyor?” mülakat sorumuza şu cevap verilmiştir:

Safiye Hanım: *“Bu gruba girmeden önce sorunlarımı nasıl çözeceğimi bilemiyordum. Oğlumu ve gelinimi kazada kaybettim. Hayata küstüm. Arkadaşımın tavsiyesi ile istemeyerek de olsa gruba gelip gitmeye başladım. Şimdi hayatla daha barışığım. Kadere inanıyorum. Benden daha kötü durumda olanları gördüm. Halime şükrediyorum. Hatta onların sorunlarına yardımcı olmaya çalışıyorum. Biz şimdi kocaman bir aileyiz.”* böylelikle grupça yapılan dini sohbetler, geziler, kermesler, yardım faaliyetleri ve yemek organizasyonları grup üyelerine hem dini inançlarını tecrübe etme imkânı verir hem de üyelerin maddi ve manevi doyuma ulaşmasına neden olur. Sonuç olarak üye zihniyetini, günlük yaşantısını, sosyal hayattaki yeme-içme, giyim, söylem ve davranışlarını grubun öğreti, norm ve değerlerine göre şekillendirmektedir.

“Sosyal çevrenizi dini grubunuz mu oluşturuyor?” şeklindeki mülakat sorumuza ise şu cevap verilmiştir:

Hale Hanım: *“Biz 15-20 yıldır bir aradayız. Birbirimizin çocuklarını büyüttük, evlendirdik. Bazı arkadaşlarımızın torunları bile var. Benim bütün hayatım burası. Herhalde öldüğümde de beni buradan alır götürürler.”* her iki grup üyelerinin, sosyal ve arkadaş çevresini grubun üyeleri oluşturmaktadır. Üyeler, birbirlerinin eşlerini ve çocuklarını da tanıdıkları için akşam gezmeleri, bayram ziyaretleri, evlilik ve doğum yardımlarında hatta tatillerde bile hep beraberlerdir. Bu sosyal ilişki akrabalık bağının bile ötesine geçmiştir. Kadın üyeler, birbirlerinin çocuklarının teyzeleri olduklarını ifade ederler. Burada şunu söyleyebiliriz ki bir kişinin kan bağıyla oluşmuş gruptan, sosyolojik gruba ulaşımı ancak yardımlaşma, dayanışma ve aidiyet bağıyla bir anlam kazanır (Batur, 2021: 154).

3.6. Örnek Grubunun Özerk Benlik Durumları ile İlgili Bulgular

Tablo 24. Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Ölçek Puanı Bakımından Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi

		Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği		Test	p
		ort	ss		
Cinsiyet	Kadın	40,22	15,42	-10,844 ^t	0,000*
	Erkek	56,77	9,08		
Yaş	18-25 yaş	53,93	12,36	45,745 ^F	0,000*
	26-30 yaş	59,19	3,02		
	31-40 yaş	59,23	3,25		
	41-50 yaş	37,35	14,49		
	51-60 yaş	37,31	14,60		
	60 yaş ve üzeri	28,00	0,00		
Eğitim durumu	Okuryazar	47,96	15,78	109,336 ^F	0,000*
	İlkokul	30,85	9,10		
	Ortaokul	51,35	14,06		
	Lise	48,47	15,18		
	Üniversite	59,36	3,07		
	Yüksek lisans	59,11	3,57		
Çalışma durumu	Çalışıyor	58,35	5,86	16,954 ^t	0,000*
	Çalışmıyor	38,11	14,82		
Medeni durum	Evli	42,51	15,79	-2,312 ^t	0,023*
	Bekâr	47,43	15,44		
Gelir seviyesi	Fakir	35,90	13,73	46,698 ^F	0,000*
	Orta altı	42,08	16,08		
	Orta	56,90	8,55		
	Orta üstü	60,25	2,26		
	Zengin	58,83	3,64		
Gaziantep'teki ikamet süresi	3-5 yıl	59,50	3,18	8,094 ^F	0,000*
	6-10 yıl	40,44	15,60		
	10 yıldan fazla	43,98	15,80		
Önceki ikametgâh	Köy/kasaba	39,46	15,26	-1,719 ^t	0,093
	Şehir	44,20	15,84		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi*: $p<0,05$

Önceki ikametgâh yerleri arasında dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamakta ($p>0,05$) iken cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, medeni durum, gelir seviyesi, Gaziantep'teki ikamet süreleri arasında dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$).

Örneklem grubunun cinsiyet durumuna göre bulguları şu şekildedir; Kadın üyelerin özerk benlik durumu oranı 40,22 iken erkek üyelerin oranı ise 56,77’dir. Buna göre, dini grup üyelerinde kadınların özerk benlik ölçek puanı erkeklere göre daha düşüktür. Bu bulgu “*Erkeklerin, özerk benlikleri kadınlara göre daha yüksektir.*” hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun yaş değişkeni ile ilgili bulguları şöyledir: 18-25 yaş grubunun oranı 53,93; 26-30 yaş grubunun oranı 59,19; 31-40 yaş grubu 59,23; 41-50 yaş grubu 37,35; 51-60 yaş grubu 37,31 ve 60 yaş ve üzeri grubunun oranı ise 28,00’dır. Buna göre 41-50 yaş ve üzerindeki yaş gruplarının dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı 40 yaş ve altında olanlara göre daha düşüktür. Bu bulgu “*Orta ve ileri yaş grubunda olanların özerk benlik durumu genç yaş grubuna göre daha düşüktür*” hipotezini desteklemektedir.

Araştırmamızın bulgusunda orta ve ileri yaş grubunda ilişkisel benlik, genç grubunda ise özerk benlik söz konusudur. Ancak Aslan’ın (2013), 18-24 yaş arası gençler üzerinde yaptığı araştırmada; aile, arkadaşlar ve üye olunan grupların, bireylerin maddi ve manevi gereksinimlerini karşılamada yanı sıra kimliklerinin oluşumunda ve gelişmesinde belirleyici oldukları görülmüştür (Aslan, 2013: 181). Bu sonuç gençlerde de benlik, kimlik gibi durumlarının oluşmasında grupların etkili olduğunu göstermektedir.

Örneklem grubunun eğitim durumu değişkenine göre bulguları şöyledir: Okuryazar oranı 47,96; İlkokul oranı 30,85; Ortaokul oranı 51,35; Lise oranı 48,47; Üniversite oranı 59,36 ve Yüksek lisans oranı 59,11’dir. ilkokul mezunu olan dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı diğerlerine göre daha düşüktür. Okuryazar, ortaokul ve lise mezunu olanlarda ise dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı üniversite ve üzeri mezunu olanlara göre daha düşüktür. Bu bulgu “*Eğitim seviyesi yüksek olanların özerk benlik durumu eğitim seviyesi düşük olan kişilere göre daha yüksektir.*” hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun çalışma durumu değişkenine göre bulguları şöyledir: Çalışan oranı 58,35 iken çalışmıyan oranı 38,11’dir. Çalışmayanlarda dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı çalışanlara göre daha düşüktür bulgusu “*Aktif bir çalışma hayatı*

olmayanların özerk benlik durumu aktif bir çalışma hayatı olanlara göre daha düşüktür.” hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun medeni durumu değişkenleri ile ilgili bulgularına göre; Evlilerin grubu 42,51 iken Bekarların grubu ise 47,43’dür. Evli olanlarda dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı bekarlara göre daha düşüktür. Bu bulgu *“Evlilerin özerk benlik durumu bekâr olanlara göre daha düşüktür.”* hipotezini desteklemektedir.

Dini grup üyelerinin gelir seviyesi durumu dini grup üyelerinde özerk benlik ölçek puanı şu şekildedir: Fakirlerin oranı 35,90; Orta altı grubun oranı 42,08; Orta grubun oranı 56,90; Orta üstü grubun oranı 60,25 ve son olarak Zengin grubunun oranı da 58,83’tür. Orta altı ya da fakir grubunda olan dini grup üyelerinin özerk benlik ölçek puanı orta ya da üzeri olanlara göre daha düşüktür. Bu bulgu *“Ekonomik durumu düşük olanların, özerk benlikleri ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha azdır”* Hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun Gaziantep’te ikamet süresi değişkeni ile ilgili bulgularına göre: 3-5 yıl ikamet süresi olanların oranı 59,50; 6-10 yıl olanların ikamet süresi 40,44 ve 10 yıldan fazla ikamet edenlerin oranı ise 43,98’dir. 6 yıl ve üzeri ikamet edenlerin olanlarda özerk benlik ölçek puanı 3-5 yıl olanlara göre daha düşüktür. Bu bulgu *“Çalışma alanında altı yıldan daha fazla oturanların özerk benlik durumları, altı yıldan az olanlara göre daha azdır.”* hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun önceki ikametgah yeri değişkenine göre bulguları şöyledir: Köy/kasabada olanların oranı 39,46 iken Şehir olanların oranı 44,20’dir. Önceki ikametgah yerleri arasında dini grup üyelerinin özerk benlik ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır bulgusu *“Kırsalda yaşamını geçirenlerin, şehirde yaşamını geçirenlere göre özerk benlik durumları daha yüksektir.”* Hipotezini desteklememektedir.

Uçar (2010) tarafından “sosyal sermaye” üzerine yapılan araştırmada, ilişkisel benlik yapısına sahip olan bireyler, kendilerini içinde bulundukları grubun bir parçası olarak tanımlarlar ve grubun amaçlarını kendi duygu ve hedeflerinden önce tutarlar sonucuna varılmıştır (Uçar, 2010: 124). Bu çalışmada genel olarak özerk benlik yapısına sahip olmayan grup üyelerinde, grup aidiyetinin/bağlılığının olduğuna yönelik bir sonuç çıkartılabilir. Bir gruba üye olan kişi, zaman içerisinde içinde bulunduğu grubun ortak

düşünce ve davranışlarını kabul eder, benimser, içselleştirir (Köknel, 1982: 159). Bu durum da kişinin kimliğini değiştirebilir, şekillendirebilir ve özerk benliğine yabancılaşabilir.

“İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaat sizin tatil, otel, pansiyon, sıcak su veya akraba ziyareti (günü birlik veya yatılı) gitmenize ve sosyal hayata tiyatro, sinema, festivaller, konserler, restoran veya kafe, düğün, piknik gibi katılmanıza müdahale eder mi?” mülakat sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir:

Cennet Hanım: *“Tatillere gitmemize karışılmaz. Ayrıca biz gruptaki arkadaşlarımızla da tatile, kampa, kaplıcaya gidiyoruz çok güzel vakitler geçiriyoruz.”*

Kamile Hanım: *“Tatile, sıcak suya gitmek nefsi şımartmaktır ve asla izin verilmez. Çarşıya bile gitmek hoş görülmez. Bunlar hep bizim için. Düğünlere, pikniklere gitmeyiz. Komşu, akraba gezmeleri de hoş değil. Ne var orada? Sadece dedikodu.”*

“Gerek gündelik hayatınızı gerekse de genel sosyal hayatınızı gruba ve grubun normlarına göre ayarlar mısınız?” Şeklindeki mülakat sorumuza şöyle cevap verilmiştir:

Türkan Hanım; *“Bizim sürekli toplantılarımız, sohbetlerimiz ve büyük ya da küçük çapta kermeslerimiz oluyor. O yüzden biz sürekli buralardayız. Birilerine ve kendimize faydalı oluyoruz.”*

Bir gruba veya dini gruba üye olan kişi özerk benliğe sahip çıksa da yapılan araştırmalarda bireyin, bir grup içinde toplu yapılan ibadet, sohbet ve geçirilen zamanda özerk benliği kuvvetli bireylerde dahi az da olsa grup kurallarına uymaktan dolayı kendilerine yabancılaştıkları tespit edilmiştir (Karaca, 2003: 153). Bir dini gruba üye olup kendini dindar kabul eden kişilerden beklenen, ait oldukları grubun normlarına uygun davranmaktır. Grubun kullandığı veya tavsiye ettiği belirli ürünleri tercih etme ve böylelikle grubun değerlerine sahip çıkma beklenir. Bu bağlamda, gruba uygun davranışlar; iltifat etme, fark edilme şeklinde ödüllendirilirken uygun olmayan davranışlar ise üyeyi görmezden gelme, dışlama veya eleştirel bir bakış şeklinde cezalandırılmadır (Odabaşı ve Barış, 2007: 237-238). Bu yüzden genelde üyeler bir grup içinde kalabilmek için özerk benliklerinden feragat ederler. Ancak bazı uzmanlar, bireylerin benlik tanımlamalarında özerklik ve ilişkiselliğin bir arada bulunabileceğini öne sürmektedir (İmamoğlu, 1998; Kağıtçıbaşı, 2000; Karadayı, 1998).

3.7. Örneklem Grubunun Dini Gruba Güven Durumları ile İlgili Bulgular

Tablo 25. Dini Gruba Güven Ölçek Puanı Bakımından Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi

		Dini gruba güven ölçeği		Test	p
		ort	ss		
Cinsiyet	Kadın	41,76	2,25	5,139 ^t	0,000*
	Erkek	40,05	2,62		
Yaş	18-25 yaş	40,31	2,63	14,721 ^F	0,000*
	26-30 yaş	39,88	2,69		
	31-40 yaş	39,74	2,56		
	41-50 yaş	42,10	2,04		
	51-60 yaş	41,96	2,04		
	60 yaş ve üzeri	43,00	0,00		
Eğitim durumu	Okuryazar	41,11	2,75	23,630 ^F	0,000*
	İlkokul	42,70	1,20		
	Ortaokul	40,35	2,60		
	Lise	41,00	2,67		
	Üniversite	39,79	2,60		
	Yüksek lisans	39,89	2,59		
Çalışma durumu	Çalışıyor	39,90	2,57	-7,088 ^t	0,000*
	Çalışmıyor	41,97	2,12		
Medeni durum	Evli	41,56	2,39	2,093 ^t	0,037*
	Bekar	40,87	2,51		
Gelir seviyesi	Fakir	42,20	1,92	14,748 ^F	0,000*
	Orta altı	41,39	2,39		
	Orta	40,21	2,72		
	Orta üstü	39,67	2,64		
	Zengin	39,42	2,02		
Gaziantep'teki ikamet süresi	3-5 yıl	39,67	2,64	3,564 ^F	0,030*
	6-10 yıl	41,65	2,29		
	10 yıldan fazla	41,41	2,44		
Önceki ikametgâh	Köy/kasaba	41,63	2,16	0,646 ^t	0,521
	Şehir	41,37	2,46		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi*: $p<0,05$

Önceki ikametgah yerleri arasında dini gruba güven ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamakta ($p>0,05$) iken cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, medeni durum, gelir seviyesi, Gaziantep'teki ikamet süreleri arasında dini gruba güven ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$).

Örneklem grubunun cinsiyet değişkeni ile ilgili bulgularına göre: Kadın oranı 41,76 iken erkeklerin oranı 40,05'tir. Buna göre, kadınlarda dini gruba güven ölçek puanı erkeklere göre daha yüksektir. Bu bulgu "*Kadınlar, erkeklere göre gruplarına daha çok güvenmektedirler.*" hipotezini desteklemektedir.

Güven üzerine yapılmış çalışmalardan Uçar,'ın (2010) gençlerde güvenin tipleri üzerine yaptığı araştırmada kızların stratejik güven (Stratejik güven; bireylerin birbirlerini tanıdıkları ve çoğunlukla da yüz yüze etkileşim içinde oldukları kişilere karşı sahip olunan güven duygusudur (Uçar, 2010: 89) düzeylerinin erkeklerin güven düzeyine göre daha yüksek olduğu bulgusuna varılmıştır (Uçar, 2010: 125). Ayrıca toplumdaki cinsiyet algısından dolayı kadınların, her yere gidemeyecekleri ve kendilerini güvende hissedebilecekleri yerleri tercih edip buralarda sosyalleşmeleri de kadın grubunun oranının artırmış olabilir.

Örneklem grubunun yaş değişkenine göre bulguları şöyledir: 18-25 yaşın oranı 40,31; 26-30 yaşın oranı 39,88; 31-40 yaş grubunun oranı 39,74; 41-50 yaş grubunun oranı 42,10; 51-60 yaş grubunun oranı 41,96 ve 60 yaş ve üzeri grubun oranı 43,00'dır. 41 yaş ve üzerinde olanlarda dini gruba güven ölçek puanı 40 yaş ve altında olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu "*Orta ve ileri yaş grubunda olanlar, genç yaş grubuna göre dini gruplarına daha çok güvenmektedirler.*" hipotezini desteklemektedir. Orta ve ileri yaş grubu, genç yaş grubuna göre dini gruplarına daha çok güvenmektedirler. Çünkü genç yaş grubunun, eğitim ve iş imkânı, daha hızlı yer değiştirme ve mobilize olma durumları, değişken, hareketli ve yoğun sosyal hayat gibi nedenlerden dolayı grup bağlılıkları orta ve ileri yaş grubu kadar yoğun değildir. Orta yaş ve ileri yaş grubunun, sosyal alternatiflerinin azalması, daha seçici olmaları, grubun normlarına alışmaları, başka bir grupta aynı pozisyonda olamama korkusu, risk almaktan çekinmeleri, yaş gereği daha çok güven ve samimiyet arayışları, duygusal olarak daha olgun bir yaş dönemine erişmeleri gibi nedenlerden dolayı bu üyeler grupta daha fazla vakit geçirirler ve aidiyetleri daha yüksektir.

Örneklem grubunun eğitim durumu değişkenine göre bulguları şu şekildedir: Okuryazarların oranı 41,11; İlkokulluların oranı 42,70; Ortaokulluların oranı 40,35; Lise grubunun oranı 41,00; Üniversitelilerin oranı 39,79 ve Yüksek lisans grubunun oranı 39,89'dur. Eğitim durumu ilkokul mezunu olanlarda dini gruba güven ölçek puanı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu bulgu, "*Eğitim seviyesi yüksek olanların, dini*

gruplarına güven seviyesi eğitim seviyesi düşük olan kişilere göre daha düşüktür.” hipotezini desteklemektedir.

Tecim (2011) tarafından sosyal güven ve din arasındaki ilişki üzerine Konya ilinde yapılan araştırmada ilişkisel çevreye yönelik güven durumunda elde edilen bulgularda, güven düzeyi, eğitim durumu yüksek olanlarda, eğitim durumu düşük olanlara göre daha yüksek çıkmıştır (Tecim, 2011: 111).

Örneklem grubunun çalışma durumuna göre bulguları şu şekildedir: Çalışan grup üyelerinin oranı 39,90 iken çalışmayan grup üyelerinin oranı 41,97’dir. Çalışmayanlarda dini gruba güven ölçek puanı çalışanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu, *“Aktif bir çalışma hayatı olmayanların, dini gruplarına olan güveni, aktif bir çalışma hayatı olanlara göre daha yüksektir.”* hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun medeni durum değişkeni ile ilgili bulgularına göre: Evlilerin oranı 41,56 iken bekarların oranı 40,87’dir. Evli olanlarda dini gruba güven ölçek puanı bekarlara göre daha yüksektir. Bu bulgu, *“Evlilerin dini gruplarına olan güveni bekâr olanlara göre daha yüksektir.”* hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun gelir seviyesine göre bulguları şu şekildedir: Fakir grubunun oranı 42,20; Orta altı grubunun oranı 41,39; Orta grubun oranı 40,21; Orta üstü grubun oranı 39,67 ve Zengin grubunun oranı 39,42’dir. Gelir seviyesi fakir olanlarda dini gruba güven ölçek puanı orta ya da üzeri olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu, *“Ekonomik durumu düşük olanların, dini gruplarına olan güveni, ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha fazladır.”* hipotezini desteklemektedir.

Tecim (2011) tarafından yapılan araştırmadan elde edilen bulgularda ifade edilen; katılımcıların, genel güven durumları geliri 1500 TL altında olanlarda daha yüksek iken geliri 1500 TL ve üzerinde olanlarda ise düşüktür (Tecim, 2011: 117). Verisi de bizim hipotezimizi desteklemektedir. Bu durumda ekonomik durumu zayıf olan kişiler ekonomik durumu yüksek olanlara göre ailelerine, arkadaşlarına, çevrelerine, komşularına, grup/dini gruplara ve devlet kurumlarına daha çok güvenmektedirler.

Örneklem grubunun Gaziantep’teki ikamet süresi değişkenine göre bulgular şöyledir: 3-5 yıl grubunda ikamet edenlerin oranı 39,67; 6-10 yıl olanların oranı 41,65 ve 10 yıldan fazla olanların oranı 41,41’dir. Gaziantep’te ikamet süresi 6 yıl ve üzeri olanlarda dini gruba güven ölçek puanı 3-5 yıl olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu,

“Çalışma alanında altı yıldan daha fazla oturanların gruplarına güveni, altı yıldan az olanlara göre daha fazladır.” hipotezini desteklemektedir. Sosyolog Niklas Luhmann, gitgide büyüyen, daha fazla karmaşılaşan ve buna bağlı olarak artan belirsizlik modern çağdaki bireyi, insanlara ve kurumlara güvenmeye doğru ittiğini belirtmiştir (Breeman, 2006: 25).

Örneklem grubunun önceki ikametgah değişkenine göre bulguları şu şekildedir: Köy/kasaba oranı 41,63; Şehir oranı 41,37’dir. Önceki ikametgah yerleri arasında dini gruba güven ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır. Bu bulgu “Kırsalda yaşamını geçirenlerin, şehirde yaşamını geçirenler göre dini gruplarına olan güveni daha yüksektir.” hipotezini desteklememektedir.

Bu konuyla ilgili olarak Tecim’in (2011) ulaştığı bir diğer bulguda, bir sivil toplum kuruluşunda üye veya sempatizan durumundaki kişilerin grup içi güven durumlarında; olumlu ya da olumsuz herhangi bir şekilde etkilenmediklerini ifade edenlerin oranı % 47,3; asla güvenmediklerini belirtenlerin oranı % 26,9 iken gruplarına güvenenlerin oranı % 25,8’dir (Tecim, 2011: 131). Çalışmanın bu bulgusu, bizim bulgularımızla çelişiyor görölse bile bizim çalışmamızdaki örneklem grupları dini yapılanmalardır. Aynı çalışmanın başka bir bulgusunda insanların sosyal güven duymasında dinin etkili olduğu görölmüştür. Hatta dindar kabul edilen insanlara ve dini yapılanmalara daha çok güvenildiği bulgularına da ulaşılmıştır (Tecim, 2011: 5).

Bir toplumda dayanışmanın meydana gelebilmesi için, o toplumdaki insanların birbirine güvenmeleri yine birbirine karşı samimi ve iyi niyet duygularına sahip olmaları gerekmektedir. Ancak içinde yaşadığımız modern çağın en büyük korkularından biri güven ve güvenlik olgularıdır. Bu sebepten ötürü insanlar, kendi düşünceleriyle, amaç ve değerleriyle uyumlu aracı bir kuruma ihtiyaç duyarlar. Bunu da günümüzde genellikle bir dini grup vasıtasıyla gerçekleştirmektedirler. Resmîyetin, rekabetin, gösteri kültürünün, güvensizliğin, ayak kaydırmaların yoğun yaşandığı ve bir karşılığı olmaksızın çok az yardım aldığımız günümüz dünyasında, bu dini gruplar, insanlara istediklerini sunmak konusunda önemli bir yere sahiptir. Başka bir ifadeyle; bir dini gruba üye olmayı sağlayan nedenlerden belki de en önemlisi içinde bulunduğumuz mevcut durumdaki modernizmin ve sekülerizmin dayattığı yaşamsal şartlardır. İnsanlar davranışlarının, devamlılığı için

başkalarına muhtaçtır. Çünkü bireyin davranışlarının çoğunun kaynağı ve dayanağı aidiyet kurarak, sadakatle bağlı olduğu gruplardır. Başka bir ifadeyle bireyin davranışları, onun üyesi olduğu grupların inançlarını, değerlerini ve normlarını yansıtır. Birey, davranışlarını sürdürebilmesi için kendiyle aynı düşüncede olan insanların yardımına muhtaçtır (Baycar, 2019: 205). Özellikle grup üyelerinin, şeyh veya grup liderine güvenmeleri, onu tam yetkili ve bilgili tek otorite kabul etmeleri nedeniyle üyeler gruptan öğrendiklerini gündelik hayatlarına aktarırlar. Grup üyeleri en basitinden en sıkıntılı durumlarına kadar görüşünü alabilecekleri tek yetkili olarak grup liderini gördükleri için grup liderini asla yanılmaz, hata yapmaz olarak kabul ederler ve grup liderine güven içindedirler (Efe, 2017: 293). Bu sebepten, dini gruba ait üye bir kimse için, içinde bulunduğu cemaat; samimiyetin olduğu, rahat ve güvende oldukları, çevrelerindeki insanlarla hemfikir oldukları, kafalarının karışmadığı, asla yabancı hissetmedikleri ve güzel, motive edici duygulara sahip oldukları yerlerdir (Bauman, 2006: 7). Bireylerin bir gruba dâhil olmadıklarında gösterdikleri davranışlarla, gruba dâhil olduklarında gösterdikleri davranışlar da aynı değildir. Bireysel hayatlarında alamayacakları riskleri, gruba dâhil olduklarında almaya başlarlar. Bunun sebebi; grup içerisinde takdir edilme isteği, grup olarak sorumluluğun altından kalkılabilirlik inancı, gruba olan inanç, güven olabilir. Ayrıca insanları bir araya getiren dini güç, insanlar arasındaki çekişme, kıskançlık, rekabet gibi olumsuz duyguları yok eder. Hatta herhangi bir dine mensup kişiler, ortak hedef için gerekirse çekinmeden canlarını feda ederler (Arslan, 2014: 11).

3.8. Örneklem Grubunun Dini Grup Dayanışma Eğilimleri ile İlgili Bulgular

Tablo 26. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçek Puanı Bakımından Demografik Özelliklere Göre Farklılıkların İncelenmesi

		Dini grup dayanışma ölçeği		Test	p
		ort	ss		
Cinsiyet	Kadın	38,51	2,08	7,782 ^t	0,000*
	Erkek	36,47	1,77		
Yaş	18-25 yaş	36,79	2,02	13,078 ^F	0,000*
	26-30 yaş	36,23	1,50		
	31-40 yaş	36,13	1,47		
	41-50 yaş	38,86	1,92		
	51-60 yaş	38,89	1,91		
	60 yaş üzeri	40,00	0,00		
Eğitim durumu	Okuryazar	37,52	2,26	62,353 ^F	0,000*
	İlkokul	39,66	1,16		
	Ortaokul	37,00	2,22		
	Lise	37,60	2,23		
	Üniversite	36,21	1,48		
	Yüksek lisans	36,14	1,43		
Çalışma durumu	Çalışıyor	36,21	1,58	-11,814 ^t	0,000*
	Çalışmıyor	38,79	1,94		
Medeni durum	Evli	38,24	2,15	2,217 ^t	0,027*
	Bekar	37,58	2,23		
Gelir seviyesi	Fakir	39,06	1,79	34,468 ^F	0,000*
	Orta altı	38,25	2,23		
	Orta	36,40	1,72		
	Orta üstü	36,25	1,22		
	Zengin	36,17	1,75		
Gaziantep'teki ikamet süresi	3-5 yıl	36,00	1,60	7,564 ^F	0,001*
	6-10 yıl	38,53	2,04		
	10 yıldan fazla	38,03	2,19		
Önceki ikametgâh	Köy/kasaba	38,63	2,04	1,569 ^t	0,118
	Şehir	38,02	2,19		

F:One-way ANOVA testi, t:Bağımsız örneklem t testi*: $p<0,05$

Önceki ikametgah yerleri arasında dini grup dayanışma ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamakta ($p>0,05$) iken cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, medeni durum, gelir seviyesi, Gaziantep'teki ikamet süreleri arasında dini grup dayanışma ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$).

Örneklem gruplarının cinsiyet değişkeni ile ilgili bulgularına göre: Kadın grubunun oranı 38,51 iken erkek grubunun oranı 36,47'dir. Buna göre, kadınlarda dini grup dayanışma eğilimi ölçek puanı erkeklere göre daha yüksektir. Bu bulgu, "*Kadınların, erkeklere göre grup dayanışma eğilimi daha yüksektir.*" hipotezini desteklemektedir.

Ayvalıoğlu (1987) tarafından İstanbul'da şehir, kasaba ve gecekonduda oturan insanların arkadaş, akraba ve komşuları ile olan sosyal davranışları üzerine yapılan araştırmada elde edilen bulgularda erkeklerin kadınlara göre daha fazla yardım etme eğiliminde olduğuna ulaşılmıştır (Ayvalıoğlu, 1987: 291). Bu araştırma bizim bulgularımızın sonucundan farklı olmaktadır.

Ayten'in (2009) Türkiye'de yedi bölge ve otuz iki ilde sosyo-demografik durumlar ile yardım etme eğilimi, empati ve dindarlık arasındaki ilişki üzerine yaptığı araştırmada kadınların, arkadaşlarına yardım etmeye erkeklerden daha eğilimli olduğu bulgusuna varmıştır (Ayten, 2009: 116).

Einolf'un (2006) Amerika'da yaptığı bir araştırmadan elde edilen bulgular ise şu şekildedir. Erkekler, hayır kurumlarına kadınlardan daha fazla ekonomik yardımlarda bulunurken; kadınlar ise bu kurumlarda gönüllü çalışmak gibi emek ve zaman gerektiren işlerde erkeklere göre daha başarılıdır (Einolf, 2006: 202). Çalıştığımız örneklem gruplarında yaptığımız gözlemlerde de emek, çaba, gayret, sabır ve zaman gerektiren işlerde kadınlar erkeklere göre daha aktiftir.

Kadınların arkadaşlarına, komşularına, akrabalarına veya içinde bulundukları gruplara olan yardımları genellikle çocuk bakımı, birbirlerinin sıkıntılarını dinleme, teselli etme gibi yardım eğilimleri vardır (Taylor ve diğ., 2007: 397). Burada da kadın ve erkeklerin toplumsal, geleneksel ve kültürel rollerin kendilerine biçtiği role uygun dayanışma gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Macit'in yaptığı çalışmada ise dini gruplar tarafından gerçekleştirilen kermeslerinde kadınların satılan ürünleri ürettiği, gönüllü satış elemanı olduğu ve alıcıların da yine çoğunluğun kadınlardan oluştuğunu belirtmektedir. Bu çalışmada bizim hipotezimizi desteklemektedir (Macit, 2010: 183).

Örneklem grubunun yaş değişkeni ile ilgili bulguları şöyledir: 18-25 yaş grubunun oranı 36,79; 26-30 yaş grubunun oranı 36,23; 31-40 yaş grubunun oranı 36,13; 41-50 yaş grubunun oranı 38,86; 51-60 yaş grubunun oranı 38,89 ve 60 yaş üzeri grubun oranı

40,00'dır. 41 yaş ve üzerinde olanlarda dini grup dayanışma eğilimi ölçek puanı 40 yaş ve altında olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu, *“Orta ve ileri yaş grubunda olanların, genç yaş grubuna göre grup dayanışma eğilimi daha yüksektir.”* hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun eğitim durumuna göre bulguları şu şekildedir: Okuryazar grubunun oranı 37,52; İlkokul grubunun oranı 39,66; Ortaokul grubunun oranı 37,00; Lise grubunun oranı 37,60; Üniversite grubunun oranı 36,21 ve Yüksek lisans grubunun oranı 36,14'tür. Eğitim durumu ilkokul mezunu olanlarda dini grup dayanışma eğilimi ölçek puanı diğerlerine göre daha yüksektir. Okuryazar, ortaokul ve lise mezunu olanlarda ise dini grup dayanışma ölçek puanı üniversite ve üzeri mezunu olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu *“Eğitim seviyesi yüksek olanların, grup dayanışma eğilimi, eğitim seviyesi düşük olan kişilere göre daha düşüktür.”* hipotezini desteklemektedir. İlkokul mezunlarının dayanışma eğilimleri, eğitim durumunda bir alt derecedeki “okur-yazar” lardan fazla olması hipotezimizi yine de desteklemektedir.

Ayten'in (2009) araştırmasında lise mezunlarının, ilkokul, ortaokul ve üniversite mezunlarına göre daha fazla yardım etme eğiliminde olduğu görülmüştür (Ayten, 2009: 136).

Örneklem grubunun çalışma durumu ile ilgili bulguları şu şekildedir: Çalışanların oranı 36,21 iken çalışmayanların oranı 38,79'dur. Çalışmayanlarda dini grup dayanışma eğilimi ölçek puanı çalışanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu, *“Aktif bir çalışma hayatı olmayanların, grup dayanışma eğilimi, aktif bir çalışma hayatı olanlara göre daha yüksektir.”* hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun medeni durum değişkeni ile ilgili bulgularına göre: Evlilerin oranı 38,24 iken bekarların oranı 37,58'dir. Evli olanlarda dini grup dayanışma eğilimi ölçek puanı bekarlara göre daha yüksektir. Bu bulgu, *“Evlilerin grup dayanışma eğilimi bekâr olanlara göre daha yüksektir.”* hipotezini desteklemektedir. Evliler, evlilik hayatını sürdürebilmek, çocuklarını ve düzenlerini korumak adına bekar veya boşanmış kişilere göre daha uyumlu, daha işbirliği ve dayanışma içinde olabilirler.

Ayten'in (2009) yaptığı çalışmada da bizim hipotezimizi destekler nitelikte bir bulguya ulaşılmıştır. Bu bulguya göre evlilerin yardımlaşma eğiliminin bekarların yardımlaşma eğilimine göre yüksek olduğudur. Ayten, bu bulgunun nedenini evlilerin,

evlilik hayatını karşılıklı işbirliği, dayanışma ve anlayışın toplumsal dayanışma ve yardımlaşmaya bir yansıması olarak düşünülmektedir (Ayten, 2009: 128).

Örneklem grubunun gelir seviyesi durumu ile ilgili bulguları şöyledir: Fakir oranı 39,06; Orta altının oranı 38,25; Ortanın oranı 36,40; Orta üstünün oranı 36,25 ve Zengin grubunun oranı 36,17'dir. Gelir seviyesi orta altı ya da fakir olanlarda dini grup dayanışma eğilimi ölçek puanı orta ya da üzeri olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu, “*Ekonomik durumu düşük olanların grup dayanışma eğilimi, ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha fazladır.*” hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun Gaziantep'teki ikamet süresine göre bulguları şu şekildedir: 3-5 yıl ikamet edenlerin oranı 36,00; 6-10 yıl arasında ikamet edenlerin oranı 38,53 ve 10 yıldan fazla ikamet edenlerin oranı da 38,03'dür. Gaziantep'te ikamet süresi 6 yıl ve üzeri olanlarda dini grup dayanışma ölçek puanı 3-5 yıl olanlara göre daha yüksektir. Bu bulgu, “*Çalışma alanında altı yıldan daha fazla oturanların dayanışma eğilimleri, altı yıldan az olanlara göre daha fazladır.*” hipotezini desteklemektedir.

Örneklem grubunun önceki ikametgah değişkeni ile ilgili bulgularına göre: Köy/kasaban gelenlerin oranı 38,63 ve şehirde olanların oranı da 38,02'dir. Önceki ikametgah yerleri arasında dini grup dayanışma ölçek puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark bulunmamaktadır. Bu bulgu, “*Kırsalda yaşamını geçirenlerin grup dayanışma eğilimi, şehirde yaşamını geçirenlerle göre daha yüksektir.*” Hipotezini desteklememektedir.

Aksüllü ve Doğan (2004), Malatya ilindeki devlete bağlı huzurevi ve yine aynı il merkezinde ailesiyle veya yalnız yaşayan 60 yaş ve üzeri bireyler üzerine bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmanın sonuçlardan birisi de şudur; bireylerin aldıkları fiziksel ve psikolojik yardımları kapsayan sosyal destekler kişinin, sevgi, güven, aidiyet ve benlik saygısı gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasına neden olabilmektedir (Aksüllü ve Doğan, 2004: 77). Bu çalışmada da görüldüğü üzere dayanışma sıradan bir olgu değildir. İnsanları, madden belki de en önemlisi manen ve psikolojik olarak doyurur, mutlu eder ve yaşama isteği verir.

“Herhangi bir resmi kurumda sizin cemaatinizden birileri varsa işiniz daha kolay oluyor mu?” mülakat sorumuza şöyle cevap verilmiştir:

Salime Hanım: “ Olmaz mı? Hastane, okul, belediye gibi yerlerde işimiz varsa birbirimize sorarız. Bizden birileri varsa mutlaka yardımcı olur. Kendimizi daha rahat hissediyoruz.”

“Bir cemaatin içinde bulunmak size ne gibi bir fayda sağlıyor?” mülakat sorumuza verilen cevaplar şöyledir:

Mehtap Hanım: “Eşim hapiste, durumum da yok. Akrabalar bir şey isterim diye benden uzak duruyorlar. Evden dışarı da çıkmıyordum. İnsanlardan korkuyordum. Burada beni sevdiler. Beni önemsediler. Ben de daha önce cezaevine girmiştım. Burada kimse beni dışlamıyor. Keşke o hatalara düşmeden önce tanışsaydım.”

Hatice Hanım: “İçine kapanık birisiydim. Bu grupta arkadaş çevresi edindim. Sosyalleşmeye başladım. Ruhsal sıkıntılarım hafıfledi. Şükretmem gereken çok şeyim olduğunu gördüm. Yardımlaşmanın verdiği huzuru tattım. Artık kovsalar da gitmem.”

Fatoş Hanım: “Evimi taşımadan önce sohbet grubuma sordum, araştırdım ve gittiğim yerde sohbete devam ettim hiç aksatmadım. Önceki sohbet arkadaşlarımı aratmayacak bir ortamım oldu. Evimin düzeninde, eksiklerimin giderilmesinde bana çok yardımcı oldular.”

“İçinde bulunduğunuz grubun size prestij sağladığını düşünüyor musunuz?” mülakat sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir:

Songül Hanım: “ Mahalleden çıkmayan, içe kapanık biriydim. Kayınbabamla dahi konuşamazdım. Eşimin vefatı o kadar zamansız olmuştu ki ne elde ne avuçta hiçbir şeyim yoktu. Çocuklarıma sahip çıkamıyordum. Muhtardan ismimi almışlar. Size yardım edeceğiz dediler. Ben kendi kendime üç beş gün para verirler sonra unuturlar dedim. Ama hayatım değişti. Hayatımda ilk defa tek başıma otobüse binmeye başladım. Sohbetlere ve dikiş kursuna geliyorum. Ben buraya gelip gittikçe, buradaki ablaların kendilerini çok iyi ifade ettiklerini gördüm. Benim gibi kadınlar var burada. Buradaki ablalardan, nasıl otobüse bineceğimizi, faturalarımızı nasıl yatıracağımızı, çocuğumun veli toplantısına nasıl gideceğimi ve öğretmenlere neler soracağımı, nasıl davranacağımı öğrendim. Kitap tahlillerine, grubumuzla yaptığımız piknikler ve şehir dışı gezilerine katılıyorum.” Burada şunu diyebiliriz ki günümüzde bazı insanların bir dini gruba, dinsel olarak yönelimlerinde ağırlıklı olan düşünce; dini grubun, ekonomi, eğitim ve siyaset gibi yapılanmaları ile kamusal alana nüfuz etmesi gücü ve cazibesidir (Çelik, 2002: 91).

Emine Hanım: “Öğretmen arkadaşlarla konuşuyoruz. Göğsümü gerekerek grubumun faaliyetlerinden bahsediyorum. Güzel işler başaran ve adı iyi anılan bir gruba üye olmak beni ziyadesiyle mutlu ediyor.”

Tülay Hanım: “Sadece Gaziantep’te değil Urfa’da, İstanbul’da daha birçok şehirde bilinen bir cemaatiz. Her gün kaç tane hatim iniyor burada, ne kadar dualar ediliyor bir bilsen. Önce kendimiz sonra da toplumun ıslahı için uğraşıyoruz.” mülakatlarda da görüyoruz ki bir grubun devamlılığını sağlamak ve insanları gruba çekmek için insanların maddi-manevi sıkıntılarını ve kaygılarını azaltacak, destek verecek, yol gösterecek kısacası gruba katılımı cazip hale getirecek dayanışmaya ihtiyaç vardır.

Dinî grup ve cemaat üyelerini birbirine bağlayan din bağı, doğal (tabii) ve organik bağlardan daha kuvvetli ve güçlü bir bağıdır (Tatlılıoğlu, 2008: 115). İbn Haldun, asabiyeyi sadece kan bağıyla ilişkilendirmez. Kaynaşma, ortak bir mücadele halinde olma, sürekli iletişim halinde olma, acıları, sıkıntıları paylaşma; dayanışma halinde olma da asabiyeyi kuvvetlendiren durumlardır (Korkusuz, 2016: 679). Asabiye dediğimiz kavram kolektif amaç, dayanışma, bütünleşme ve grup içi güdüleme ile esaslı bir grup aidiyetidir. Ayrıca popüler, halk arasında iyi bilinen bir dini gruba üye olmak grup üyesine bir sosyal statü, prestij ve bunlara bağlı olarak kimlik kazandırır.

3.9. Örneklem Grubunun Cemaate Bağlılık, Özerk Benlik, Dini Gruba Güven ve Dini Grup Dayanışma Eğilimleri ile İlgili Bulgular

Tablo 27. Ölçek Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Cemaate bağlılık ölçeği	Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği	Dini gruba güven ölçeği	Dini grup dayanışma ölçeği
Cemaate bağlılık ölçeği	r	1	-0,975	0,559	0,837
	p		0,000*	0,000*	0,000*
	N		300	300	300
Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği	r		1	-0,679	-0,861
	p			0,000*	0,000*
	N			300	300
Dini gruba güven ölçeği	r			1	0,569
	p				0,000*
	N				300
Dini grup dayanışma eğilimi ölçeği	r				1
	p				
	N				

r: Pearson korelasyon katsayısı, *: $p < 0,05$

Cemaate bağıllık ölçeği ile dini gruba güven ölçeği ve dini grup dayanışma eğilimi ölçeği arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmakta iken dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği ile cemaate bağıllık ölçeği, dini gruba güven ölçeği ve dini grup dayanışma eğilimi ölçeği arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

Cemaate bağıllık ölçeği ile dini gruba güven ölçeği arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu, “*Cemaate bağıllık ve dini gruba güven arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.*” hipotezini desteklemektedir.

Cemaate bağıllık ölçeği ile dini grup dayanışma eğilimi ölçeği arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu, “*Cemaate bağıllık ve dini grup dayanışma eğilimi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.*” hipotezini desteklemektedir. Buna göre; şehir içinde ikametgâh değişikliğinde veya başka şehirlere taşınılması gereken durumlarda grup üyeleri, gittikleri yerdeki grup üyeleriyle iletişime geçip, sohbetlerine ve faaliyetlerine katılım sağlarlar. Bu durum da dini grupların birer tampon kurum olmasına örnektir. Bir aileye, bir gruba, bir cemaate, bir dine, bir ülkeye sahip olmak her insanın arzusudur. Her ne kadar modernleşme düşüncesi, kişinin hayatında, kimliğinde, zihniyetinde özgürlüğü vadetse de yine de insandaki bu ait olma duygusunun önüne geçemez. Aslında aidiyet duygusu sadece bir topluluğa, gruba, aileye ait olmak değil aynı zamanda anlaşılma duygusudur. Kişinin dünyayı anlamlandırması, hayatı yaşama şekli içinde yer aldığı grubun yansımasıdır ve bundan dolayı grup kişiyi onaylamaktadır. Böylece üye, yalnız olmadığını hisseder, ne demek istediğini, sözlerindeki asıl manayı, eylemlerinin altındaki nedeni içinde bulunduğu grup bilir ve anlar. Bu durum da kişinin grupla olan ilişkisini ve bağıını kuvvetlendirir (Sayar, 2017: 10-11).

Bağıllık-dayanışma ilişkisine dair bulgular daha önceki bazı araştırmalarda ulaşılan bulgularla paralellik göstermektedir. Örneğin, Lepore, Evans ve Schneider (1991) birlikte yaptıkları çalışmada bireylerin, maddi-manevi yardım alma ve güvende hissetmeleri olarak tanımlanan sosyal destek aldıkları bir sosyal yapıya, insanların kendilerini ait hissettiklerini vurgulamışlardır (Lepore, Evans ve Schneider, 1991).

Hagerty ve arkadaşları (1996) tarafından yapılan çalışmada, aidiyet duygusunun, kişinin hem psikolojik durumu hem de sosyal işlevselliği ile ilişkili olduğunu ve aidiyet duygusu ne kadar yüksek ise kişinin toplumsal işlevselliğinin de yüksek olduğunu göstermişlerdir (Hagerty, Williams, Coyne ve Early, 1996).

Cemaate bağlılık ölçeği ile dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu, “*Cemaate bağlılık ve özerk benlik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Cemaate bağlılık düzeyi arttıkça özerk benlik düzeyi azalır.*” hipotezini desteklemektedir.

Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği ile dini gruba güven ölçeği arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu, “*Özerk benlik ve dini gruba güven arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.*” hipotezini desteklemektedir. Uçar’ın (2010) yapmış olduğu araştırmada bulgulardan elde edilen sonuçta, özerklik ve stratejik güven arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Uçar, 2010: 124).

Dini grup üyelerinde özerk benlik ölçeği ile dini grup dayanışma eğilimi ölçeği arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu, “*Özerk benlik ve dini grup dayanışma eğilimi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.*” hipotezini desteklemektedir.

Dini gruba güven ölçeği ve dini grup dayanışma eğilimi ölçeği arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu, “*Dini gruba güven ve dini grup dayanışma eğilimi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.*” hipotezini desteklemektedir. Dini gruplar, sadece bireylerin maneviyatına katkı sağlamakla kalmıyor aynı zamanda da kültürel ve sosyal birlikteliği sağlayıp, pekiştirerek bir tampon kurum oluyor. Dini grupların; hastalık, kaza, ölüm gibi acil durumlarda maddi ve manevi destek sağlamaları, maddi durumu yeterli olmayan üyelere yardım etmeleri ve üyeler arasında güven ve dayanışmayı sağlamaları bu yapıların, toplumsal dayanışmayı güçlendiren temel taşlar olduğunu göstermektedir.

Karadoğan’ın (2003) İstanbul’da güvenilir ve karşısındakini ikna etmeye çalışan kişide olması gereken özellikleri tespit etmek amaçlı güven ve ikna üzerine ölçekler içeren bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın bulgularında deneklerin çoğunluğu yardımsever olmanın güvenilir insanlarda bulunması gereken nitelik olduğunu

göstermiştir (Karadoğan, 2003: 186). Bu durum sadece fert bazında değil gruplarda da böyledir. İnsanlar güven duydukları yerlerden yardım alırlar. Bunun bir örneği de Dede (2019) tarafından yapılan çalışmada vardır. Buna göre, Dini grupların bireylere sıcak, samimi, huzurlu, güvenilir, kardeşlik ve aile hissi veren bir ortam sunmaları insanların gruba katılmalarında ve bağlanmalarında oldukça etkilidir (Dede, 2019: 80). Çünkü kabul görme, güvende hissetme ve ihtiyaçların karşılanması her bireyin kendini tamam hissetmesine neden olur.

“İnsanların dini gruplara yönelmesinde, grup bilincinin oluşmasında, grubun devamlılığında, gruba karşı bir bağlılık ve aidiyet hissetmelerinde yardımlaşma ve dayanışma önemli bir faktör mü?” mülakat sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

Ayşe Hanım: *“Olmaz mı? Maddi-manevi dayanışma bir grup için neredeyse her şeydir. Paylaştıkça mutlu oluyoruz ve mutlu ediyoruz. Bu sayede çok fazla kişinin hayatına güzel dokunuşlar yapıyoruz.”*

Fatma Hanım: *“Ben eşimin ölümünden sonra bunalıma girdim. Ne çocuklarıma ne kendime hayrım vardı. Kaynanam ve kayınbabamla oturuyorum. Komşuya çıkacak olsam izin vermezlerdi. Vakıftan görevliler geldi. Sağ olsunlar bizi bulmuşlar. Dediler ki; sohbetlere katılmazsanız yardım yok. Bunun üzerine sohbetlere ve eliş kursuna katıldım. Artık eve mutlu ve gülererek gidiyorum. Kullandığımız çok eski bir sehpa var. Geçen gün onu boyadım. Ben iyileştim yanımdakiler iyileşti. Önceden bütün mutsuzluğumu, perişanlığımı parasızlıktan sanıyordum. Şimdi elimdeki ile ne yapacağımı biliyorum. İçimdeki Fatma'yı keşfettim.”*

Elif Hanım: *“Üç tane yetimim var. Bunalımdaydım. Artık yalnız değilim. Bana yol gösterdiler. Her türlü elimden tuttular benim.”*

Melek Anne grubundan Fazilet Hanım: *“En kötü zamanlarımda yanımda cemaatten arkadaşlarım vardı. Ailemden görmediğim desteği onlardan gördüm. Onlar benim her şeyim. Maddi manevi hep yanımdalar. Aile sıcaklığını ben burada hissettim.”*

Örneklem gruplarımızdan Bülbülzade grubunun sosyal etkinlikleri ve sohbetleri; Semiye Anne grubunun da sohbetleri, zikirleri ve Kur'an okumaları çok yoğundur. Grup üyeleri bu etkinliklere, sohbetlere ve zikirlelere aktif bir şekilde katılırlar ve bir arada çok fazla vakit geçirirler. Bu sebeplerden ötürü grup içi ilişki, dayanışma, samimiyet ve güven ileri düzeydedir.

Her iki grubun üyesi de şehir içinde ikametgâh değiştirdiklerinde ilk yaptıkları iş evlerine yakın sohbet grubunu tespit etmektir. Şehir dışına taşındıkları zamanda ise bulundukları şehirden ayrılmadan önce gidecekleri yerdeki grup bağlantılarını ayarlamaktır. Böylelikle hem ev bulmaları kolaylaşmaktadır hem de bocalamadan, arayış içerisine girmeden güvenli sosyal çevrelerini kolaylıkla oluşturabilmektedirler. Hatta bu insanlar akrabaları ile vakit geçirmekten daha çok grup arkadaşları ile vakit geçirirler.

“İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaatten maddi-manevi yardım ve dayanışma almanız da yine de devam eder misiniz?” şeklindeki mülakat sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir:

Tuba Hanım: *“Okunmadıktan sonra, beraber aynı sofraya oturup yemek yedikten sonra buralarda çok kimse kalmaz. Tamam, yine Kuran okumaya geliriz ama bu kadar kalabalık olmaz.”*

Zeynep Hanım: *“Biz paylaşmadan duramayız, yardımlaşmak, dayanışmak, beraber bir şeyler yapmak artık bizim hücrelerimize işledi.”*

“Bir gruba/cemaate üye olmak ekonomi hayatınızı nasıl etkiliyor?” şeklindeki mülakat sorusuna Bülbülzade Vakıf Müdürü şu şekilde cevap vermiştir: *“Birilerinin işe girmesini tabi ki kolaylaştırmıyoruz. Onlar kendi eğitim ve yeteneklerine göre iş sahibi oluyorlar. Ama yoksul durumdaki kişilere kurslar veriyoruz, böylelikle iş imkânları oluyor. Bazen de kişilerin el becerilerine ve yeteneklerine göre iş imkânı sağlayabiliyoruz. Belediyelerde, üniversitede ve resmi dairelerde bizden kişiler var. Ama bunlar önceden o görevde olup sonradan vâkıfımıza katılmış kişilerdir.”*

Bülbülzade grubunda; grup üyelerinin restoranları, mağazaları, fotoğraf stüdyoları, rehabilitasyon merkezleri var. Grubun içinde kadın veya erkek direksiyon öğreticisi, yüzme, aerobik ve tekvando hocaları, dikiş öğreticileri bulunmaktadır. Grup üyeleri de özellikle hem tanış oldukları hem de güven duydukları için bunları tercih ediyorlar. Melek Anne grubunda da durum aynı şekildedir.

3.10. Örneklem Grubunun Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile İlgili Bulgular

Tablo 28. Örneklem Grubunun Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile İlgili Bulgular

	Çok fazla		Fazla		Normal		Az		Çok az	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Aile	0	0,0	0	0,0	0	0,0	96	32,0	204	68,0
Arkadaş ve komşu çevresi	0	0,0	0	0,0	41	13,7	109	36,3	150	50,0
Basın- yayın araçları	40	13,3	110	36,7	150	50,0	0	0,0	0	0,0
Camiler (vaaz-hutbe)	0	0,0	0	0,0	0	0,0	109	36,3	191	63,7
Dini grup veya cemaatin sohbetleri	300	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Okunan kitaplar	82	27,3	68	22,7	0	0,0	0	0,0	150	50,0

Tablo 28’deki verilere göre örneklem grubu üyelerinin dini bilgi edinme yolları sorulmuş ve “çok fazla”, “fazla”, “normal”, “az”, “çok az” cevaplarından birini vermeleri istenmiştir. Buna göre;

Aile için, % 32,0 ile az ; % 68,0 ile çok az cevabı verilmiştir. Aile, insanların ilk değerlerini, inançlarını ve dini bilgilerini öğrendikleri yerdir. Bireyin kimlik bulması, kişiliğini oluşturması, sosyalleşmesi, din, kültür ve değerleri öğrenmesi açısından ailenin yeri çok önemlidir. Aile, çocuğun doğduğu andan itibaren sosyalleşmesinde, hayatın içindeki A’dan Z’ye kadar her türlü bilgiyi almasında ve pekiştirmesinde oldukça önemli bir kurumdur (Coştu, 2012: 376-377). Ancak, ailenin bu konudaki önemi her zaman, kişinin hayatı boyunca mutlak değildir. Çünkü insanların dini bilgi edinme süreci çok boyutlu ve karmaşık olabilir. Bunun da bazı nedenleri vardır: Bireysel Araştırma ve Öğrenme; Bireyler, sosyal çevre, kitaplar, eğitim kurumları, internet ve dini liderler gibi çeşitli kaynaklardan da dini bilgiler edinebilirler. Çeşitlilik ve Farklılık; Aile içinde öğretilen dini inançlar ve uygulamaların çok dışında bir inanç içinde olabilirler. Kısacası; arkadaş çevresi, medya, eğitim kurumları, aileden alınan yetersiz din bilgisi gibi faktörler aileden alınan dinin etkisini azaltabilir veya tam tersi olarak arttırabilir.

Arkadaş ve komşu çevresi için, %13,7 normal, %36,3 az, % 50,0 çok az cevabı verilmiştir. Bireysel Özgürlük, eğitim, kişisel deneyimler, farklı dini gruplar ve çeşitli

bilgi kaynaklarından dolayı insanlar bulundukları çevreden farklı bir inanca sahip olabilmektedirler.

Basın- yayın araçları için, % 13,3 çok fazla, % 36,7 fazla, % 50,0 normal cevabı verilmiştir. Modernleşme ile beraber kitle iletişim araçları da özel bir öneme sahiptir. Bu kitle iletişim araçları, kendilerinden edilen dini bilginin ve kültürün topluma aktarılmasında çok önemli bir misyona sahiptir (Günay, 2011: 250). Dinleri veya dini bilgileri internetten araştırmak, çok fazla çeşitlilik, fırsat ve kolaylık sunar olmuştur (Bunt, 2012: 175-177). Özellikle internetten bilgiye ulaşmak hızlı, çeşitli, güncel ve sürekli olduğu için tercih edilmektedir. İnsanlar kendi soruları veya sorunları ile ilgili çok fazla bilgiye ve görsele ulaştığı için tercih edilmektedir. Hatta kitle iletişim araçları bazen aile, arkadaş, komşu çevresi ve camii vaazlarından bile daha etkin olmaktadır. Gündelik hayatta kullanılan bilginin neredeyse büyük bir çoğunluğunu şekillendirmektedir. Araştırma gruplarımızdan Melek Anne grubu içe kapanık ve geleneksel bir tarikat grup olmasına rağmen dini sosyalleşmedeki basın yayın araçları ile ilgili aldığımız en düşük cevabının % 50 “normal” olması, geleneksel formdaki bu grubun çağa ayak uydurması ya da modernleşmesi olarak algılanabilir.

Camiler (vaaz-hutbe) için, % 36,3 az, % 63,7 çok az cevabı verilmiştir. Camilerdeki vaaz ve hutbeler, insanların dini bilgi edinmelerinde önemli bir rol oynar. Örneklem gruplarımız, kadın ağırlıklı olduğu için camiye gidip hutbe ve sohbet dinleme imkânları oldukça kısıtlıdır. Bu sebepten dini sosyalleşmede camilerin yüzdesi düşük çıkmıştır. Ayrıca günümüzde dini bilgiye erişmek için çeşitli alternatif kaynaklar da mevcuttur. Ayrıca cami vaazları ve hutbeler genellikle haftalık (Cuma günleri) veya belirli günlerde yapıldığı için dini sosyalleşmedeki, diğer kaynaklar gibi sürekli erişilebilir durumda olmadığından ayrıca topluluk önünde, geniş bir halk kitlesine hitap etmesinden dolayı bireysel ihtiyaçlara veya sorulara cevap vermede yetersiz kalmaktadır.

Dini grup veya cemaatin sohbetleri için, % 100,0 “çok fazla” cevabı verilmiştir. Dini gruplar ve cemaatler, grup üyelerinin dini sosyalleşmesinde, dini bilgi edinmelerinde önemli bir rol oynar. Bu gruplar, bireylerin dini inançlarını ve öğretilerini, pratiklerini daha iyi anlamalarına ve yaşamalarına yardımcı olur. Dini grupların ve cemaatlerin grup üyelerinin üzerinde bu kadar etkili bir faktör olmasında mülakatlar ve gözlemlerimiz sonucunda bazı önemli nedenlere ulaşılmıştır. Bunlar:

Sosyal Destek: Dini gruplar, bireylere manevi, maddi ve sosyal destek verirler. Bu da gruba olan ilgiyi ve devamlılığı sağlar. Aynı inancı, amacı taşıyan insanların bir arada bulunması, ortak tecrübe kazanmaları ve vakit geçirmeleri aralarındaki bağı kuvvetlendirir ve kendilerini içinde bulundukları gruba ait hissederler.

Dini Eğitim: Cemaatler, dini bilgilerin öğrenilmesi ve yaşanması için sohbetler, zikir halkaları, Kuran okumaları yaparlar. Cemaatçe yapılan bu etkinlikler, bireylerin dini öğrenmelerini, anlamalarını ve uygulamalarını sağlar.

Manevi Rehberlik: Grup lideri, hocaları bazen de grup arkadaşları birbirlerine anlaşılmayan dini hususlarda veya kişisel sorunlarında destek verirler.

Toplumsal Etki: Dini gruplar, toplum içinde de dini değerlerin ve normların yayılmasında etkili olurlar. Başka bir ifadeyle popüler kültürü yönlendirebilirler.

Okunan kitaplar için, % 27,3 çok fazla, % 22,7 fazla, % 50,0 çok az cevabı verilmiştir. Kitaplar bilgi edinmede en eski ve en derinlemesine yoldur. Kitaplar, farklı farklı yazarların bilgilerini, bakış açılarını ve yorumlarını sunar ve okuyucuya geniş bir perspektif kazandırır. Grup üyelerinin bir kısmı dini bilgi edinmede kitaplardan da faydalanırken bir kısmı tabir-i caizse hazır bilgi için grup hocalarına sormayı tercih etmektedirler. % 50 “çok az” cevabının olması halen günümüzde bile sözlü ve yazılı kültürün neredeyse başa baş olduğunu göstermektedir. Ayrıca örneklem gruplarımızdan Bülbülzade Grubunun aylık olarak üyelerine kitap okuması yaptıran birkaç programları vardır.

3.11. Örneklem Grubunun Popüler Dini İnanışları ile İlgili Bulgular

Tablo 29. Örneklem Grubunun Popüler Dini İnanışları ile İlgili Bulgular

	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Herhangi bir dilek (iş, sağlık, evlilik vb.) için türbe ziyareti yaparım.	150	50,0	0	0,0	0	0,0	150	50,0
Hıdırellez’de dilek dilerim	150	50,0	0	0,0	0	0,0	150	50,0
Kandil gecelerini diğer günlere göre dini ağırlıklı geçiririm	259	86,3	41	13,7	0	0,0	0	0,0
Kur’an okunmuş su, sabun, tuz vs. şifalı olacağına inanırım	150	50,0	0	0,0	0	0,0	150	50,0

Tablo 29'daki verilere göre; grup üyelerinin, “herhangi bir dilek (iş, sağlık, evlilik vb.) için türbe ziyareti yapma oranı % 50,0'si “Kesinlikle katılıyorum” iken yine % 50,0'si “Hiç katılmıyorum” cevabını vermiştir. Popüler kültür içerisinde türbe ziyaretleri en yaygın olanıdır. Türbe ziyaretleri çok farklı amaçlarla yine çok farklı kesimler tarafından yapılmaktadır. Örneğin; iş, evlilik, hastalık, çocuk sahibi olmak, sınavda başarı gibi insanların ihtiyaçlarına göre çeşitlenen türbe ziyaretleri söz konusudur. Bu durumda türbe ziyaretlerinin sosyal ve psikolojik amaçlarla yapıldığı söylenebilir (Arslan, 2004: 317).

Hıdırellez'de dilek dileme oranı; % 50,0'si “Kesinlikle katılıyorum” iken yine % 50,0'si “Hiç katılmıyorum” cevabını vermiştir. Hıdırellez, eski Türk geleneği, Anadolu'daki eski kültürler, İslamiyet ve sufiliğin izlerini günümüze taşımaktadır (Arslan, 2004: 324). Hıdırellez kutlamalarına örneklem grubumuzdan Melek Anne grubu fazlasıyla önem verir. Yapılacaklar hakkında grup hocaları ve grup üyeleri birbirlerine hatırlatmada bulunmaktadır.

Kandil gecelerini diğer günlere göre dini ağırlıklı geçirme oranı; % 86,3'ü “Kesinlikle katılıyorum” iken % 13,7'si “ katılıyorum” cevabını vermiştir. Kandil günlerini oruçlu, gecelerini ise namaz kılarak, Kuran okuyarak geçirme oranı neredeyse % 100'dür. Kandil geceleri, manevi atmosferin çok güçlü olduğu, toplumsal dayanışmanın ve sosyal etkileşimin sağlandığı kutsal zamanlardır. Dini gruplar bu geceleri, dini bilincin, dayanışmanın ve aidiyetin artırılması için uygun zamanlar olarak görürler. Burada şunu da görebiliriz her ne kadar toplumsal yaşamda ve dinin yorumlanmasında farklılıklar olsa da insanlar dini kültürlerini devam ettirmektedirler (Arslan, 2004: 236).

Kur'an okunmuş su, sabun, tuz vs. şifalı olacağına inanma oranı; % 50,0'si “Kesinlikle katılıyorum” iken yine % 50,0'si “Hiç katılmıyorum” cevabını vermiştir.

Türbe ziyaretlerinin, Hıdırellez ritüellerinin ve okunmuş su, sabun gibi şeylerin bid'at ve hurafe olduğunu benimseyen kesim olduğu gibi bunların bizim kültürümüzde olan ve yapılmasında sakınca görmeyen taraf da vardır. Modern dini yoruma sahip olan, ilahiyat hocalarının, düşüncelerini önemseyen, dini bilgilerini bizzat bu kişilerden alan yani kitabi dine daha yakın olan dini grup üyeleri, popüler dini uygulamalara mesafelidir.

Türkiye’deki popüler dine bağlı olarak popüler dindarlık, şehir ve köy pratiklerinde çeşitlilik gösterse bile genellikle dinin manevi yönüne daha çok vurgu yapan, içinde sufilik ve tarikattan öğeler barındıran, ziyaretler, halk inançlarına sahip örf ve adetlerle beraber dini ve büyüsel unsurlardır (Kaya, 2008: 69). İçinde bulunduğumuz zamanda her ne kadar eğitim ve öğretim artsa da, dini eğitimin, halk kitlelerine gerçek ve kitabi halinin sunulacağı çeşitli, kolay imkânları olsa da popüler kültürün bazı yerlerde farklı çeşit ve biçimleri tamamen kaybolmuş olsa da hâlâ günümüz Türkiye’inde genel geçer dindarlık popüler dindarlıktır (Arslan, 2004: 67). Popüler dine ait uygulamaların temsil edildiği kurumlar genellikle tarikat yapılarıdır. Araştırma gruplarımızdan Melek Anne grubu da bir tarikat kurumudur ve popüler kültürün yaşatılmasında da önemli bir rol oynamaktadır.

3.12. Örneklem Grubunun Dini Grupla Bütünleşme Durumları ile İlgili Bulgular

Tablo 30. Örneklem Grubunun Dini Grupla Bütünleşme Durumları ile İlgili Bulgular

	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%
İçinde bulunduğum dini grubun /cemaatin ortak değerleri olduğunu düşünürüm.	300	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
İçinde bulunduğum grubun üyeleri, birlik ve bütünlük içinde hareket ederler.	300	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
İçinde bulunduğum gruptaki üyeler, birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içerisindedir.	300	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
İçinde bulunduğum dini grubun faaliyetlerine (sohbet, zikir, kermes, gezi, yardım faaliyetlerinde çalışma gibi) katılıyorum	123	41,0	177	59,0	0	0,0	0	0,0
İçinde bulunduğum grubun bana maddi katkısı olmuştur	204	68,0	96	32,0	0	0,0	0	0,0
İçinde bulunduğum grubun bana, manevi destek ve dayanışma katkısı olmuştur.	300	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Eşimin veya çocuğumun bir işe girmesinde veya bir iş yeri açmasında ve bu iş yerinin devam etmesinde grup arkadaşlarımdan desteğine /dayanışmasına güvenirim	54	18,0	246	82,0	0	0,0	0	0,0

Tablo 30’daki verilere göre; grup üyelerinin içinde bulundukları dini grubun /cemaatin ortak değerleri olduğunu düşünme oranı olarak; % 100’ü “Kesinlikle katılıyorum” cevabını vermiştir. Çünkü; grup üyeleri ortak inanç ve ibadete sahiptir. Grup içinde sosyal iletişim, etkileşim, paylaşım vardır. Grubun ortak değerlerini artıran önemli

bazı durumlar vardır. Bunlar; grup üyelerinin, kendilerini diğer gruplardan ayıran bazı semboller, ritüeller kullanmaları yani bir grup kimliğinin olması ve grup üyelerinin birbirlerinin maddi-manevi zor zamanlarında dayanışma sağlamalarıdır. Bir arada olma ortak duygular, düşünceler, inançlar, ibadetler, amaçlar, zamanla aidiyet duygusunu da ortaya çıkarır. Aidiyet duygusuna sahip olan üyeler, içinde bulunduğu grubu diğer grup ve cemaatlere karşı ayrıcalıklı tutar. Böylelikle grubunu daha çok içselleştirir. Böylelikle gruba ve cemaate yönelik aidiyet arttıkça, üyeler arasındaki yakınlık, samimiyet, birlik, bütünlük, dayanışma ve yardımlaşma da artmaktadır.

İçinde bulunulan grubun üyeleri, birlik ve bütünlük içinde hareket edenlerin oranı olarak; % 100'ü "Kesinlikle katılıyorum" cevabını vermiştir. Grup üyeleri, grubun ortak hedefleri, grup kimliği, sosyal destek, birlikte hareket etmek ve karşılıklı aidiyet gibi bir dizi sosyal ve psikolojik faktörlerden ötürü birlik ve bütünlük içinde hareket ederler. İbn Haldun'un sosyolojiye kazandırdığı asabiye'nin olmadığı insan toplulukları grup sayılamazlar, onlar topluluk, kalabalık ve yığın olarak kabul edilir. Asabiye kavramı, grup bilincinin oluşmasında, dayanışmanın sağlanmasında ve gruba kimlik kazandırmada temel taşıdır.

İçinde bulunulan dini gruptaki üyeler, birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içerisindedirler verisinin oranı % 100,0'dır. İnsanlar samimi buldukları, kendilerini güvende hissettikleri ve sosyal aidiyet ihtiyaçlarının karşılandığı dini grupta yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olurlar. Ayrıca, bu durum grup bütünlüğünü de güçlendirir. Aslında dini grup olarak bilinen bu yapılar asla ilahi bir zorunluluk değil bilakis, din, siyaset, ekonomi, kültür gibi birçok girdinin sosyolojik sonucudur (Ballı, 2018: 8) da diyebiliriz.

İçinde bulunulan dini grubun faaliyetlerine (sohbet, zikir, kermes, gezi, yardım faaliyetlerinde çalışma gibi) katılıma oranı olarak %41,0'ı "Kesinlikle katılıyorum" iken % 59,0'ı "Katılıyorum" cevabını vermiştir. İnsanlar, içinde bulundukları grubun faaliyetlerine gönüllü olarak katılım gösterirler. Çünkü; o gruba ait olduklarını hissederler, manevi ve ruhsal olarak iyi hissederler, maddi-manevi dayanışma alırlar, başkalarına yardım etme, topluma faydalı olma duygularını yaşarlar ve güvenli bir şekilde sosyalleşirler.

İçinde bulunulan grubun grup üyesine maddi katkısı olmuştur'a verilen cevapların oranları; % 68,0'ı "Kesinlikle katılıyorum" iken % 32,0'ı "Katılıyorum"dur. Dini grupların grup üyelerine çeşitli maddi katkıları vardır. Bunlar nakit para yardımı olduğu kadar iş fırsatları, garanti müşteri potansiyeli ve ortak projeler geliştirmek gibidir. Ayrıca dini grubun üyelerinin çeşitli makamlara getirilmesi ya da onlara ayrıcalıklar tanınması karşılığında oy verilmesi çıkar ilişkisine dönüşmektedir. Böylelikle amacı; dini inançları, ibadetleri anlatmak ve dini yaşayışı sağlamak olan dini grubun dünyaya meyletmesi yani dünyevileşmesi söz konusu olmaktadır. Bundan sonraki aşamada, dini gruplar, daha çok üye potansiyeline sahip olmak için elindeki siyasi, sosyal ve kültürel imkânları kullanarak daha fazla dayanışma içinde bulunuyorlar. Böylelikle hem gruba yeni üyeler geliyor hem de mevcut üyelerin bağlılığı, aidiyeti kuvvetlenmiş oluyor. Üye de bu grup aidiyeti sonucunda sosyal çevresini, kendi gibi düşünen, davranan, güvendiği ve samimi hissettiği insanlardan oluşturtuyor.

İçinde bulunulan grubun grup üyesine, manevi destek ve dayanışma katkısı olmuştur'a verilen cevapların oranları; % 100, 0'dır. Grubun, üyelerine verdiği manevi desteğin üyeler için birçok faydası vardır. Bunlar; kişi hem içinde bulunduğu gruba hem de topluma sosyal uyum sağlar. Buradaki durum dini grubun tampon kurum olma özelliğidir. Zor durumda olan üyelerine moral ve motivasyon sağlar.

"Eşimin veya çocuğumun bir işe girmesinde veya bir iş yeri açmasında ve bu iş yerinin devam etmesinde grup arkadaşlarımin desteğine /dayanışmasına güvenirim"ın veri durumu % 18,0'ı "Kesinlikle katılıyorum", % 82,0'ı ise "Katılıyorum" cevabını vermiştir.

Dini gruba katılan her kişi, katıldığı grubun ortak değerler sistemini kabul eder. Bu durum ya hemen gerçekleşir ya da zamanla olur ama mutlaka olur. Çünkü bu kabul durumu grubun devamlılığı, bütünlüğü, beraberliği ve üyelerin "biz" duygusuna sahip olmaları açısından önemlidir (Cezayirli, 1997: 370). Bu sebepten dini gruplarda bireysellik değil grup menfaati vardır.

Sonuç olarak; grup üyeleri, kendilerini gruplarına ait hissetmektedirler, maddi-manevi dayanışma içerisindedirler, ortak değerlere ve amaca sahiptirler, birbirlerine karşı dürüst ve samimiler, birbirlerine güvenmektedirler.

3.13. Mülakat Sorularına Verilen Cevaplar ile İlgili Genel Dağılım Bulguları

Tablo 31. Mülakat Sorularına Verilen Cevaplar ile İlgili Genel Dağılım Bulguları

		n	%
Bir cemaatin içinde bulunmak size ne gibi bir fayda sağlıyor?	Maddi fayda	9	42,9
	Manevi Fayda	21	100,0
Herhangi bir resmi kurumda sizin cemaatinizden birileri varsa işiniz daha kolay oluyor mu?	Evet	19	90,5
	Hayır	2	9,5
Bir gruba/cemaate üye olmak gündelik hayatınızı nasıl etkiliyor?	Olumlu	21	100,0
	Olumsuz	0	0,0
Bir gruba/cemaate üye olmak ekonomi hayatınızı nasıl etkiliyor?	Olumlu	15	71,4
	Ben daha çok manevi boyutuyla ilgileniyorum	6	28,6
Bu gruba/cemaate üye olmak siyasete bakışınızı nasıl etkiliyor?	Etkiliyor	10	47,6
	Etkilemiyor	5	23,8
	Kısmen etkiliyor	6	28,6
İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaatten maddi-manevi yardım ve dayanışma almanız da yine de devam eder misiniz?	Devam ederim	2	9,5
	Devam etmem	9	42,9
	Eskisi kadar sık olmasa da yine de devam ederim	10	47,6
Sosyal çevrenizi dini grubunuz mu oluşturuyor?	Evet	17	81,0
	Hayır	4	19,0
Meslek seçimi, eğitim veya evlilik konularında karar vermek için grup liderinin veya grup arkadaşlarının tavsiyesine uyar mısınız?	Evet	15	71,4
	Hayır	2	9,5
	Kısmen	4	19,0
İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaat sizin tatil, otel, pansiyon, sıcak su veya akraba ziyareti (günü birlik veya yatılı) gitmenize ve sosyal hayata tiyatro, sinema, festivaller, konserler, restoran veya kafe, düğün, piknik gibi katılmanıza müdahale eder mi?	Evet	7	33,3
	Hayır	14	66,7
İnsanların dini gruplara yönelmesinde, grup bilincinin oluşmasında, grubun devamlılığında, gruba karşı bir bağlılık ve aidiyet hissetmelerinde yardımlaşma ve dayanışma önemli bir faktör mü?	Evet	21	100,0
	Hayır	0	0,0
Gerek gündelik hayatınızı gerekse de genel sosyal hayatınızı gruba ve grubun normlarına göre ayarlar mısınız?	Evet	13	61,9
	Hayır	4	19,0
	Kısmen	4	19,0
İçinde bulunduğunuz grubun size prestij sağladığını düşünüyor musunuz?	Evet	15	71,4
	Hayır	6	28,6

Örneklem grubumuza nicel örneklem yöntemi dışında nitel yöntemlerden mülakat tekniği rastgele örneklem ile seçilmiş 21 kişiye uygulanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 31’de verilmiştir. Bu verilere göre; “ Bir cemaatin içinde bulunmak size ne gibi bir fayda sağlıyor?” mülakat sorumuza cevap veren dini grup üyelerinin 9’u maddi fayda sağladığını söylerken dini gruptan manevi fayda aldığını ifade edenlerin sayısı ise 21 ve

oran olarak 100,0'dür. Bu durumda yirmi bir kişinin tamamı manevi fayda aldığını belirtirken ayrıca bu yirmi bir kişinin içinden dokuz kişi fazladan maddi fayda aldığını da belirtmiştir.

“Herhangi bir resmi kurumda sizin cemaatinizden birileri varsa işiniz daha kolay oluyor mu?” mülakat sorumuza % 90,5'i ile 19 kişi, evet cevabıyla işlerinin daha kolay olduğunu ifade etmiştir.

“Bir gruba/cemaate üye olmak gündelik hayatınızı nasıl etkiliyor?” mülakat sorumuza 21 kişi, %100 oranı ile olumlu olduğunu belirtmiştir. Dini gruplara katılımın gönüllülük esasına bağlı olduğu göz önünde bulundurulursa cevabın bu oranda olması öngörülebilir bir durumdur. Çünkü dini grup üyeleri, grubun norm ve değerlerini gündelik hayatlarına da kolaylıkla taşıyabilmektedirler.

“Bir gruba/cemaate üye olmak ekonomi hayatınızı nasıl etkiliyor?” sorumuza “Olumlu” diyenlerin oranı % 71,4 ile 15 kişidir. Dini gruba üye olan kişiler, bir işletme açarken içinde bulunduğu dini grubun diğer üyelerinden dolayı hazır müşteri potansiyeline sahip olmaktadır. Öte taraftan müşteri konumundaki üye de aynı grup avantajından ötürü daha uygun hizmet alabilmektedir. Bunun gibi daha çok örneklendirilecek simbiyotik ilişkiler üyeler arası birliğe ve dayanışmaya neden olmaktadır.

“Bu gruba/cemaate üye olmak siyasete bakışınızı nasıl etkiliyor?” mülakat sorumuza “Etkiliyor” diyenlerin oranı % 47,6 ve “Kısmen etkiliyor” diyenlerin oranı % 28,6'dır. “Etkilemiyor” diyenlerin oranı ise % 23,8'dir. Bu durumda dini grubun siyasi görüşünden etkilenen ve kısmen etkilenen üye oranlarının toplamı, etkilenmeyen üye oranının çok üstündedir. Bundan dolayı büyük üye potansiyeline sahip dini grupların siyaseti yönlendirebilecek bir güce sahip olduğunu söyleyebiliriz.

“İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaatten maddi-manevi yardım ve dayanışma almasanız da yine de devam eder misiniz?” mülakat sorumuza verilen cevaplarda gruba devam edeceklerin oranı % 9,5; devam etmeyeceklerin oranı % 42,9 ve gruptan dayanışma aldığı zamanki kadar sık devam etmese de yine de grupla bağıni kesmeyeceklerin oranı da 47,6'dır. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı üzere herhangi bir dini grup için olmazsa olmaz ve grubun devamlılığını sağlayan faktör dayanışma olgusudur.

“Sosyal çevrenizi dini grubunuz mu oluşturuyor?” mülakat sorumuza “Evet” diyenlerin oranı % 81,0 ile yüksek bir orandır. Buradan da dini grup üyelerinin sosyal çevrelerini yine içinde bulundukları, güvendikleri, samimiyet ve aidiyet hissettikleri grup üyeleri oluşturmaktadır.

“Meslek seçimi, eğitim veya evlilik konularında karar vermek için grup liderinin veya grup arkadaşlarının tavsiyesine uyar mısınız?” mülakat sorumuza “Evet” diyenlerin oranı % 71,4’dür. Bu sonuç da dini grup üyesi kişilerin gruplarına ve grup arkadaşlarına oldukça fazla güvendiklerini göstermektedir.

“İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaat sizin tatil, otel, pansiyon, sıcak su veya akraba ziyareti (günü birlik veya yatılı) gitmenize ve sosyal hayata tiyatro, sinema, festivaller, konserler, restoran veya kafe, düğün, piknik gibi katılmanıza müdahale eder mi?” mülakat sorumuza “Evet” diyenlerin oranı % 33,3 iken “Hayır” diyenlerin oranı ise % 66,7’dir. Bu sonuca göre dini grupların üyelerini sosyal hayattan men etmediklerini ve hatta dini grup üyelerinin sosyal arkadaş çevrelerini yine içinde bulundukları grubun diğer üyeleri oluşturduğu için bu tür sosyal etkinliklere de beraber katılım sağladıkları araştırma boyunca yaptığımız gözlemlerde de görülmüştür.

“İnsanların dini gruplara yönelmesinde, grup bilincinin oluşmasında, grubun devamlılığında, gruba karşı bir bağlılık ve aidiyet hissetmelerinde yardımlaşma ve dayanışma önemli bir faktör mü?” sorumuza “Evet” cevabını verenlerin oranı %100,0’dır. Bu sonuç “İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaatten maddi-manevi yardım ve dayanışma almasanız da yine de devam eder misiniz?” sorusuna verilen cevapları doğrular niteliktedir.

“Gerek gündelik hayatınızı gerekse de genel sosyal hayatınızı gruba ve grubun normlarına göre ayarlar mısınız?” sorusuna verilen “Evet” cevabının oranı % 61,9 ve “Kısmen” cevabının oranı % 19,0 iken “Hayır” cevabının oranı % 19,0’dır. Bu cevaplar da grup üyelerinin gündelik hayatlarında grubun normlarına göre hareket ettiklerini göstermektedir.

“İçinde bulunduğunuz grubun size prestij sağladığını düşünüyor musunuz?” mülakat sorusuna verilen “Evet” cevabının % 71,4 oranı ile iyi bir sonuçtur.

SONUÇ

“Dini Gruplardaki Dayanışma Faktörünün Grup Aidiyetine Etkisi” isimli bu araştırmada, dini gruplardaki dayanışma faktörü bağlamında grup üyelerinin cemaate bağlılıkları, gruplarına güvenleri, özerk benlikleri, grup dayanışma eğilimi ve bunların birbirleri ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Türkiye’de dini gruplar üzerine yapılan çalışmalar genellikle; grubun yapısı, inançları, giyim tarzı, ibadet ritüelleri ve kadın anlayışı gibi başlıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Biz bu çalışmada, grup bütünlüğünün sağlanması ve devamlılığı, üyelerin kimlik, güven ve aidiyet oluşumunda dayanışma faktörünün etkisini inceledik.

Toplumsal sistemlerin temelini oluşturan insanlar, gruplar ve toplumsal ilişkiler sosyolojik açıdan önemlidir. İnsan, sosyal varlıktır. İlk olarak bir grup içerisinde doğar, büyür ve etkileşim içinde olur. İnsanlar hayatları boyunca birçok grup içinde bulunurlar. Böylelikle sadece sosyal ihtiyaçlarını karşılamazlar aynı zamanda topluma, toplumsal değişmelere, karşı da bir entegrasyon ve adaptasyon yardımı alırlar. Bu yüzden gruplar, insanlar için çok önemli yapılardır. Dini gruplar ise hemen hemen bütün din yapılarında görülen fenomenlerdir. Din her ne kadar insan merkezli olsa da bir dinin yaşaması, devam etmesi ve yayılması dini gruplar vasıtasıyla olmaktadır. Din ve insan varsa; aile, klan, kabile ve millet de vardır. Bunlar tabii dini gruplardır. Din bu yapılarla sürekli iç içedir. Modern çağın dezavantajlarından biri güven sorunudur. Bu da insanları güvenilebilecekleri dini gruplara yönlendirir. Grup üyelerinin, kan değil din bağıyla birbirine bağlı olması da sırf dini grupları oluşturur. Dini gruplar, bir dinin toplumdaki görünürlüğü ve o dinin uygulanmasını ayrıca toplumdaki popüler dinin ortaya çıkışı ve devamı gibi daha birçok bilgiye sahip olabileceğimiz bir alandır ve bu yüzden çok önemlidir. Türkiye’deki dini hayatı, siyaseti, popüler kültürü, grup fanatizmini ve daha nicesini anlamak için dini grupları ve bunların üye bağlılığını/aidiyetini anlamak gerekmektedir. Gruplar veya dini gruplar, kültürleri ve ritüelleri ile yaşarlar. Bir grup veya dini grupta olmazsa olmaz iki ana yapı vardır. Bunlar dayanışma ve aidiyettir. Bunun dışında; amaç, bütünleşme, devamlılık, sadakat, güven, kimlik, benlik gibi kavramlar da dayanışma ve aidiyetin alt dallarıdır. Araştırma gruplarımız hem maddi hem de manevi dayanışma faaliyetlerini grubun en önemli rutini haline getirmişlerdir.

Bu dini gruplar, dernekleşerek, dayanışmalarını ve düşüncelerini resmi olarak temsil etme olanağı bulmuşlardır. Bu yapıların, varlıklarını devam ettirmesinde grup bütünlüğü önemlidir. Grup bütünlüğü, üyeler arası birliği, samimiyeti, aidiyeti ve uyumu ifade eder. Grup bütünlüğünü kuvvetlendiren faktörler; ortak mekân kullanımı, bir arada yenilen yemekler, sosyal faaliyetler, üyelerin aynı amaca sahip olması, grup normları, maddi-manevi dayanışma, güven ve karizmatik liderdir. Dini gruplar, gerek ülke içinde gerekse de ülke dışında özellikle sosyal yardım politikasıyla çok geniş halk kitlelerine ulaşabilmektedir. Artık günümüz dini gruplarının en belirgin özelliği dayanışma sağlaması olmuştur. Böylelikle dini gruplar elde ettikleri maddi güç ve halk potansiyeli ile birlikte toplumu kültürel, dini, ekonomi gibi birçok alanda dönüştürebilmekte ve grup bütünlüğünü de sağlamaktadırlar. Dini grupların grup bütünlüğünü sağlayabilmesi için üyelerin, gruplarına olan aidiyetleri, güvenleri, samimiyetleri çok önemlidir. İnsanın aidiyet ihtiyacının karşılanması iki farklı temelde olmaktadır. Bunlardan biri kişilerarasındaki ilişkiler; diğeri ise grup üyeliği aracılığı ile olmaktadır. Dayanışma grup bağlılığını/aidiyetini pekiştirir. Aidiyet duygusu sadece birey için değil grup içinde çok önemlidir. Çünkü bir grubun var olabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi üyelerin bağlılığı ile ilgilidir. Aidiyet bireysel bir kavrammış gibi gözükse de aslında insanların birlikte yaşamalarının altındaki temel nedendir. Yani aidiyet bireyin temel ihtiyaçlarından biridir ama toplumsal bir olgudur. Bu yüzden aidiyet kavramı sosyolojinin de konularındandır.

Aidiyet, benlik ve kimlik kavramları birbirleri ile sıkı ilişkilidir. Aidiyet duygusu, grup benliğinin oluşumunda kritik bir rol oynar. İnsanlar, ait oldukları grupların değerlerini, normlarını ve inançlarını benimseyerek kendilerine bir kimlik kazandırır. Çeşitli gruplarla olan ilişkiler ve bu gruplara duyulan aidiyet hissi insanların kimliklerini de şekillendirmektedir.

Grup aidiyetini, bütünlüğünü ve devamlılığını sağlayan dayanışma kavramı, grupların ve toplumların yapısını ve işleyişini anlamak için önemli bir olgudur. Dayanışma da toplumun veya grupların sağlıklı işleyişi için önemlidir ve birbirlerini tamamlarlar. Dayanışma, grup üyelerinin dini bilgi paylaşımı, ortak fikre sahip olma, ortak ibadet etme, ortak bir amaca yönelme, ortak hareket etme gibi durumları sağlayan ve teşvik eden önemli bir unsurdur. İnsanların dini gruplara yönelmesinde dayanışma

faktörünün önemi büyüktür. Dini gruplardaki dayanışma grup aidiyetini güçlendirmektedir. Grup aidiyeti olan bir kişinin grup içi etkileşimi de yüksek olmaktadır.

Dini gruplar sadece dini bilgi ve ritüelleri paylaşmaz aynı zamanda sosyal, kültürel, siyaset, gündelik hayat popüler kültür ve ekonomi gibi din ile ilgisi olmayan alanlarda da işlevler üstlenmektedirler. Böylelikle toplumsal değişim sürecinde tampon kurum ve denge mekanizmaları görevi yaparlar.

Araştırmanın evrenini Gaziantep'te bulunan Bülbülzade Eğitim, Sağlık ve Dayanışma Vakfı ile İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneği oluşturmaktadır. Biz bu çalışmamızda bu grupları ayrı ayrı değil, verileri birleştirip bir bütün olarak ele aldık. Bundaki amacımız; sadece modern veya geleneksel yapıdaki bir grubu ele aldığımızda varmak istediğimiz sonuç diğer farklı yapıdaki gruplarda nasıl olacak bunu bilemeyecektik. Ayrıca genellikle geleneksel gruplardaki demografik özellikler modern yapıdaki demografik özelliklerle asla denk gelemeyeceği için bu durumda karşılaştırma yapmayı imkânsız kılacaktır. Biz bu çalışmamızda iki farklı yapıdaki grupları birleştirerek varmak istediğimiz grup dayanışmasının üye aidiyeti üzerindeki etkisini daha geniş bir örneklem grubu üzerinde araştırdık ve önemli bulgulara ulaştık. Örneklemimizi de bu gruplardan basit tesadüfi yöntem kullanılarak oluşturduğumuz 300 kişi oluşturmaktadır.

Araştırmada cemaate bağlılık, dayanışma eğilimleri, grup üyelerinin özerk benlik ve güven durumları ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren bulgular, çalışmamızın en başında kurduğumuz hipotezler bağlamında incelenmiştir. Araştırmada ulaşılan bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Araştırmamızda, dini gruplardaki dayanışmanın üye aidiyeti üzerine etkisi Gaziantep'teki iki dini grup üzerinde incelenmiş ve bazı objektif bulgulara ulaşılmıştır. Dini grupların devamlılığını sağlayan en önemli faktörler dayanışma ve üyelerin aidiyetidir. Bu çalışmanın odak noktası da dini grup üyelerinin gruplarına bağlılığında dayanışmanın önemidir. Cemaate bağlılık, dini grup üyelerinde özerk benlik, dini gruba güven ve dini grup dayanışma eğilimi ölçeklerinin cinsiyet, yaş, eğitim gibi bağımsız değişkenlere göre; aile, arkadaş komşu çevresi, basın-yayın gibi faktörlerin dini bilgi edinmede etkili olup olmadıklarına; popüler dinin ve grup bütünleşmesinin etkilerine ayrıca cemaate bağlılık, dini grup üyelerinde özerk benlik, dini gruba güven ve dini grup

dayanışma eğilimi ölçeklerinin birbirleri ile korelasyonları incelenmiştir. Yapılan çalışmada öncelikle meselenin teorik temeli ortaya konulmuştur. Evren ve örneklem grubu üzerine yaptığımız araştırma ve incelemelerde doğru-yanlış, iyi- kötü gibi dikotomiden kaçınıp dini gruplar mümkün olduğunca objektif şekilde değerlendirilmiştir ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır:

Yaptığımız çalışmada, dayanışmanın dini grup aidiyetine etkisi olduğunu bulduk. Buna göre; cinsiyet durumu için kadınların cemaate bağlılık oranları erkeklere göre daha fazladır. Kadınların daha dindar ve dini gruplara daha eğilimli olduğu yaygın bir düşüncedir. “41-50” ve “51-60” yaş ile “60+” yaş gruplarının da cemaate bağlılıkları yüksektir. İleri yaş gruplarının sosyalleşmesi, güvenebilmesi, yeni yerler ve insanlara uyum sağlaması gençlere göre daha zor olabilir. Eğitim seviyesi arttıkça cemaate bağlılık oranı düşmektedir. Modern eğitim sisteminin din ağırlıklı veya din temelli olmaması yani seküler olmasının etkisi bu sonucu sağlamaktadır. Çalışma durumuna göre, çalışmayanların cemaate bağlılıkları daha yüksektir. Evlilerin cemaate bağlılıkları bekârlara göre yüksek olmasına rağmen arada çok büyük bir fark yoktur. Evlilerin bekârlara göre daha fazla sorunla ve kişiyle baş edebilmesi durumu, daha fazla kişiden sorumlu olmaları gibi durumlar bu kişileri maddi veya manevi destek alabilecekleri dini gruplara yönlendirmektedir. Maddi durumu zayıf olan kişilerin ve “ 6-10” ile “10+” yıl Gaziantep’te ikameti olan kişilerin cemaate bağlılıkları yüksektir. Bu şekilde belirlediğimiz hipotez doğrulanmıştır. Çalıştığımız dini gruplar, üyelerine genel olarak sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik dayanışma sağladığı görülmüştür. Dayanışmanın zayıflaması aidiyetin sağlanmasına yetmez ise bu durumda grubun bütünleşmesinin ve devamlılığının aksine dağılmasına neden olabilir.

Bir dini gruba üye olan erkekler kadınlara göre; “26-30” ile “31-40” yaş grubunda olanların “60+” yaş gurubuna göre; “üniversite ve yüksek lisans” eğitimi olanların “ilkokul” mezunlarına göre; çalışanların çalışmayanlara göre; bekârların evlilere göre gelir seviyesi yüksek olanların, düşük olanlara göre; Gaziantep’teki ikamet süreleri “3-5” yıl olanların, “10 -+” olanlara göre özerk benlikleri daha yüksektir. Bu demografik değişkenlerle ilgili kurduğumuz hipotezler doğrulanmıştır. Önceki ikameti şehir veya köy olanların arasında ise önemli bir fark bulunmamaktadır. Bu duruma yönelik hipotezimiz yanlışlanmıştır. Demografik durumu toplumsal düzeyde dezavantajlı olan gruplar, içinde bulundukları grubun kararlarını ya daha az ya da neredeyse hiç sorgulamıyorlar. Bu da

öz benliklerinden taviz vermelerine veya kendilerine yabancılaşmalarına neden olabilir. Dini grup üyelerinde tamamen özerklik yani gruptan ayrılık söz konusu değildir ve bu özerklik-ilişkisellik çerçevesinde bir ilişkidir.

Dini gruba güven açısından gruplar arasında çok belirgin, büyük farklar yoktur. Kadınlar, erkeklere göre; “60 yaş üzeri” “26-30” ve “31-40” yaş gruplarına göre; “İlkokul” mezunlarının “Üniversite ve Yüksek lisans” mezunlarına olanlara göre; evlilerin bekârlara göre; gelir durumu olamayan “fakir”lerin “orta üstü ve zengin” grubuna göre; Gaziantep’te “6-10 yıl” ve “10 yıldan fazla” yaşayanların “3-5 yıl” yaşayanlara göre; gruplarına güvenleri yüksektir. Böylelikle bu yönde kurmuş olduğumuz hipotezler doğrulanmakla birlikte Önceki ikamet yerleri şehir- köy/kasaba olanlar arasında ise neredeyse hiç fark yoktur bulgusu ile ilgili hipotezimizde yanlışlanmıştır. Bu çalışma dini grup üyelerine yapıldığı için üyenin demografik durumu, gruba güveni üzerinde çok büyük farklılıklara neden olmamıştır. İçinde bulunduğumuz modern zamanda dini kurumlar artık insanların ihtiyaçlarını karşılayan, hizmet alan ve veren, düzenleyen, sınırlar koyan kurumlar olmuşlardır. Ayrıca Baumann’ın da işaret ettiği gibi modern toplumlardaki insanların yaşadıkları sıkıntılardan birisi de şüphesiz güven duygusudur. Bu durum insanları güven arayışına sokmaktadır ve dini gruplar da güven ve samimiyet ortamı oluşturarak bir cazibe merkezi haline gelmektedirler. Ayrıca bireyselleşen insan hem kendine hem de içinde yaşadığı topluma yabancılaşır. Bundan dolayı kimlik bulmak, aidiyet duygusunu tatmin etmek ve maddi- manevi sıkıntılarından kurtulmak için birey dini gruplara yönelmektedir.

Kadınlarda, ileri yaş gruplarında, eğitim durumu düşük olanlarda, çalışmayanlarda evlilerde, gelir durumu düşük olanlarda, Gaziantep’te ikamet süresi “6 yıl ve üzeri” olanlarda dayanışma eğilimi erkeklere, genç yaş grubuna, eğitim seviyesi yüksek olanlara, çalışanlara, bekârlara, gelir durumu yüksek olanlara, ikamet süresi “3-5 yıl” olanlara göre yüksek görünse de birbirlerine yakın düzeyde sonuçlara ulaşılmıştır. Bu da yaptığımız çalışmada örneklem dini grup üyelerinin dayanışma eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Böylelikle bu yönde kurulan bütün hipotezler doğrulanmıştır.

Araştırmamıza göre; örneklem dini gruplardaki dayanışma eğilimi arttıkça cemaate bağlılık artmaktadır. Bu aidiyet bağlamında; üyelerin gruplarına olan güveni de artmaktadır. Ancak üyelerin özerk benlikleri arttıkça cemaate bağlılıkları azalmaktadır.

Ayrıca; araştırmamıza göre örneklem grubundaki dini grup üyelerinin, dini bilgi edinme yollarında (Dini sosyalleşmede) etkili faktörler içinde en etkili olan dini grup veya cemaatin sohbetleridir. Çünkü insanlar güvendikleri, kendilerini ait hissettikleri, samimiyet duydukları, maddi-manevi dayanışma içinde oldukları grup ve cemaatlerden aldıkları dini bilgilere güvenirlir. Ayrıca bu ortamlarda etkileşim ve uygulamalar daha kolay olabilmektedir. Dini sosyalleşmede etkili olan faktörlerden ikincisi basın- yayın araçlarıdır. Özellikle görsel medya insanların dini inancını etkileyebilmekte ve pekiştirebilmektedir. Basın yayın araçları daha geniş kitleye ulaşabilir. Popüler dinin yaygınlaşmasına da katkı sağlayabilir.

Bulgulardan elde edilen çarpıcı sonuçlarından biri genel kanının aksine bir kişinin dini bilgi edinmesinde ailenin etkisinin düşük çıkmasıdır. Aile kurumu kişinin dini bilgi edinmesinde, toplumsal kültürün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir kurumdur. Ancak yapılan bu çalışma dini grup üyelerine yapıldığı için üyeler, gruplarından edindikleri dini bilgileri yeterli fakat ailelerinden aldıkları dini bilgileri ise oldukça yetersiz bulmuşlardır. Bir diğeri de camiler seçeneğidir. Camiler de genel kanıya göre dini bilginin öğrenildiği önemli kurumlardan biridir. Ancak bizim çalışmamızda caminin dini bilgi edinmedeki etkisi zayıf kalmıştır. Sonuç olarak; dini bilgi edinme yollarını incelediğimizde altı faktörün en etkilisinden az etkilisine göre sıralanışı şu şekildedir: 1. sırada, dini grup veya cemaatin sohbetleri; 2. Sırada, okunan kitaplar; 3. sırada, basın-yayın araçları; 4. sırada, arkadaş ve komşu çevresi; 5. sırada, camiler (vaaz-hutbe) ve son olarak da 6. sırada aile yer alır.

Araştırma sahasından elde edilen bulgulardan varılan sonuçlardan biri de dini grupların, popüler dinin yaşatılmasında ve devam ettirilmesinde önemli bir faktör olduğudur. Çünkü grup içindeki karşılıklı etkileşim, grup üyelerinin, gruplarına olan aidiyetleri ve buna bağlı olarak dini kimlik kazanmaları, dini gruplar tarafından uygulanan dini semboller ve ritüeller popüler dinin yaşatılmasında önemli faktördür. Ayrıca; dini grupların ortak değerleri vardır. Üyeler de birlik, bütünlük içinde hareket ederler, maddi-manevi dayanışma içerisindedirler, grup faaliyetlerine katılırlar, güven ve samimiyet içinde sosyalleşirler, grubun kendilerine sosyal statü ve prestij sağladığının da bilincindedirler.

Dini grup üyelerinin sosyal çevrelerini de çok büyük bir çoğunlukla yine içinde bulundukları dini grup üyeleri oluşturmaktadır. Böylelikle gruptan öğrendikleri değer ve davranışları da gündelik hayatlarında devam ettirerek popüler kültüre katkı sağlamaya ve popüler kültürü devam ettirmeye neden olmaktadır. Çalıştığımız dini gruplar gibi üye potansiyeli yüksek olan gruplar, topluma yön verebilecek grup normlarını, kültürünü, düşüncesini davranış biçimini topluma aksettirecek güce sahiptirler. Öncelikle kendi grup üyelerinin sosyal ilişkilerini ve devamında da toplumdaki fertlerin sosyal ilişkilerini düzenleyici etkiye sahip olabilmektedirler.

Fonksiyonalist sosyoloji, özellikle de Emile Durkheim, çalışmalarında, toplumsal bütünleşmenin önemini vurgular. Durkheim'in de belirttiği gibi, kolektif dini pratikler, grup bütünlüğünü ve kolektif bilinci güçlendirir. Bu pratikler, bireyin grubuna karşı özgeci ve dayanışmacı olmasını teşvik eder. Başka bir deyişle; dini grupların asıl yapısı Durkheim'inde ifade ettiği gibi dinin bütünleştirici gücüdür. Bu bütünleştirme kavramının içinde yer alan önemli öğeler de dayanışma, güven, samimiyet ve adanmışlığı sağlayan aidiyettir. Ayrıca Weber'in dini gruplar üzerinde durduğu olgulardan biri dini gruplarda grup liderinin, kurucu kişilerin veya öncülerinin karizmalarıdır. Çalışmamızın evrenini oluşturan dini grupların kurucu kişilerinin veya öncülerinin karizmalarının da yaptığımız gözlemlerde grup aidiyetinde önemli olduğu görülmüştür. Araştırma yaptığımız dini grup üyelerinin grup liderine saygı ve sevgileri çok büyüktür. Melek Anne grubunun üyeleri Sultan Baba'nın fotoğraflarını evlerinde bulundururlar ve erkek çocuklarına da ismini vermektedirler. Yine Weber, toplumu etkileyen, yön veren grupların birbirinden farklı yoruma, değere ve amaçlara sahip olduğunu bu grupların birbirleri ile rekabet halinde olduğunu ve maddi durumlarını korumak ve devam ettirmek gayretinde olduklarını ifade eder. Bu durum, katılımlı gözlemlerde bulunduğumuz örneklem dini gruplarının dini anlama ve yaşama konusunda en doğru olanı yapmak adına çaba sarfederken üye potansiyelini korumak ve grup devamlılığını sağlamak için de gayret ettikleri gözlemlenmiştir.

Dini gruplar, maddi çıkarlar için kurulmamış olsalar da faaliyetleri, bütünlüğü, üye potansiyeli ve devamlılığı için kendi maddi imkânlarını temin etmektedirler. Dini gruplar, bu yönüyle de dünyevileşmeye kaymaktadır. Örneklem gruplarımızda da üye aidatları, sadakalar, yapılan satışlar ve kermeslerden elde edilen gelirler gibi ayni-nakdi yardım ve bağışlar dini gruplara destek sağlamaktadır.

Araştırmamızdan çıkarılacak sonucu şöyle özetleyebiliriz; Kişiler, genel olarak maddi ve manevi dayanışma diyebileceğimiz, barınma, beslenme, psikolojik, genel sağlık, eğitim, kültür ve ekonomi gibi daha birçok alandaki beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığı dini gruplara zamanla güven duyar, sonrasında bir kimlik ve kişilik kazanır ve nihayetinde de grup bilinci, biz duygusu ve grubuna aidiyeti gelişir.

Çalışmanın örnekleme Gaziantep ilinde faaliyet gösteren Bülbülzade Eğitim, Sağlık ve Dayanışma Vakfı ile İhsaniye Eğitim ve Yardımlaşma Derneğine devam eden kişiler ile sınırlıdır. Bu nedenle, dini gruplardaki dayanışma faktörünün cemaat bağlılığına, gruba güvene, grup dayanışma eğilimine ve benlik üzerine çeşitli değişkenlerle aralarındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların başka şehirlerde ve farklı örneklem gruplarıyla yapılması genel bir sonuç elde edilmesi açısından önemlidir. Bu minvaldeki çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmanın dini gruplardaki dayanışma faktörünün grup aidiyetine etkisi alanında gerçekleştirilecek çalışmalara zemin oluşturacağı ve yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, A. (2015). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Cemaat Algılarının Dünya Görüşlerine Etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akdoğan, A., (2019), Din Sosyolojisi, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Akın, İ., (2021).Yalnızlık, Aidiyet İhtiyacı, Nostalji Eğilimi Ve Nostaljik Tüketim Kavramları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Akıncı, A., & Acar, O., “Modern Türkiye’de İslami Cemaatlerin Kimlik Bunalımı”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, 2(40), 17-34; <https://doi.org/10.35343/kosbed.785551> 11. 07. 2023.
- Aksan, G., (2014). Yoksullukla Baş Etmede Dayanışma Ağlarının Rolü: Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya.
- Aksüllü, N. ve Doğan, S. (2004). “Huzurevinde ve evde yaşayan yaşlılarda algılanan sosyal destek etkenleri ile depresyon arasındaki ilişki”, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 5 (1), ss. 76-84.
- Akyüz, N., “Dinlerin Teşekkülünde Dini Liderlerin Karizması”, Dini Araştırmalar Dergisi, 1999, C.I, say: 3, Ocak-Nisan, 43-64; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/32762>> 13.05.2023.
- Akyüz İ., (2008). Türkiye’de Muhafazakâr Yardım Kuruluşları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi, Sakarya.
- Akyüz, N., Çapcıoğlu, İ., (2012), “Din ve Toplum İlişkileri”, Din Sosyolojisi El kitabı, Editörler, Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, ss.43-49.
- Alptekin, D., (2011). Toplumsal Aidiyet ve Gençlik (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Altınöz, İ., (1999). “Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri (VXI. Yüzyıl)”, Gaziantep, (Cumhuriyetin 75. Yıl Anısına), editör: Yusuf Küçükdağ, Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, Gaziantep, s. 89-146.
- Aron, R., (2014). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, çev. Korkmaz Alemdar, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (2014). İbn-i Haldun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Arslan, M., “Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2003, III/1, 97-116; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52635>> 01.12. 2022.
- Arslan, M., (2004). Türk Popüler Dindarlığı, Dem Yayınları, İstanbul.
- Arslan, M., “Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki Eden Tarihsel ve Psiko-Sosyal Faktörler”, Diyanet İlmi Dergi, 2004/40 (3), s.s.105-120; <<https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=11938>> 13.10. 2022.
- Arslan, M., (2012). “Gündelik Hayatta Din”, Din Sosyolojisi El Kitabı, ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, (1. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara, 651-665.
- Arslan, M., (2015). Sözleşme Kültürü ve İlk Müslüman Toplum, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Arslan, M., (2019). Din Sosyolojisi, (Yayınlanmamış eser).
- Arslan, M., (2021). Dini Gruplar Sosyolojisi, (Yayınlanmamış eser) İNUZEM, İLİTAM.
- Aslan, E., “Benlik Kavramı ve Bireyin Yaşamındaki Etkileri”. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 1992, 4(4), 7-14; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1749>> 01.12.2022.
- Aslan, S., (2013). Toplumsal Gruplara Üye Olan ve Olmayan Gençlerde Kimlik Yönelimi, Toplumsal Karşılaştırma, Arkadaşlara Bağlılık ve Grupla Bütünleşme (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydınlı, O. (2018). Din-Mezhep İlişkisi veya İlişkisizliği Sorunu. Journal of Islamic Research, 29(2):193-208

- Ayık, H., “Din - Devlet İlişkileri Bağlamında İslâmî Cemaatlerin Devletle İlişkileri Üzerine”, yıl: 2016, Cilt: 2 Sayı: 1, 62 – 77; <[https://doi.org/ 10.22466/acusbd.263585](https://doi.org/10.22466/acusbd.263585)> 12.12. 2022.
- Ayten, A., (2009). Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ayvalıoğlu, N., (1987). Has The Recent Urbanization in Turkey Changed The Nature of Traditional Primary Group Relationship: A Study of Social Supportiveness Between Kin, Friends and Neighbours in Various Types of Turkish Environments, İstanbul Üniversitesi Tecrübî Psikoloji Çalışmaları, 15, ss: 87-124.
- Ballı, M. M., (2018). Türkiye’de Sosyal Politika Perspektifinden Dini Grupların İçeride ve Dışarıda Yaptığı Yardımlar (2002-2015) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Batur, B., “İbn Haldun’un Asabiyeti: Bir Kavramın Sosyolojik İzdüşümleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2021, (46), 152-161; <<https://doi.org/10.52642/susbed.902524>> 15.12. 2022.
- Bauman, Z., (2006), Sosyolojik Düşünmek, çev. Abdullah Yılmaz, (5. Baskı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z., (2006). Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı, çev. Nurdan Soysal, (I. Baskı) Say Yayınları, İstanbul.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R., The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation, Psychological Bulletin, 1995, 117(3), 497-529. <<https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>> 02.01. 2023.
- Baycar, A., “Dini ve Sosyolojik Boyutlarıyla Dayanışma-Yardımlaşma Olgusu”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535 2019 / 21, Sayı/Issue: 39, (Haziran/June) s. s.199- 225; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/736149>> 18.12.2022.
- Bilgin, N. (2003), Sosyal Psikoloji Sözlüğü, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Berger, P. L.- Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası, çev. Vefa Saygın Öğütle, Paradigma Yayınları, İstanbul.

- Borlandi, M., (2011), Sosyolojik Düşünce Sözlüğü, haz. M. Borlandi, R. Boudon, M. Cherkaoui, B. Valade, çev: Bülent Arıbaş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Breeman, G. E., (2006). Cultivating Trust: How Do Public Policies Become Trusted? Rotterdam: Optima Grafische Communicatie.
- Budak, S. (2001). Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Bulut, R., “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Dini Gruplar Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2020, 20/1 (Mart): 359-395; <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1030797>> 02.05.2023.
- Bunt, G., R., (2012). “Din ve İnternet”, çev. Ahmet Yıldız, Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler, der. Peter B. Clarke çeviri editörü: İhsan Çapcıoğlu, İmge Kitap Evi Ankara, ss.175-201
- Büyükkara, M. A. (2017). “Dini Gruplaşmanın Doğası: Kişilikler, Zihniyetler, Cemaatler, Mezhepler”, İlahiyat Akademi, (5), 37-58 <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1024333>> Erişim tarihi; 12.05. 2023.
- Cebeci, S., Çakmaktaş, B., Doğruyol, F., Cevherli, K., “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Grup Algıları”, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15 (2019): 88-113; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/739490>> 18.03.2022.
- Cebecioğlu, E. (2017). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Otto Yayınları, İstanbul.
- Ceyhan, E., (1999). Gaziantep Tarihi (Gaziantep’in Siyasi, Toplumsal, Eğitim Tarihi), Gaziyurt Matbaası, Gaziantep.
- Cezayirli, G., (1997). “Dini Grup ve Toplumsal Grup”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 37, 365-375
- Christian Jr, W. A., (2002). Halk Dini, çev. Mustafa Arslan. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II, (3), 229-234.

- Cooley, C. H. (1962). Social Organization: A Study of the Larger Mind, New York: Schocken Books. <http://www.tenebrae.org/pdf/CooleyPrimaryGroups.pdf> 18.03.2022.
- Coştu, Y., (2012), “Toplumsallaşma ve Din”, Din Sosyolojisi, ss. 369-387, Editörler, Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Çapcıoğlu, F., ve Kalkan Açıkgöz, Ö., (2018). “Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri, Bilimsel Araştırma Süreçleri-Yöntem, Teknik ve Etiğe Giriş”, ed. Özcan Güngör, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Çağatay, T., (2021). Günün Sosyolojisine Giriş, Doğu-Batı Yayınları, Ankara.
- Çelik, C., (2002). “Değişim Sürecinde Merkez-Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler”, İslamiyat, V. Sayı 4, 81-97.
- Çelik, C., (2006). “Kentsel Dindarlık, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi”, ed. Ünver Günay – Celaleddin Çelik, (I. Basım), Karahan Kitabevi, Adana.
- Çetinel, E., (2008). Örgütsel Güven ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki ilişki Üzerine Bir Örnek Olay (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Dede, S., (2019). Bireylerin Dini Gruplara Katılma ve Bağlanmalarındaki Psikolojik Faktörler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Kayseri.
- Demir, E., “Türkiye’nin Toplumsal Yapısı Odak Analiz: Patronaj”, Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Kentleşme - Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, <<https://acikders.ankara.edu.tr> › resource › view PPT> 04.10.2022.
- Demir, G. T., (2002). Öğretim Elemanlarının Görüşlerine Göre Örgütsel Gurur ve Kurumsal Aidiyet İlişkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Ve Politikası Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Teftişi Programı, Ankara.
- Demir, Ö.,- Acar, M., (1993). Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Doğan, M., (2005). Doğan Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yayınları, İstanbul.

- Doğan, A., “Cemaat ve Siyaset: Siyasal Davranışta Cemaat Üyelerinin Sosyal İlişkileri”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2016, (38), 325-351; <https://doi.org/10.21563/sutad.187031> 04.10.2022.
- Dönmezer, S., (1978). Sosyoloji, (7. Basım), Met/Er Matbaası, İstanbul.
- Dönmezer, S., (1984), Sosyoloji, Savaş Yayınları, Ankara.
- Duru, E. (2015). “Genel Aidiyet Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5 (44), 37-47.
- Durkheim, E. (1983). Der Selbstmord. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Durkheim, E. (1984). Die Regeln Der Soziologischen Methode. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Durkheim, E. (1992). Über Soziale Arbeitsteilung: Studie Über Die Organisation Höherer Gesellschaften. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Durkheim, E. (2002). İntihar, çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Durkheim, E. (2006). Sosyoloji Dersleri, çev. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Durkheim, E., (2020). Toplumsal İşbölümü, çev. Özer Ozankaya, (4. Baskı), Cem Yayınevi, İzmir.
- Efe, A., (2013). Dini Gruplar Sosyolojisi, Dönem Yayıncılık, İstanbul.
- Efe, A. (2007). Türkiye’de Akademik Din Sosyolojisi Araştırmaları (İlahiyat Fakülteleri Örneği), Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Efe, A., “Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/ Cemaat Dindarlığı”, Journal Of Islamic Research, 2017, 28(3), 290-301; <<https://www.islamiarastirmalar.com/wp-content/uploads/2023/11/6-78.pdf>> 23.03.2023.
- Einolf, C., (2006). The Roots of Altruism: A Gender and Life Course Perspective. Doctorate Thesis, Virginia: University of Virginia.

- Eisenberg, N., (2001). "Empathy-Related Emotional Responses, Altruism and Their Socialization", *Visions of Compassion: Western Scientists and Tibetan Buddhists Examine Human Nature*, ed, Richard Davidson, Newyork: Oxford University Press.
- Eren S., "Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü", *Dini Araştırmalar*, 2000, 3/7 (Haziran), 93-112; < <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/51629>> 23.03.2023.
- Ekinci, O., "Adorno, Habermas ve Rorty'de Toplumsal Dayanışma", *İnsan ve Toplum*, 2018, 8(1), 1-36; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2462639> 27.> 11. 03.2023.
- Erkan, E., "Post Modern Dönemde Ontolojik Anlam Aracı Olarak Dini Kimlik", *Turkish Studies*, year: 2013, volume 8 Issue 8, p. 1825- 1837; Ankara. <DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.519>> 22.12.2022.
- Ertit, V., & Çifçi, O. Z., "Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Dünyevileşme ve Sekülerleşme", *Bilimname*, 2021(44), 279-312; <<https://doi.org/10.28949/bilimname.848940>> 27.03.2023.
- Festinger L Schachter S Back K (1963). *Social Pressures in Informal Groups*. California: Stanford University Press.
- Fichter, J., (1994). *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi Ankara.
- Freyer, H, (1964), *Din Sosyolojisi*, çev., Turgut Kalpsüz, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Fukuyama, F., (2000), *Güven*, çev: Ahmet Buğdaycı, (2. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gelles, R. J.- Levine, A., (1995). *Sociology an 179 İntroduction*, Fifth Edition, Mc Graw Hill Inc. New York.
- Giddens A., (1994). *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*, çev. Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Göle, N., (2002). *Melez Desenler, İslam ve Modernlik Üzerine*, (II. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul.

- Gül, A., (2010). Benlik Düzenleme Odakları, Otantiklik ve ilişkisel / Özerk Benlik Ketlenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, Mersin.
- Günay, Ü., (1999). Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat, Erzurum Kitaplığı, İstanbul.
- Günay, Ü., (2001), Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ü., (2011). Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ü., (2012), “Toplumsal Bütünleşme ve Din”, Din Sosyolojisi El kitabı, Editörler, Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu, Grafiker Yayınları, Ankara. ss.453-465.
- Güngör, E., (1996). İslam Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Güngör, E., (2000). İslamın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gürbüz, S., Şahin, F., (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman b. Amr b. Temim el-Ferâhîdî, (2003). Kitabu'l-Âyn Müratteben Ale Hurufi'l-Mu'cem, (Thk. Abduhamid Handâvî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (1. Baskı), Beyrut.
- Hagerty, B. M., Williams, R. A., Coyne, J. C., ve Early, M. R., Sense of belonging and indicators of social and psychological functioning, Archives of Psychiatric Nursing, 1996 Aug;10(4):235-44. doi: 10.1016/s0883-9417(96)80029-x. erişim tarihi: 19.12.2022.
- Hasanov, B., “İbn Haldun'da Asabiyet Kavramı – Maurice Halbwachs'ın “Kolektif Hafıza” Kavramı İle Bir Karşılaştırma”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, . 2016, 15(59); <<https://doi.org/10.17755/esosder.263245>> 23.12.2022.
- Haşimi, S. M. (2006). Arifler Yolunun Edepleri, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- Helminski, C.A. (2004). Sufi Kadınlar Saklı Bir Hazine, çev. Ayşe Aslı Özer, Samsara Yayınları, İstanbul.
- Horozcu, Ü. & Kalkan, K., “Cemaate Bağlılık Ölçeği: Geçerlilik Ve Güvenirlilik”. Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/2 (Aralık 2017), 27-37; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/452624>> 22.05.2022.

- Hu, L. T., ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structural analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, <<https://doi.org/10.1080/10705519909540118>> 23.12.2022.
- Işık, Z. (2021). Dinî Grup Mensubu Kadınların Dinî Grup Aidiyeti ve Diğer Dinî Gruplara Yaklaşımları: Cerrahî Grubu Örneği. *Din Sosyolojisi Araştırmaları*, 1(1), 1-28.
- İbn Haldun, (2013). *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, (9. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İbn Haldun (2015). *Mukaddime 1-2*, çev: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İbn-i Haldun, (2017). *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İmamoğlu, E. O. (1998). Individualism And Collectivism In A Model And Scale Of Balanced Differentiation And İntegration. *Journal Of Psychology*, 132, 95–105.
- Kaçmazoğlu, H.B., “Mübeccel Belik Kıray’ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine”, *Sosyoloji Konferansları*, no:55 (2017-1) / 385-412, DOI:10.18368/iusoskon. 328265. 385-412; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/328979>> 04.03.2023.
- Kağıtçıbaşı, Ç., (1996). “Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez”, *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt. 11, s. 36-44.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, Evrim Yayınevi. İstanbul.
- Kara, M., (2015). “Cumhuriyet Türkiye’sinde Tarikatlar”, *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceylan, İSAM Yayınları, İstanbul, s.95-132.
- Karaca, F. (2003). *Gençlik ve Dinsel Yabancılaşma: Gençliğin Dini ve Ahlaki Değerleri, Gençlik Dönemi ve Eğitimi II*, Ensar Neşriyat, İstanbul, ss.137-160.
- Karadayı, F. (1998). *İlişkili özerklik: Kavramı, ölçülmesi, gelişimi ve toplumsal önemi, gençlere ve kültüre özgü değerlendirmeler*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
- Karadoğan, E., (2003). *Kişiler Arası İletişim Sürecinde Güven Unsuru, Güven ve İkna Ölçeği Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tanıtım ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.

- Karataş, A., (2019). Türkiye’de Bir Nakşibendi Grubunun Dönüşümü: Menzil Grubu Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Karatekin, H. (2013). Benlik Yapılarına Göre Başa Çıkma Stratejileri ve Yaşam Doyumunun İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, A. (2008). “Kadın Dindarlığında Toplumsal Faktörler”, Diyanet Avrupa Dergi, Mart Sayı, 107, ss 67-72, içinde; Kadın ve Aile Yazıları, (2012). (2. Baskı), DİB Yayınları, Ankara.
- Kılıç A.F., “Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri”, Değerler Eğitimi Dergisi, 2007, 5(13), 37-58; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302528>> 13.03.2023.
- Kınsün, A., “Dini Gruplar Sosyolojisi”, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, yıl: 2016, cilt: IV, sayı: 8, 2016/2, 210-22; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/277696>> 12.06.2023.
- Kıray, M. B., (2000). Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kip A., “Grup Aidiyetinin Tipik Özdeşimler Bağlamında Bakara Suresinde “Yahudi Grup Dayanışması”, Journal Of Analytic Divinity, 2018, cilt:2, sayı:1, ss: 82-115; ISSN: 2602-3792, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/419576>> 18.06.2023.
- Kirman, M. A., (2004), Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Kirman, M., A., “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Yeni Dini Cemaatler”, Muhafazakar Düşünce Dergisi, 2004, volüme: 1, issue: 2, 61-77.
- Kirman M. A., (2005). Din ve Sekülerleşme, (1.baskı), Karahan Yayınları, Adana.
- Kirman, M. A., (2012). "New Religious Forms in Modern Turkey," ERASMUS Staff Mobility, Göttingen, Germany.
- Koç, B., “Kişilik ve Din”, Tabula Rasa, 2002 (Ocak-Nisan), cilt: II, sayı: 4, s. 89-95.
- Koenig, S., (2000). Sosyoloji Toplum Bilimine Giriş, çev. S. Sucu- O. Aykaç, Ütopya Kitapevi Yayınları, İstanbul.

- Koenig, H. G., & Larson, D. B., (2001). Religion and Mental Health: Evidence for an Association, *International Review of Psichiatry*, 13, 67-78.
- Korkusuz, M. H., “Kabile, Devlet ve Küreselleşme Bağlamında Asabiye Kuramını Yeniden Okumak Mümkün mü?”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, ISSN: 1308-9633, JOSR Kasım-2016 Cilt:8, Sayı: 2 (16), S. 668- 693; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/266412>> 16.07.2023.
- Kowal, J. ve Fortier, M. (1999). Motivational determinants of flow: Contributions from self- determination theory. *Journal of Social Psychology*, 139, 355-369.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul.
- Kurt, A., “Sosyal Güven ve Din”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 2000/ 9(9), 277-289; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143995>> 12.09.2023.
- Kurtoğlu, A., *Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık*, yıl 2012, cilt: 67, sayı: 01, 141 – 169; <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/35838>> 15.06.2023.
- Lepore, S. J., Evans, G. W., & Schneider, M. L. (1991). Dynamic Role of Social Support In The Link Between Chronic Stress and Psychological Distress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(6), 899–909. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.6.899>. Erişim tarihi: 03. 05. 2024.
- Lomanov, M., (2020). *Ahıska Türklerinin Aidiyet Duygusunun Benlik saygısına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Enstitüsü Hemşirelik Ana Bilim Dalı, Samsun.
- Macit, M. (2010). Geleneksel Hayır Anlayışının Modern Görünümleri: Kermesler. *Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17(42), 175-190.
- Malesevic, S., (2015). Where Does Group Solidarity Come From? Gellner and Ibn Khaldun Revisited, University College, Dublin, Ireland, Thesis Eleven1–15, Reprints and permissions: sagepub.co.uk/journalsPermissions.nav DOI:10.1177/07255136155 87415 the.sagepub.com 23.03.2023.
- Mardin, Ş., (1990). *Din ve İdeoloji*, (4. Baskı) İletişim Yay., İstanbul.

- Mardin, Ş. (2006). Türkiye’de Din ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2017). Türk Modernleşmesi, çev. Mümtaz'er Türköne - Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marshall, G. (2005). Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınhay- Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Maslow, A. H., (1943). İnsan Motivasyonu Teorisi. Psikolojik İnceleme, (A theory of human motivation. Psychological review), 50 (4), 370-396; <<https://www.xenodochy.org/ex/lists/maslow.html>> 06.03.2023.
- McMillan, D. W., & Chavis, D. M., (1986). Sense of Community: A Definition and Theory. Journal of Community Psychology, 14(1), 6-23.
- Mensching, G., (1994), Dini Sosyoloji, çev. Mehmet Aydın, Tekin Yayınları, Konya.
- Meşe, G. (1991). Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Kültürel veya Sosyal Kimlik Olgusunun İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Meydan, C. H., ve Şeşen, H. (2011). Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Mittelstaedt, J. (2002), “A Framework for Understanding the Relationship Between Religions and Markets”, Journal of Macomarketing, 22(1), 6-18.
- Mummendey, A.ve Schreiber, H. J. (1983). "Better or Just Different? Positive Social Identity by Discrimination Against, or by Differentiation from Outgroups." European Journal of Social Psychology, 13, 389-397.
- Nunnally, J. C. (1978). Psychometric Theory (2nd Ed.) New York: McGrawHill.
- Odabaşı, Y. ve G. Barış (2007), Tüketici Davranışı, 7. Basım, Mediacat Yayınları, İstanbul.
- Oorschot W. Van & Komter, A. (1998), “What is It that Ties ?, Theoretical Perspectives on Social Bonds”, Sociale Wetenschappen, No. 3, s. 5-24.

- Ören, M. F., “Tarikat ve Siyaset: Halidilik Üzerine Bir Değerlendirme”, Bülent Ecevit Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi, ISSN: 2148-3728 2148-9750 BEUİFD, HAZİRAN-JUNE 2022, 9 (1): 1-28; <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2193118>> 06.03.2023.
- Özdemir, Y., & Çok, F. (2011). Ailede Özerk-İlişkisel Benlik Ölçeklerinin Lise Öğrencileri için Uyarlanması ve Psikometrik Özellikleri. İlköğretim Online, 10(1), 121-132; <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/90691>> 04.06.2022.
- Özdemir, Y. (2012). Kırsal Kesimde ve Kentte Yaşayan Ergenlerin Benlik Kurguları Açısından Karşılaştırılması. Kastamonu Education Journal, 20(1), 81-96.
- Özler, H., Ergun, D., ve Gümüştekin G. E., (2007). “Aile İşletmelerinde Nepotizmin Gelişim Evreleri ve Kurumsallaşma”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 17, 437-450.
- Özyurt, C. (2015). Durkheim Sosyolojisinde Toplumsal Bütünleşme Aracı Olarak Din, Sosyal Teoride Din, Hece Yayınları, Ankara. s.177-239;
- Parlamış, İ., “Dini Gruplarda Karizmanın Temellendirilmesi (Galip Kuşçuoğlu Örneği)”, BAİD 15 (Haziran 2022), 33-58; <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2224157>> 04.02.2023.
- Pew Research Center. The Gender Gap in Religion Around the World (22 Mart 2016). <https://www.pewresearch.org/religion/2016/03/22/>. Erişim tarihi: 22.05.2024.
- Redfield, R. (1956) Peasant Society and Culture, Chicago Un. Press
- Ritzer, G., (2014). Klasik Sosyoloji Kuramları, çev. H. Hülür, De Ki Basım Yayım, Ankara.
- Ritzer, G., (2016). Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek, çev. F. Payzın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ryan, R. M., Deci, E. L. ve Grolnick, W. S. (1995). Autonomy, Relatedness, and the Self: Their Relation to Development and Psychopathology. Ariel, 128, 155.
- Sarmış, İ., (2010). Rivayetlerin Ortaya Çıkardığı Olumsuz Kadın Algısı, Düşün Yayınları, İstanbul.

- Sarıkaya, M. S., “Dini Zihniyetimizin Oluşumunda Dini Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İz Düşümleri”, Arayışlar- İnsan Bilimleri Araştırmaları, 2001, yıl:3, sayı: 5-6.
- Sayar, K., (2017). Hayat Teselli Bulmaktır, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Sinanoğlu, A. F., “Dini Gruplar ve Grup Fanatizminin Toplumsal Boyutları” İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Bahar 2014/5 (1), 33-39.
- Sinanoğlu, A. F., (2002). Genç Nüfusta Toplumsal Bütünleşme ve Dini Hayat (Elbistan Örneği), Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2023. Derneklere İlişkin İstatistikler. <https://siviltoplum.gov.tr/#>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022.
- Solmaz, M., (2002). Atatürk Gaziantep’te, Gaziyurt Matbaası, Gaziantep.
- Soydemir, S., (2013). Risk Kavramının Toplumsal Yansıması: Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma, (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Subaşı N., (2003). Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme, Vadi Yayınları, Ankara.
- Subaşı, N., “Necdet Subaşı ile Mezhep Kavramı ve Bunun İslam’daki Uzantıları Üzerine Söyleşi”. Eskiye 25 Temmuz 2012, 50-55; <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/475709> 28.03.2023.
- Subaşı, N., (2017). Din Sosyolojisi, Dem Yayınları, İstanbul.
- Swingewood A., (1998). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, çev. Osman Akınhay, İlim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Şen, M. (2007). Kökene dayalı dayanışma-Yardımlaşma: “Zor İş...”, der., Z. N., Erdoğan, Yoksulluk Hâlleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri. İletişim Yayınları, 249-292.
- Tabachnick B. G. ve Fidel, L. S. (2001). Using Multivariate Statistics. (Fourth Edition). MA: Allyn & Bacon, Inc.

- Tabatabaee, S. M., Koohi, A., Ghandali, A., & Tajik, T. (2016). The Study of Relationship between Organizational Culture and Organizational Belonging in Employees of Varamin County Office of Education. *International Education Studies*, 9(5), 183-192.
- Taplamacıoğlu, M., (1983), *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Taş, S. (2020). “Emile Durkheim’in Sosyolojik Anlayışında Toplumsal İşbölümü, Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Din, Anomi ve İntihar”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(29), 442-449. <https://doi.org/10.12981/mahder.679079> 22.03.2023.
- Taştan, A. (2021). “Dini Sosyal Kimliğin İnşası: İsmail Ağa Cemaati Örneği”, *İctimaiyat*, 5(2), 445-460. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.909667> 12.01.2023.
- Tatlılıoğlu, D., “Dinî Cemaatlerin ve Tarikatların Fonksiyonel Analizi”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII (2008), sayı:3. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1257404>. 22.05.2023.
- Tatlılıoğlu, D., “Tasavvuf Ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX (2009), sayı:1 dergipark.org.tr [https://dergipark.org.tr > download > article-file s. 99-128](https://dergipark.org.tr/download/article-file/s.99-128). 22.05.2023.
- Taylor, S. E., ve David, O. S., (2007). *Sosyal Psikoloji*, çev. A. Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2023). *Derneklere İlişkin İstatistikler*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/#> Erişim Tarihi: 17 Mart 2023.
- Tecim, E., (2011). *Sosyal Güven Oluşumunda Dinin Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Konya.
- Tekin. M., “Dinî Düşünce Çeşitliliğinin Dinî-Toplumsal Tezahürleri Olarak Mezhepler”, *Journal of Islamic Research* 2018;29(2):231-40; <<https://www.islamiarastirmalar.com/wp-content/uploads/2023/11/5-7.pdf>> 13.09.2022.
- Todorov, T., (2008), *Ortak Hayat*, çev. Mehmet Emin Özcan, Dost Kitapevi, Ankara.

- Tosun, N., (2015). “Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür”, “Nakşibendiyye”, ed., Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul. s. 611-692.
- Tönnies, F., (1944). Cemaat ve Cemiyet Nazariyesi (Kısaltarak çeviren Z. F. Fındıkoğlu), 1942-1943 Üniversite Konferanslarından Ayrı Basım, İstanbul.
- TÜİK, (2023). İstatistik Konuları. <https://www.tuik.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022.
- Türkdoğan, O., (2004). Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Tüzün, İ. K., “Güven, Örgütsel Güven ve Örgütsel Güven Modelleri”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 2007 (2) , 93-118. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10223/125677>. 15. 11. 2022.
- Uçar, M. E., (2010). Üniversite Öğrencileri ve Üniversiteden Mezun Olan Bireylerin Sosyal Sermaye Düzeylerinin Benlik Biçimleri ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Eğitim Psikolojisi Programı, Ankara.
- Uludağ, S., (1988). “Abdülkâdir Geylânî”, İslâm Ansiklopedisi, 1. Cilt, TDV. Yayınları, İstanbul, 234-239.
- Usta, N., (1997). Menzil Nakşiliği, Töre Yayıncılık, Ankara.
- Üzüm. İ., (2004). “Mezhep”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 29. cilt, 526-532, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Wach, J., (1990). Din Sosyolojisi, çev. Ünver Günay, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Wach, J., (1995), Din Sosyolojisi, çev. Ünver Günay, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, no:98, İstanbul.
- Weber, M. (1978). Economy and Society, An Outline of Interpretive Sociology Vol. I. New York: University of California Press.

- Weber, M. (2012). Din Sosyolojisi, ed. Ephraim Fischhoff, çev. Latif Boyacı, Yarın Yayınları, İstanbul.
- Winton D., (2006), “Din Sosyolojisi: Kurucular ve Temel Yaklaşımlar”, Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar I., çev. İhsan Çapcıoğlu, ed. Bünyamin Solmaz – İhsan Çapcıoğlu, Çizgi Kitabevi, Konya, 83-84.
- Yapıcı, A., (2006). “Algısal Açıdan Müslüman Kimliği ve Dindarlık”, Dindarlığın Sosyopsikolojisi, ed. Ünver Günay ve Celaleddin Çelik Karahan Yayınları, Adana, 207-259.
- Yavuz, H. (2005). Modernleşen Müslümanlar Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız, M. (2006). “Benlik-Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü”. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (23), 87-127.
- Yumru, D., “Özerk Benlik Duygusu ve Çocuk Edebiyatı”, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2012, Cilt 8, Sayı 3, Aralık 2012 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/160888> 11.02. 2023.
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, (2023). Yükseköğretim İstatistikleri. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (Yok.gov.tr). Erişim Tarihi: 13 Mart 2024.
- Zorlu, A., “İbn Haldûn’da Beden İnşası Açısından Bedevî Ümran ve Hadarî Ümran”, Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der. 2020; (43): 177-192. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1725261> 11.02. 2023.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Onay Belgesi

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu			
Oturum Tarihi : 27-07-2023		Oturum Sayısı : 7	
Karar Sayısı : 8			
Etik Açısından Uygun			
Çalışma Adı		Dini Gruplarda Yardımlaşma ve Dayanışma Faktörünün Grup Aidiyetine Etkisi (Gaziantep Örneği)	
Araştırmacılar		Doktora Öğrencisi Mine Binal (Yürütücü) Prof.Dr. Mustafa Arslan (Danışman)	
Başkan			
Prof.Dr. Yüksel GÖĞEBAKAN			
Kurul Üyeleri			
Kullanıcı Mehmet YILMAZ		Prof.Dr. Yusuf BATAR	
Prof.Dr. Mehmet ÖNAL		Prof.Dr. Mehmet GÜNGÖR	
Prof.Dr. Süleyman ÇALDAK		Prof.Dr. Nesrin SİS	
Prof.Dr. Lutfiye ÖZDEMİR			

Ek 2. Cemaate Bağlılık leği İzin Belgesi

ÜMİT HOROZCU <umit.horozcu@istanbul.edu.tr>

Hiçbir sakıncası yok Mine Hanım, alışmanızda kolaylıklar dilerim.

18 Mar 2023 Cmt 13:39 tarihinde mine bindal <mine.bindal@hotmail.com> şunu yazdı:

Siz: Sayın Ümit hocam, ben İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi, Din Sosyolojisi doktora öğrencisi Mine Bindal. Ümit hocam, ben doktoramın tez aşamasındayım. Dini gruplarda aidiyet üzerine çalışma yapıyorum. Sizin "Cemaate Bağlılık leęi" nizi referans göstererek kullanmak istiyoruz. Sizce bir sakıncası var mı?

Ek 3. Kişisel Bilgi Formu

Değerli Katılımcı

“Dini gruplardaki dayanışma faktörünün grup aidiyetine etkisi (Gaziantep Örneği) adlı bu çalışmada, dini gruplardaki dayanışmanın etkisi, grup üyelerinin gruba bağlılığı, grup arkadaşlarına güven dayanışma eğilimleri ve özerk benlik durumları araştırılmaktadır.

Ankete katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Katılım için herhangi bir ücret talep edilmeyecek ve herhangi bir ödeme yapılmayacaktır.

Soruları cevaplandırma hususunda göstereceğiniz sabır ve samimiyet araştırmanın sonuçları açısından son derece önemlidir. Bu sebepten lütfen bütün soruları dikkatli bir şekilde okuyunuz ve size en uygun seçeneği cevaplayınız. Lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.

Vereceğiniz cevaplardan elde edilecek veriler tamamen bilimsel amaçlı olarak ve yine sadece bu çalışma için kullanılacaktır.

Değerli görüşlerinizi bizimle paylaştığınız için, samimiyetiniz ve gayretiniz için şimdiden çok teşekkür ederim.

Doktora öğrencisi Mine BİNDAL

KİŞİSEL BİLGİ FORMU (SOSYODEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER)

1. Cinsiyetiniz?

(1)Kadın

(2)Erkek

2. Yaşınız?

(1) 18-25

(2) 26-30

(3) 31-40

(4) 41-50

(5) 51-60

(6) 60 ve yukarısı

3. Eğitim Durumunuz?

- (1) Okur- Yazar
- (2) İlkokul
- (3) Ortaokul
- (4) Lise
- (5) Üniversite
- (6) Yüksek Lisans

4. Çalışma durumu

- (1) Çalışıyor
- (2) çalışmıyor

5. Medeni Durumunuz?

- (1) Bekâr
- (2) Evli

6. Geliriniz, yaşam tarzınız, harcamalarınız ve evinizde kullandığınız eşyalar bakımından

Hangi kategoriye girersiniz?

- (1) Alt tabaka. (Fakir)
- (2) Orta tabakanın altı.
- (3) Orta tabaka. (Orta halli)
- (4) Orta tabakanın üstü.
- (5) Üst tabaka. (Zengin)

7. Kaç yıldır Gaziantep’te oturuyorsunuz?

- (1) 3-5 yıldır
- (2) 6-10 yıldır
- (3) 10 yıldan çok

8. (Eğer bütün hayatınız boyunca Gaziantep’te oturmamışsanız) Gaziantep’e gelmeden önce nerede yaşıyordunuz?

(1) Kasaba-ilçe

(2) Şehir

Ek 4. Cemaate Bağlılık Ölçeği

CEMAATE BAĞLILIK ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyarak size en uygun seçeneği işaretleyiniz. Hiçbir maddeyi boş bırakmayınız.	Hiç uygun değil	Uygun değil	Kısmen uygun	Uygun	Tamamen uygun
Dünya görüşümü, hayata bakışımı içinde bulunduğum cemaatin görüşlerine paralel olarak belirlerim.					
Evlilik, meslek vb. konularda karar verirken cemaatimin/cemaat liderimin görüşünü göz önünde bulundururum.					
Kendimi bu cemaatin bir üyesi olarak görmüyorum					
Eğitim hayatının başlangıcında olsam cemaatimin/cemaat liderimin tasvip etmediği bir okulda Okumam.					
Cemaatimin tercihi siyasi tercihim etkilemez					
Bu cemaatin bugün olmayacağını söyleseler kendimi kötü hissederim.					
Cemaatimde kendimi iyi hissetmezsem çıkarım					
Zor zamanlarımda cemaatimden yardım görüyorum.					
Evlilik çağında olsam cemaatim/cemaat liderim tasvip etmese de kendi uygun gördüğüm Kişiyle evlilik yaparım.					
Olur, da dini bir konuda cemaatimin görüşü mezhebimin görüşüyle çelişirse cemaatimin görüşünü tercih ederim.					
Bu cemaatin üyesi olmaktan mutluluk duyuyorum.					
Her ne kadar bu cemaate üye olsam da bundan daha iyi cemaatler olabilir.					
Cemaatim/cemaat liderim herhangi konuda bir şey söylerse onu sorgulamam.					

Ek 5. Dini Grup Üyelerinde Özerk Benlik Ölçeği

DİNİ GRUP ÜYELERİNDE ÖZERK BENLİK ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyarak size en uygun seçeneği işaretleyiniz. Hiçbir maddeyi boş bırakmayınız.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Grup önderlerinin/liderinin söylediklerini sorgularım.					
Yeme, içme, gezme, giyim tercihlerimde kendimi özgür hissederim.					
Grup/cemaat arkadaşlarımın hayatıma karışmasından hoşlanmıyorum.					
Günlük hayatımı grup/cemaat arkadaşlarımın düşüncelerine göre yönlendiririm.					
Aldığım kararlarımı grup/cemaat arkadaşlarımın isteklerine göre kolayca değiştiririm.					
Aldığım kararlarda ve planlarda grup/cemaat arkadaşlarımın tavsiyelerini dinlerim ama son kararı ben veririm.					
Bir grubun/cemaatin içinde olmak, özgür olmayı engeldir.					
Her insanın muhakkak bir dini grubu/cemaati olmalıdır.					
İçinde bulunduğum dini grup/cemaat, tatile (otel, pansiyon, sıcak su, akraba ziyareti gibi) gitmeme izin vermeyeceğini düşünürüm.					
İçinde bulunduğum dini grup/cemaat, sosyal hayata (tiyatro, sinema, festivaller, konserler, restoran, kafe, düğün ve piknik gibi) katılmama izin vermeyeceğini düşünürüm.					
Seçim zamanı hangi partiye oy kullanacağımı ben belirlerim.					
Grubun kararlarına uyduğum zaman kendimi mutlu hissederim.					
Hem gündelik hem de genel olarak hayatımı grubun/cemaatin ortak normlarına göre ayarlarım.					

Ek 6. Dini Gruba Güven Ölçeği

DİNİ GRUBA GÜVEN ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyarak size en uygun seçeneği işaretleyiniz. Hiçbir maddeyi boş bırakmayınız.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Grup arkadaşlarıma güvenirim.					
Bir yardıma ihtiyaç duyduğumda, rahatlıkla grup/cemaat arkadaşlarımdan isterim.					
Grup/cemaat arkadaşlarım benden rahatlıkla yardım isteyebilir.					
Bir kurumda işim varsa ve eğer orada benim grubumdan/cemaatimden birileri varsa kendimi daha rahat ve güvende hissederim.					
Kendi grubum/cemaatim dışındaki insanlara güven duymam.					
Resmi kurumlarda işlerimizin kolay yürümesi için mutlaka grubumuzdan/cemaatimizden birilerinin olması gerekmektedir.					
Grup/cemaat arkadaşlarımdan, benim için ne düşündüklerini önemserim ve görüşlerine güvenirim.					
Grup/cemaat arkadaşlarımla aramdaki bağ (aidiyet) bana huzur ve güven veriyor.					
Grup/cemaat arkadaşlarım hayatımda birinci sıradadır.					

Ek 7. Dini Grup Dayanışma Eğilimi Ölçeği

DİNİ GRUP DAYANIŞMA EĞİLİMİ ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyarak size en uygun seçeneği işaretleyiniz. Hiçbir maddeyi boş bırakmayınız.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
İnsanların dini gruba yönelmesinde yardımlaşma ve dayanışmanın çok büyük önemi olduğunu düşünürüm.					
Dayanışmanın grup bilinci oluşturduğunu düşünürüm.					
Bir dini gruptaki yardımlaşma ve dayanışmanın üyelerin kalbini dine ısındırmakta oldukça etkili olduğunu düşünürüm.					
Grubumdan aldığım yardım ve dayanışmanın, sorunlarla baş etmede yeterli olduğunu düşünürüm.					
Dayanışma aldığım gruba karşı kendimi sorumlu hissederim.					
Gruptaki yardımlaşma ve dayanışmanın, grup birliğini, bütünlüğünü ve devamlılığını sağladığını düşünürüm.					
Yardımlaşmanın ve dayanışmanın grup bağlılığını/aidiyetini kuvvetlendirdiğini düşünürüm.					
İçinde bulunduğum grubun bana statü ve prestij sağladığını düşünüyorum					

Ek 8. Dini Bilgi Edinme Yolları (Dini Sosyalleşme) ile İlgili Sorular

DİNİ BİLGİ EDİNME YOLLARI (DİNİ SOSOYALLEŞME) İLE İLGİLİ SORULAR

1. Şu anki dini inanç ve davranışlara sahip olmanızda aşağıda yazılı olan faktörlerin etki derecelerini lütfen işaretleyiniz.

(Lütfen altı maddenin hepsini birer birer işaretleyiniz.)

	Çok Fazla	Fazla	Normal	Az	Çok Az
1. Ailem	()	()	()	()	()
2. Arkadaş, komşu çevresi	()	()	()	()	()
3. Basın-yayın araçları	()	()	()	()	()
4. Camiler (Vaaz, hutbe)	()	()	()	()	()
5. Dini grup/cemaat dini sohbetleri	()	()	()	()	()
6. Okunan kitaplar	()	()	()	()	()

Ek 9. Popüler Dini İnanış ile İlgili Sorular

POPÜLER DİN İLE İLGİLİ SORULAR

1. Herhangi bir dilek (iş, sağlık, evlilik vb.) için türbe ziyareti yaparım.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

2. Hıdırellez’de dilek dilerim.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

3. Kandil gecelerini diğer günlere göre dini ağırlıklı geçiririm.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

4. Kur’an okunmuş su, sabun, tuz vs. şifalı olacağına inanırım.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

Ek 10. Grupla Bütünleşme ile İlgili Sorular

DİNİ GRUPLA BÜTÜNLEŞME İLE İLGİLİ SORULAR

1. İçinde bulunduğum dini grubun/cemaatin ortak değerleri olduğunu düşünürüm.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

2. İçinde bulunduğum grubun üyeleri, birlik ve bütünlük içinde hareket ederler.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

3. İçinde bulunduğum gruptaki üyeler, birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içerisindeler.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

4. İçinde bulunduğum dini grubun faaliyetlerine (sohbet, zikir, kermes, gezi, yardım faaliyetlerinde çalışma gibi) katılıyorum.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

5. İçinde bulunduğum grubun bana maddi katkısı olmuştur.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

6. İçinde bulunduğum grubun bana manevi destek ve dayanışma katkısı olmuştur.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

7. Eşimin veya çocuğumun bir işe girmesinde veya bir iş yeri açmasında ve bu iş yerinin devam etmesinde grup arkadaşlarımin desteğine, dayanışmasına güvenirim.

(1) Kesinlikle katılıyorum.

(2) Katılıyorum.

(3) Katılmıyorum.

(4) Hiç katılmıyorum.

Ek 11. Mülakat Soruları

GÖRÜŞME/MÜLAKAT SORULARI

1. Bir cemaatin içinde bulunmak size ne gibi bir fayda sağlıyor?
2. Herhangi bir resmi kurumda sizin cemaatinizden birileri varsa işiniz daha kolay oluyor mu?
3. Bir gruba/cemaate üye olmak gündelik hayatınızı nasıl etkiliyor?
4. Bir gruba/cemaate üye olmak ekonomi hayatınızı nasıl etkiliyor?
5. Bu gruba/cemaate üye olmak siyasete bakışınızı nasıl etkiliyor?
6. İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaatten maddi-manevi yardım ve dayanışma almasanız da yine de devam eder misiniz?
7. Sosyal çevrenizi dini grubunuz mu oluşturuyor?
8. Meslek seçimi, eğitim veya evlilik konularında karar vermek için grup liderinin veya grup arkadaşlarının tavsiyesine uyar mısınız?
9. İçinde bulunduğunuz dini grup/cemaat sizin tatil, otel, pansiyon, sıcak su veya akraba ziyareti (günü birlik veya yatılı) gitmenize ve sosyal hayata tiyatro, sinema, festivaller, konserler, restoran veya kafe, düğün, piknik gibi katılmanıza müdahale eder mi?
10. İnsanların dini gruplara yönelmesinde, grup bilincinin oluşmasında, grubun devamlılığında, gruba karşı bir bağlılık ve aidiyet hissetmelerinde yardımlaşma ve dayanışma önemli bir faktör mü?
11. Gerek gündelik hayatınızı gerekse de genel sosyal hayatınızı gruba ve grubun normlarına göre ayarlar mısınız?
12. İçinde bulunduğunuz grubun size prestij sağladığını düşünüyor musunuz?